

JURRIAAN ANDRIESSEN (1742-1819)

'behangselschilder'

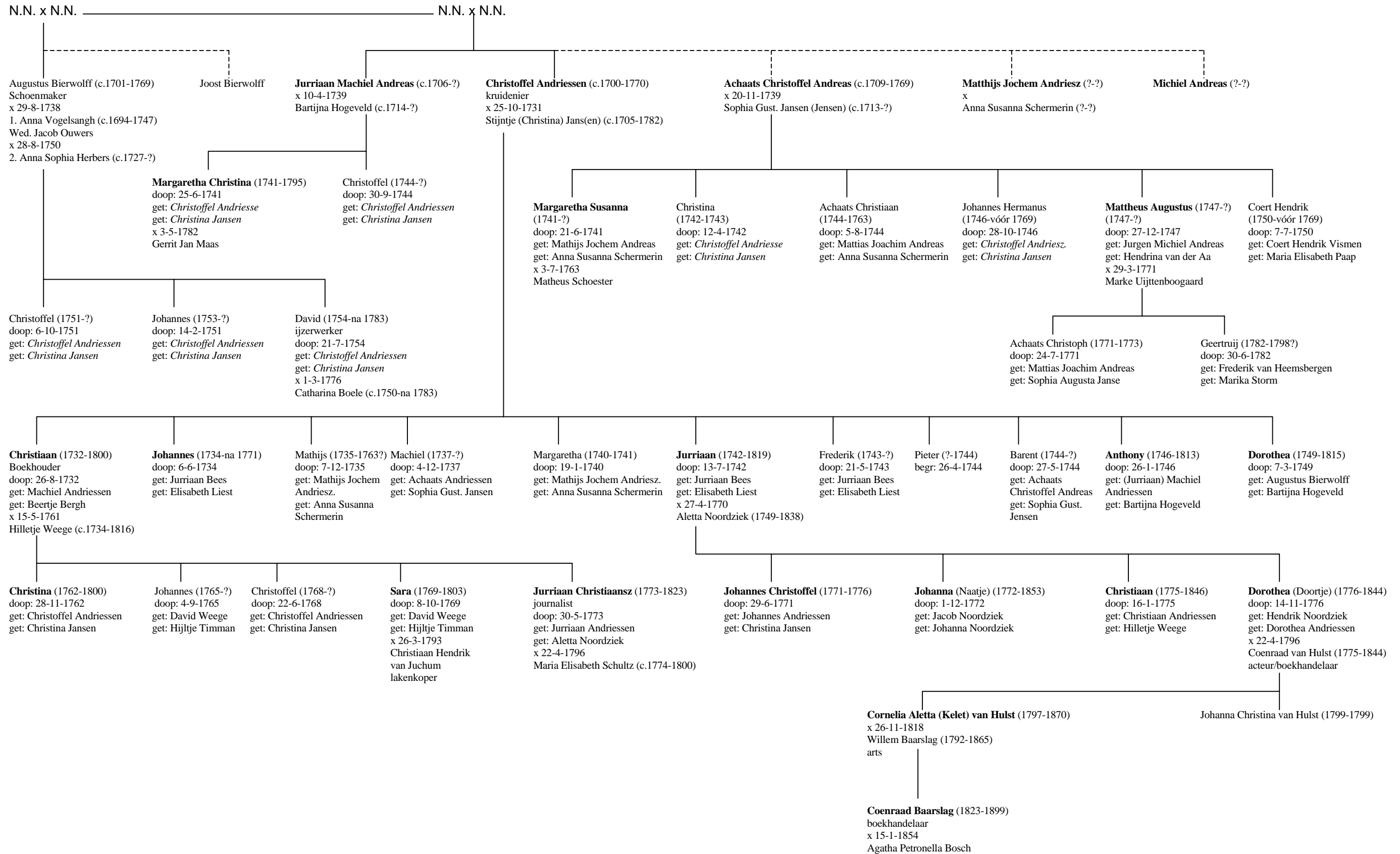

II

BIJLAGEN
GEBRUIKTE AFKORTINGEN
GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN
BIBLIOGRAFIE
SUMMARY
CURRICULUM VITAE

Richard Harmanni

Bijlage I.A Fragment-genealogie familie Andriessen

Bijlage II Gegevens over Jurriaan Andriessens opdrachtgevers en hun huizen

1. Ericus Fredericus Alberti (1724-1788); Amsterdam, Spui 23 (T36)

De lutherse predikant Ericus Fredericus Alberti werd op 22 april 1768 beroepen in Amsterdam. Welk huis hij toen ging bewonen is niet bekend.¹ In 1778 verhuisde hij naar Spui 23 dat grensde aan de achterzijde van de Oude Lutherse Kerk aan het Singel. Deze pastorie was vrijgekomen door het overlijden van dominee Jan Mulder. Voordat Alberti het huis betrok, kreeg het een grondige opknapbeurt. Op 11 februari 1778 worden hiervoor aanzienlijke bedragen genoteerd in het kasboek van de Lutherse Gemeente.² In hetzelfde jaar wordt op 20 mei door de Lutherse Gemeente een bedrag van f 168.- aan Andriessen betaald "voor het schilderen van een behang".³ Deze post wordt helaas niet gespecificeerd maar het lijkt, gezien de renovaties, zeer aannemelijk dat het hier het huis betreft van Alberti die ook op één van Andriessens ontwerpen wordt vermeld (zie T36). De verfraaiingen aan het huis moeten aanzienlijk zijn geweest want Alberti betaalde met een huurprijs van f 200,- per jaar, f 50,- meer dan zijn collega's in dienst van dezelfde kerk. Spui 23 bestaat tegenwoordig niet meer. Aan het eind van de vorige eeuw heeft het tezamen met een aantal belendende panden plaats moeten maken voor een groot winkelpand.

Ericus Fredericus Alberti werd in 1724 geboren te Emmerich. Hij studeerde theologie in Halle. Na een jaar in Zierikzee op de kansel te hebben gestaan, vertrok hij in 1747 naar Dordrecht waar hij tot 1768 predikant is geweest.⁴ Hij huwde in 1751 te Amsterdam met Agneta Sara Kemper (1722-1805), dochter van Johannes Kemper en Sara Swaan. Alberti bezat een insektenkabinet met meer dan drieduizend voorbeelden, dat enige faam genoot. In augustus 1776 werd het onder meer bezocht door de duitser Heinrich Sander volgens wie de collectie uit tal van zeldzame exemplaren bestond.⁵ Op 17 april 1788 werd Alberti begraven in een eigen graf in de Nieuwe Lutherse Kerk. Zijn weduwe moest toen de pastorie aan het Spui verlaten om plaats te maken voor de opvolger van haar man. In 1805 overleed zij kinderloos in een huurhuis aan de Bloemmarkt en werd zij bijgezet in het graf van haar echtgenoot.⁶ Zij was een tante van Agneta Sara Femmina Kemper (geb. 1760), die gehuwd was met Dirk van Lanckeren, zoon van Pieter Willem van Lanckeren van Oudezijds Voorburgwal 183 (bijlage II.45 en bijlage IV.G).

1) Mogelijk bewoonde hij Warmoesstraat 176 dat de echtgenote van Alberti, Sara Agneta Kemper tezamen met haar broer Jan Rudolph Kemper als enige overgebleven erfgenamen hadden geërfd van Maria Rijkel, die dit huis vanaf 1763 in eigendom had gehad. Op 5 april 1781 werd het huis door Jan Rudolph en Agneta Sara Kemper van de hand gedaan. Zie Kam 1961, p.177. 2) GAA, Arch. 213, inv.nr 878, fol.220-221. De posten betroffen o.m.: f 1409.19.4 en f 1189.8.8 aan timmerman Hendrik Geevers, f 1604.8.- aan metselaar Harmanus Henrichus Helmers, f 362.7.- aan meester schilder Willem Rave, f 401.13.2 aan loodgieter Jan Sluijman, f 165.16.8 aan Mr. schilder & glazemaker Jan Pieter Mertens, f 174.13.2 aan Jacob Otten Husly voor stukadoorswerk, f 194.13.4 aan de steenhouwer Meindert Frauen, f 83.15 aan de wed. Jan Wilkers & zoon, smid en slotenmaker, etcetera. Op 12 februari 1779 (idem, fol.239-231) werden nog wat kleinere bedragen aan enkele van de eerder genoemde leveranciers betaald. De Lutherse Gemeente had dit huis aan het Spui bewesten het hoekhuis van de Handboogstraat (Wijk 27, nr 4158 → kl.nr 15 → Buurt D, nr 336 → 23) op 15 december 1746 voor f 5218:15 gekocht van Anna Pasnoy, weduwe van Coenraad Rijkel. GAA, Kw.P5, fol.354. 3) GAA, Arch. 213, inv.nr 878, fol.224. 4) Loosjes 1925, pp.4-5. 5) Sander 1783, dl.I, p.582. Zie ook: Jacobsen Jensen 1919-1936, nr.171 (p.139). 6) Uit de collatarale successie van haar nalatenschap bleek zij wat betreft onroerend goed voor de helft in bezit te zijn geweest van twee huizen aan de Prinsengracht op de hoek van de Anjeliërsgracht, een huis in de Konijnestraat en een pakhuis in de Utrechtse straat. GAA, Arch. 5046, nr 70, fol.264 e.v.

2. Mr. Gillis Alewijn (1744-1789); Amsterdam, Herengracht 386 (D11 en T29-30)

In 1773 kocht Mr. Gillis Alewijn Herengracht 386 voor f 77.000 van de erven van Wijna van Lennep, weduwe Mattheus David de Neufville. Het in 1663 naar ontwerp van Philips Vingbooms gebouwde huis had tot dan toe zijn zeventiende-eeuwse uiterlijk behouden, zoals blijkt uit de weergave van het in 1771 uitgegeven *Grachtenboek* van Caspar Philips Jacobsz. Gezien de 1776 gedateerde behangsels met Hollandse landschappen, tegenwoordig in de linker achterkamer, heeft Alewijn het huis inwendig opgeknapt. De zeventiende-eeuwse kruisvensters zijn toen vervangen door grotere schuiframen. Een renovatie van het huis aan het eind van de negentiende eeuw heeft echter de meeste achttiende-eeuwse sporen uitgewist. De verbouwing door Alewijn is echter minder ingrijpend geweest dan tot noch toe wordt voorgesteld.¹ Op grond van de datering en de schetsen die Ruijterschildt in 1795 naar de behangsels van Andriessen vervaardigd heeft, staat vast dat Alewijn ze voor dit huis heeft besteld, maar niet voor de huidige linker achterkamer. Er zijn meerdere argumenten aan te voeren dat ze oorspronkelijk gemaakt zijn voor de zaal rechtsachter. Het huidige vertrek waar de behangsels zich bevinden, heeft pas aan het eind van de negentiende eeuw zijn huidige omvang gekregen (zie bij D11).

Gillis Alewijn werd in 1744 geboren als zoon van Jacob Alewijn en Margaretha Helena Graafland.² Hij studeerde rechten aan de Utrechtse universiteit en promoveerde daar op 16 mei 1764.³ Kort voor de aankoop van Herengracht 386 trouwde hij met Maria Cornelia van Loon (1752-1785). Zij was een dochter van Jan van Loon en Maria Backer en dus een zuster van Margaretha van Loon, die gehuwd was met Abraham Muysart van Herengracht 572 (D8 en T23). Na de dood van Cornelia Maria hertrouwde Gillis in 1787 met Sophia Maria Hooft

(1758-1819), dochter van Daniël Hooft en Aletta Elias. Zij was zowel een oomzegster van Hendrik Hooft Daniëlsz. van Herengracht 507 (T33) als een volle nicht van Hester Isabel Elias van Keizersgracht 401 (T138-141). Gillis zelf was weer een broer van Zacharias Hendrik Alewijn, die sinds 1774 Keizersgracht 704 bewoonde, waar Andriessen in 1768 behangsels geschilderd had in opdracht van Jacob van Ghesel sr. (D3), en een broer van Martinus Alewijn die omstreeks 1792 behangsels bij Andriessen bestelde voor Herengracht 603 (D31 en T143) (zie voor deze familierelaties ook bijlage IV.H).

Gillis vervulde voornamelijk regentenambten en andere erebaantjes. In de akte van ondertrouw met Maria Cornelia van Loon in 1771 staat hij vermeld als kanunnik in het kapittel van Sint Marie te Utrecht. Hij was van 1770 tot zijn dood Hoogheemraad van de Hoge Zeeburg en de Diemerdijk. Hij bekleedde vier commissarisfuncties; van 1771-1772 was hij commissaris van de Desolate Boedelskamer, van 1774-1775 van Kleine Zaken, van 1776-1780 van Zeezaken en van 1782-1785 van Huwelijks Zaken. Kort voor zijn dood werd hij benoemd tot Dijkgraaf van de Bijlmermeer. Als buitenplaats bezat hij aanvankelijk de hofstede Leeuwenvecht onder Maarssen maar deze heeft hij in 1780 verruild voor de hofstede Spanderswoud bij 's-Graveland.

Het tweede huwelijk van Gillis was van korte duur; hij overleed twee jaar later. Op 30 juni 1790 is een boedelinventaris van het huis opgemaakt door notaris Abraham van Beem.⁴ In deze inventaris wordt gesproken over "het agtkantkamertje". Dit heeft zonder twijfel betrekking op de uitstek aan de achterzijde in de as van de plattegrond. Op de door Vingboons getekende plattegrond was dit in de zeventiende eeuw een onbeduidende rechthoekige uitbouw. In de achttiende eeuw moet deze verbouwd zijn tot de genoemde "achtkant", vergelijkbaar met bijvoorbeeld de nog aanwezige uitstek van Herengracht 605 (Museum Willet-Holthuysen). Dit impliceert dat de gang toen nog tot de achterzijde van het huis liep en dat de linker achterkamer nog niet haar huidige omvang had. Het vertrek was volgens de inventaris van 1790 in gebruik als eetkamer en stond vol met meubels.

Sophia Maria Hooft vertrok na het overlijden van Gillis naar Den Haag. Zijn kinderen hebben het huis een jaar later voor *f* 73.000 verkocht aan Jan Willink. De prijs was inclusief *f* 3000 voor enige ameublementen.⁵ De doopsgezinde Jan Willink (1751-1826) deed als koopman en bankier veel zaken met de Verenigde Staten. Dit had hem bepaald geen windeieren gelegd. In 1813 behoorde hij tot één van de honderd hoogst aangeslagenen van de stad Amsterdam.⁶ In 1795 gaf Willink het atelier van Andriessen opdracht de behangsels op te knappen. Bij die gelegenheid maakte Andriessens leerling Abraham Johannes Ruijterschildt enkele schetsen naar de figuren in de behangsels.⁷ Jan Willink was als weduwnaar van Gonda Suzanna Marcelis in 1777 hertrouwd met Hester van Lennep. Zij was een dochter van Aernoud David van Lennep van Herengracht 448 (T34).

Na het overlijden van Hester van Lennep in 1831, bleef het huis in bezit van de familie. Rond 1875 onderging het huis een grondige verbouwing. Het werd toen bewoond Hester Johanna van Wickevoort Crommelin (1833-1911), een achterkleindochter van Jan Willink, die gehuwd was met Anthony François Willink (1825-1892). Er kwam een nieuwe ingang op straatniveau. Het hoge bordes aan de straat, die naar de bel-etage leidt, is toen naar binnen verplaatst. De linker achterkamer heeft men vergroot door deze bij het achterste gedeelte van de gang te betrekken en de achtkant werd afgebroken opdat men met drie ramen kon uitkijken op de tuin. Het vertrek werd tevens door een suitedeur verbonden met de grote zaal ter rechterzijde. Hierdoor konden de behangsels in de zaal niet gehandhaafd blijven en heeft men deze verplaatst naar de eetkamer. In de jaren 1988-1989 onderging huis wederom een grondige restauratie. Tegenwoordig wordt het pand als kantoor aan verschillende bedrijven en instanties verhuurd.

Lit: Elias 1903-1905, pp.818; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.528-529; Ottenheim 1990.

1) Zie voor de verkeerde interpretatie: Ottenheim 1980, pp.56-60. 2) Jacob Alewijn had door Andriessens leermeester Anthonie Elliger een plafond laten schilderen in Herengracht 541, dat hij in 1741 verwierf. Zie: Van Gool II, pp.301-302 en Vier Eeuwen Herengracht 1976, p.352. 3) Album Studiosorum Utrecht 1886, klm.161 en Album Promotorum Utrecht 1936, p.176. 4) GAA, NA 15134, akte 382. 5) GAA, Kw. M7, fol.385 "... benevens enige ameublementen, bestaande in de glasgordijnen, canapé, twaalf fauteuils, twaalf stoelen met derselven hoezen, het tapijt, twee christalle kroonen, met derselver stangen en quasten in de zaal, als meede het nog overige nieuw damast, bestaande in een vaste rol van 24 ellen en een begonne dito, lang circa 18 ellen, als ook de vier vergulde branches, twee paar roode damaste glasgordijnen, twaalf dito stoelen en hoezen met het overschot van het damast in de zijkamer, de twee drievoeten met derselven klokken, en de zitbank in het voorhuis, de boekekassen met cilynders in het agtkant, de losse wijnkist in de kelder en het beeld met zijn pedestal in de tuyn (door de constituenten q.q. aan de voornoemde Heer Jan Willink uyt de hand verkocht)". 6) Van Nierop 1925, pp.75-76. 7) Zie: Fleurbaay 1987 en Bakker e.a. 1989, pp.381-382.

3. Martinus Alewijn (1747-1807); Amsterdam, Herengracht 603 (D31 en T143)

In 1792 kocht Martinus Alewijn Herengracht 603 voor *f* 70.000 uit de boedel van zijn overleden echtgenote Johanna Clifford (1753-1791).¹ Hij bewoonde het huis al sinds 1779, toen zijn echtgenote met wie hij in 1774 gehuwd was, het ten geschenke kreeg van haar vader Henry Clifford, heer van Hoogersmilde (1711-1787). De opdracht voor de behangsels in de zijkamer zou in principe vanaf 1779 mogelijk zijn. De stijl van de betimmering, zoals weergegeven op de drie wandontwerpen voor deze opdrachtgever (T143), wijst echter in de richting van de jaren negentig, waardoor een datering van kort na 1792 meer gerechtvaardigd is. De twee behangselvakken uit dit

huis die in 2001 opdoken op een veiling in Parijs (D31) tonen tevens een schilderstijl en behandeling van compositie overeenkomstig Andriessens andere werken uit de jaren negentig.

De opknabbeurt van het huis had naar alle waarschijnlijkheid te maken met Martinus' aanstaande huwelijk met Margaretha Backer (1760-1827), dat plaatsvond in 1794. In 1800 had hij volgens het kohier van het Koffie- en Theegeld zes dienstbodes, twee werkbodes en een tuinman in dienst en bezat hij een koets en vijf paarden.² In de zomermaanden woonde hij op de hofstede Boekenstein onder Heemstede. Deze hofstede had hij in 1785 voor f 59.000 aangekocht. Nadat Martinus Alewijn in 1807 kinderloos was overleden, is Margaretha Backer als weduwe het huis tot haar dood blijven bewonen. Nadien is het gedurende de negentiende eeuw in gebruik gebleven als particulier woonhuis. In 1907 verloor het deze functie toen het werd aangekocht door de Amsterdamsche Bank, die het pand liet inrichten als wisselkantoor. Dit zal het moment zijn geweest dat de behangsels uit het huis zijn verwijderd. In 1966 is het van oorsprong vier traveeën brede huis afgebroken om plaats te maken voor een pand met een gevel in "oude stijl" bestaande uit drie traveeën. Men zag het huis aan voor laat achttiende-eeuws, maar het was in feite zeventiende-eeuws van oorsprong.

Mr. Martinus Alewijn werd op 4 mei 1747 geboren als zoon van mr. Jacob Alewijn (1714-1761) en Margaretha Helena Graafland (1720-1766). Martinus bekleedde diverse bestuurlijke functies: in de jaren 1776-1788 was hij thesaurier-extraordinaris, in 1789 na de dood van zijn broer Zacharias Henric was hij tot 1795 lid van de Vroedschap. In dezelfde periode was hij ook weesmeester en in 1786 Commissaris van het Weespertrekpad. Daarnaast behoorde hij tot één der honoraire leden van de Amsterdamse Stadstekenacademie.³ Martinus was een broer van Gillis Alewijn van Herengracht 386 waar Andriessen in 1776 gewerkt had (D11 en T29-T30). Margaretha Backer was een nicht van Margaretha van Loon, die gehuwd was met Abraham Muysart van Herengracht 572 (D8 en T23). De broer van Martinus' eerste echtgenote, George Clifford was gehuwd met de enige dochter van Hendrik Hooft Daniëlsz. van Herengracht 507 (T33). Zie voor de familierelaties ook bijlage IV.H.

Lit: Elias 1903-05, pp.1026-1027; Vier Eeuwen Herengracht 1976, p.376.

1) GAA, Kw. N7, fol.355. 2) GAA, Arch. 5049, kl.nr 15. Omnummering: Wijk 50, verp.nr 5577 → kl.nr 15 → Buurt D nr 336 → 603. 3) GAA, Arch. 265, inv.nr 42.

4. Roelof van Ansen (1729-1792); Amsterdam, Herengracht 255 (T97-T98)

In 1783 kocht Roelof van Ansen Herengracht 255 voor f 13.525 van mr. Ernst Willem van Wijdenbrugh.¹ Van Ansen heeft het huis toen verbouwd en de zijkamer (T97) en vermoedelijk ook de zaal (T98) door Andriessen laten decoreren met Hollandse landschappen.

Roelof van Ansen was een zoon van de uit Rundervoort afkomstige bakker Roelof van Ansen Arentsz. (1678-1729) en Geertruij Jager(s). Vader Roelof wordt al in 1702 in Amsterdam gesignaleerd. Hij trad toen in het huwelijk met Gesina de Wilde. Deze eerste echtgenote overleed in 1719 en liet Roelof achter met twee dochters. In 1724 hertrouwde Roelof Arentsz. met Geertruij Jager(s). Roelof van Ansen jr. heeft zijn vader nooit gekend. Toen hij op 4 november 1729 werd gedoopt in de Westerkerk, was zijn vader vijf maanden eerder gestorven. In 1756 liet Roelof jr. zich als commissionair in het poorterregister van Amsterdam inschrijven. Naderhand kreeg hij als medefirmanten Cornelis Freymerson en Hendrik Hageman, die een zoon was van Roelofs stiefzuster Adriana van Ansen.² Een paar maanden voor Van Ansens dood is de firma opgeheven.³ Op 11 februari 1792 werd hij begraven in de Oude Kerk.

Daar hij altijd vrijgezel was gebleven, werd op 29 februari na zijn overlijden een boedelinventaris opgemaakt van het huis aan de Herengracht door notaris Wijnand Cappenberg.⁴ De zaal in het achterhuis, die met twee ramen uitkeek op een binnenplaats, was het meest luxueus ingericht. De ruggen en zittingen van twaalf mahoniehouten stoelen waren bekleed met geel damast, geheel *en suite* met de gordijnen en bijbehorende vallen. De zaal was verder ingericht met twee guéridontafels en twee penanttafels, waarvan één met een vergulde lijst en één met een stenen blad en vergulde voet. Op de vloer lag Engels gebloemd tapijt. Er hing niets aan de wand. Het vertrek werd verlicht door twee schoorsteengirandoles. Het kostbaarste meubel van het huis was zonder twijfel de speeltafelpendule in de gang. Dit uurwerk geleverd door Waten, dat maar liefst acht verschillende melodieuze bevatte, werd getaxeerd op f 440:-.⁵

Op 12 juli 1792 werd het huis door de erfgenamen verkocht aan Bernardina Elisabeth Bezier (1714-1801), die sinds 1784 weduwe was van de stoffenwinkelier Balthasar Deuffer.⁶ In de verkoopakte worden geen geschilderde behangsels genoemd. In de tweede helft van de negentiende eeuw was het pand in gebruik als advocaten- en notariskantoor. In 1920 kwam het in bezit van de Agentuur en Commissiehandel N.V., M. Witsenburg jr., die de stoep liet verwijderen en het benedengedeelte tot bergplaats inrichtte. Vermoedelijk zijn bij deze verbouwing de behangsels uit het huis verdwenen. In 1931 werd het huis aangekocht door de eigenaar van het

aangrenzende pand nr 225A, de NV Mij tot beheer van het Administratiekantoor van Amerikaanse fondsen. Deze heeft beide panden in 1933 afgebroken en vervangen door een nieuw kantoorgebouw.

Lit: Vier Eeuwen Herengracht 1976, p.259.

1) GAA, Kw. 7D, fol.267^r. 2) Deze Cornelis Freymerson woonde in 1825 op Keizersgracht 132, het huis waarvoor Hendrik Wessels rond 1780 behangsels had besteld bij Andriessen (zie: T48 en bijlage II.72). 3) GAA, NA 17538, akte 123 (nots Wijnand Cappenberg, dd. 24-25 april 1792). 4) GAA, NA 17538, akte 60. 5) Deze klokkenmaker is vermoedelijk Johannes Waten die ca. 1750 werkzaam was in Amsterdam. Zie: Morpurgo 1970, p.139. 6) GAA, Kw. 7N, fol.235.

5. Anthony Backer (1746-1831); Amsterdam, Herengracht 535 (D13 en T32)

Naar alle waarschijnlijkheid zijn Anthony Backer en zijn echtgenote Elisabeth van Lennep (1753-1810) de opdrachtgevers geweest van de 1777 gedateerde behangsels die zich nu in het voormalig Koninklijk Paleis te Warschau bevinden (zie hierover bij D13). Toen zij in 1774 in het huwelijk traden betrokken zij het huis Herengracht 535 dat Elisabeth in dat jaar voor f 58.000 had aangekocht.¹ In 1783 verhuisde het echtpaar naar Herengracht 498. Elisabeths ongetrouwde broer Jacob van Lennep (1751-1807) vestigde zich toen op Herengracht 535. Hij had tot dan toe het ouderlijk huis Herengracht 475 bewoond. Hij huurde Herengracht 535 totdat hij het twee jaar voor zijn dood overnam van zijn zuster. Volgens het register van het Koffie- en Theegeld hield hij in 1800 vijf man personeel en bezat hij een koets en twee paarden.²

Op 20 en 23 oktober 1795 heeft Andriessens leerling Abraham Johannes Ruytenschildt enkele figuurstudies gemaakt naar de behangsels in dit huis. Vermoedelijk was men toen bezig met onderhoudswerkzaamheden aan de wandbespanningen. Ruytenschildt vermeldt bij de schetsen niet om welk vertrek het ging. Daar het huis in 1903 moest plaatsmaken voor een nieuw kantoor van de N.V. Incassobank en er geen wandontwerpen (zie T32) van de behangsels bekend zijn, is het niet te reconstrueren uit welk vertrek de behangsels in Warschau afkomstig zijn.

Anthony Backer was een zoon van Willem Cornelis Backer (1702-1756) en Maria Wilhelmina Weveringh (1707-1781). In de jaren 1771-1795 bekleedde hij de functie van tweede Secretaris der Weeskamer en van 1772 tot 1787 was hij Secretaris van de Krijgsraad. Daarnaast was hij sinds 1768 kerkmeester van de Amstelkerk. In 1787 verwierf hij de hofstede Leeuwenvecht aan de Vecht onder Maarssen. Het echtpaar Backer-Van Lennep kreeg maar liefst twaalf kinderen. Een jaar na het overlijden van Elisabeth van Lennep hertrouwde Anthony met de te Rotterdam geboren Adriana Johanna Mossel (1765-1821), weduwe van Nicolaas Tersmitten.

Elisabeth van Lennep was een dochter van Jacob Pieter de Neufville van Lennep (1723-1772) en Cornelia Bierens (1723-1772), die beiden bij de schouwburgbrand van 1772 om het leven waren gekomen. Zij groeide op in het door haar grootmoeder Petronella de Neufville gebouwde huis Herengracht 475. Zij was dus getrouwd met de in de jaren dertig van de achttiende eeuw geleverde behangsels van Isaac de Moucheron die nog altijd in het huis aanwezig zijn en die in 1792 door Andriessen met enkele doeken zijn uitgebreid (zie D29 en bijlage II.25). Elisabeth was een nicht van David van Lennep van Huis te Manpad (D4) en een achternicht van Aernoud David van Lennep van Herengracht 448 (T34, zie ook bijlage IV.E.)

Lit: Elias 1903-1905, pp.967-969 en 688-689; NP 44 (1958), pp.167, 174 en 189; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.350-351.

1) GAA, Kw. T6, fol.117^r. 2) GAA, Arch. 5049. Omnummering: Wijk 58, verp.nr 4410 → kl.nr 49 → Buurt X, nr 383 → 535.

6. Jacobus (1731-1778) of Thomas (1734-1819) van Barneveld; Amsterdam, Kloveniersburgwal 111 (?) (T18)

Het ontwerp voor een bovendeur- of schoorsteenstuk, waarvan de opdrachtgever enkel als "Barneveld" wordt aangeduid (T18), is naar alle waarschijnlijkheid bestemd geweest voor één van de twee zonen van de juwelier Anthony van Barneveld (ca.1696-1775), die door de diamanthandel een aanzienlijk fortuin had vergaard. Hij was een zoon van de uit Arnhem afkomstige Thomas van Barneveld en Maria van den Heynekamp. Anthony werd in 1725, een paar maanden na zijn huwelijk met Anna Catharina Bouten, poorter van Amsterdam. Na de geboorte van een dochter die in januari 1726 binnen een jaar overleed, kwam Jacobus in 1731 ter wereld. De tweede zoon, Thomas werd drie jaar later geboren. Anthony kocht in 1743 Groenburgwal 63 voor f 10.000.¹ Dit huis werd verbouwd en kreeg een nieuwe gevel met getoogde kroonlijst.² Begin twintigste eeuw is het pand vervangen door nieuwbouw.

Jacobus en Thomas betalen op 11 maart 1772 als koopman beide hun poortergeld. Ook zij handelen in juwelen en diamanten. In de koopliedenboekjes van 1767 tot 1771 blijkt de firma J. en T. van Barneveld gevestigd aan het Rokin bij de Langebrugsteeg. Hun vader opereert in die periode vanuit het huis aan de Groenburgwal. In 1777 is het kantoor van de gebroeders Van Barneveld verhuisd naar Kloveniersburgwal 111. Dit pand had Anthony in 1765 voor f 22.000 verworven van Elisabeth Lestevenon, weduwe van Gerrit de Graeff, Vrijheer van Zuid-Polsbroek etc.³ Jacobus zal hier zijn gaan wonen nadat hij in 1770 te Dresden gehuwd was met Carolina

Wilhelmina Drost. Op 28 januari 1778 werd hij vanuit dit huis begraven in de Zuiderkerk. Daar Jacobus van 1770 tot 1778 Kloveniersburgwal 111 bewoonde, zou hij de opdrachtgever van de wanddecoratie kunnen zijn geweest. Mogelijk was hij ook verantwoordelijk voor de nog steeds bestaande gevel met neoclassicistische, rechte kroonlijst met twee consoles. Na het overlijden van Jacobus is zijn weduwe verhuisd naar de Herengracht.⁴

Het kantoor van de firma, die tot zeker 1783 nog onder de naam J. en T. van Barneveld werd gevoerd, verhuisde in of na 1778 naar Groenburgwal 63. Moeder Anna Catharina Bouten is dit huis vermoedelijk tot haar overlijden in 1790 blijven bewonen.⁵ Tot zeker 1801 heeft Thomas aan de Groenburgwal zijn kantoor gehad. Hoewel Groenburgwal 63 in de jaren 1802-1805 in bezit was gekomen van Barend Boas⁶, blijkt Thomas' ongehuwde zuster Emmerantia van Barneveld in 1805 als huurster nog steeds op dit adres te wonen.⁷

Omdat de moeder en zijn ongetrouwde zuster Groenburgwal 63 bewoonden, zal Thomas hier alleen zijn kantoor hebben gehad. Denkelijk heeft hij na het overlijden van zijn broer Kloveniersburgwal 111 betrokken. Dit huis is tot zeker 1805 op naam van Anthony van Barneveld blijven staan. Thomas zou dus ook nog de opdrachtgever van de wanddecoratie door Andriessen kunnen zijn geweest. Inmiddels waren de zaken van Thomas zo voorspoedig gegaan dat hij in 1790 voor *f* 174.000 de heerlijkheden Meteren en Geldermalsen kon aanschaffen. Hij vestigde zich toen op het in 1768-1769 geheel herbouwde Huis te Meteren. Twee jaar later huwde hij daar met de meer dan twintig jaar jongere Diederica Hendrica de Roock (1759-1845), dochter van mr. Gerhard de Roock, Richter en Schout te Zaltbommel, en Hester van Malsen. Het is reeds vermeld dat Thomas te Amsterdam zijn zaken aanhield en tot de eeuwwisseling met zijn juwelenhandel aan de Blauwburgwal gevestigd bleef. Ook ging hij over tot andere investeringen. Zo kocht hij in 1797 voor *f* 25.100 een steenkoperij aan het Rapenburg.⁸

Thomas overleed op 17 november 1819 op het Huis te Meteren. De familie was zich inmiddels meer op Utrecht gaan oriënteren. Thomas' oudste dochter Anna Catharina Emmerantia (1797-1881) trouwde daar in 1815 met de later als Tweede Kamer-lid bekend geworden Edmond Willem van Dam van Isselt (1796-1860). De jongste zoon mr. Thomas Christiaan (1800-1848) woonde op het buiten "De Oorsprong" bij Utrecht en overleed hier als vrijgezel. Gerhardus Anthoni (1798-1869), de oudste zoon, erfde van zijn vader de twee heerlijkheden. Hij woonde zomers op het Huis te Meteren. Sinds zijn huwelijk in 1836 met de Engelse Margaret Erskine Campbell, douairière Baron John Gordon, bracht hij de wintermaanden door in Londen.

Na zijn huwelijk zal Thomas niet meer op Kloveniersburgwal 111 hebben gewoond. In 1805 werd het huis gehuurd door Isaac Croix.⁹ A.J. de Jong bewoonde in 1814 het huis met vier personen.¹⁰ De huurwaarde van het pand werd toen geschat op *f* 800. In 1816 werd het huis betrokken door M. Levij die hier in 1818 met negen personen woonde.¹¹ In 1825 was er het verkoophuis van de boedelschikker S. van Ewijk gevestigd. Hij was hier vermoedelijk ook woonachtig.¹² In 1841 wordt op dit adres een zekere Khun geregistreerd.¹³ Het huis had oorspronkelijk een ingang op de hoofdverdieping, die te bereiken was via een trap met bordes. Deze is in het begin van de twintigste eeuw naar de straatverdieping verplaatst. Dit deel van de gevel werd toen met natuursteen bekleed en met Jugendstil-smeedwerk gedecoreerd. Vermoedelijk is bij deze verbouwing het schilderstuk van Andriessen verdwenen. De hoofdverdieping is nu grotendeels doorgebroken.¹⁴

Lit: Scheffer 1877, p.69-71; Van Beresteyn 1908, p.357 e.v.

1) GAA, Kw. M5, fol.118. Hij kocht het van Vrouwje Davids Kalkar, weduwe van Aron Abrahams. Omnummering: Wijk 14, verp.nr 4107 → kl.nr 66 → Buurt C, nr 345 → 63. 2) Zoals te zien is op een foto uit 1876. Coll. GAA/TA. 3) GAA, Kw. K6, fol.22. Omnummering: Wijk 14, verp.nr 3939 → kl.nr 17 → Buurt C, nr 530 → 111. 4) Toen zij in 1779 hertrouwde met Thomas Johannes Sanderson, weduwnaar van Hendrina Sara Pennewart, bewoonde zij het huurhuis Herengracht 144. Vier eeuwen Herengracht 1976, p.445. Daarna betrokken zij Herengracht 576 dat Sanderson in hetzelfde jaar voor *f* 45.000 had aangekocht. Ibidem, p.609. 5) Toen de jongste zuster van Thomas, Elsje Christina (geb. 1742) in 1783 in het huwelijk trad met de uit Woudrichem afkomstige Hendrik Anthony van de Graaf Hanedoes, woonden zowel moeder als dochter nog op dit adres. 6) GAA, Arch. 5044, inv.nr 394. 7) GAA, Arch. 5045, inv.nr 277. In 1814 was het huis inmiddels door de eigenaar Barend Boas betrokken. De huurwaarde werd toen geschat op *f* 300 per jaar. In 1825 woonde hier zijn weduwe (GAA, Arch. 5012, inv.nrs 1,2,3 en 5). In 1841 was er de pianomakerij van Dusaar gevestigd en werd de huurwaarde geschat op *f* 400 (GAA, Arch. 5012, inv.nr 8). 8) GAA, Kw. S7, fol.120. Dit pand, laatstelijk met het nummer 87, is in de twintigste-eeuw afgebroken ten behoeve van de aanleg van de IJ-tunnel. Thomas kocht het van Cornelis Jacobus Sanderson -een familielid van de tweede echtgenote van zijn schoonzuster- en diens echtgenote Anna Maria Vlasvat. Omnummering: Wijk 16, verp.nr 150 → kl.nr 47 → Buurt U, nr 321 → 87. 9) GAA, Arch. 5045, inv.nr 277. 10) GAA, Arch. 5012, inv.nr 1. 11) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 2 en 3. 12) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5. 13) GAA, Arch. 5012, inv.nr 8. 14) Eigen waarneming.

7. Barent Berkhoff (1755-na 1797); Amsterdam, Keizersgracht 389 (T116)

Nadat Barent Berkhoff in 1778 getrouwd was met Cornelia Maria van der Port (1755-1792) betrok hij Keizersgracht 389, het ouderlijk huis van zijn echtgenote. De vader van Cornelia Maria, Eduard van der Port (1724-1778), had dit huis in 1765 voor *f* 41.200 gekocht van de Gereformeerde Diaconie.¹ Het huis had toen nog de oorspronkelijke halsgevel zoals die in 1684 gebouwd was door de meester-timmerlieden de gebroeders Roelof en Jan van Aken.² In het in 1771 uitgegeven *Grachtenboek* van Caspar Philips Jacobsz. wordt het huis afgebeeld met de oude zeventiende-eeuwse gevel. Niet lang daarna heeft Van der Port het huis grondig verbouwd. Het kreeg een gevel met rechte kroonlijst en de kruisramen maakten plaats voor grote schuiframen. De nieuwe gevel kunnen

we zien op het fraaie gezicht van H.P. Schouten uit 1777, nu in het British Museum. Van der Port overleed in januari 1778, dus niet zo lang na het gereed komen van de verbouwing. Zijn weduwe, Catharina van Veen (geb. 1729) is tot haar dood in 1785 op Keizersgracht 389 blijven wonen. De ontwerpen voor wanddecoraties (T116a-b), vermoedelijk bovendeurstukken, die Andriessen in opdracht van Berkhoff gemaakt heeft, kunnen dus pas na het laatstgenoemde tot stand zijn gekomen.

Barent Berkhoff werd op 15 oktober 1755 gedoopt in de Nieuwezijds Kapel als oudste zoon van Hendrik Berkhoff en Anna Maria van der Voort. De familie Berkhoff woonde in die tijd tegenover deze kapel op Rokin 81, waar Hendrik ook zijn zaken dreef als kaaskoper.³ In 1773 verhuisde het gezin naar het riante huis Herengracht 52 dat Hendrik Berkhoff voor f 42.100 had aangekocht.⁴ Het kantoor bleef echter op het Rokin. Nadat beide ouders waren overleden deden de kinderen het huis aan de Herengracht in 1784 van de hand. Barent die in 1774 zijn poortergeld had betaald, trad niet in de handel van zijn vader. Hij zette de handel van zijn schoonvader in kruidenierswaren en specerijen voort. In de koopliedenboekjes wordt hij vermeld als woonachtig op de Keizersgracht tegenover het Molenpad (is nr 389) met zijn kantoor op het Singel bij de Bergstraat.

In 1792 overlijdt Barents echtgenote. Van de drie kinderen uit dit huwelijk was alleen Hendrik (geb. 1783) in leven gebleven. De zaken van Barent gingen op een gegeven moment niet meer zo voorspoedig. In 1797 deed hij het aandeel van zijn zoon Hendrik in de onverdeelde erfenis van Catharina van Veen, waartoe ook het huis aan de Keizersgracht behoorde, voor f 22.000 van de hand.⁵ Hierdoor kwam Keizersgracht 389 volledig in bezit van de drie, toen nog minderjarige kinderen van Maria Cornelia's zuster, Martha Louisa van der Port, die reeds voor haar moeder in 1782 was komen te overlijden. Zij was gehuwd geweest met Wessel Scharff van Herengracht 252 (D32, zie ook bijlage IV.F). Na de verkoop van zijn aandeel in Keizersgracht 389 verhuisde Barent naar een huurhuis aan de Herengracht, op de hoek van de Vijzelstraat. Hier heeft hij niet lang gewoond, want een paar maanden later is hij gevlucht omdat hij zijn schulden niet meer kon betalen en men beslag moest leggen op zijn inboedel.⁶ Waar Barent toen naartoe is gegaan, is niet bekend, evenmin de plaats en datum van zijn overlijden.

Keizersgracht 389 bleef gemeenschappelijk eigendom van de drie kinderen van Wessel Scharff. De oudste dochter Maria Catharina Scharff, bewoonde na haar huwelijk in 1803 met Jan Frederik Tack het ouderlijk huis Herengracht 252. Keizersgracht 389 werd bewoond door de tweede dochter, Adriana Elisabeth Scharff (1780-1834), die sinds 1802 gehuwd was met Adriaan Tack, die een broer was van haar zwager. Dit huwelijk was van korte duur, want volgens het huurderskohier van 1805 was zij reeds weduwe.⁷ Daar zij hier in 1825 ook nog geregistreerd wordt, zal zij het huis tot haar dood in 1834 hebben bewoond.⁸ Daarna betrok de jongste broer Eduard Cornelis Scharff (1782-1859) het huis. Hij was sinds 1804 gehuwd met Maria Henriëtte Massac (1786-1853). Daar hij en zijn zuster Adriana Elisabeth geen kinderen hadden vererfde het huis op de twee kleindochters van hun oudste zuster. Deze verkochten het huis in 1863 aan de Nederlandsch Indische Handelsbank, die het op 28 augustus weer doorverkocht aan Adriaan Deodatus de Marez Oijens. Op 1 december 1887 kwam het voor f 43.000 in handen van Johanna Wilhelmina Hodshon, echtgenote van de te Renkum woonachtige jhr.mr. Frederik Johan Constantijn Schimmelpenninck. In 1897 deed zij het huis van de hand. De nieuwe eigenaar was toen Jan Adriaan Watering.⁹ Afgezien van negentiende-eeuwse ramen is de gevel van het huis nagenoeg onveranderd gebleven.

Lit: Dudok van Heel 1974; Bakker e.a. 1989, p.240.

1) GAA, Kw. K6, fol.530. Omnummering: Wijk 33, verp.nr 5901 → kl.nr 194 → Buurt HH, nr 468 → 389. 2) Van Houten 1962. De gebroeders Van Aken waren beiden ongehuwd. Jan van Aken liet het huis in 1718 na aan de Gereformeerde Diakoniek. 3) Van Eeghen 1967/2. 4) Vier Eeuwen Herengracht 1976, p.413. 5) GAA, Kw. S7, fol.160^v. 6) Arch, 5072, inv.nr 1048, dossier 3021. 7) GAA, Arch. 5045, inv.nr 293. 8) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5. 9) GAA, 5011, inv.nr 212.

8. Coert Lambertus van Beyma (1753-1808) (D20 en T101)

Het schoorsteenstuk met allegorie op de burgerbewapening (D20) betreft zozeer een patriottisch thema dat men de opdrachtgever zonder twijfel in deze kringen moet zoeken. Daar het schoorsteenstuk zich tot de veiling in 1989 in de Schatzenburg te Dronrijp bevond, betreft de opdrachtgever naar alle waarschijnlijkheid een Friese patriot. Hoewel Johannes Lambertus Huber (1750-1826), in 1784 eigenaar en bewoner van de Schatzenburg, een fervent aanhanger van de patriotten was, is het schilderstuk niet voor dit huis noch voor deze opdrachtgever gemaakt. Toen Huber na de inval van de Pruisen in 1787 naar Frankrijk vluchtte werden zijn bezittingen door de Staten van Friesland verbeurd verklaard en ging men in 1790 over tot openbare veiling van de Schatzenburg. In 1809 heeft hij de buitenplaats teruggekocht, maar in 1813 deed hij dez al weer van de hand. Door vererving kwam het huis in 1836 in bezit van Assuerus Quaestius, advocaat en hartstochtelijk verzamelaar van munten, tekeningen en prenten. Deze collectie heeft hij na zijn overlijden in 1887 gelegateerd aan het Fries Genootschap. De Schatzenburg liet hij tezamen met de meubelen na aan het gasthuis Vredenhof te Dronrijp. Hij bepaalde hierbij dat de voogden van het gasthuis ter compensatie voor hun arbeid van de buitenplaats gebruik mochten maken. Vredenhof was in 1745 gesticht door de gezusters Maria Agnes Huber (1699-1756) en Judith Anna Huber (1703-1748). Hierdoor opereren

leden van de familie Huber nog steeds als voogd van het gasthuis en ontstond er weer een relatie tussen de Schatzenburg en de familie die het generaties lang in bezit had gehad.¹

Het schoorsteenstuk (D20) is echter uit het bezit van de familie Van Beyma in de collectie van de Schatzenburg terecht gekomen.² Dit zal gegaan zijn via jhr. mr. Julius Matthijs van Beyma (1877-1944) die gehuwd was met voogdes Anna Rutheria Johanna Cornelia Huber (1876-1966) of via hun dochter jkvr. Maria Johanna van Beyma, echtgenote van Lodewijk Caspar van Heukelom, die haar moeder als voogdes van het gasthuis opvolgde. Julius Matthijs is namelijk een rechte afstammeling van Coert Lambertus van Beyma (1753-1808).³ Deze voorvader was één van de belangrijkste patriotten in Friesland en in de jaren 1784-1785 voorvechter van de samenwerking tussen de verschillende Friese wapengenootschappen. De iconografie van het bewuste schoorsteenstuk (D20), de nadruk op de eendracht van de bewapende burgers, sluit perfect aan bij Van Beyma's politieke idealen.⁴

Coert Lambertus werd in 1753 te Harlingen geboren als zoon van Julius Matthijs van Beyma (1727-1808), secretaris van de Friese admiraliteit, en Fokel Helena van Burmania (1728-1701). De Van Beyma's behoorden tot de niet adellijke Friese regentenfamilies die echter wel veel land in bezit hadden; zijn moeder was een telg uit een oud Fries adellijk geslacht. Nadat Coert Lambertus eerst op kostschool ging in Oudewater werd hij 1769 ingeschreven aan de academie te Franeker. Na vijf jaar werd hij naar Leiden gestuurd om daar te promoveren, maar hij keerde vroegtijdig terug. In 1776 werd hij tot volmacht van Oost-Stellingwerf in de Staten van Friesland gekozen. Zijn studie zou hij pas jaren later afronden. Coert Lambertus had een opstandig karakter en nam geen blad voor de mond. Dit wekte de antipathie van stadhouder Willem V. Pogingen van de familie om voor Coert Lambertus het felbegeerde grietmansambt of een andere hoge bestuurspost in de wacht te slepen, liepen telkens stuk door tegenwerking van de stadhouder. In 1780 werd Coert Lambertus bij zijn benoeming als grietman van Westdongeradeel door toedoen van de stadhouder gepasseerd ten gunste van Sicco Douwe van Aylva. Hij kon toen wel voor *f* 13.000 de ambten van secretaris en boedelontvanger in de bovengenoemde grieternij kopen, hetgeen hij deed met behulp van een lening van de doopsgezinde koopman Jentje Cats. Coert Lambertus' ouders konden of wilden hem hierbij financieel niet steunen. Daarop verhuisde hij naar Ternaard en betrok de "Spijker", een oud familiehuis van de Van Aylva's. Eindelijk stemden zijn ouders in met het huwelijk met Aurelia (Aukjen) van Poutsma (1749-1810) dat eind van dat jaar plaatsvond in Ternaard. Zij was een dochter van Petrus Johannes van Poutsma, een onbemiddelde grieternij-secretaris te Dantumadeel, en Sjoerdje Idsinga. Hier in Ternaard werden hun twee zoons geboren, Julius Matthijs in 1781 en Petrus Johannes in 1783. Het leven in Ternaard was, met een inkomen van *f* 1800 en een aflossing van *f* 500 per jaar, geen vetpot. Daar een rijtuig en een paard noodzakelijk waren, evenals het onderhoud van huis en tuin, kon men zich voor het dagelijks leven absoluut geen luxe permitteren.

Als lid van de Staten liet de politiek iniatiefrijke Coert Lambertus veel van zich horen. Hij was een voorstander van een grotere volksinvloed. In 1782 kwam hij met het plan tot een burgerbewapening, ter vervanging van het staande beroepsleger, dat al te zeer gevreesd werd als machtsinstrument voor de Prins. Dit voorstel staakte, maar in het geheim begon hij in de steden met een lobby die op steun van de middenklasse kon rekenen. Er speelde in die tijd een andere kwestie die uiteindelijk in het voordeel van zijn plannen werkten. Friesland vond dat het naar verhouding te veel generaliteitslasten betaalde en wilde dit eenzijdig met 3% verlagen. De Staten-Generaal waren furieus en dreigden de schuld bij executie te vorderen. Nu kwam het moment dat de grietmannen wel bereid waren tot de vorming van een burgerbewapening. Eind 1783 keurden de Staten van Friesland goed dat er burgercorpsen werden opgericht, waarmee men al eerder op bescheiden schaal was begonnen. Men kan begrijpen dat Coert Lambertus' populariteit onder de middenklasse toen zijn hoogtepunt bereikte.

De financiële situatie van Coert Lambertus maakt het in eerste instantie niet waarschijnlijk dat hij zich de opdracht voor het bewuste schoorsteenstuk kon veroorloven. In 1783 had hij echter een aanzienlijk bedrag kunnen sparen toen hij als lid van een commissie enkele weken in Den Haag verbleef. Door zuiniger te leven dan de anderen kon hij aan de gebruikelijke rijkelijke vergoeding een aardige som overhouden. Het idee tot de opdracht aan Andriessen is vermoedelijk ontstaan toen hij in augustus 1783 in Amsterdam verbleef voor een landelijke bijeenkomst van de vooraanstaande patriotten.⁵ Beide gegevens sluiten aan bij het in 1784 voltooide schoorsteenstuk, dat vermoedelijk bestemd was voor Coert Lambertus' huis in Ternaard.

Na de inval van de Pruisen in 1787 is hij naar Frankrijk gevlucht, waar hij in de Nederlandse Patriottenkolonie te St. Omer verbleef. Toen hij in 1795 naar Nederland terugkeerde, heeft hij nog tal van bestuurlijke en politieke functies vervuld. Zo was hij de laatste drie jaar van zijn leven weer lid van de Provinciale Staten van Friesland. Hij overleed in 1820 te Dronrijp. Zijn echtgenote was tien jaar eerder op de Dekemastate te Weidum overleden.

Lit: Spanninga 1987; Adelsboekje 79 (1988), pp. 540-541, 549-555; Elias & Schölvinc 1991, pp.35-36.

1) Zie over de Schatzenburg en Vredenhof: Huber 1988 en Zijlstra 1989. 2) Grijzenhout 1989, p.59. 3) Adelsboekje 79 (1988), pp. 541, 549-555 en Huber 1988, p.65. 4) Vgl. Grijzenhout 1989, p.59. 5) Kuiper 1987, p.47.

9. Binnengast- of Sint Pietersgasthuis te Amsterdam (D7, T22 en A1)

In 1774 schilderde Andriessen voor de regentenkamer van het Binnen- of Sint Pietersgasthuis drie grisailles; twee bovendeurstukken (D7b-c) en een tussenstuk (D7a). Het tussenstuk met de beeltenis van Petrus diende als pendant voor de schoorsteen. De grisailles boven de deuren waren bestemd voor de achterwand, deze verbeelden de portretten van Hippocrates en Aesculapius. De overige delen van de wanden waren voorzien van behangsels met geïdealiseerde landschappen die, in tegenstelling tot wat tot nu toe verondersteld werd, op stilistische gronden onmogelijk aan Andriessen zijn toe te schrijven (A1). Wie verantwoordelijk is voor de behangsels is helaas niet te staven aan de hand van bewaard gebleven rekeningen. De "reparatieboekjes" van het Pesthuis en Binnengasthuis beginnen bovendien pas in 1778.¹ Mogelijk zijn de behangsels geleverd door de wed. Remmers. Op 16 mei 1774 werd zij als opvolger van N. Smithals aangesteld als vaste leverancier van behangsels voor het gasthuis.²

In april 1774 besloten de regenten van het Binnengasthuis tot een verbouwing waarbij een geheel nieuwe regentenkamer met aangrenzend comptoir zou worden gerealiseerd.³ Het werk werd aanbesteed bij meestertimmerman Jan Smit, die de klus voor *f* 3850 op zich had genomen, en bij metselaar Pieter Amosz Suyderhoff, die voor zijn werk *f* 3640 zou ontvangen. Suyderhoff moest volgens het bestek beginnen met het slopen van de oude regentenkamer en het comptoir.⁴ Het werk dat volgens tekening zou worden uitgevoerd moest op 1 november 1774 gereed zijn. Deze termijn gold ook voor Jan Smit. In zijn bestek werd onder meer omschreven dat hij de lambrisering en de schoorstenen in beide vertrekken volgens tekening moest uitvoeren en de "solder van onderen [moest] beschieten met Schrooten van 1½ à 4 duim om te stucadooren".⁵ Wie verantwoordelijk was voor het stucwerk wordt niet vermeld, maar het lijkt niet onwaarschijnlijk dat dit Jacob Otten Huslij is geweest. Op 26 juli 1780 krijgt hij namelijk de opdracht om het "plafond van de regenten Caemer in de Tuijn te witten".⁶ Tegen de schoorsteenboezem werden gebeeldhouwde wapens aangebracht van de regenten die in 1776 in functie waren, te weten: Nicolaas van Buren, Jean Philip Gillis, mr. Matthias Romswinkel, Jean Franciscus Bentinck en Reynhard Godfried Martens. Geen van deze regenten behoorde tot Andriessens opdrachtgevers of is bekend uit de kringen waarin hij verkeerde.

In 1913 is de regentenkamer gedemonteerd ten behoeve van de nieuwbouw van het administratiegebouw. Hiermee verdween het laatste gedeelte van het oude Binnengasthuis. Deze interieuronderdelen zijn toen, inclusief het plafond, in het nieuwe gebouw ingebracht. In de nacht van 28-29 januari 1989 zijn de behangsels uit de regentenkamer ontvreemd.⁷ Het gebouw, dat sinds lange tijd in bezit was van de Universiteit van Amsterdam, stond op dat moment wegens renovatie leeg. Eén van de behangsels is kort daarna in zeer zwaar beschadigde toestand teruggevonden. De twee deurstukken en het tussenstuk waren gelukkig al ondergebracht in het Universiteitsmuseum. Het zwaar beschadigde behangsel, dat in flarden uiteen was gevallen, is in 1995 door Wil Werkhoven geconserveerd. Het is nog onduidelijk welke bestemming het doek zal krijgen. Voorlopig is het ter bescherming achter een beschot opgeslagen op de zolder van het Oost-Indisch Huis.⁸ Het gebouw van de universiteit is inmiddels gesloopt en vervangen door nieuwbouw. De betimmering ligt in onderdelen opgeslagen in het depot van het Universiteitsmuseum.⁹

Lit: Hellinga 1927; Bakker e.a. 1989, p.236; De Moulin e.a. 1981, p.156-157.

1) GAA, Arch. 342, inv.nr 1224 e.v. inv.nrs. 2) GAA, Arch. 342, inv.nr 1019, fol.128: "Also bevonden was dat N. Smithals was uijtgescheiden met het doen van een behangselwinkel, zo is na deliberatie goed gevonden dezelve leverantie vacant te verklaren en is door Mr. M. Temminck daartoe aangesteld de Wed: Remmers en zoon tot het leveren van doecken, als papieren behangsels". 3) GAA, Arch. 5040, inv.nr 27. Berigt N.23, dd. 7 april 1773. De aanleiding hiertoe waren vermoedelijk de verbouwingen van de nabij gelegen keuken, kelder en het broodhuis. 4) Zie voor Jan Smit: Lottman 1978 en Meischke e.a. 1995, p.107 en voor Suyderhoff: Meischke 1995, p.106. 5) GAA, Arch. 342, inv.nr 1223. Bestek van het Nieuwe Comptoir & Kamer wegens het doen van eenige vertimmeringen aan het Gasthuys. 6) GAA, Arch. 342, inv.nr 1225. 7) Parool, dd. 31-1-1989; NRC-Handelsblad, dd. 1-2-1989 en 2-2-1989 en Trouw, dd. 1-2-1989. 8) Jaarverslag van het Universiteitsmuseum De Agnietenkapel 1999, p.22. 9) Behangsel inv.nr 050.186 en betimmering inv.nr 050.187.

10. Eduard Gustaf Boode (1774-1837); Amsterdam, Keizersgracht 488 of Sassenheim, buitenplaats Ter Weegen (T158)

De "E. Boode" die op één van een serie van drie ontwerpen vermeld wordt (T158), is naar alle waarschijnlijkheid de uit Demerary afkomstige Eduard Gustaf Boode. Het is niet geheel duidelijk voor welk huis de ontwerpen bedoeld waren. Het opschrift vermeld een "zijkamer", zodat in eerste instantie de gedachte uit gaat naar een huis in Amsterdam. In het register van het Koffie- en Theegeld blijkt Boode in 1800 Keizersgracht 488 te bewonen.¹ Dit huis was een huurhuis, dat volgens de verpandingsregisters tenminste vanaf 1733 tot en met 1805 op naam stond van Adriaan Wittert.² Boode heeft het huis tot uiterlijk 1806 bewoond, want in dat jaar werd Keizersgracht 488 verhuurd aan Johannes Buijs.³ In de zomer woonde Boode met zijn gezin op de buitenplaats Ter Weegen bij Sassenheim, die hij in 1798 voor *f* 23.750 had aangekocht.

Eduard Gustaf Boode werd op 16 juni 1774 te Demerary in West-Indië geboren als jongste zoon van Johann Frederick Boode (1733-1796) en Anna Maria Vroom (1738-1783). Vader Johann Frederick, zelf afkomstig uit Blankenburg in Brunswijk, was in 1750 naar West-Indië gekomen en had daar met zijn plantages in Essequibo en Demerary een enorm fortuin gemaakt. Hij liet zijn zoons in Leiden studeren en zo werd ook Eduard Gustaf in 1788 op veertienjarige leeftijd ingeschreven bij de universiteit. Zijn drie oudere broers waren hem hier reeds voorgegaan. Op 17 september 1796 huwde Eduard Gustaf te Lisse met de te Amsterdam geboren Anna Debora Roseboom (1776-1798), dochter van Jan Hendrik Roseboom en Françoise Wijnanda Elisabeth van der Noot de Gieler. Op 26 augustus daaraan voorafgaand werd in Amsterdam de ondertrouw aangetekend. Eduard Gustaf bleek toen een huurhuis in de Wolvenstraat te bewonen. Het jonge echtpaar vestigde zich daarna op het landgoed Leeuwen-Hoofd bij Heemstede, dat eigendom was van Jacob Abraham van Lennep. Hier werden op 27 mei 1797 een dochter, Anna Maria Debora, en op 25 juli 1798 een zoon, Eduard Gustaaf, geboren. Enkele dagen na de geboorte van de zoon overleed de moeder op Leeuwen-Hoofd. Binnen een paar maanden hertrouwde Eduard Gustaf op 9 februari 1799 met de eveneens uit Demerary afkomstige Catharina Bourda, dochter van Joseph Bourda en de vrije vrouw Polly. De ondertrouw werd ook in Amsterdam aangetekend, omdat de nieuwe bruid hier woonachtig was. Eduard Gustaf gaf toen op in Sassenheim te wonen. In die tijd had hij zich dus al lang en breed op Ter Weegen gevestigd, dat hij op 1 mei 1798 had aangekocht. Dat de geboorte van zijn zoon en het overlijden van zijn eerste echtgenote hier niet hebben plaatsgevonden, heeft vermoedelijk te maken met het feit dat hij Ter Weegen eerst heeft laten verbouwen. Deze buitenplaats was eerder in bezit geweest van de familie van Eduard Gustafs eerste echtgenote. Haar vader Jan Hendrik Roseboom had deze van haar grootvader Coert Roseboom geërfd. Vanwege financiële problemen was Jan Hendrik in 1793 gedwongen geweest de buitenplaats van de hand te doen. Door de miljoenerfenis die Eduard Gustafs vader in 1796 naliet was hij in staat het landgoed terug te kopen. Door aankoop van belendende landerijen wist hij het zelfs met meer dan de helft uit te breiden.

Gezien de financiële middelen van Eduard Gustaf en de investeringen die hij deed in de uitbreiding lijkt het waarschijnlijker dat hij, en niet zijn schoonvader zoals Bijleveld veronderstelt, verantwoordelijk is geweest voor de ingrijpende verbouwingen die op Ter Weegen hebben plaatsgevonden. Het hoge smalle huis werd toen vervangen door een breed huis, bestaande uit een lage parterre met daarboven slechts één hoge hoofdverdieping, die aan de buitenzijde te bereiken was door een brede trap met bordes. De neoclassicistische natuurstenen gevel met halfruilen en gebeeldhouwde guirlandes boven de ramen, alsmede nissen waarin sculpturen waren geplaatst, zijn stilistisch zeer goed te plaatsen aan het einde van de jaren negentig van de achttiende eeuw. De ontwerpen van Andriessen zijn daarom naar alle waarschijnlijkheid bedoeld geweest voor één van de vertrekken ter weerszijden van de ingangshal van Ter Weegen.

Het echtpaar Boode-Bourda woonde afwisselend op Ter Weegen en in het huurhuis in Amsterdam. Vijf van hun zes kinderen werden in de periode 1800-1808 in Amsterdam geboren. Welk huis ze na 1806 in Amsterdam bewoonden is niet meer na te gaan, maar dit zal ook een huurhuis zijn geweest. Sinds zijn tweede huwelijk oriënteerde Boode zich steeds meer op Amsterdam. Dit zal te maken hebben met het feit dat toen ook zijn twee oudste broers Jacobus Hendrick (1764-1826) en Andries Christiaan Boode (1765-1844) in Amsterdam woonden. Jacobus Hendrick woonde in 1800 even verder op de Keizersgracht op nr 470⁴, terwijl Andries Christiaan in 1791 Singel 130 had gekocht. Hier zullen toen nog de behangsels hebben gezeten die Andriessen omstreeks 1770 had gemaakt voor mr. Ernestus Ebeling (T14). Het lijkt heel waarschijnlijk dat de schilderijen bij Eduard Gustafs broer hem geïnspireerd hebben om Andriessen in de arm te nemen. Anderzijds zou hij Andriessen hebben gekend uit het culturele circuit. Zo was Eduard Gustaf bijvoorbeeld van 1800-1811 lid van het Departement Tekenkunde van Felix Meritis.⁵ Ook zijn broers Jacobus Hendrick en Andries Christiaan waren lid van dit genootschap.⁶

Door de roerige Napoleontische tijden ondervond ook de familie Boode ernstige financiële problemen. In 1809 was Eduard Gustaf gedwongen om een hypotheek op zijn bezit te nemen. De familie, die sowieso al zeer internationaal georiënteerd was, vestigde zich daarna in verschillende landen. Eduard Gustaf vertrok in 1812 naar Engeland, waar zijn broer Andries Christiaan inmiddels zijn draai gevonden had in de *high society*. Ter Weegen werd vervolgens verkocht en de inboedel openbaar geveild. De financiën gingen echter steeds minder voorspoedig. Zowel de waarde als de opbrengst uit de plantages in West-Indië ging zienderogen achteruit. De afschaffing van de slavernij in 1834 gaf uiteindelijk de nekslag. Eduard Gustaf vestigde zich toen in Duitsland waar hij op 5 december 1837 te Düsseldorf ten huize van zijn zoon August Deodatus (1806-1869) overleed. Zijn echtgenote was hem een paar maanden eerder van dat jaar in Mainz voorgegaan.

Ter Weegen kwam in 1823 in bezit van de in Leiden woonachtige mr. Jan Hendrik Sieberg (1779-1835).⁷ Hij had in Indië fortuin gemaakt waardoor hij in staat was Ter Weegen op te knappen en te verbouwen. In 1827 werd het huis aan de achterzijde uitgebreid met een eetzaal en de voorgevel vereenvoudigd. De nissen met beelden ter weerszijde van de ingang werden vervangen door vensters. Eind negentiende eeuw viel Ter Weegen onder de slopershamer.

Lit: Bijleveld 1951; Buma & Sickinghe 1964.

1) GAA, Arch. 5049, Wijk 55; Keizersgracht kl.nr 621 (omnummering: Wijk 55, verp.nr 2865 → kl.nr 621 → Buurt II, nr 336 → 488. 2) Het huis zal vermoedelijk vóór 1733 zijn aangekocht door de uit Rotterdam afkomstige mr. Adriaen Wittert (1692-1748), die in 1716 te Amsterdam in het huwelijk trad met Maria Gerarda Burgert en die zich hier vervolgens als koopman vestigde. Nadat hij als weduwnaar in 1737 te Utrecht hertrouwd was, ging hij in Den Haag wonen, waar hij in 1748 werd begraven. Daar Keizersgracht 488 op zijn naam bleef staan, zal het vererfd zijn op zijn kinderen. De Witterts hebben zich dus niet blijvend in Amsterdam gevestigd. Zijn gelijknamige kleinzoon is hier in 1762 nog wel geboren. Adelsboekje 1953, pp.106-107. 3) GAA, Arch. 5045, inv.nr 311. J.D. Topander huurde toen de kelder. In 1811 wordt het huis nog steeds verhuurd aan Johannes Buijs. Hij betaalde hiervoor een huur van f 1100 per jaar en bewoonde het met elf personen. In 1812 wordt G. Brondgeest op dit adres geregistreerd en werd de huurwaarde getaxeerd op f 850 (GAA, Arch. 5053, resp. inv.nrs 897 en 901). 4) GAA, Arch. 5049, Wijk 55, kl.nr 611 (omnummering: Wijk 55, verp.nr 2785 → kl.nr 611 → Buurt II, nr 345 → 470). In de zijkamer van dit huis waren volgens de Voorloopige Lijst (1928, p.263) indertijd nog laat achttiende-eeuwse geschilderde behangsels met landelijke tafereelen aanwezig. Het deurstuk met putti, Mercuriustaf, koopmansboek enz. was gesigneerd door F.C. Jacobi en gedateerd 1778. Het verdiepte schilderstuk in het stucplafond met een Charitas en een tweede vrouwenfiguur zou uit dezelfde periode dateren. Rond 1800 was Keizersgracht 470 in eigendom van Jan Drever; Jacobus Hendrick Boode bewoonde het dus als huurder. 5) GAA, Arch. 59, inv.nr 298. 6) GAA, Arch. 59, inv.nr 80. 7) Sieberg was in 1803 gehuwd met Catharina Maria du Pui (1787-1826). Het echtpaar bewoonde vanaf toen in Leiden Rapenburg 2, het ouderlijk huis van Catharina du Pui. Zie: Lunsingh Scheurleer, Fock & Van Dissel 1986-1992, dl. II, p.81.

11. Albert Jansze Boon (1756-1835); Amsterdam, Voormalig huis Singel G 369, naast de herberg Maltha (T153)

De opdrachtgever "A. Boon", die op wandontwerp T153 vermeld wordt, is naar alle waarschijnlijkheid de koopman Albert Jansze Boon. In 1800 woonde hij volgens het register van het Koffie- en Theegeld in Wijk 23 op Singel klein-nummer 153 (daarna genummerd G 369).¹ Boon is dit huis, naast de herberg Maltha gelegen, vermoedelijk pas na zijn huwelijk in 1795 gaan bewonen. Het huis was eigendom van Boons medefirmant Jodocus Cornelis Sibmacher en stond bekend als het "Oude Garenhuis".² In 1872 moest het huis, tezamen met een drietal rechts hiervan gelegen panden, wijken voor de bouw van de Twentsche Bank. In de jaren zeventig van de twintigste eeuw heeft dat pand weer plaats moeten maken voor de bouw van de Letteren Faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Er is dus niets bekend over het oorspronkelijke pand Singel G 369. Er bestaat zelfs geen afbeelding van de voorgevel. Het enige wat we weten is dat het bestond uit een voor- en een achterhuis, die gescheiden waren door een binnenplaats en dat het aan de achterzijde uitkeek op de huidige Spuistraat.³

Albert Jansze Boon werd op 9 december 1756 te Amsterdam geboren als zoon van Johannes Jens Boon (1717-1760 of 1764), die afkomstig was uit Morsum in Sleswijk. In 1746 was de vader in Amsterdam in het huwelijk getreden met Elisabeth Visser. Als kapitein op West-Indië voer hij onder meer op de schepen *Jonge Josias* en *Vreede*: in 1760 of 1764 overleed hij op volle zee. Zijn zoon Albert koos voor een carrière in de handel. Op 20 juli 1787 liet Albert zich als koopman in het poorterregister van Amsterdam inschrijven. In hetzelfde jaar werd hij in de Schutterij benoemd tot luitenant van Wijk 23.⁴ Als zodanig wordt hij ook genoemd in de lijst van ondertekenaars van een petitie, die op 27 april 1787 werd aangeboden aan het stadsbestuur, waarin het vertrouwen in de regering werd opgezegd en waarin verzocht werd de anti-democratische regenten te zuiveren.⁵ In oktober van dat jaar tekent hij samen met zijn medefirmant Jodocus Sibmacher een verklaring, dat zij buiten hun medeweten op deze lijst zijn gezet en dat ze met de inhoud van deze petitie niets te maken willen hebben.⁶ Op 18 september 1788 wordt Albert Boon als lid aangenomen bij het Departement van Koophandel van Felix Meritis. Hij geeft dan op woonachtig te zijn aan de Oudezijds Achterburgwal bij de Molensteeg.⁷ Op dit adres was volgens de Naamlijst der Kooplieden van 1789 ook het kantoor van de firma Abraham van Eijk en Boon gevestigd, die handelde in hars, terpentijn en olie. In hetzelfde koopliedenboekje wordt hij echter ook genoemd als medefirmant van Jodocus Cornelis Sibmacher. Deze firma hield kantoor op het Singel bij de Torensteeg. Kennelijk had Albert Boon belangen in twee firma's. In 1794 was de firma Van Eijk en Boon verhuisd naar het Singel tegenover de herberg Maltha.⁸ Vermoedelijk is hij toen ook in dit pand of daar vlakbij gaan wonen, want wanneer hij op 28 augustus 1795 in het huwelijk treedt met Catharina van Herwerden, geeft hij het Singel bij de Driekoningenstraat als adres op. De Driekoningenstraat lag precies tegenover de herberg Maltha. Na deze datum kan hij pas naar Singel G 369 zijn verhuisd.

Echtgenote Catharina was een dochter van Claudius Hendricus van Herwerden, koopman en commandeur van Groenland, en Geertruida Agneta Commelin. De twintig jaar jongere bruid - zij was pas negentien jaar - zou voor een vruchtbaar huwelijk zorgen; er werden dertien kinderen geboren van wie er vier jong stierven. Na het overlijden van Abraham van Eijk zette Albert Boon in 1805 de firma, waartoe ook een terpetijnstokerij behoorde, onder eigen naam voort.⁹ Volgens de wijkboeken der inkwartiering woonde hij in 1818 nog steeds met zijn gezin in het huis op het Singel en deed hij ook in garen.¹⁰ Vermoedelijk was dit de handel van de firma met Jodocus Cornelis Sibmacher. Het huis stond immers bekend als het "Oude Garenhuis". In 1819 blijkt hij ook de terpetijnhandel vanuit dit huis te runnen.¹¹ Met deze handel zal hij niet lang meer zijn doorgedaan. In 1827 doet Boon nog wel in garen. De zaken gingen echter verre van rooskleurig. Door de invoer van Engelse en Duitse

garens, had hij in zijn twijnderij van Turks garen nog slechts één man in dienst.¹² In 1825 woonde hij al niet meer aan het Singel.¹³ De huur van f 1000 per jaar kon hij kennelijk niet meer opbrengen. Sibmacher, die toen al geen deelgenoot meer was in de firma, heeft het huis op het Singel uiteindelijk in 1833 verkocht.¹⁴ De laatste jaren van zijn leven verdiende Boon zijn brood als koster van de Westerkerk. In 1836 is hij in één van de huisjes tegen deze kerk overleden. Catharina van Herwerden is hier blijven wonen en overleefde hem bijna dertig jaar. Toen zij in 1865 overleed bleek zij eveneens kosteres.

Lit: Boon 1949.

1) GAA, Arch. 5049. Omnummering: Singel Wijk 23, verp.nr 2811 → kl.nr 153 → Buurt G, nr 369 → in 1872 verheeld met Singel 179 (De Twentsche Bank). 2) Jodocus Sibmacher had het in 1783 in handen gekregen na het overlijden van zijn vader Jan Frederik Sibmacher, die het pand in 1755 voor f 24.000 had overgenomen uit de boedel van zijn oom Jan Arnout van Orsoij Jansz., die gehuwd was geweest met Isabella Jacoba Sibmacher. GAA, Kw. X5, fol.8^v. en Kw. D7, fol.344^v. 3) Zie: grondpapieren Singel G369 (1783-1872) in GAA, Arch. 5011, inv.nr 887 en de negentiende-eeuwse burgerwijkenkaarten van Amsterdam. 4) Jochems 1888, p.125. 5) GAA, NA 13872, akte 296 (nots Domenicus Geniets). 6) GAA, NA 17147, akte 58 (nots Hendrik Thomas Meijnsma) 7) GAA, Arch. 59, inv.nr 175. 8) Naamlijst der Kooplieden [...] der stad Amsterdam 1794. 9) Van Nierop 1933, p.282. 10) GAA, Arch. 5012, inv.nr 2. 11) Naamlijst der kooplieden [...] der stad Amsterdam 1819. 12) Diederiks 1982, p.192 13) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5. 14) GAA, Arch. 5011, inv.nr 887.

12. Gerrit la Borde (1740-na 1806); Amsterdam, Muntplein 9 en Lage Vuursche, Klein Drakestein (T85-T89)

Nadat Gerrit la Borde en Adriana Josèphe in 1777 waren getrouwd, betrokken zij Muntplein 9 te Amsterdam. Adriana Josèphe, die sinds 1775 weduwe was van Bastiaan Sluijter, had dit huis van haar eerste man geërfd. Volgens de akte van ondertrouw in 1777 was Adriana afkomstig uit Batavia. Daar had vermoedelijk het huwelijk met haar eerste man plaatsgevonden. Vóór 1763 moet het echtpaar naar Nederland zijn teruggekeerd, want in dat jaar had Bastiaan Sluijter Muntplein 9 voor f 22.300 aangekocht.¹ Op het moment dat de Collaterale Successie van de nalatenschap van Bastiaan Sluijter werd opgemaakt, werd het huis, dat toen nog tot het Singel gerekend werd, verhuurd aan Willem Clifford (1746-1810).² Kort daarna is Willem Clifford naar Parijs vertrokken en was het huis voor bewoning vrijgekomen.³ In 1780 geeft Gerrit dit adres op wanneer hij getuige is bij de ondertrouw van zijn jongere broer Pieter met Driesje van Tellingen.⁴ Van de vijf verschillende ontwerpen (T85-T89) die Andriessen voor Gerrit la Borde gemaakt heeft, lijkt degene voor de *zijkamer* (T86) zeker bestemd te zijn geweest voor Muntplein 9.

Gerrit la Borde was in 1740 te Amsterdam geboren als oudste zoon van Claas of Nicolaas la Borde (ca. 1706-?) en Maria Braak (ca. 1710-1749). Zijn vader, die afkomstig was uit Hall in Brabant, liet zich in 1737 als kruier inschrijven in het poorterregister van Amsterdam. Hij was in 1730 te Amsterdam gehuwd met Johanna van der Sman uit Den Haag. Deze eerste echtgenote werd op 17 februari 1737 te Amsterdam begraven. Een maand later hertrouwde hij met Maria Braak, die volgens de akte van ondertrouw afkomstig was uit Moskou. Gerrit verloor zijn moeder op negenjarige leeftijd. Zijn vader moet niet lang daarna zijn overleden, want Gerrit groeide vervolgens op in het Burgerweeshuis.⁵ Waar en wanneer Claas la Borde overleed, is niet bekend. Hij is in elk geval niet in Amsterdam begraven.

Omdat Adriana Josèphe's huwelijk met Bastiaan Sluijter kinderloos was gebleven, was zij de universele erfgename van zijn nalatenschap die getaxeerd werd op f 227.476.⁶ Als onbemiddelde wees was Gerrit la Borde in financieel opzicht dus een zeer gunstig huwelijk aangegaan. Wat voor beroep Gerrit in Amsterdam uitoefende is niet bekend. Uit de akten van notaris Kier van der Piet blijkt hij jarenlang met enige regelmaat te zijn opgetreden als gemachtigde en zaakgelastigde voor diverse leden van de familie Sander. Kennelijk was hij met deze familie zeer goed bevriend. De meest innige contacten onderhield hij met Coert Simon Sander, die een volle neef was van Adriana Josèphe. In 1784 wordt Gerrit benoemd tot schepen van de ambachtsheerlijkheid de Vuursche.⁷ Coert Simon Sander had deze heerlijkheid sinds 1780 in bezit (zie voor de vriendschap ook bijlage II.61). Sander had eveneens door Andriessen twee vertrekken in het bij deze heerlijkheid behorende Drakestein laten decoreren (D14, T43-T44). Gerrit la Borde was door zijn huwelijk tevens een zwager van Andries Josèphe van Herengracht 593 (T109).

Gerrit moet ook een huis in de Vuursche bewoond hebben, want één van de ontwerpen van Andriessen was volgens het opschrift bestemd "voor den H^r La Borde aan de Vuurst" (T89). Het is echter niet gebleken dat hij hier een huis in eigendom had.⁸ Het lijkt echter zeer waarschijnlijk dat hij Klein Drakestein aan de Kloosterlaan (nu nr 4) bewoonde. Naast kasteel Drakestein was dit in die tijd het aanzienlijkste herenhuis van het dorp. Dit moet hetzelfde huis zijn dat in 1780 gebouwd was door de Heer van Drakestein en dat op 10 mei 1781 door de Utrechtse notaris Nicolaas Wilhelmus Buddingh als schepen van de Vuursche werd opgegeven bij de gecommiteerden van Financiën van de provincie Utrecht om vanwege vier haardsteden te worden opgenomen in het Haardstedenregister.⁹ Na het overlijden van Coert Simon Sander werd Klein Drakestein in 1808 door zijn erfgenamen tezamen met het buitenplaatsje Dorpszigt naast de herberg van de Vuursche voor f 15.054:10:-

verkocht aan Jan Staal. Klein Drakestein werd toen omschreven als "bestaande in eene zints weinige jaaren geheel nieuw gebouwde huizinge, voorzien van vier beneden en vier bovenkamers, goede keuken kelders, domestiquen en kapkaamers en turfkamer alsmeede nog een schuur voor turf en hout gebruikt wordende".¹⁰ Het gegeven dat Gerrit la Borde Klein Drakestein bewoonde, maakt het ook begrijpelijker dat Andriessen abusievelijk "La Borde" op het ontwerp voor de deurwand van de zaal van kasteel Drakestein noteerde (T43d).

Hoewel La Borde vanaf 1784 schepen van de Vuursche was, zal hij Klein Drakestein aanvankelijk voornamelijk als buitenverblijf hebben gebruikt. In de akten van notaris Kier van der Piet wordt La Borde tot zeker 1792 telkens vermeld als woonachtig binnen Amsterdam. Hetzelfde geldt voor Coert Simon Sander die zeker tot 1790 als zodanig in de akten wordt genoemd. Wanneer Sander in 1780 het testament laat opmaken, waarin hij Drakestein en De Vuursche aan La Borde legateert, blijkt Sander een huis aan het Singel te bewonen tussen de Regulierstraat en de Vijzelstraat.¹¹ Daar er slechts vier huizen, die nu tot het Muntplein behoren, tussen deze twee straten te vinden zijn, is het zeer aannemelijk dat Sander bij La Borde op Muntplein 9 inwoonde. Dit was het eerste huis vanaf de Vijzelstraat. Vanuit dit huis werd in 1790 ook Gerrits ongetrouwde zuster Anna Constantia Elisabeth begraven in een graf in de Hamburgerkapel van de Oude Kerk, dat in bezit was van Coert Simon Sander. Toen Sanders echtgenote in 1793 overleed, werd de kist van La Bordes zuster overgebracht naar een graf in het koor. Mogelijk zijn zowel La Borde als Sander daarna permanent in de Vuursche gaan wonen. In 1794 worden ze aldaar aangeslagen voor de 100ste penning.¹² In 1799 wonen ze beiden zeker in de Vuursche. In dat jaar krijgen ze elk f 2000 gelegateerd uit de nalatenschap van Jan Gildemeester Jansz.¹³ Sander is op 9 mei van dat jaar even in Amsterdam om het bedrag in ontvangst te nemen.¹⁴ Gerrit la Borde machtigt hiertoe Barend Roos.¹⁵

Mogelijk heeft Gerrit la Borde Muntplein 9 vanaf die tijd verhuurd. Dit moet ook het geval zijn geweest toen hij na de dood van Sander naar Amsterdam terugkeerde. In het huurderskohier van 1806 wordt hij geregistreerd als bewoner van Prinsengracht 469.¹⁶ Dit is het laatste gegeven over La Borde, want zowel van hem als van zijn echtgenote is niet bekend waar of wanneer zij zijn overleden en begraven. Muntplein 9 werd reeds vóór 1810 gehuurd door F. Morees, Raad aan het Hooggerechtshof. Vermoedelijk is deze dezelfde als de Franciscus Henricus Morees die in 1808, wanneer Klein Drakestein wordt verkocht, optreedt als één van curatoren van de nalatenschap van Coert Simon Sander. Na 1810 werd Muntplein 9 bewoond door P. de Neufville en was de huurwaarde van het huis f 1250.¹⁷ In 1814 wordt de traiteur A.T. Cottu op dit adres geregistreerd en in 1825 blijkt er het koffiehuis van A. Ober gevestigd te zijn, hetgeen ook nog in 1841 het geval was.¹⁸ Mogelijk zijn de behangsels al in deze periode uit het huis verwijderd. Klein Drakestein kwam na verloop van tijd weer in handen van de eigenaren van Kasteel Drakestein. Nadat de familie Bosch van Drakestein het ongeveer 75 jaar in bezit had gehad, is het huis uiteindelijk in de twintigste eeuw verkocht. Het wordt nog steeds particulier bewoond.¹⁹

1) GAA, Kw. K6, fol. 345. Sluijter kocht het toen van de erfgenamen van Coenraad Mels. Omnummering: Wijk 28, verp.nr 4366 → Singel kl.nr 542 → Buurt X, nr 43-49 → 462 → Muntplein 9. 2) GAA, Arch. 5046, inv.nr 43, fol. 324-327. 3) Elias 1903-1905, p.884. 4) Tot 1776 woonde Adriana Josephè op Prinsengracht 751. Bastiaan Sluijter had dit huis in 1772 gekocht van Jacobus Hartman (GAA, Kw. 6R, fol.437^v). In 1776 werd Jan Cleben de nieuwe eigenaar (GAA, Kw. 6W, fol.317). Zie ook: L. Janzen, "Historische gegevens van de percelen Prinsengracht 747-755", 20 sept.1961 (typescript in bibliotheek GAA), p.4. 5) Niemeijer 1990, p.16 (cat.nr 2). 6) Zie noot 2. 7) RAU, Arch. R49, inv.nr 2163. 8) La Borde had in 1780 wel een hofstede met bijbehorende landerijen aan de Maartensdijk onder Oostveen gekocht. Deze was eveneens in bezit geweest van de vorige eigenaresse van Drakestein, Isabella Barchman Wuytiers, weduwe Godin. Gezien de prijs f 1450 moet dit een boerenhoeve zijn geweest, die aangeschaft werd als een geldbelegging. In de koopakte werd vermeld dat het sinds 1772 verhuurd was aan Albert Klijn. GAU, Inv. U256 c 017, nots Cornelis van der Wijs, dd. 20 maart 1780, akte nr 26 en inv. U272 c 003, nots Nicolaas Wilhelmus Buddingh, dd. 20 mei 1780, akte nr 20. 9) RAU, Arch. R49, inv.nr 2163. 10) RAU, Arch. R49, inv.nr 2164, fol. 80^v. Klein Drakestein is dus niet gebouwd voor de Amsterdamse gezusters Van Loon zoals beweerd wordt in Kolman e.a. 1996, p.139. Zij ontlenden dit gegeven aan Gaasbeek e.a. 1994, pp.375-376, waar verwezen wordt naar In de Vuursche 1981, p.16. Alhier wordt alleen vermeld dat zij het hebben bewoond, de bron wordt helaas niet genoemd. 11) Zie bijlage II.61, noot 8. 12) Zie bijlage II.61, noot 12. 13) Zie bijlage II.61, noot 11. 14) GAA, NA 16262, akte 51 (nots. Johannes Klinkhamer, dd. 9 mei 1799) 15) GAA, NA 16262, akte 53 (nots. Klinkhamer, dd. 21 mei 1799 en RAU, Arch. R49, inv.nr 2164, fol. 53. De boekhouder Barend Roos was gehuwd met Christina van Tellingen en daardoor een zwager van Gerrits broer Pieter la Borde. 16) GAA, Arch. 5045, inv.nr 295. Omnummering: Wijk 35, verp.nr 536 → kl.nr 277 → Buurt KK, nr 510 → 469. Zie ook: Niemeijer 1990, p.16. 17) GAA, Arch. 5044, inv.nr 380. 18) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 1, 5 en 8. 19) Stevens 1982, p.57.

13. Jean Adam Charbon (?-1798); Amsterdam, Prinsengracht 494 (T7)

In 1762 kocht Jean Adam Charbon het huis Prinsengracht 494 met de daarbij behorende, achter het huis gelegen hoedenmakerij voor f 16.000 van Hendrik Heerdink.¹ Daar Andriessen pas vanaf 1767 als zelfstandig meester werkzaam was, kan het schoorsteenstuk dat Charbon bij hem bestelde, pas vanaf het laatstgenoemde jaar dateren. In 1902 is Prinsengracht 494 vrijwel volledig verbouwd tot houtopslagplaats met bovenwoning naar ontwerp van de architect A.J. Tijmensens.²

Op 18 juli 1756 trad Jean Adam in de Waalse kerk te Leiden in het huwelijk met de te Noordwijk geboren Jeanne Marguerite Luzac (1732-1804). De bruid woonde op dat moment met haar ouders, Elias Luzac en Anna Marie Cabrolle, in de Donkersteeg te Leiden. Het huwelijk werd ook in Amsterdam aangetekend aangezien het

jonge paar zich hier wilde vestigen. Uit de Amsterdamse akte blijkt dat Jean Adam afkomstig was uit Treytorrens in Zwitserland. Zowel de akte in Leiden als in Amsterdam geven geen informatie over zijn leeftijd. Vermoedelijk is hij reeds vòòr 1736 geboren; in dat jaar werd zijn vader Pierre Anthonie Charbon lid van de Waalse kerk te Amsterdam. Het jaar daarna vertrok de vader naar Maastricht, maar schreef hij zich in 1741 opnieuw te Amsterdam in, echter deze keer op attestatie van Mannheim. Hier in Amsterdam kreeg hij in 1742 een zoon, vermoedelijk uit zijn tweede huwelijk met Johanna Spa(a)ck. Het volgende jaar vertrok hij naar Rio Berbice in West-Indië, waar hij op de plantage Oosterleek ging wonen. Of Jean Adam zijn vader is gevolgd, dan wel in Amsterdam achterbleef, is niet bekend. In elk geval werd hij op 11 december 1759 poorter van Amsterdam. Volgens de koopliedenboekjes was hij met zijn hoedenhandel tot ten minste 1794 gevestigd op de Prinsengracht.³ Daarnaast had hij samen met een compagnon een hoeden- en kousenwinkel in de Leidsestraat bij de Keizersgracht "in de gouden Klok", zoals hij op 24 december 1776 en 4 februari 1777 adverteerde in de *Amsterdamsche Courant*. Er werd toen aangekondigd dat hij deze zaak van wijlen Jan Hendrik Valkenburg samen met diens schoonzoon voortzette.⁴ Op 13 augustus 1798 overleed Jean Adam op de hofstede Rusthoff te Sassenheim.⁵ Zijn echtgenote volgde hem zes jaar later.

De enige in leven gebleven zoon Pierre Elie (1762-1818) zette na het overlijden van zijn vader de firma Charbon & Zoon alleen voort. Inmiddels omvatte de firma meer dan alleen een hoedenmakerij. In 1800 was deze uitgegroeid tot een van de voornaamste handelshuizen van Amsterdam die handel dreef op Berbice.⁶ Naast koopman was deze zoon tevens luitenant bij de Schutterij. Hij was in 1790 gehuwd met de uit Leiden afkomstige Maria Geertruy Carbrijn (1769-1834), dochter van Johan Anthony Carbrijn en Geertruy in 't Hout.

Pierre Elie heeft Prinsengracht 494 tot zijn overlijden in december 1818 in bezit gehad.⁷ Tot zeker 1825 heeft zijn weduwe het huis, waarvan de huurwaarde in het laatstgenoemde jaar op f 500 getaxeerd werd, aangehouden.⁸ Vanaf 1829 wordt een zekere P. van Rijnsouw met vijf personen op dit adres geregistreerd, die hier in 1841 ook nog woonde.⁹

Lit: NP 1965, pp.43 e.v.

1) GAA, Kw. G6, fol.129. Omnummering: Wijk 56, verp.nr 3409 → kl.nr 716 → Buurt CC, nr 477 → 494. 2) GAA, Arch. 5221, dossier 6674. 3) Naamlijst der kooplieden [...] der stad Amsterdam 1766-1794. 4) Van Nierop 1931, p.141 (noot 1). 5) De Hofstede Rusthoff is tot zeker 1916 in bezit van de familie gebleven. Zie: Hulkenberg 1972/1, afb.21. 6) Van de Berg 1920, p.268. Zie ook: Naamlijst der kooplieden [...] der stad Amsterdam 1802. 7) GAA, Arch. 5012, inv.nr 3. 8) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5. 9) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 6 en 8.

14. Gijsbert Gerard Jacob Dommer (1745-1816); Amsterdam, Keizersgracht 39 (T136)

In 1791 heeft Gijsbert Gerard Jacob Dommer het pakhuis achter Keizersgracht 39 verbouwd tot woongedeelte en hier een zaal ingericht.¹ Gezien de drie wandontwerpen van Andriessen heeft Dommer deze zaal vervolgens laten decoreren met Hollandse landschappen (T136)

Gijsbert Gerard Jacob Dommer werd op 17 februari 1745 te Aalst in de Zuidelijke Nederlanden geboren. Zijn vader Johannes Franciscus Dommer (1718-1760) kwam van oorsprong uit Amsterdam, maar had zich na zijn huwelijk met Maria Lucretia Agatha Theresia Raellen van Ten Bulcke (1723-1779) in de Zuidelijke Nederlanden gevestigd. Johannes Franciscus was bij diploma op 20 december 1743 door keizerin Maria Theresia in de Rijksadelstand verheven. Gijsbert kreeg een katholieke opvoeding en ging in 1762 rechten studeren aan de universiteit van Leuven. Twee jaar daarvoor was zijn vader in Haarlem overleden, waardoor Gijsbert de heerlijkheden Poldersveldt, Langenhagen en De Herdingh had geërfd. Zijn moeder hertrouwde in 1763 te Brussel met Gabriël Antoine Stroobant (1732-1815). Toen zijn moeder in 1779 stierf, was Gijsbert ook erfgenaam van de heerlijkheid Ten Bulcke. Hij huwde in 1786 te Aalst met zijn nicht Maria Elisabeth Dommer (1753-1797), dochter van Anthony Dommer en Clementia de Putte. Het huwelijk werd ook in Amsterdam aangetekend, waar hij zich na zijn huwelijk ging vestigen. Maria Elisabeth was reeds weduwe van Johannes Franciscus Theodorus Schaep. Keizersgracht 39 had zij als erfgename uit de nalatenschap van haar eerste echtgenoot verworven, in wiens familie het sinds 1747 in bezit was.²

Gijsbert, die aanvankelijk werkzaam was als koopman, werd op latere leeftijd actief in de politiek. Van 15 november 1808 tot 27 juli 1810 was hij als afgevaardigde van het Departement Amstelland lid van het Wetgevend Lichaam en daarna zat hij van 12 mei 1811 tot 16 november 1813 in de Raad van Amsterdam.³ In het laatstgenoemde jaar behoorde hij met een geschat inkomen van 50.000 frs. per jaar tot de honderd hoogst aangeslagenen van Amsterdam.⁴ Gijsbert stierf op 4 november 1816 te Soestdijk. Zijn zoon Gijsbert Jan Dommer (1786-1844), die in 1815 huwde met Marie Victoire Jacqueline Stroobant van Terbrugge, werd door koning Willem I in 1818 bij de Nederlandse Adelstand ingelijfd. Uit hem kwam de tak Dommer van Poldersveldt voort, die in 1928 in mannelijke lijn is uitgestorven.

Na de dood van Gijsbert Gerard Jan Dommer werd Keizersgracht 39 vermoedelijk betrokken door de koopman J. Leembruggen. Hij wordt in elk geval in 1825 op dit adres geregistreerd. De huurwaarde van het huis

werd toen geschat op f 1400.⁵ Na 1829 werd het huis bewoond door de weduwe Planteau, in 1841 was L.A. Digazar de bewoner en was de huur f 1600.⁶ Tegenwoordig zijn er geen behangsels meer in het huis aanwezig. Het exterieur heeft afgezien van de empire-ramen sinds de achttiende eeuw geen wijzigingen ondergaan.

Lit: Nederlands Adelsboek 1941, pp.232 en 234; NNBW IX, klm.203; Elias & Schölvinc 1991, pp.74-75.

1) GAA, Arch. 5044, inv.nr 234. Wijk 51, verp.nr 2 (omnummering: → kl.nr 369 → Buurt SS, nr 333 → 39) 1791 Gijsbert Dommer "Op de Keizersgracht over de Groenlandsche Pakhuizen. Van een pakhuys (met het na te meldene huis onder een kap staande) een woonhuis gemaakt, waaraan getrokken is de zaal van het huis daarnaast, dus de twee op nieuw getaxeerd te weten: Het nieuwe woonhuis waardig te zijn f 1500,-; het andere verhuurd f 500,-; Nieuwe verp. f 166,13,-; Oude dito f 110,15,-". 2) GAA, Kw. W5, fol.63^v en GAA, Arch. 5011, inv.nr 137 (Grondpapieren Keizersgracht 39, onder nr Wijk 51, nr 2). Zie ook: Van Houten 1962. 3) Breen 1914, No. 239. 4) Van Nierop 1925, p.43. 5) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5. 6) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 6 en 8.

15. Paulus van Driest jr. (1751-1802); Amsterdam, Prins Hendrikkade 162 (T102)

In 1784 kocht Paulus van Driest bij openbare verkoping "een hegt sterk en weldoortimmerd koopmanshuis beneffens een koetsstallinge, staande en gelegen op de IJgracht tussen Peperstraat en Foeliestraat" voor f 57.000 van Cornelis Lever.¹ Voor dit pand, het huidige Prins Hendrikkade 162, moeten de twee friezen bestemd zijn geweest, die Andriessen voor Van Driest heeft ontworpen.² De vertrekken in het voorhuis hebben tegenwoordig nog een plafonddecoratie in stuc uit het tweede kwart van de achttiende eeuw.³ De friezen met geschilderde camee-imitaties waren vermoedelijk bestemd voor één van de andere drie vertrekken op de hoofdverdieping (T102). Van de oorspronkelijke inrichting van deze vertrekken in het achterhuis is helaas nauwelijks iets bewaard gebleven. Blijkens de beschrijving van het interieur in de *Voorlopige Lijst* hadden twee van de drie vertrekken in 1928 nog een laat achttiende-eeuwse inrichting. In één van de twee zalen bevonden zich bijvoorbeeld ovale deurstukken met grauwtjes tegen een blauw fond. Gezien deze camee-techniek is het niet ondenkbaar dat deze ook door Andriessen geschilderd zijn. In het andere vertrek, een tuinkamer, waren toen nog een laat achttiende-eeuwse schoorsteen- en penantspiegel aanwezig.⁴

Paulus van Driest jr. werd op 3 maart 1751 geboren als zoon van de koopman Paulus van Driest sr. (1707-1783) en Johanna Kruyskerk (1711-1789). Op 20 maart 1765 liet Paulus jr. zich ook als koopman in het poorterregister van Amsterdam inschrijven. Hij was lid van de firma gebr. Van Driest, die eerst gevestigd was in een ander pand aan de Prins Hendrikkade, dicht bij de Schipperstraat.⁵ Het is niet bekend in wat voor goederen er handel werd gedreven, wel dat er handelsbetrekkingen bestonden met Genua. Paulus jr. werd op 1 april 1796 gekozen tot consul-generaal van de Ligurische Republiek in Nederland en werd op 9 november 1798 in deze functie bevestigd.⁶ Daarvoor was hij van 1779 tot 1796 regent geweest van het N.Z. Huiszittenhuis.⁷ Hij was ook actief op cultureel gebied; in 1789 werd hij lid van het Departement Letterkunde van Felix Meritis.⁸ Verder behoorde hij vanaf 1790 tot de leden van het patriottische genootschap Doctrina & Amicitia.⁹ Zijn politieke belangstelling bracht hem van 19 juni 1795 tot 28 april 1796 in de Raad van Amsterdam.¹⁰

Sinds 1777 was Paulus jr. gehuwd met Catharina Helena Bardon (1754-1807), dochter van Adam Adriaan Bardon en Adriana Agneta Wittemeijer. Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren. De oudste, Paulus Johannes (1778-1834), volgde zijn vader op en werd na diens overlijden benoemd tot commissaris generaal van alle commerciële belangen van de Ligurische Republiek. Hij huwde in 1808 met Catharina Elisabeth Bolten (1789-1850), dochter van Pieter Bolten en Maria Boursse. Haar vader was een achterneef van Maria Everdina Bolten, weduwe van Matthijs van Son sr. van Nieuwe Doelenstraat 22 (bijlage II.67) en daardoor dus ook verwant aan Matthijs van Son jr. van Snoekjesgracht 2 (bijlage II.66).¹¹

Nadat Paulus van Driest in 1802 was overleden, is de weduwe nog enige jaren in het huis aan de Prins Hendrikkade blijven wonen. Volgens het huurderskohier van 1806 stond Prins Hendrikkade 162 nog op naam van Paulus van Driest.¹² In 1814 stond het huis leeg, daarna werd het in de periode 1816-1820 bewoond door de cargadoor T. van Olivier.¹³ In 1825 wordt A. Krook van Harpen op dit adres geregistreerd en deze woonde hier ook nog in 1841.¹⁴ In het eerst genoemde jaar werd de huurwaarde van het huis nog geschat op f 1000.-. Tegenwoordig is het huis opgedeeld in appartementen.

Lit: NP 38 (1952), pp.123-124, 131-132.

1) GAA, Kw. E7, fol.462. 2) Omnummering: Wijk 16, verp.nr 213 → IJgracht kl.nr 4 → Buurt U, nr 49/4 → Prins Hendrikkade 162 3) Freling 1996, pp. 274-275. 4) Voorloopige Lijst 1928, p.347. 5) O.m. Naamlijst der kooplieden [...] der stad Amsterdam 1778 en 1779. 6) Schutte 1983, p.656. 7) Veder 1906, p.93. 8) GAA, Arch. 59, inv.nr 209 (nr. 125). 9) GAA, Arch. 684, inv.nr 218. 10) Breen 1914, No.59. 11) Pieter Bolten was namelijk een zoon van Jasper Bolten en Geertruij Sara de Meulenaar. Deze Jasper was weer een zoon van Jan Bolten die een broer was van Jacob Bolten de vader van Maria Everdina Bolten. Zie ook: Elias 1903-1905, pp.1033-1034. De jongste dochter, Catharina Pauline, die in 1798 geboren werd, zou na haar huwelijk in 1829 met Johannes Stefanus Kleinpenning op Herengracht 520 gaan wonen, waar Andriessen in 1779 behangsels had aangebracht in opdracht van Hendrik Hoeufft (T39-T40). 12) GAA, Arch. 5045, inv.nr 380. 13) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 1, 2 en 4. 14) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 5 en 8.

16. Gerrit Duijm (1749-1817); (T99)

Het leidt geen twijfel dat de "G. Duijm", die op een van de tekeningen van een serie van vier wandontwerpen (T99) vermeld wordt, dezelfde is als de zilversmid Gerrit Duijm. Hij werd in 1749 te Amsterdam geboren als zoon van Egbert Duijm en Johanna van Oosten. Toen vader Egbert in 1724 zijn poortergeld betaalde, was hij van beroep kantoor knecht. Gerrit liet zich in 1772 als meester inschrijven bij het Goud- en Zilversmedengilde. Wanneer Gerrit later in hetzelfde jaar zijn poortergeld betaalt, geeft hij op kashouder te zijn. Op 1 maart 1776 gaat hij in ondertrouw met de uit Berbice afkomstige Anna Laurentia Diena van Weeningen, dochter van Jacob van Weeningen en Johanna Cruijnsing. Daar Anna op dat moment wees was, werd zij bij de ondertrouw bijgestaan door haar voogden: haar neef apotheker Adrianus Fredericus Strumphius, Alexander Anthony Lesturgeon en Jan Wijndels. Zij woonde toen aan de Bloemgracht, vermoedelijk in het huis van haar oudoom Jan Tollenaar, die haar na het overlijden van haar beide ouders in huis had genomen. Uit het huwelijk van Gerrit en Anna werd één kind geboren. Deze zoon, Egbert geheten, werd echter op 12 maart 1778, een paar maanden na zijn eerste verjaardag, vanuit het huis aan de Beurssteeg ten grave gedragen.

Oudoom Jan Tollenaar liet in 1775 zijn achternicht een legaat na van f 10.000 met last van fedei commis. Zij kreeg dus alleen het vruchtgebruik van dit kapitaal.¹ Na het overlijden van de weduwe van Jan Tollenaar, Anna van Geelkerken, kreeg Anna in 1783 de beschikking over dit kapitaal.² Deze erfenis verschafte het echtpaar Duijm-Van Weeningen de mogelijkheid Andriessen opdracht te geven om een kamer met geschilderde behangsels te decoreren. De datering van de ontwerpen in of kort na 1783 sluit dus nauw aan bij de verwerving van dit kapitaal. Helaas is het huis waarvoor de ontwerpen bestemd waren niet te achterhalen. Het in 1778 vermelde adres aan de Beurssteeg, is het laatst bekende. Gerrit had in Amsterdam geen huis in eigendom en het is niet vast te stellen welk pand hij in de Beurssteeg huurde. Anna van Weeningen, die op 13 oktober 1793 overleed, is niet in Amsterdam begraven, waardoor via deze bron evenmin een adres is te traceren. Omdat Anna kinderloos was gebleven, vererfde het legaat volgens de testamentaire beschikking van Jan Tollenaar op de nakomelingen van diens andere neven en nichten.³

Gerrit was een querulant. Uit de notulen van de overlieden van het Zilversmedengilde blijkt Duijm in 1785 een geschil te hebben gehad met Samuel Carel Warneke omtrent de ontvangst van leveranties.⁴ Na het overlijden van zijn echtgenote wordt zijn opvliendheid van kwaad tot erger. Op 20 oktober 1798 belandt hij zelfs in de criminele gevangenis.⁵ Deze gevangenschap bracht geen verandering in de zaak. In 1799 leidde een ruzie met de medegevangene C. Kloosterman tot een handgemeen en dermate gekrakeel dat men moest ingrijpen. Gerrit Duijm was niet tot bedaren te brengen en begon zelfs "de geconstitueerde machten" te beledigen.⁶ Hierna was de maat vol en werd hij bij arrest van 10 september 1800 voor twee jaar uit het gewest Holland verbannen.⁷ Hij schijnt zich toen op de buitenplaats Duunoog bij Arnhem te hebben gevestigd. Hier schreef hij de publicatie getiteld *'s Lands geschonden wetten verdedigt*, dat in 1801 werd uitgegeven.⁸ Blijkens een 2 juli 1802 gedateerd gezicht op Arnhem, dat Andriessen vanaf het voorplein van het huis Duunoog tekende, heeft Andriessen kennelijk in deze periode een bezoek aan Duijm gebracht (afb.67).

Nadat Gerrit Duijm in 1803 in Amsterdam was teruggekeerd, kwam hij al snel weer in conflict met het Zilversmedengilde. Op 13 augustus 1805 verschijnt hij voor de overlieden van het gilde met het verzoek om een exemplaar van de ordonnanties van het gilde van het jaar 1800. Daar men hem deze niet kan geven, verwijst men hem door naar de boekhandelaar Wijnants. Op 27 augustus verschijnt hij weer met de mededeling dat ook het plakkaat van 1502 bij Wijnants is uitverkocht. Hij blijft de ordonnanties eisen en wanneer men hem deze niet kan verstrekken, zou hij zich beklagen bij de wethouders van de stad. Drie dagen later bezoekt hij weer de overlieden en maakt hij nog meer stampij. Hij wil iets voorlezen, maar dit wordt hem geweigerd.⁹ Vermoedelijk is dit het antwoord, dat hij als reactie ontvangen heeft op het rekest dat hij aan de raadspensionaris Schimmelpenninck had gestuurd. Op 28 augustus 1805 wordt dit antwoord ten huize van de Andriessens bestudeerd, zoals blijkt uit het dagboekblad waarop Christiaan Andriessen deze scène heeft uitgebeeld. Gerrit Duijm was kennelijk goed bevriend met de Andriessens. Vermoedelijk had Gerrit diezelfde dag het request ontvangen en meteen de hulp ingeroepen van Christiaan, omdat hij de in het Frans opgestelde brief niet kon lezen. Christiaan is op de tekening namelijk bezig een woord in een Frans woordenboek op te zoeken.¹⁰ Hoe deze kwestie verder is afgelopen is niet bekend. Duijm overleed op 19 april 1817 in een huis aan de Kerkstraat.

Hoewel de moeder van Gerardus Mattheus van Marwijk van Singel 138 (T154 en bijlage II.50) van geboorte een Duijm is, was zij geen familie van Gerrit Duijm. De vader van deze Cornelia Duijm was afkomstig uit Arnhem, terwijl de familie van Gerrit Duijm al generaties lang in Amsterdam woonachtig was. De eerste echtgenote van de vader van Gerardus Mattheus van Marwijk, Maria Planter was echter wel door allerlei aanhuwelijkingen aan Gerrit Duijm gelieerd. Een gelijknamige nicht van Maria Planter was gehuwd geweest met Isaac van der Schaft, die weer een volle neef was van Gerrit Duijm. Bovendien hertrouwde deze neef als weduwnaar in 1774 met Gerrits zuster Johanna Sara Duijm.

Lit: Citroen 1975, nr 195.

1) GAA, NA 15536, akte 139 (nots. Jeremias Eijlkens, dd. 17 september 1775). 2) GAA, NA 12641, aktes 146 en 147 (nots. Gerrit Bouman, dd. 6 oktober 1783, resp. akte van approbatie en akte van quitantie). 3) GAA, Arch. 5046, inv.nr 58, nr 293; Arch. 5061, inv.nr 1093, nr 390 (dd. 11 maart 1794) en inv.nr 1223, fol. 15; NA 16423, akte 754 (nots Jan Harmsen, dd. 8 november 1796). 4) GAA, Arch. 366, inv.nr 327, fol.13 (Vergadering vrijdag 30 september 1785). Wellicht heeft de procuratie van 13 november 1783 bij notaris Abraham van Beem (NA 15108, akte 687), waarin Johannes Commelin door de Heeren van Gerechte als procureur wordt aangesteld ter behartiging van Gerrit Duijms rechtszaken, met deze kwestie te maken. 5) GAA, Arch. 5061, inv.nr 640A. 6) GAA, Arch. 5061, inv.nr 657 (notulen het Comité van Justitie, vergadering dd. 11 september 1799). 7) GAA, Arch. 5061, inv.nr 1919, fol. 76^v. 8) De Roever 1890, pp.102-103. 9) GAA, Arch. 366, inv.nr 327, fol.310. 10) Coll. GAA/TA, doos Fisscher (Veiling Amsterdam 1903, nr. 290); "28 aug", "Berigt op het request van G. Duim gepresenteerd aan den Raadspensionaris Schimmelpenning", "vent, ventil, ventiler ... wacht daar zal je het hebben".

17. Mr. Ernestus Ebeling (1738-1796); Singel 130, (T14)

Nadat de lutherse advocaat en procureur mr. Ernestus Ebeling op 26 augustus 1770 hertrouwd was met Sandrina van den Broeke (1736-1783) betrok hij het huis van zijn echtgenote, Singel 130. Zij woonde hier sinds 1767.¹ Haar eerste man George Lodewijk Matthes die het huis in het laatstgenoemde jaar had aangekocht was echter op 11 december 1769 overleden. Matthes had het huis inwendig laten verbouwen. De gang werd voorzien van stucwerk in rococostijl. In het midden van de gang kwamen tegenover elkaar een vaste windwijzer en een gelijkwaardige klok waarvan het uurwerk geleverd was door Carel Christoffel Tappé.² De achterzaal werd in dezelfde stijl gedecoreerd en bevat tegenwoordig nog twee deurstukken van Jacobus Buijs, beide gedateerd 1769.³ De verbouwing was toen mogelijk nog niet voltooid, want Ebeling heeft de wanden van de binnenkamer door Andriessen laten voorzien van behangsels met parkgezichten. Hiervan zijn slechts twee fragmenten van het ontwerp voor de gangwand bewaard gebleven (T14).

Ernestus Ebeling werd in 1738 te Amsterdam geboren als zoon van de uit Varel afkomstige koopman Anthonij Ebeling sr. (1692-1767) en Anna Holstijn (1707-1763). Op 15 mei 1761 startte hij zijn rechtenstudie aan de Leidse universiteit. Hij is hier ook lid geworden van de vrijmetselaarsloge La Vertu.⁴ Hij promoveerde op 8 augustus 1763. Hierna vestigde hij zich als advocaat en procureur in Amsterdam. Vóór zijn huwelijk met Sandrina van den Broeke was hij in 1766 eerder gehuwd geweest met Maria Hasselgreen. De jonge bruid overleed binnen een jaar.⁵ Zijn tweede echtgenote Sandrina van den Broeke was in Middelburg geboren als dochter van Pieter van den Broeke. De naam van de moeder is niet bekend. Hoewel zij beiden luthers waren, werd het huwelijk voltrokken in de Waalse kerk te Amsterdam. De ijzerhandel van Sandrina's eerste man werd na het huwelijk voortgezet onder de firmanaam G.J. Matthes & E. Ebeling.

Ernestus was zeer actief in het sociaal-maatschappelijke leven. Vanaf 1778 was hij directeur van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen. In hetzelfde jaar werd hij dirigerend lid van de afdeling Amsterdam van de Oecomenische Tak. Daarnaast was hij vanaf 1781 tot zijn dood directeur van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen.⁶ Ook had hij uit liefhebberij belangstelling voor natuurwetenschappen. In de boedelinventaris die na het overlijden van Sandrina van den Broeke in 1783 werd opgemaakt, wordt onder meer een kabinet met fysische, optische en mathematische instrumenten genoemd dat getaxeerd werd op f 7000.⁷ In 1787 wordt hij vermeld als kandidaatlid van het Departement Natuurkunde van Felix Meritis. Dirk Versteegh (zie bijlage II.70) had gezorgd voor de introductie.⁸

Ebeling stond bekend als een vurig patriot. In 1783 werd hij lid van het patriottische genootschap De Vaderlandsche Sociëteit.⁹ In 1787 stond hij op de lijst van "geconstitueerden" uit de burgerij die de Amsterdamse kriegsraad moesten bijstaan in de vrijheidsstrijd. Ook behoorde hij tot de aanvoerders die op 22 juni 1787 de Amsterdamse burgemeesters hebben afgezet. Na de komst van de Pruisen was hij gedwongen Amsterdam te verlaten. Op 4 april 1788 was hij nog aanwezig bij de ondertrouw van zijn dochter uit het huwelijk met Maria Hasselgreen, daarna is hij naar Mainz vertrokken waar hij als advocaat en geheimraad opereerde voor de keurvorst van Mainz. In 1791 gaf hij vanuit Mainz zijn oudste broer Anthonij Ebeling jr. (1732-1802) opdracht het huis aan de Singel te verkopen.¹⁰ Toen de Duitse troepen in juli 1793 oprukten naar het inmiddels door de Fransen bezette Mainz verliet Ernestus overhaast de stad. In 1794 verbleef hij in Parijs en is daarna, vermoedelijk in het voetspoor van de Fransen, weer naar Amsterdam teruggekeerd. Op 7 september 1795 werd hij benoemd tot lid van het Comité van Justitie van Amsterdam.¹¹ Deze functie heeft hij slechts korte tijd bekleed. Hij overleed op 31 maart van het volgende jaar in het huis van zijn broer Anthonij op de Keizersgracht. Ernestus was gelieerd aan verschillende van Andriessens opdrachtgevers van lutherse huize (zie bijlage IV.G). De zuster van de eerste echtgenoot van Sandrina van den Broeke was gehuwd met George Hendrik Matthes (bijlage II.51). Zijn jongste broer Jacob Ebeling was getrouwd met een meisje Bartelsman en daardoor een zwager van zowel Balthasar Schröder (T45-T47) als van Pieter Willem van Lankeren (bijlage II.45)

Ernestus' eerdergenoemde dochter Anna Maria Ebeling (1767-1812) was onder meer als kunstverzamelaarster een bekende persoonlijkheid in Amsterdam. Al jong toonde zij belangstelling voor de tekenkunst en

kreeg zij les van Pieter Louw en Izaak Schmidt. Zij werd in 1804 het eerste vrouwelijke honoraire lid van Amsterdamse Stadstekenacademie.¹² In 1788 trouwde ze met de koopman en bankier Paul Iwan Hogguer (1760-1816). Hij was sinds 1814 burgemeester van Amsterdam en in deze hoedanigheid ook hoofddirecteur van Amsterdamse Stadstekenacademie.¹³ Na zijn overlijden werd de collectie van zijn echtgenote op 18 augustus 1817 en volgende dagen geveild. De collectie, die onder meer werken bevatte van De Hooch, Potter, Steen en Wouwerman alsmede een fraaie verzameling beeldhouwwerken, bracht in totaal ruim f 80.000 op.¹⁴

Toen Ernestus het huis in 1791 verkocht werd Andreas Christian Boode (1765-1844) de nieuwe eigenaar. Hij was lid van de firma Boode en Berth, die kantoor hield in het aan de achterzijde aangrenzende pand Herengracht 117. Nog in 1802 was Boode op beide adressen gevestigd.¹⁵ De behangsels die toen nog in het huis hebben gezeten, hebben diens broer Eduard Gustaf Boode (T158) vermoedelijk geïnspireerd tot de opdracht aan Andriessen. De volgende bewoner Teunis H. Backer, die vanaf ca. 1806 op dit adres wordt geregistreerd, moet verantwoordelijk zijn geweest voor de huidige empire decoratie van de binnenkamer.¹⁶ In 1909 kwam het pand in bezit van de Coöperatieve Vereniging Centraal Beheer. Deze heeft in 1915 twee kleine percelen rechts van het huis (nrs 126-128) door nieuwbouw laten vervangen en deze samen met nr 130 voorzien van één nieuwe gevel.

Lit: Plomp 1980, p.194 e.v.; Tulleners 1990/1, pp.46-50.

1) GAA, Kw. K6, fol.501^v. Omnummering: Wijk 30, verp.nr 5193 → kl.nr 323 → Buurt RR, nr 11 → 130. 2) Carel Christoffel Tappé, stadshorlogemaker van Amsterdam, was gevestigd aan het Leidseplein. Zie: Morpurgo 1970, p.123 (zonder vermelding van deze klok). 3) De Voorloopige Lijst (1928, p.371) vermeld het signatuur abusievelijk als "J.Bruijn". Zie voor het interieur ook: Zantkuijl 1996, p.457C. Zie voor de bovendeurstukken ook: RKDimages, kunstwerknummers: 72023 en 72024. 4) Brokken & Frijhoff 1992, p.137. 5) Tijdens dit eerste huwelijk bewoonde hij een huurhuis aan de Binnen-Amstel bij de Amstelstraat naast de brouwerij "De Drie Roskammen". Volgens Plomp (1980, p.195) zou Ebeling dit huis hebben ingebracht in de boedel toen hij huwde met Sandrina van den Broeke, maar dit betrof niet het huis aan de Binnen-Amstel maar aan de Binnenkant. Vermoedelijk is dit hetzelfde huis waar zijn vader in 1742 woonde. (zie GAA, NA 14213, akte 89 en Oldewelt 1945 (Wijk 11, verp.nr 2796). Van het eigendom van een huis aan de Binnen-Amstel is niets gebleken, zodat alleen het huis aan het Singel in aanmerking komt voor de opdracht aan Andriessen. 6) Brokken & Frijhoff 1992, p.137. 7) GAA, NA 14213, akte 89 (nots Paulus Huntum, dd. 16-2-1790, boedelinventaris opgemaakt op 22-24 mei 1783). 8) GAA, Arch. 59, inv.nr 97. 9) GAA, Arch. 684, inv.nr 217 (No.23). 10) Anthonij Ebeling jr. had de firma van hun vader samen met zijn broers Pieter en Jacob voortgezet. Hij huwde in 1757 met Johanna Sophia Boeken en in 1774 met Anna Margaretha Matthes, die een zuster was van Sandrina's eerste echtgenoot G.L. Matthes (zie ook bijlage IV.G). Anthonij jr. bekleedde binnen de lutherse gemeente diverse bestuursfuncties. Vanaf 1774 woonde hij op Keizersgracht 226. 11) Breen 1914, pp.45-46. 12) GAA, Arch. 265, inv.nr 42. 13) Elias 1903-1905, p.983 en Knolle 1979, p.8. 14) Van Eijnden & Van den Willigen, dl.III (1820), pp.456-458. Zie ook: Lugt-nr 9204. 15) GAA, Kw. M7, fol.311. Naamregister van alle kooplieden [...] der stad Amsterdam, o.a. 1794 en 1802. 16) GAA, Arch. 5044, inv.nr 396. De drie bovendeurstukken en het schoorsteenstuk in dit vertrek zijn beschilderd met empire ornamenten (zie: RKDimages, kunstwerknummers 72026-72082). In 1824 woonde de weduwe Backer nog op Singel 130, in 1841 stond het op naam van de koopman J. Meder. GAA, Arch. Arch. 5012, inv.nrs 5 en 8.

16. Jan Carel baron van Eck (1757-1836); Arnhem, Koningstraat nr ? (T100)

In de tijd dat Andriessen in Amsterdam werkzaam was, is niets bekend geworden over het bestaan van een "Baron van Eck" zoals die op een 1784 gedateerd ontwerp voor een schoorsteenwand met arcadische landschappen vermeld staat (T100). Naar alle waarschijnlijkheid echter gaat het hier om Jan Carel van Eck, heer van Vieracker en Ommershof (1757-1836), telg uit een oud Gelders geslacht.¹ In 1822 werd bij K.B. de door hem reeds lang gevoerde titel van Baron erkend. Bij zijn overlijden in 1836 woonde hij in een huis aan de Koningstraat te Arnhem. Mogelijk woonde hij hier al vanaf 1781 van welk moment hij permanent in deze stad resideerde.

Jan Carel is op 1 april 1757 geboren als zoon van Samuel van Eck, heer van Overbeek (1691-1760) en Willemina Catharina van Till (1718-1762). Voor vader Samuel, die functies bekleedde als ambtsjonker van Rheden, grootmajoor van Arnhem en kolonel der cavalerie, was het zijn tweede huwelijk. Jan Carel heeft zijn oude vader niet lang mogen meemaken, deze ontviel hem toen hij drie jaar oud was. Voor Jan Carels moeder was het ook een tweede huwelijk. Zij was eerder gehuwd geweest met Arent Willem Anthony van Wijnbergen, majoor in Staatse dienst. Uit dit huwelijk was een zoon geboren; Lambert Floris van Wijnbergen. Toen de moeder overleed werd oom Gysbert Casyn van Till voogd over de beide halfbroers. Deze behartigde ook de zaken aangaande de havezathe Vieracker onder Warnsfeld die hun moeder in 1741 had aangekocht. Gysbert Casyn van Till was heer van de Wiltbaan bij Brummen. Alhier werd Jan Carel later ambtsjonker. Op 6 april 1778 trouwde hij met de dochter van zijn oom, een volle nicht, Françoise Madelon van Till (1756-1823). Het echtpaar kreeg negen kinderen. De oudste, Samuel geheten, werd in 1779 te Brummen geboren. De volgende, weer een zoon vernoemd naar zijn oom Gijsbert Casijn, zag in 1780 het levenslicht op huize Vieracker. De andere zeven kinderen werden allen vanaf 1781 te Arnhem geboren. De laatste twee, geboren in 1792 en 1794, zijn als zuigelingen gestorven.

In 1784 doet Jan Carel de havezathe Vieracker van de hand. Deze verkoop valt samen met de datering van de opdracht aan Andriessen. Zoals uit de geboortes van zijn kinderen valt op de te maken heeft hij zich vanaf die tijd permanent in Arnhem gevestigd en is de opdracht naar alle waarschijnlijkheid bestemd geweest voor een huis in die stad. Vermoedelijk was dat in het huis aan de Koningstraat waar hij in 1836 overleed. Welk huis Van Eck in

de Koningstraat precies bewoonde is door de verwoestingen tijdens W.O.II niet meer na te gaan. Hoe Andriessen met Van Eck in contact is gekomen is niet bekend. Zoals blijkt uit de topografische tekeningen was Arnhem geen onbekende stad voor Andriessen (Hst.1, pp. en T85)

Lit: Nederlands Adelsboek 1910, p.144-148; Eijken 1995, nr 1838, p.2168.

1) Zie ook: Cat.tent. Amsterdam 1997, p.349 (= noot 2 bij cat.nr 13).

19. Hester Isabel Elias (1766-1810); Amsterdam, Keizersgracht 401 (T138-T141)

In 1790 bleef de ongehuwde Hester Isabel Elias alleen achter in het ouderlijk huis Keizersgracht 401, genaamd *Marseille*. Zij en haar zusters Maria Philippina en Constantia hadden dit huis in 1783 bij boedelscheiding verkregen uit de nalatenschap van hun vader Pieter Elias (1729-1783). Constantia verliet als eerste het huis toen zij in 1788 huwde met Hans Hendrik van Haersma, Heer van Nederhorst den Berg, en daarna Maria Philippina, die in 1790 in het huwelijk trad met Quirinus Persijn. Nadat Hester Isabel haar beide zusters respectievelijk in 1790 en 1791 had uitgekocht¹, heeft zij het interieur een opknappbeurt gegeven en heeft zij voor de zijkamer en vermoedelijk ook de binnenkamer bij Andriessen een serie behangsels met Hollandse landschappen (T140 en T141) en een aantal bovendeurstukken (T138 en T139) besteld. Vermoedelijk was dat in 1792, want op 31 maart van dat jaar worden onder de post van de huishouding van het huis op de Keizersgracht een aantal grote bedragen in haar kasboek genoteerd. Het gaat om een totale som van f 15.421:18:-.²

Pieter Elias, de vader van Hester Isabel, die 1756 gehuwd was met Hester Witsen (1736-1771) en sinds 1760 aan de Nieuwe Doelenstraat woonde, erfde in 1773 Keizersgracht 401 van zijn oude tante Debora Elias, (1691-1772), weduwe van Dirk van der Meer (1686-1738).³ Deze oom, die het huis in 1729 had verworven, liet twee jaar later door Jacob de Wit een plafond- en schoorsteenstuk aanbrengen.⁴

Hester Isabel behoorde tot het regentenmilieu. Haar vader had tijdens zijn leven uitsluitend regentenambten bekleed. In 1755 werd hij benoemd tot schepen, in 1759 kwam hij in de Vroedschap, vanaf 1770 zat hij in de Raad en hij eindigde zijn carrière in 1782 als burgemeester. In het laatstgenoemde jaar was hij door de stad Amsterdam ook benoemd tot ambachtsheer van Leymuiden en Vriesekoop. 's Zomers woonde hij met zijn gezin op de Hofstede Morgenstond onder Nieuwer-Amstel, die na zijn dood vererfde op zijn enige, gelijknamige zoon. Hester Isabel was een volle nicht van Sophia Maria Hooft met wie Gillis Alewijn van Herengracht 386 (D11) in 1787 als weduwnaar was hertrouwd (bijlage IV.H)

Toen Hester Isabel in 1810 overleed, deelden haar twee zusters en de acht kinderen van haar broer Pieter Witsen Elias, die drie jaar eerder was overleden, in haar nalatenschap. Volgens testamentaire bepaling mocht Maria Philippina het huis aan de Keizersgracht voor de taxatieprijs uit de boedel overnemen. Zij maakte hiervan gebruik. In 1823 liet zij dit huis na aan haar echtgenoot Quirinus Persijn. Sinds 1718, toen Jeremias van der Meer het huis had gekocht, is Keizersgracht 401 uitsluitend door vererving in andere handen over gegaan. Zo was het in de negentiende eeuw uiteindelijk in bezit gekomen van T.A.C. graaf van Lynden van Sandenburg, die het in 1900 met het aangrenzende pakhuis Maarsseveen verkocht aan de firma I.I.B.J. Bouvy, glasfabrikant te Dordrecht. Het huis werd toen al lang niet meer door de eigenaren bewoond. De familie Boelen, die het pand sinds 1882 huurde, mocht er toen blijven wonen. Dit veranderde toen het huis in 1905 werd doorverkocht aan mr. Egbert Goseling.

Vóór 1898 was het plafond van Jacob de Wit al uit het huis verwijderd. In dat jaar werd het plafond door Alphonse de Stuers in bruikleen gegeven aan het Rijk. De behangsels van Andriessen zijn vermoedelijk in dezelfde tijd uit het huis verdwenen. In 1917 kwam het plafond van De Wit terecht in het Rijksmuseum, waar het een bestemming kreeg in één van de zalen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.⁵ Volgens de Voorloopige Lijst zou in deze zijkamer een laat achttiende-eeuws *en camaieu* schoorsteenfries hebben gezeten, dat vóór 1928 met een marmeren fonteintje in de gang zou zijn overgebracht naar Vondelstraat 32. Bij navraag bleken deze onderdelen daar niet (meer) aanwezig.⁶

Sinds 1999 is in Huis Marseille het Museum voor Fotografie gehuisvest. Het plafond van De Wit dat door de verbouwing van de zuidvleugel naar het depot was verdwenen, is in het voorjaar van 2004 in de zaal van het huis teruggekeerd.

Lit: Elias 1903-1905, p.994; Meijer 1906.

1) RAU, Arch 11-2, inv.nr 79, resp. fol. 52 en 72. 2) RAU, Arch. 11-2, inv.nr 79, fol. 81. 3) Dirk van der Meer bezat sinds 1730 ook de buitenplaats Huis te Manpad. Zie: Elias 1903-1905, p.784. Hester Witsen had in 1767 deze buitenplaats verkocht aan David van Lennep (Zie bijlage II.47 en D4) 4) Staring 1958, p.89 en afb.73. Dirk van der Meer kan dus nooit de opdrachtgever van de behangsels van Andriessen zijn geweest, zoals verondersteld wordt in: Plafondschildering 1932, p.80. 5) Zie voor dit plafond: De Bruijn Kops 1981 en Van Thiel 1995, pp.47-48. 6) Voorloopige Lijst 1928, p.260.

20. Ds. Pieter Fontein (1708-1788); Amsterdam, Herengracht 212

De behangsels met arcadische landschappen die Johannes de Bosch voor een kamer in het huis van "den Eerwaarden Pieter Fontein" geschilderd had, waren volgens Van Eijnden en Van de Willigen door Andriessen voorzien van stoffage.¹ De doopsgezinde predikant Pieter Fontein had in 1749 de huizen Herengracht 210-212 voor *f* 58.000 gekocht van Ernst baron de Petersen.² Hij heeft voor beide huizen een nieuwe lijstgevel laten plaatsen die bekroond werd door een sierlijke balustrade met kuif en vazen. Nr 212, dat door Fontein zelf werd bewoond, was het grootst. Het achterhuis hiervan liep over de gehele breedte van de twee panden en had in de hoeken een uitstek.³ Het is niet bekend of de schilderijen die Philip Tideman had aangebracht in de periode dat het huis bewoond werd door de procureur Isaac de Vlieger (1694-1717) nog aanwezig waren. Volgens Houbraken had Tideman namelijk het "voorhuis, en de kamer van onderen beschildert".⁴

Pieter Fontein werd in 1708 te Harlingen geboren als zoon van de koopman en zoutzieder Dirk Pieters (1685-1717) en Auckje Reijners Fontein (1678/'79-1723). Pieter is dus, evenals zijn drie broers, de familienaam van zijn moeder gaan gebruiken. Zij was een dochter van de schatrijke Reijner Claeses Fontein, zoutzieder, koopman, reder en grootgrondbezitter te Harlingen. Pieter studeerde eerst aan de universiteit te Franeker, daarna in Leiden en vanaf 1729 aan het Doopsgezinde Seminarie te Amsterdam. In 1732 werd hij beroepen in Rotterdam. Hier trad hij in 1736 in het huwelijk met Josina Stol (1709-1746), dochter van Gerrit Stol en Neeltje Hiddes van Hagen. Drie jaar later verhuisde hij met zijn echtgenote naar Amsterdam, waar hij tot 1748 predikant is geweest van de doopsgezinde kerk Het Lam. In 1746 weduwnaar geworden, hertrouwde hij in 1748 met Sara Alida Vermande. Zij was in 1713 geboren als dochter van Lodewijk Vermande en Sara Teyler.

Fontein was meer een letterkundige dan een theoloog. Reeds als student had hij zich onder de hoede van de beroemde Leidse hoogleraren T. Hemsterhuis en A. Schultens grondig verdiept in de Griekse en Latijnse literatuur. Deze voorliefde zal er mee te maken hebben gehad dat hij in 1748, op veertigjarige leeftijd, met emeritaat ging. Sindsdien wijdde hij zich met veel liefde aan zijn zeer rijke en uitgebreide bibliotheek, die vooral bekend was vanwege de zeldzame Mennonitica. De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde had hem uitgenodigd tot het lidmaatschap en in Amsterdam was hij lid van het genootschap Libertate et Concordia. Hij correspondeerde met predikanten en geleerden in binnen- en buitenland. In december 1774 kreeg hij bezoek van de Zweedse geleerde Jacob Jonas Björnståhl (1731-1779), die toen ook de collectie van Johan Goll van Franckenstein sr. bezocht (zie ook bijlage II.27).⁵ Björnståhl weet te vermelden dat Fontein in 1738 een reis naar Engeland had gemaakt, waar hij onder meer in Cambridge verbleef. Fontein was een goede vriend van ds. Allard Hulshoff van Brouwersgracht 41 (D27 en bijlage II.39).

Nadat zijn tweede echtgenote hem in 1764 was voorgedaan overleed Fontein zelf in 1788. Zijn bibliotheek liet hij na aan de Doopsgezinde Gemeente van Amsterdam en stelde daarnaast *f* 4000 beschikbaar om haar met ontbrekende werken te kunnen aanvullen. Daar hij geen kinderen had moest de nalatenschap worden opgegeven voor de Collaterale Successie. Hieruit blijkt dat hij een vermogen naliet van meer dan *f* 400.000. Herengracht 212 werd getaxeerd op *f* 34.000, terwijl het huurhuis nr 210, toen bewoond door C.S. Roos, een waarde had van *f* 10.000.⁶ De huizen aan de Herengracht werden door zijn erfgenamen in 1789 voor *f* 47.000 verkocht aan Gerard van de Zoo uit Leiden.⁷ In de negentiende eeuw zijn beide panden talrijke keren van eigenaar en huurders verwisseld. Zo werd Herengracht 210 in de jaren 1845-1851 verhuurd aan de behangselfabrikant S. Bourrier. In 1916 werden beide panden tezamen met nrs 206-208 en 214 gesloopt ten behoeve van de nieuwbouw voor de vestiging van het bankiershuis Pierson & Co. Het nieuwe gebouw was een ontwerp van het architectenbureau gebr. van Gendt A.L.zn en kreeg een gevel in de stijl van het zeventiende-eeuwse classicisme.

Lit: Van der Aa 1852-1878, dl.V, pp.162-163; De Bie & Loosjes 1903-1949, dl.III, pp.94-96; NNBW, dl.VIII, klm.556-557; NP 1964, pp.127 en 132-133; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.468-469; Schutte 1985, klm.268-269.

1) Van Eijnden en Van der Willigen 1816-1840, dl.II, p.136 en dl. III, p.14 (noot 3). 2) GAA, Kw. S5, fol.398v. 3) Volgens de perceelindeling zoals weergegeven op de negentiende-eeuwse burgerwijkkaarten van Amsterdam aanwezig in het GAA. 4) Houbraken 1719-1721, dl.III, pp.292-293. Zie ook: Harmanni 2001, pp.64-65. 5) Björnståhl 1774-1784, dl.V, pp.427-428. Zie ook: Jensen 1919-1936, nr 168. 6) GAA, Arch. 4046, inv.nr 52, fol.422-425. 7) GAA, Kw. K7, fol.127v.

21. Mr. Jacob van Ghesel sr. (1707-1773); Amsterdam, Keizersgracht 704 (D2)

In 1744 kwam mr. Jacob van Ghesel voor *f* 48.000 in bezit van Keizersgracht 704.¹ Pas in 1768 heeft hij de zaal van het huis laten renoveren en deze door Andriessen laten voorzien van italianiserende landschappen (D2). Jacob werd in 1707 in Amsterdam geboren en was ten tijde van de opdracht dus al op oudere leeftijd. Zijn ouders waren Jan van Ghesel (1669-1726) en Harmina van de Poll (1673-1743). In 1727 ging hij rechten studeren aan de universiteit van Leiden.² Drie jaar later huwde hij in Amsterdam met Clara de Witt (1709-1771), dochter van mr. Joan de Witt en Elisabeth de Vroede. Vanaf 1735 bewoonde hij als huurder Keizersgracht 695, waar hij volgens het Kohier van 1742 nog woonde. Hij hield toen vier dienstboden en had een inkomen van *f* 5000 per jaar. De huurwaarde van het huis werd getaxeerd op *f* 975.³ De hofstede Overhout buiten Haarlem in de banne van

Haarlemmerliede had hij toen blijkbaar nog niet in bezit. Van 1728 tot 1757 was Jacob sr. secretaris van de Levantse Handel en in het laatstgenoemde jaar tevens bewindhebber van de V.O.C.. Verder was hij in 1737 benoemd tot Kapitein der Burgerij. Twee van zijn drie zoons waren ook opdrachtgever van Andriessen. In 1771 liet Jacob jr. de zaal van Herengracht 524 (D6) door Andriessen decoreren, de jongste zoon Pieter woonachtig op Oudezijds Voorburgwal 316 volgde in 1786 (D22).

Na het overlijden van Jacob sr. werd Keizersgracht 704 in 1774 door zijn erfgenamen voor *f* 66.000 verkocht aan mr. Zacharias Henric Alewijn (1742-1788).⁴ De nieuwe eigenaar was een oudere broer van Gillis Alewijn. Deze liet twee jaar later door Andriessen Hollandse landschappen aanbrengen in Herengracht 386 (D11). Een andere broer uit dit gezin, Martinus Alewijn, heeft omstreeks 1792 behangsels bij Andriessen besteld voor de zijkamer van Herengracht 603 (T143). Zacharias Henric was in 1767 gehuwd met Susanna Agatha Calkoen (1740-1780) en daardoor een zwager van Jacob van Ghesel jr. van Herengracht 524 (zie bijlage IV.H). Als weduwnaar hertrouwde hij in 1783 met Sara Maria van de Poll (1752-1817). Toen Zacharias in 1788 overleed liet hij een vermogen na van *f* 975.129.⁵ De weduwe is het huis vermoedelijk tot haar dood blijven bewonen; in 1814 wordt ze nog op dit adres geregistreerd.⁶ In 1818 is de koopman Izaak Hooft (1751-1823) bewoner. Hij was een neef van Hendrik Hooft Daniëlsz van Herengracht 507 (T33). Izaaks moeder, die enkele maanden na zijn geboorte overleed, was weer een zuster van Abraham Muysart van Herengracht 572 (D8; zie bijlage IV.H). Elias vermoedt dat hij associé was van zijn oom Hendrik Hooft. In de jaren 1798-1801 was hij lid van het Wetgevend Lichaam van de Bataafse Republiek.⁷ Na zijn dood werd het huis betrokken door de arts Hendrik Willem van Rossem (1785-1850). Naast het runnen van een drukke medische praktijk was hij tevens regent van de St. Pietersgasthuizen en gaf hij gedurende de afwezigheid van G.G.C. Reinwardt tijdelijk chemie colleges aan het Athenaeum Illustre. In deze periode had hij in het tuinhuis een chemisch laboratorium ingericht.⁸ Hij is vermoedelijk tot zijn dood op Keizersgracht 704 blijven wonen; in 1841 wordt hij nog als bewoner van het pand geregistreerd.⁹ In het begin van de twintigste eeuw werd het huis bewoond door de miljonair mr. T.F. van Aernsbergen.¹⁰

Lit: Elias 1903-1905, p.793; Van Eeghen 1957.

1) GAA, Kw. N5, fol.340^v. Hij kocht het toen van de Hendrik Broyel, die het onder meer verhuurd had aan Ferdinand van Collen. Oldewelt 1945; Omnummering: Wijk 58, verp.nr 4489 → kl.nr 728 → Buurt AA, nr 6 → 704. 2) Album Studiosorum Leiden 1875, klm.910. 3) Oldewelt 1945; Omnummering: Wijk 59, verp.nr 5217 → kl.nr 36 → Buurt Y, nr 158 → 695. Zie ook: Dudok van Heel 1988, p.4. 4) AA, Kw. T6, fol.95. 5) Elias 1903-1905, pp.945-946. 6) GAA, Arch. 5012, nr 1. 7) Elias 1903-1905, p.728. Zie ook: Elias & Schölvinck 1991, p.118 8) NNBW, dl.II, klm.1236. 9) GAA, Arch. 5012, nr 8. 10) Wijnman 1971, dl.II, p.428.

22. Jacob van Ghesel jr. (1732-1792); Amsterdam, Herengracht 524 (D6 en T21)

In 1769 kocht Jacob van Ghesel jr. Herengracht 524 voor *f* 71.500.¹ Kort daarna heeft hij de zaal in het achterhuis laten decoreren in de stijl van de late rococo en de vakken van de betimmering voorzien van behangsels met arcadische landschappen van de hand van Andriessen.² Blijkens de datering van de schilderijen was de verbouwing in 1771 gereed. De inrichting van de zaal, waaraan kosten noch moeite werden gespaard (zie hierover Hoofdstuk 5, § 6), was de enige substantiele verandering aan het huis. Bij recent bouwhistorisch onderzoek zijn in de overige vertrekken geen noemenswaardige sporen van een renovatie uit die tijd aangetroffen.³

Jacob jr. werd in 1732 te Amsterdam geboren als zoon van Jacob van Ghesel en Clara de Witt. Zijn vader woonde op Keizersgracht 704 waar Andriessen in 1768 de achterzaal van behangsels had voorzien (D2 en bijlage II.21). Een andere zoon uit gezin, Pieter van Ghesel, sinds 1786 woonachtig op Oudezijds Voorburgwal 316 is eveneens opdrachtgever van Andriessen geweest (D22 en bijlage II.23; zie voor de familierelatie ook bijlage VI.H).

In 1760 trad Jacob jr. in het huwelijk met Petronella Calkoen (1740-1797), dochter van Nicolaas Calkoen (1694-1744) en Anthonia Huyghens (1704-1765). Jacob jr. was van beroep koopman en bekleedde daarnaast functies als Opperklerk en Eerste Bode van de Weeskamer (1760). Een jaar later werd hij penningmeester van de laatstgenoemde instelling. Sinds 1763 was hij ook kerkmeester van de Zuiderkerk. In 1773 verwierf hij de hofstede Veel-Sigt aan het Noorderspaarne bij Haarlem. Bij zijn overlijden in 1792 liet hij een vermogen na van *f* 2.273.720.⁴ Het huis aan de Herengracht werd toen voor *f* 60.000 getaxeerd en de hofstede voor *f* 15.000. Daar Jacob kinderloos overleed werd zijn neef, een zoon van zijn oudste broer Jan, de universele erfgenaam. De weduwe Petronella Calkoen, die kort daarna huwde met ds. Wilhelmus Jabes Calkoen, kreeg slechts het vruchtgebruik en kon het huis blijven bewonen. Na haar overlijden heeft Jan van Ghesel jr. het huis in 1798 verkocht aan Abraham Bredius.⁵ Vervolgens bleef het pand meer dan een eeuw in handen van zijn nazaten. Zo was het vanaf 1894 eigendom van de bekende kunsthistoricus dr. Abraham Bredius. Het pand werd in deze periode overwegend verhuurd. De laatste huurder was Pieter Johannes Jacobus Jonas, heer van 's Heer Arendskerke (1874-1935), die het huis in 1926 van Abraham Bredius overnam. De weduwe van de nieuw eigenaar, Héléne Louise Pauline le Fèvre de Montigny (1875-1949), legateeerde in 1949 de behangsels met bijhorende betimmering aan het Rijksmuseum, met de bepaling dat ze op hun oorspronkelijke plaats bewaard moesten blijven. Het huis is in 1950

door haar erven verkocht aan de Fundatie Van den Santheuvel, Sobbe. Sinds 1995 is het huis in bezit van de Vereniging Hendrick de Keyser. De Fundatie heeft als huurder de hoofdverdieping, waaronder de zaal met behangsels van Andriessen, nog steeds in gebruik.

Lit: Elias 1903-1905, dl.II, pp.793-794; Lunsingh Scheurleer 1953; Van Eeghen 1957; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.588-589; Stapper 1988; Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser 1995, pp.8-10; Fritz 1998.

1) GAA, Kw. O6, fol.72'. 2) Fritz (1998) gaat ervan uit de Jacob jr. verantwoordelijk is geweest voor de bouw van het achterhuis. Een dergelijk verbouwing is door bronnen niet te staven, de aanzienlijke aankoopprijs maakt het echter zeer waarschijnlijk dat het huis toen al de huidige omvang had. De verbouwing van Jacob jr. zal zich voornamelijk tot het interieur hebben beperkt. 3) Vriendelijk mededeling van dr.ir. C.S.T.J Huijts, directeur van de Vereniging Hendrick de Keyser. 4) GAA, Arch. 5046, inv.nr 56, fol.376-390. 5) GAA, Kw. T7, fol.45. In deze verkoopakte wordt geen melding gemaakt van de geschilderde behangsels.

23. Pieter van Ghesel (1734-1788); Amsterdam, Oudezijds Voorburgwal 316 (D22 en T108)

In 1786 kocht Pieter van Ghesel het pand Oudezijds Voorburgwal 316 uit de boedel van zijn overleden tante Anna Maria van Ghesel. Dit pand genaamd *De Ladder Jacobs* was in 1655 naar ontwerp van Philip Vingboons gebouwd voor Pieter de Maijer die het achterhuis gebruikte als suikerbakkerij. In 1680 kwam het in bezit van Pieters overgrootvader Jacob van Ghesel (overl. 1683).¹ Deze overgrootvader handelde in Engelse manufacturen, daardoor werd de suikerbakkerij in het achterhuis vanaf toen gebruikt als pakhuis. Als familiehuis was Oudezijds Voorburgwal 316 ook het ouderlijk huis geweest van Pieters vader Jacob sr. Diens ongehuwde zusters Hermina (overl. 1772) en Anna Maria (overl. 1786) bleven in het huis achter en hebben het tot hun dood bewoond. Omdat er in de loop van de tijd nauwelijks iets aan het huis was veranderd, was in 1786 een grondige renovatie noodzakelijk. De zeventiende-eeuwse kruisvensters werden vervangen door hoge schuiframen. Het zeventiende-eeuwse voorhuis verdween ten behoeve van een grote voorkamer rechts van de ingang, hierdoor ontstond de nog steeds bestaande lange smalle gang. Deze voorkamer is toen door Andriessen voorzien van geschilderde behangsels met inheemse landschappen (D22).

Pieter van Ghesel is in 1734 geboren als jongste zoon van Jacob van Ghesel sr. en Hermina van de Poll. Vanaf zijn tiende jaar groeide hij op in Keizersgracht 704, waar zijn vader nog in 1768 de zaal met behangsels door Andriessen liet decoreren (D2). Pieter had in zijn jonge jaren een zeer zwakke gezondheid, die zijn ouders grote zorgen baarde. We weten dit door de correspondentie die zijn vader in de jaren 1754-1757 had gevoerd met zijn zwager Theodorus Tronchin in Genève. Pieter heeft deze papieren tijdens de verbouwing van Oudezijds Voorburgwal 316 in 1786 gebruikt als vulling van de kieren in de eeuwenoude balken. Tijdens de restauratie van het pand in de jaren 1954-1956 kwamen ze weer tevoorschijn. In de loop der tijd werd Pieters gezondheid beter, zodat hij uiteindelijk in staat was op het kantoor van zijn vader te gaan werken. In 1758 kocht hij als koopman zijn poorterschap. Van zijn nieuwe huis heeft Pieter niet lang kunnen genieten; hij overleed twee jaar later in 1788.

Pieter, die vrijgezel was gebleven, had kort voor zijn dood zijn broer Jacob jr., die in 1771 ook opdrachtgever was Andriessen was geweest (D6), en zijn neef mr. Jan van Ghesel (1763-1802), zoon van zijn overleden broer Jan, benoemd tot erfgenamen. Deze nalatenschap werd na zijn dood voor de Collaterale Successie getaxeed op f 302.130.² Het kapitaal bestond voornamelijk uit effecten, obligaties en andere waardepapieren; aan onroerend goed bezat hij alleen het huis aan de Oudezijds Voorburgwal. Het huis kwam in gemeenschappelijk eigendom van de twee erven. Omdat Jacob jr. evenmin kinderen had, werd neef Jan in 1792 zijn universele erfgenaam en kwam het huis aan de Oudezijds Voorburgwal weer in één hand. Daarna is het huis door vererving nog tot 1867 in de familie gebleven. In het laatstgenoemde jaar werd Oudezijds Voorburgwal 316 op een veiling verkocht aan Benjamin Bergman. Als sigarenfabrikant heeft deze voor de uitoefening van zijn bedrijf het huis aanzienlijk laten verbouwen en werd het onder meer met een verdieping verhoogd. Tot 1953 is het een sigarenmakersbedrijf geweest. Toen werd het verkocht aan de Koninklijke Stempelfabrieken J.D. Posthumus N.V. Deze hebben het huis uitwendig weer in de toestand gebracht zoals die in 1786 was geweest. Ook de behangsels in de zijkamer kregen toen een opknappbeurt. In 1987 is de firma eruit getrokken en hoewel de behangsels onder de bescherming vielen van de monumentenwet werden deze meegenomen, vermoedelijk om ze apart te verkopen. Mede op instigatie van Hans Tulleners zijn de schilderijen toch weer teruggekeerd, nadat ze eerst door de restaurateur Jelle Otter onder handen waren genomen.³

Lit: Van Eeghen 1757; Meischke 1957.

1) Zie ook: Ottenheim 1989, pp.98-99. 2) GAA, Arch. 5046, inv. 53, fol. 26-32. 3) Zie: Courant Nieuws van de Dag, 19 november 1988.

24. Daniël Gildemeester sr. (1714-1793); Lissabon, Palácio das Janelas Verdes of Sintra, Palácio de Seteais (T114 en T115)

De opdrachtgever "Gildemeester te Lissabon" is naar alle waarschijnlijkheid Daniël Gildemeester sr. (1714-1793), een oom van Jan Gildemeester Jansz. van Herengracht 475 (zie bijlage IV.C). Daniël werd op 25 juli 1714 te Utrecht geboren als zoon van de lutherse koopman Johannes Gildemeester (1677-1738) en Barbara de la Court (1682-1758). In 1728 was Daniël zijn broer Jan Gildemeester sr. (1705-1779), de vader Jan Gildemeester Jansz., naar Lissabon gevolgd, waar zij in 1736 officieel elkaars compagnons werden.¹ In 1759 volgde hij zijn broer Jan sr. op als consul voor de Republiek in Portugal. Daniëls zaken gingen daarna zeer voorspoedig. Dankzij de markies de Pombal had hij in de jaren 1760-1771 het monopolie op de export van Braziliaanse diamanten, waardoor hij een van de rijkste mannen van Portugal was geworden. Hij voerde een staat navenant zijn rijkdommen. Vanaf 1762 tot zijn dood in 1793 bewoonde hij in Lissabon het *Palacio das Janelas Verdes* (het Paleis van de Groene Vensters, tegenwoordig het Nationaal Museum). Hij huurde dit paleis van de broer van de markies de Pombal, Paulo de Carvalho. Gildemeester heeft voor eigen kosten aanzienlijke verbouwingen aan dit paleis laten uitvoeren, vermoedelijk in de jaren 1774-1775, waarbij zelfs een kwart van het paleis geheel werd herbouwd.² Inmiddels was hij gehuwd met de uit Londen afkomstige Jane Garron (1734-1826).

Rond 1783 kocht Daniël enkele landerijen in Sintra. Alhier liet hij het nog steeds bestaande Palácio de Seteais bouwen, waarvan de architectuur geïnspireerd is op de palladiaanse landhuizen in Engeland.³ Op 25 juli 1787 was het huis zover gereed dat Gildemeester er ter gelegenheid van zijn verjaardag voor het eerst een feest hield. Onder de gasten bevond zich ook William Beckford (1760-1844). Als we het Portugese dagboek van de kritische Beckford moeten geloven was het huis nauwelijks voltooid. De plaats voor het huis zag er uit als een treurige wanorde en van binnen was er in zijn ogen sprake van een stalachtige inrichting; de vertrekken hadden weinig meer dan kale muren en sommigen waren armzalig verlicht met slechts één kaars. Beckford was wel zeer te spreken over het overvloedige souper dat geserveerd werd van het kostbaarste zilver in een juist zeer overdadig verlicht vertrek.

Na het overlijden van Gildemeester in 1793 ging de buitenplaats over op Daniëls gelijknamige zoon. Van deze Daniël Gildemeester jr. is niet meer bekend dan dat hij gehuwd was met Therese Machado en dat hij zijn vader in 1780 als consul opvolgde.⁴ Het is niet precies bekend tot wanneer Daniël jr., die in 1814 in Lissabon overleed, deze functie heeft bekleed. In 1799 wordt hij voor het laatst als zodanig vermeld. In dat jaar heeft Daniël jr. de buitenplaats te Sintra, die sinds de dood van zijn vader niet meer bewoond werd, verkocht aan de markies de Marialva (overl. 1803). Deze heeft Seteais, in de korte periode dat hij het bezit had, aanzienlijk uitgebreid.⁵

Hoewel Daniël jr. qua leeftijd in principe ook als opdrachtgever van Andriessen zou zijn aan te merken, lijkt het gezien de bouwactiviteiten van Daniël sr., waarschijnlijker dat deze voor de opdracht verantwoordelijk is geweest. Bovendien was de financiële armslag van Daniël jr. beperkter dan die van zijn vader. Deze had op net iets te grote voet geleefd en het kapitaal slecht beheerd, waardoor het vermogen bij zijn overlijden aanzienlijk bleek te zijn verminderd. Zowel op grond van de datering van de ontwerpen (T114-T115) en het gegeven dat Jan Gildemeester min of meer in dezelfde periode als opdrachtgever voor Andriessen optrad (D29-D30 en T137), lijkt het waarschijnlijk dat de opdracht rond 1790 heeft plaats gevonden. Gezien de datering en het feit dat het huis te Sintra in 1787 nog niet voltooid was, ligt het voor de hand te veronderstellen dat de ontwerpen bedoeld waren voor Seteais. Indien dit het geval is geweest dan zijn ze vermoedelijk nooit uitgevoerd. De huidige schilderingen die de wanden van het Palácio de Seteais sieren, uitgevoerd in de stijl van Jean Pillement, zijn aangebracht in de periode van de markies de Marialva of later en dateren dus van na 1799. De ander mogelijkheid is het gehuurde paleis in Lissabon maar daar hadden de belangrijkste verbouwingen plaatsgevonden in de jaren 1774-1775. Wel zijn tijdens een verbouwing van dit Paleis in de jaren vijftig van deze eeuw muurschilderingen met neoclassicistische ornamenten aangetroffen, die erop duiden dat er later in de 18de eeuw nog veranderingen in dit interieur zijn aangebracht.⁶

Lit: NP 1915, p.127; Schutte 1976, pp.428-429, 434-435; De Stoop 1986, pp.315-320; Beckford 1992, pp.17, 20-19, 102-105 en 255 (n. 174).

1) De Bruyn Kops 1965, pp.85-88. 2) Cardoso Pinto 1940. 3) Tot die tijd had hij te Sintra de Quinta dos Ribafrias van de markies De Pombal gehuurd. De Stoop 1986, p.257. 4) Vermoedelijk vond dit huwelijk plaats in juli 1787. Op 10 juli van dat jaar spreekt Beckford in zijn dagboek over de bruiloft van de zoon van de diamantair Gildemeester die over een of twee dagen gevierd zou gaan worden. 5) Marialva (overl. 1803) had het huis uitgebreid door een nieuw gebouw in dezelfde stijl naast het bestaande huis te plaatsen en beide gebouwen te verbinden met een triomfboog ter ere van zijn beschermheer de prins regent en latere koning Joao VI en diens gemalin. 6) Zie: Cardoso Pinto 1940, fig.4.

25. Jan Gildemeester Jansz. (1744-1799); Amsterdam, Herengracht 475 (D29, D30 en T137)

In 1792 kocht de kunstverzamelaar Jan Gildemeester Jansz. Herengracht 475. Dit huis was in de jaren 1730-1732 door de weduwe Van Lennep en haar tweede echtgenoot Mattheus de Neufville verbouwd tot een majestueus herenhuis.¹ In dit huis is David van Lennep van Huis te Manpad in zijn jeugd jaren opgegroeid (bijlage II.47). Het

interieur dat voor die tijd enigszins ouderwets was geworden, werd door Gildemeester vakkundig onder handen genomen om het aan de smaak des tijds aan te passen. Gezien het 1792 gedateerde behangsel van Andriessen is Gildemeester meteen overgegaan tot de renovatie. Het arcadische landschap van Andriessen betrof tezamen met drie grisailles een toevoeging aan de behangfels van Isaac de Moucheron in de zijkamer (D29 en T137 en afb.201-203). Dit vertrek werd door Gildemeester gebruikt als spreekkamer. De linker suite die de kunstcollectie moest huisvesten werd veel grondiger aangepakt en in neoclassicistische stijl ingericht, vermoedelijk naar ontwerp van Jacob Otten Husly. Het van 1731 daterende plafond door Jacob de Wit in de achterzaal bleef hierbij echter in ere gehouden.² Twee friezen die zich in 1989 nog op de zolder van het huis bevonden zijn eveneens aan Andriessen toe te schrijven. Deze hebben mogelijk een functie gehad in de rechter achterkamer van het huis (D30).

Toen de verbouwingen voltooid waren, heeft Gildemeester zich in 1794-1795 te midden van enkele gasten in de achterzaal van de suite door Adriaan de Lelie (1755-1820) laten portretteren.³ Een van de afgebeelde personen, een oude man met bril op de achtergrond, die met een dame aan zijn zijde, de schilderijen bestudeert, werd door De Bruyn Kops in 1965 geïdentificeerd als Jurriaan Andriessen. Terecht heeft juffrouw Van Eeghen dit later in twijfel getrokken. De beeltenis van deze oude man lijkt niet te stroken met de toen nog gezonde 52 jaar oude Andriessen. Zijn afwezigheid op het portret betekent niet dat hij daarom alleen contact met Gildemeester zou hebben gehad als uitvoerder van een opdracht. Gildemeester behoorde al sinds 1765 tot de honoraire leden van de Amsterdams Stadstekenacademie.⁴ Het lijkt dan ook zeer waarschijnlijk dat Jan een rol heeft gespeeld bij de opdracht die Andriessen uit Portugal ontving van zijn oom Daniël Gildemeester (bijlage VI.C). Daarnaast zal Andriessen de collectie van Jan Gildemeester goed gekend hebben, want er is een drietal schetsen van zijn hand bekend naar schilderijen uit deze collectie.⁵

Jan Gildemeester werd in 1744 in Lissabon geboren. Zijn vader Jan sr. (1705-1779) was op zeer jonge leeftijd in 1721 door zijn ooms van moederszijde naar Lissabon gehaald om daar te werken in hun handelsfirma. In 1732 huwde hij hier met Maria de Ketter (overl. 1760) uit Smirna. Enkele jaren later voerde hij een handelsfirma tezamen met zijn jongere broer, de eerdergenoemde Daniël sr. In 1757, kort na de aardbeving in Lissabon, kreeg Jan sr. als consul, een functie die hij sinds 1740 bekleedde, verlof om naar Nederland te gaan. Uiteindelijk bleef hij met zijn gezin voorgoed in Nederland. Na een kort verblijf in 's-Gravenhage en Utrecht, waar Maria Ketter overleed, vestigde Jan sr. zich in Amsterdam en kocht hij in 1759 de hofstede Frankendaal in de Watergraafsmeer, die Jan jr. later zou erven. In Amsterdam leidde Jan sr. wederom als koopman een handelshuis en was hij ook actief als reder. Jan jr. werd al spoedig een volwaardig compagnon in de firma van zijn vader. Als vrijgezel bewoonde hij sinds 1766 samen met zijn vader een huis aan de Keizersgracht. In dit huis was Jan jr. reeds met de aanleg van zijn kunstverzameling begonnen. In 1778 werd hij benoemd tot agent en consul-generaal van Portugal bij de Republiek.⁶ Naast honorair lid van de tekenacademie stond hij sinds 1787 ook ingeschreven bij Felix Meritis. Hij was onder meer werkend lid van het Departement Tekenkunde en van 1789-1795 Commissaris der Negotie.⁷ Ook was hij lid van Doctrina & Amicitia onder welke naam het in 1787 opgeheven patriottische genootschap De Vaderlandsche Sociëteit later werd voortgezet.⁸ Zijn betrokkenheid bij de Bataafse omwenteling in die dagen blijkt uit het gegeven dat de Vrijheidsboom die op 26 februari 1795 op de Dam in Amsterdam werd geplant, volgens vermelding afkomstig was van de buitenplaats Frankendaal.

De faam van Gildemeesters collectie, waarin hoogtepunten aanwezig waren uit het oeuvre van Vermeer, Hobbema, Adriaan van der Velde en die daarnaast meer dan tweeduizend tekeningen bevatte, reikte tot over de landsgrenzen. Tot de buitenlandse bezoekers behoorden onder meer de Duitsers Karl Heinrich von Heinecken (1769) en Pauline Dorothea Frisch (1797) en de Engelsman Samuel Ireland (1789).⁹ Toen de verzameling na zijn dood op 11 juni 1800 en volgende dagen in Amsterdam werd geveild, brachten de schilderijen alleen al in totaal f 167.000 op. Hoewel er geen catalogus met eigen aantekeningen door Andriessen van deze veiling bekend is, moet hij wel hier aanwezig zijn geweest, want op de drie eerder genoemde schetsen heeft Andriessen de prijzen genoteerd waarvoor deze werken toen verkocht werden.

Lit: De Bruyn Kops 1965; Lunsingh Scheurleer 1967; Van Eeghen 1972/1; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.324-326; Kruizinga 1992, pp.35-45. Van Burkom e.a. 2001, pp.102-103.

1) Van Eeghen 1972/2, p.73 e.v. 2) Zie ook: Duisenberg 1998, p.101. 3) Catalogus Rijksmuseum 1976, p. 340, inv.nr A 4100. 4) GAA, Arch. 265, inv.nrs 42 en 65. 5) Veiling Amsterdam 11 juni 1800: No.61, Landschap door Hackaert met stoffage door A. van der Velde (Coll. Basel, Historisches Museum, inv.nr 1972.1; in bruikleen van Fa. Sandoz); schets naar dit schilderij in Brussel, Collection De Grez, Cat. 1913, nr 82; gedateerd 9-2-1790 met opschrift: "t origineele schilderij van Hakkert / in t kabinet van den Weled. Heer J. Gildemeester / verkocht 11 juny 1800 voor f 175,-": idem, No. 199, Pieter Cornelisz. van Slingelandt, Keukeninterieur (Coll. Edinburgh, National Gallery of Scotland); schets naar dit schilderij op een blad met zes schetsen naar schilderijen die verkocht werden op de veiling Nicolaes Doekscheer, geveild op 9-9-1789, tekening in particuliere collectie, tekst aan de achterzijde van de schets luidt: "Slingeland / f 1465 / fouquet / by Braamcamp f 2010 / is vervolgens verkogt aan Coclers / die dit na Parijs heeft gesonden / t (...?) verkogt by Gildemeester voor f 910" (zie Van Eeghen 1971): idem, No. 245, J. Victors, Tobias vermaant zijn zoon (Coll. Merton House, Engeland); schets naar dit schilderij in RPK, inv.nr 1970:42 (doos IV) met opschrift: "J. Victors / hoog 19 br 25 d / J.J. de Bruijn voor f 1300 / aan Gildemeester / waar verkogt 11 juny 1800 voor f 875". 6) Schutte 1983, p.638. 7) GAA, Arch. 59, inv.nr 80. Zijn Broer Daniël Gildemeester Jansz en neef Hendrik, zoon van Daniël Gildemeester sr. waren al sinds de oprichting in

26. Arend Johan van Glinstra (1754-1814); Leeuwarden, Nieuwestad 150 (D38 en T164)

Op 7 augustus 1799 kocht Arend Johan van Glinstra te Leeuwarden voor 7830 Carolieguldens en 20 stuivers een huis aan de Nieuwestad, laatstelijk nr 150.¹ Volgens de omschrijving had het huis op de benedenverdieping een voor- en achterkamer, beide voorzien van "vuursteden", bedsteden en kasten. Een ruime trap leidde naar de bovenverdieping waar zich twee grote kamers bevonden die verbonden waren door een *porte-brisée*. Deze vertrekken waren in gebruik geweest als sociëteitszaal van het patriottengenootschap De Fraternaliteit, die het huis tot dan toe in bezit had gehad. Het genootschap was kort daarvoor opgeheven omdat het te kampen had met grote onderlinge politieke onenigheden.² Vanwege de sociëteitsfunctie bevond zich in de grote tuin achter het huis, afgezien van een bleekveld en moestuin, ook een overdekte kolfbaan.³ Kort na aankoop heeft Van Glinstra het huis verbouwd en uitgebreid met een achterhuis. Toen op 19 juli 1814 een boedelinventaris van het huis werd opgemaakt, blijkt de benedenverdieping te bestaan uit vier in plaats van twee vertrekken en wordt er gesproken over een voor- en achterzolder.⁴ Na Van Glinstra's dood vererfde het huis op zijn neef jhr. Valerius Lodewijk Vegelin van Claerbergen (1774-1844). Deze heeft het voorhuis met een naastgelegen pand laten verbouwen tot een dubbel herenhuis, voorzien van een balkon dat door zuilen werd gedragen, waardoor het sindsdien ook wel *Het huis met de Pilaren* werd genoemd.⁵ Volgens overlevering zou J.D. Zocher (1791-1870) bij deze renovatie betrokken zijn geweest.⁶ In de tweede helft van de negentiende eeuw werd het huis bewoond door notaris Horatius Alberda (1828-1904) en zijn gezin.⁷ Vervolgens kwam het in bezit van de familie Harinxma thoe Sloten. Toen het huis in 1925 werd verkocht aan Vroom & Dreesmann, die het wilde afbreken ten behoeve van een winkelwarenhuis, heeft B.Ph. baron Harinxma thoe Slooten de behangsels tezamen met de betimmering geschonken aan het Fries Genootschap (D38). Staring heeft de behangsels nog *in situ* gezien en dankzij zijn aantekening weten we dat ze afkomstig zijn uit een voorkamer van het huis. Dit moet de rechter voorkamer zijn geweest want deze bevond zich in het oudste deel van het huis.

Arend Johan van Glinstra werd in 1754 te Cornjum geboren als zoon van Valerius van Glinstra, postmeester van Friesland, en Anna Catharina Haersma.⁹ In 1770 schreef hij zich in als student bij de academie te Franeker. Hij promoveerde hier op 29 juli 1774 in de rechtsgeleerdheid.¹⁰ In 1790 werd hij benoemd tot grietman van Haskerland. In 1795 werd hij uit zijn ambt ontzet. Nadien is hij alleen nog vanaf 1812 tot zijn dood lid geweest van de Algemene Raad van het Departement van Friesland.¹¹ Na 1795 leefde hij voornamelijk als rentenier en wijdde hij zich aan zijn liefhebberijen. Hij was amateurkunstenaar en stond bekend als kunstliefhebber.¹² Andriessen vermeldt hem als een van zijn leerlingen (zie bijlage VII). Wanneer dit het geval is geweest is niet bekend. In zijn kasboek noteerde Van Glinstra voorin dat hij in december 1774 was begonnen met tekenen en in februari 1783 met schilderen.¹³ In hoeverre hij ook een kunstverzameling had aangelegd is niet bekend. Het kasboek levert hieromtrent geen gegevens op. Wel werden er aan het eind van de in 1814 opgemaakte boedelinventaris in het huis in Leeuwarden nog "eenige schilderijen op de bovendoorkamer" genoemd, zonder verder specificaties te geven. Ze werden tezamen getaxeerd voor een bedrag van f 270.¹⁴ Van Glinstra noteerde in zijn kasboek vooral veel uitgaven omtrent de aanschaf van kleding en boeken. De vermelde boektitels geven blijk van een belangstelling voor kunst, literatuur en natuurwetenschappen. Zijn omvangrijke bibliotheek bevond zich in de buitenplaats te Cornjum, zoals blijkt uit de boedelinventaris die hier tegelijkertijd met die van het stadhuis werd opgemaakt. Deze buitenplaats was de in 1847 gesloopte state Wijdefeld.¹⁵

Arend van Glinstra overleed op 31 mei 1814 in zijn huis aan de Nieuwestad. Hij was niet gehuwd en met hem stierf de familie Van Glinstra uit. Hij benoemde de kinderen van zijn zuster Louisa Albertina (1749-1772), die gehuwd was met Pieter Benjamin Philip Ernestus Vegeling van Claerbergen (1743-1780), tot zijn erfgenaam. De eerder genoemde neef Valerius Lodewijk erfde vierzesde parten van de nalatenschap, terwijl twee zusters Helena Corien en Anna Catharina Wilhelmina elk een zesde part toebedeeld kregen.¹⁶

1) GA Leeuwarden, Groot Consentboek 1800, fol. 205^v (akte dd. 14 maart 1800). 2) Eekhoff 1846, p.201-202. 3) Van Glinstra breidde het perceel in dezelfde tijd uit door aankoop van een huisje, ter waarde van 317 Carolieguldens en 20 stuivers, aan de Vermaningsteeg, naast de Doopsgezinde kerk. GA Leeuwarden, Klein Consentboek 1800, fol. 165^v (akte dd. 1 maart 1800). 4) R.A. Friesland, Arch. 332-7, inv.nr 9 (Stukken betreffend de vereffening van de boedel van Arend van Glinstra). Boedelinventaris opgemaakt door de notarissen Kutsch en Kratsch. 5) Zie: Kuiper 1993, p.333 (afb.102). 6) Van Eijnden en Van der Willigen, dl.III, p.296 en Moes 1991, p.179 (Uitgevoerde ontwerpen, nr 1). 7) GA Leeuwarden, Atlas: Gegevens bij foto van de achtergevel van Nieuwestad 150. 8) RKD, Archief Staring, Fiches Andriessen, blad nr II recto. 9) De Haan Hetteema en Van Halmael 1846, dl.I, p.258. 10) Album Studiosorum Franeker 1968, nr 13475. In 1770 was hij student bij de hoogleraar theologie Samuel Manger en vanaf 26 juli 1774 volgde hij colleges bij de hoogleraar Romaanse talen Johan Hendrik Verschuur. Ibidem, nr. 13667. Zie ook: Album Promotorium Franeker 1972. 11) Baerdts van Sminia 1837, pp.360-361. 12) Boschma 1978, p.138. 13) R.A. Friesland, Arch. 332-7, inv.nr 137 (Rekeningboek van A.J. van Glinstra 1776-1810). Op 25 mei 1782 noteerde hij de aanschaf van allerlei schildersbenodigdheden die geleverd werden door de Friese kunstenaar Harmanus Wouter Beekkerk (1756-1796). Deze was in de jaren 1774-

1776 in Amsterdam in de leer geweest bij Joannes van Drecht. **14**) Mocht er sprake zijn geweest van een kunstverzameling dan moet deze zijn vererfd op zijn neef jhr. Valerius Lodewijk Vegelin van Claerbergen, wiens collectie op 16 april 1846 te Leeuwarden werd geveild (Lugt-nr 18127). Werken van Jurriaan Andriessen komen hier niet in voor. **15**) De landerijen rond de voormalige state Wijdefeld waren rond het midden van de negentiende eeuw nog in bezit van een dochter van Valerius Lodewijk Vegelin van Claerbergen, jkvr Louise Albertine Vegelin van Claerbergen (1800-1889). Van der Aa 1839-1851, dl.XII, Gorinchem 1849, p.401 en Nederlands Adelsboek 1953, p.16. **16**) Zie noot 4.

27. Johan Goll van Franckenstein jr. (1756-1821); Amsterdam, Keizersgracht 313 (D37)

In 1792 koopt Johan Goll van Franckenstein het huis Keizersgracht 313 met naastgelegen koetshuis voor *f* 66.987 van Anna Maria Dedel, weduwe van Pieter Nicolaas Rendorp.¹ Het huis zal toen nog dezelfde eenvoudige getoogde en geblokte kroonlijst met twee rococo consoles hebben gehad, zoals uitgebeeld in het in 1771 uitgegeven *Grachtenboek* van Caspar Philips Jacobsz. Deze gevel is vermoedelijk kort na 1759 tot stand gekomen toen het in eigendom kwam van mr. Andries Munter.² Golls belangrijkste bijdrage aan het huis was de renovatie van de zaal in het achterhuis (afb. D37.3) waar hij door Andriessen een bovendeurstuk (D37a) en nog twee wanddecoraties (D37b-c) liet schilderen. Deze schilderijen behoren nu tezamen met de betimmering tot de collectie van het Amsterdams Historisch Museum.

Johan Goll van Franckenstein werd in 1756 in Amsterdam geboren als zoon van Johan Goll en Maria Wilkens. Vader Johan Goll (1722-1785) was een telg uit een rijk koopmansgeslacht in Frankfurt am Main. Vóór 1747, het jaar waarin hij huwde met Maria Wilkens, is hij naar Amsterdam gekomen. Hier werd hij in 1750 compagnon van Gijsbert Verbrugge, waarna de firma onder de naam Verbrugge & Goll werd gevoerd. Dit handelshuis kwam regelmatig in de publiciteit vanwege haar wisselend verlopende financiële betrekkingen met de Keizerlijke regering te Wenen. Desondanks legden deze transacties hen geen windeieren. Dat de betrekkingen uiteindelijk voor beide partijen naar tevredenheid verliepen, blijkt uit het gegeven dat Goll sr. in 1776 door Maria Theresia als baron in de Rijksadelstand werd verheven en sindsdien de naam Van Franckenstein aan zijn familienaam mocht toevoegen. Johan Goll sr. was een bekend kunstliefhebber en een zeer verdienstelijk amateurtekenaar. Hij heeft onder meer de ontwerpen getekend voor de geschilderde behangsels die Jacob Cats vervaardigde in het huis van Golls compagnon Verbrugge, Herengracht 316. Goll sr. was tevens een hartstochtelijk verzamelaar van tekeningen. Belangrijke aankopen deed hij onder meer op de veilingen van de collecties D. Marot (1754), J. Tonneman (1754), S. Feitama (1758) en die van A. van Broyel (1758).³ In 1761 verrijkte hij zijn verzameling door alle tekeningen uit de collectie van de Delftse notaris Röver, die bij kunsthandelaar De Leth in Amsterdam terecht waren gekomen, voor *f* 20.500 *en bloc* aan te kopen.⁴ Het feit dat hij elke dinsdagavond zijn huis openstelde voor kunstbeschouwingsavonden heeft bijgedragen aan de bekendheid van de collectie. Onder de vele bezoekers behoorde ook een aantal buitenlanders onder wie K.H. von Heinecken in 1768 (zie ook bij J. Gildemeester), J.J. Björnståhl in het najaar van 1774 (zie ook bij Fontein), Heinrich Sander in 1776 (zie ook bij Alberti) en Johan Heinrich Merck in 1784.⁵ In de Amsterdamsche Courant van 10 september 1774 is te lezen dat zelfs aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk tijdens zijn verblijf in Amsterdam het huis van Goll aan de Herengracht (nr 174) aandeed.⁶ In de zomermaanden verbleef Goll sr. op zijn geliefde buitenplaats Velserbeek. Deze had hij in 1781 voor *f* 27.000 overgenomen van zijn dochter Amalia Maria nadat zij weduwe was geworden van Frans Jacob Berg. Vier jaar later blies hij op deze buitenplaats zijn laatste adem uit.

Johan jr. was erfgenaam van zowel de buitenplaats Velserbeek als de kunstcollectie. In 1779 was hij samen met een zwager Otto Willem Berg medefirmant van het bankiershuis van zijn vader geworden, waarna de naam werd veranderd in Goll & Co. Tijdens deze generatie bleven de zaken voorspoedig gaan want in 1813 behoorde Goll jr. nog tot één van de honderd hoogst aangeslagenen van de stad Amsterdam.⁷ In 1782 huwde hij Sara Hendrina de Vries (1758-1830), dochter van Pieter de Vries en Hendrina Das. Van 1782 tot 1794 was hij agent van de Oostenrijkse Keizer.⁸ Zijn lidmaatschap van de Vaderlandsche Sociëteit sinds 1786 getuigt van betrokkenheid met de Patriotten.⁹ Op aandrang van deze groepering werd hij op 7 mei 1787 op onwettige wijze gekozen in de raad van Amsterdam. Mede hierdoor bedankte hij op 9 oktober in hetzelfde jaar voor deze post. Hij bleef evenwel lid van de Vaderlandsche Sociëteit die na de inval van de Pruisen in 1788 werd omgedoopt tot Doctrina & Amicitia.

De kunsten gingen hem vermoedelijk meer aan het hart dan de politiek. In 1775 wordt hij als honorair lid ingeschreven bij de Amsterdamse Stadstekenacademie.¹⁰ Hij geeft dan op dat hij als tekenaar leerling is geweest van zijn vader. Ook was hij in 1788 als effectief lid toegetreden tot het Departement Tekenkunde van Felix Meritis.¹¹ Als koopman is hij bij deze Maatschappij ook vele malen Commissaris van Negotie geweest. Hoewel ook uit andere bronnen blijkt dat hij zich actief met de tekenkunst bezighield, is geen enkele tekening met zekerheid aan hem toe te schrijven.¹² In 1813 kwam hij terug in de politiek. Hij werd toen lid van de Raad van Amsterdam, wat hij tot zijn overlijden in 1821 is gebleven. Uit hoofde van deze functie nam hij op 29 maart 1814 deel aan de Vergadering van Notabelen.¹³ Ook heeft hij enige jaren zitting genomen in het provinciaal bestuur van

Noord-Holland. Verder werd hem het lidmaatschap van de vierde klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut aangeboden. Zo vervulde Goll jr. vele bestuursfuncties waaronder van 1789 tot zijn overlijden het directeurschap van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen.¹⁴ Een jaar voor zijn overlijden kwam hij in het bestuur van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten. In 1818 werd hij bij Koninklijk Besluit met het predikaat jonkheer ingelijfd bij de Nederlandse Adelstand.

Johan Goll jr. heeft de tekeningencollectie van zijn vader in stand gehouden en uitgebreid. Over zijn aankopen is helaas minder bekend dan van zijn vader. Wel weten we dat hij op de veiling van de collectie van Ploos van Amstel op 13 maart 1800, waar Andriessen ook veel aankopen deed, zo'n veertig tot vijftig tekeningen heeft verworven. De aandacht van Johan jr. ging ongetwijfeld veel meer uit naar schilderijen. Hij had een kostbare verzameling bijeen weten te brengen met werken van onder meer Berchem, Cuyp, Dou, Hobbema, De Hooch, Pijnacker, Rembrandt, Jacob van Ruisdael, Steen en Wouwerman. Toen de collectie op 1 juli 1833 werd geveild, brachten deze schilderijen, waarvan er zich nu nog veel in Nederland bevinden, meer dan f 100.000 op. Johan jr. zette de traditie van zijn vader voort om de collectie wekelijks voor belangstellenden open te stellen. Buitenlandse bezoekers bleven komen, zoals Samuel Ireland die zeer onder de indruk was van de zwartekunst prenten van de Engelse koningen door "chevalier" Van der Werff. Verder zag Ireland twee getekende bloemstillevens door Jan van Huysum, die Goll sr. op de veiling van Dionys Muilman voor f 7000 had aangekocht. Dit bezoek van Ireland in 1789 was nog in het huis aan de Herengracht.¹⁵ Caspar Heinrich von Siertorpf die de collectie in 1802, dus in het huis aan de Keizersgracht, aanschouwde, was over de tekeningen van Van Huysum veel minder te spreken. Hij had er niet meer dan f 300 voor over gehad.¹⁶ Sir John Murray rept in 1819 met geen woord over de tekeningen. Hij beschrijft enkel werken van Dou, Van der Neer, Cuyp en De Hooch. Hij vond Golls huis een van de mooiste van Amsterdam.¹⁷

Andriessen behoorde zonder twijfel tot de bezoekers van de kunstbeschouwingsavonden. Er zijn van hem twee schetsen naar werken uit de collectie Goll bekend: één in het Rijksprentenkabinet naar een tekening van een ossedrift door Potter¹⁸ en één in de Kunsthalle Hamburg naar een tekening van een Hollands winterlandschap door Barent Graat.¹⁹ Christiaan heeft één van die kunstbeschouwingsavonden bij Johan Goll op een 1807 of 1808 te dateren dagboektekening vastgelegd.²⁰ Volgens het opschrift was men toen bezig de Jan Luijkens te bewonderen. Een negental heren is rond een rechthoekige tafel onder het schijnsel van een kaarsenkroon bezig de tekeningen te bekijken. Twee andere heren aanschouwen de schilderijen waarmee de wanden van het vertrek vol hangen. Tegen de lange wand is het kabinet te zien waarin de tekeningen worden geborgen. De verborgen deur links van de kast gaf vermoedelijk toegang tot de gang. Gezien de brede *porte-brisée* in de wand rechts lijkt het vertrek de binnenkamer van Keizersgracht 313 te betreffen.

Johan Goll jr. overleed op 25 oktober 1821 op de buitenplaats Velserbeek. De kunstcollectie vererfde op zijn enige zoon Hendrik Pieter Goll van Franckenstein (1787-1832). Deze was in 1815 gehuwd met Anna Elisabeth Haas (1790-1819) en lid van de firma Goll & Co. Pieter Hendrik overleed als weduwnaar en aangezien de kinderen nog minderjarig waren, werd de vermaarde collectie op 1 juli 1833 in Amsterdam geveild.²¹ De weduwe van Johan Goll jr. is het huis aan de Keizersgracht tot kort voor haar overlijden blijven bewonen. In 1829 wordt J. Valkenier op dit adres geregistreerd, terwijl het in 1841 overging in handen van J. Deichman.²² In 1914 is het huis gesloopt en vervangen door nieuwbouw ten behoeve van het bedrijf van R.S. Stokvis & Zn. Het nieuwe gebouw is een schepping van de architecten J. Verheul Dz. en G.H. van Goor.

Lit: Elias 1903-1905, pp.1000-1001; Knoef 1948; Harmanni 1990, pp.92-109; Polak & Peeters 1997

1) GAA, Kw. N7, fol.107. Goll kocht het met inbegrip van "vier Geele Zijde Damaste Glas Gordijnen en vallen, ses Fauteuils en een Canapé in de zogenaamde Geele Kamer staande". 2) Van Houten 1962. 3) Zie over de aankopen uit de collectie Broyel: Beck 1984. 4) Beck 1981. 5) Jensen 1919-1936, resp. nrs 154, 169, 171 en 192. 6) "AMSTERDAM, den 9. september. Na dat Zyne Koninklijke Hoogheid, de Aartshertog Maximiliaan, eergisteren de O.I. Comp. Werf bezigtigt had, begaf Hoogst derzelve zig omtrent 6 uren, met zijn gevolg, ten Huize van den Wel Edelen Heer Jan Goll van Franckenstein, bezag aldaar, met smaak en genoegen het Beroemde kabinet Tekeningen, waar van gemelde Heer Eigenaar is, en reed omtrent 7 uren naar de Opera." 7) Van Nierop 1925, p.26. 8) Schutte 1983, p.178. 9) GAA, Arch. 684, inv.nr 217 (nr 152). 10) GAA, Arch. 265, inv.nr 42. 11) GAA, Arch. 59, inv.nr 80. 12) Polak en Peeters 1997, pp.34-35. 13) Elias & Schölvinc 1991, p.274. 14) Brokken & Frijhoff 1992, o.a. p.139. 15) Ireland 1790, dl.I, p.150. 16) Von Siertorpf 1804, dl.II, p.582. 17) Murray 1824, pp.160-161. 18) RPK, inv.nr 00:1074 (doos IV). Het blad heeft het merkwaardige opschrift: "tekening van Potter en Moucheron / bij den Heer Goll / Zijnde een Schets van de bekende Ossedrift". Daar niets bekend is over de samenwerking tussen Paulus Potter en Frederik de Moucheron betreft het vermoedelijk een kopie naar een werk van Potter door Isaac of Frederik de Moucheron. 19) Hamburg, Kunsthalle, inv.nr 21998. 20) Coll. AHM (Veiling Amsterdam 1903, nr 354). 21) Lugt-nrs 13358 en 13362. 22) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 6 en 8.

28. Grieks-Russische Kerk; Amsterdam, Oudezijds Voorburgwal 91

Volgens Izaak Schmidt had Andriessen "voor de Grieksche Kerk [...] drie Altaarstukken geschildert klein leven, verbeeldende een, als een middenstuk, de Opstanding van den Zaligmaker; het tweede ter rechterzyde, een staand Christus beeld; daar het derde aan de andere zijde een Marias beeld voorsteld:..."¹ De Grieks-Russische Kerk was van 1763 tot 1866 gevestigd in het pand Oudezijds Voorburgwal 91, waar op de zolder een kerkzaal was ingericht.

In 1763 kregen de Grieks-katholieken met enige aarzeling van het Amsterdamse stadsbestuur de toestemming om de mis op te dragen.² Antonio Zingzilara had in 1763 hiervoor het pand aan de Oudezijds Voorburgwal aangekocht. Drie jaar later werd het doorverkocht aan de Russische gezant, de graaf van Woensoff en aan Johannes Brink "ten behoeve van de Griekse en Russische gemeente die alhier van tijd tot tijd zal weesen of te komen". In 1765 maakt Wagenaar in zijn *Geschiedenis van Amsterdam* al melding van de Griekse Kerk: "Eindelyk, heeft men ook, hier ter Stede eene kleine Gemeente van Grieksche of Russische Christenen, die, hier en daar, in 't huis van een Lid der zelve, plagt te vergaderen; doch, sedert eenige tyd, op een boven-vertrek van een huis, op den Oudezyds-Voorburgwal, tusschen de Minderbroeders-en Kreupelsteeg, daar de *drie valken* in den gevel staan, byeenkomt. 't Altaar is van 't overige gedeelte der plaatse afgescheiden, door een houten beschoot, waarin eene deur is, met eene opening van boven, in welke, een verguld houten kruis staat. Ter wederzyde der deure, hangen twee kleine schildertjes".³ De situatie zal dezelfde zijn geweest zoals J. van Meurs het interieur van de kerk in 1786 uitbeeldde. Hierop zien we een zolderruimte waar een priester voor een afscheiding bezig is met de Bediening van het Heilig Avondmaal. Naar deze tekening is door J.L. van der Beek een gravure gemaakt.

In 1792 werd de verponding van het perceel aan de Oudezijds Voorburgwal vanwege een verbouwing van zowel het interieur als het exterieur verhoogd. De gevel kreeg toen de nog steeds bestaande hardstenen onderpui met een ingang in het midden met daarboven een boogvormig bovenlicht. Het drie verdiepingen hoge huis werd afgedekt door een rechte kroonlijst met in het midden een dakkapel. De huidige vierde verdieping is rond 1865 aangebracht. De verbouwing van 1792 zal ook het moment zijn geweest waarop Andriessen de opdracht voor drie schilderstukken kreeg. Er bestaat een anonieme tekening van het interieur die dateert van kort na 1832. Tegen de zijmuren zijn de twee marmeren gedenkplaten uitgebeeld die prinses Anna Paulowna in 1832 aan de kerk had geschonken. Deze dienden ter herinnering aan de Tiendaagse veldtocht van de Prins van Oranje en aan de opstand in Warschau die door de Russen onder leiding van Prins Michael, de broer van Anna Paulowna, succesvol was onderdrukt. Het op deze tekening afgebeelde interieur zal de toestand weergeven zoals deze in 1792 tot stand was gekomen. Het was een helder verlichte kerkruimte geworden met rechte wanden waar daglicht naar binnen kwam door middel van een lichtkoepel. Door de opening van een neoclassicistische gemarmerde afscheiding zien we boven het altaar de door Schmidt genoemde *Opstanding van Christus*, terwijl de voorstelling van Maria en de staande Christus ter weerszijden van de doorgang in de afscheiding zijn opgenomen. De Christus is hier afgebeeld met een boek in de hand. Zonder de bron van de beschrijving van Schmidt, die precies overeenkomt met de uitgebeelde situatie, zouden we de schilderstukken niet meteen herkend hebben als werk van Andriessen. De kwaliteit van de schilderijen werd ook nog in de negentiende eeuw erkent; C. van der Vijver vermeldt in zijn *Beschrijving van Amsterdam* dat de kerk "eenige goede schilderijen" bevat.⁴

Wat betreft het ledental vermeld Wagenaar dat "De Gemeente, in welke, tegenwoordig [1765], maar drie of vier manspersoonen zyn, behalve den Priester, heeft altoos bestaan uit een zeer klein getal van Leden". Ondanks de verbouwing in 1792 kon de kerk dan ook maar met moeite het hoofd boven water houden. Een bloeiperiode brak aan toen de Russische grootvorstin Anna Paulowna in het huwelijk trad met kroonprins Willem II. Zij was ondanks haar protestantse huwelijk het Russisch-Orthodoxe geloof trouw gebleven. Ze gaf de Amsterdamse gemeente geldelijke steun en woonde soms de mis bij. Met het overlijden van Anna Paulowna in 1865 had de kerk geen bestaansrecht meer. Nadat de kerk op last van de Russische Tsaar op 23 april 1866 was gesloten, werd het pand op 4 maart 1867 geveild. Het kwam toen voor f 5555 in handen van de makelaar J.H.G.J. van der Biesen. Een maand later, op 22 mei 1867, ging men over tot openbare veiling van een gedeelte van de inboedel. Hiervoor was door notaris Justus Everhard Clausing op 12 juni 1866 een inventaris opgemaakt. Hierin worden ook de door Schmidt vermelde schilderstukken van Andriessen genoemd: "Eene voorstelling van de opstanding", "die van onzes Heeren", "die van den Heilige Maagd".⁵ De voorwerpen die voor de kerkdienst gebruikt werden, kwamen niet ter veiling. Daar een veilingcatalogus niet bekend is, is niet na te gaan of de werken van Andriessen toen geveild zijn of dat ze met de overige religieuze voorwerpen bij het Russische consulaat terecht zijn gekomen.

Lit: Van Schaick 1956; Alings 1960; Spies e.a. 1991-1992, dl.II, pp.140-141.

1) Schmidt 1812, p.35. 2) Antoniadis 1956, pp.59-60. 3) Wagenaar 1765, p.218. 4) Van der Vijver 1844, p.317. 5) GAA, NA 21447. De andere genoemde schilderstukken waren: "die van onze altoos h. Zaligmaaker, die van Sint Anna" [...] "die van Sint Nicolaas, die van Sint Catharina, die van Alle Heiligen (een kruis)".

29. Jan de Groot (1733-1801); Amsterdam, Keizersgracht 187 (T79-T80 en D16)

In 1781 kocht Jan de Groot Keizersgracht 187 voor f 60.000 van Nicolaas Gefkens.¹ Minstens vier jaar daarvoor had hij het huis als huurder betrokken. Er is namelijk een 1777 gedateerd portret door Hendrik Pothoven bewaard gebleven, waarop Jan de Groot zich als trotse bewoner voor het huis heeft laten vereeuwigen tezamen met zijn enige dochter Margaretha Elisabeth en zijn moeder Margaretha Steenmulders.² Op dat moment huurde hij het huis van de erven van Jacob de Clercq, die op 16 juni 1777 was overleden.³ Kort na 1781 heeft Jan de Groot de vakken van de mahoniehouten betimmering in de grote zaal door Andriessen laten beschilderen met Italianiserende

landschappen (T79 en T80). Deze zaal betrof het rechter vertrek van het achterhuis, dat meer dan twee maal zo breed was als het voorhuis. Het bewuste vertrek lag in feite achter de twee panden rechts van Keizersgracht 187. De verfraaiing van de zaal is vermoedelijk De Groots enige substantiële bijdrage aan het huis geweest. De verbouwingen door twee eerdere bewoners hadden het pand tot een majestueus herenhuis gemaakt, dit werd echter niet weerspiegeld door de relatief bescheiden voorgevel. De koopman Mathijs Beuning (1707-1755) had in de jaren 1744-1748 het achterhuis laten bouwen en één van twee zalen daarvan ingericht met een uitzonderlijke, rijk gesneden mahoniehouten betimmering.⁴ Deze zaal was door een dubbele deur verbonden met een aangrenzende kleinere zaal in het linker gedeelte van het achterhuis.⁵ In de tijd van Matthijs Beuning werden in deze twee zalen regelmatig huisbijeenkomsten gehouden door de Amsterdamse Hernhutters. De kern van dit genootschap werd gevormd door de collegianten, waartoe de van huis uit doopsgezinde familie Beuning behoorde.⁶ De religieuze belangstelling van Matthijs Beuning komt ook tot uitdrukking in het door Jacob de Wit in 1748 geschilderde schoorsteenstuk in de mahoniehouten zaal, dat de Doop van de Kamerling verbeeldt. Jacob de Clercq (1710-1777), die het huis in 1753 van Matthijs Beuning kocht, liet vervolgens in de kleine zaal een gigantisch huisorgel aanbrengen.⁷ De Zweed Bengt Ferrner noemt dit orgel in zijn reisverslag, nadat hij onder meer op 5 april 1759 bij Jacob de Clercq te gast was geweest.⁸ Tijdens dit bezoek krijgt Ferrner ook het observatorium te zien, dat De Clercq op het dak van het achterhuis had laten plaatsen. Dit moet de koepel zijn, die in de tijd van Jan de Groot slechts was ingericht met een geschilderde tafel en twee stoelen met matte zittingen, zoals blijkt uit de boedelinventaris die na zijn dood op 13 november 1801 werd opgemaakt door notaris Simon Garbijn Gouda.⁹ Beide verbouwingen, de brede achtergevel en het observatorium zijn te bewonderen op een achterglasschildering die Jan de Groot in 1780 door Jonas Zeuner had laten vervaardigen.¹⁰

Jan de Groot was in 1733 te Amsterdam geboren als zoon Gerrit de Groot (1713-1771) en Margaretha Steenmulders (overl. 1777). Vader Gerrit had zich als zoon van een eenvoudige hoefsmid weten op te werken in de boekhandel en uitgeverij.¹¹ Vanaf 1769 dreef hij zijn handel in het pand *Hugo Grotius* aan de Kalverstraat (het huidige nr 10), dat hij in eigendom had. Na de dood van Gerrit zette Jan de boekhandel voort en begon hij daarnaast met een loterijkantoor.¹² In 1762 huwde Jan met Aletta Steenberg, dochter van Dirk Steenberg en Bartha Croonenbergh. Het echtpaar kreeg drie kinderen, waarvan alleen de eerdergenoemde dochter Margaretha Elisabeth (1768-1814) in leven zou blijven. Het eerste kind, een zoon, stief al een paar maanden na de geboorte. De jongste, die evenals de eerstgeborene Gerrit genoemd werd, overleed in 1772 op driejarige leeftijd. De moeder volgde twee maanden later. Het tweede huwelijk dat Jan in 1780 sloot met de uit Kampen afkomstige Elisabeth Lucretia Rambonnet was van nog kortere duur. Zij overleed in 1782. Jan overleefde haar bijna twintig jaar. Op 21 juli 1801 werd hij begraven op de Nieuwe Begraafplaats bij de Diemerbrug.¹³ Margaretha Elisabeth was als enig kind de universele erfgename van zijn nalatenschap, waartoe onder meer ook de buitenplaats Wisseloord bij Muiderberg behoorde. Zij was in 1788 gehuwd met Diederik Caspar Jamin met wie zij vanaf 1790 Nieuwezijds Voorburgwal 280 bewoonde. Voor de zijkamer van dit huis heeft Andriessen ook behangsels geschilderd (bijlage II.41 en T150-T152).

Nadat Jan in 1790 de boekhandel aan de Kalverstraat verkocht had, ging hij zich geheel wijden aan zijn kunstverzameling. Na zijn dood werd deze op 12 december 1804 in Amsterdam geveild. De collectie bestond uit 126 schilderijen en honderden tekeningen en prentwerken, die bijeen gebracht waren in respectievelijk twaalf kunstboeken en 64 omslagen. Het accent van de collectie lag vooral op topografische gezichten en landschappen van eigentijdse meesters. Onder de tekeningen bevonden zich maar liefst dertig stuks van Jan de Beijer en 37 werken van Paulus van Liender.¹⁴ In sommige gevallen kocht Jan de Groot direct van de kunstenaars zelf, zoals een serie van vier seizoenen door Jacob Cats, die tegelijkertijd de vier getijden van de dag en de vier elementen verbeelden. Deze serie werd door Van Eijnden en Van de Willigen al tot één van Cats' meesterstukken gerekend. Ze weten te vermelden dat Jan de Groot er *f* 600 voor betaald had en dat ze in 1804 op de veiling *f* 1000 opbrachten.¹⁵ De verzameling werd onder meer in 1780 bezocht door de Duitse staatsambtenaar Jacques Ernest Baron von Knuth.¹⁶ Deze was onder meer gegrepen door de veestukken van de Potter-imitator Janson, van wie De Groot maar liefst tien stuks bezat. Onvermijdelijk noemde Von Knuth ook de topografische gezichten van Izaak Ouwater, die met veertien stuks het sterkst vertegenwoordigd was in de schilderijencollectie. Hieronder bevond zich ook een gezicht op de boekhandel in de Kalverstraat.¹⁷ Verder noemt Von Knuth een genrestuk van De Hooch, waarvan hij zou zweren dat het een Ter Borch was; het wordt tegenwoordig toegeschreven aan Hendrick van der Burch.¹⁸ De tekeningen en prenten werden opgeborgen in vier kunstkabinetten. Deze werden ook op de veiling van 1804 verkocht. Twee waren uitgevoerd in mahoniehout en één was beschilderd, terwijl een vierde gehout was in eikenhout. De collectie bracht in totaal *f* 2.8531.11.- op. Andriessen behoorde niet tot de kopers, evenmin waren er tekeningen van hem in de collectie te vinden. Wel bezat Jan de Groot een tekening van Anthony Andriessen naar een werk van J. Wijnands.¹⁹

Na het overlijden van Jan de Groot verhuurden Margaretha Elisabeth en haar man Diederik Caspar Jamin het huis vanaf 1813 onder meer voor *f* 1205 aan Nicolaas Lublink.²⁰ Op 2 februari 1818 werd het huis tezamen met

het orgel in de kleine zaal voor f 38.566:82:- verkocht aan Jacob Fock (1770-1835), president van de Nederlandse Bank.²¹ Later werd het bewoond door diens oudste zoon Abraham Fock (1793-1858), die dezelfde functie bekleedde als zijn vader.²² Daarna kwam het huis in bezit van de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid.²³ Deze heeft omstreeks 1864 een aantal ter rechterzijde van Keizersgracht 187 gelegen panden bij het huis betrokken en deze aan elkaar verheeld door er een monumentale gevel met negen traveeën en twee ingangen voor te plaatsen naar ontwerp van G.B. Salm.²⁴ Het dubbele achterhuis van 187 werd bij deze verbouwing in tact gelaten. Nadat de Algemeene Maatschappij was opgeheven en het pand korte tijd in bezit was geweest van de bankiersfirma Van Vloten & De Gijzelaar, werd het in 1878 weer gesplitst in twee percelen. Keizersgracht 187 werd toen voor f 53.500 verkocht aan de arts Anton Wilhelm Berns, die het verhuurde aan het pas opgerichte Burgerziekenhuis, dat na een verbouwing van het pand op 18 maart 1879 werd geopend.²⁵ Het ziekenhuis kampte al snel met ruimtegebrek en verhuisde in 1892 naar een nieuw pand aan de Linnaeusstraat. In 1895 werd het pand door de gemeente Amsterdam onteigend ten behoeve van de doorbraak van de Raadhuisstraat. De mahoniehouten betimmering inclusief stucplafond in de rechter zaal van het achterhuis alsmede enkele andere interieurelementen zijn in 1896 vóór de sloop uit het huis verwijderd en ingebracht in de zalen van de Sophia-Augusta Stichting van het Stedelijk Museum.²⁶ De behangsels van Andriessen waren toen al niet meer in het huis aanwezig. Het bewaard gebleven bovendeurstuk (D16) lijkt het enige overblijfsel te zijn van het door Andriessen geleverd ensemble. In de begintijd van het museum zijn de wanden van de zaal enige tijd bespannen geweest met een geschilderd imitatiewandtapijt van Duitse makelij, dat afkomstig zou zijn uit kasteel Heeswijk.²⁷

Lit: Harmanni 1990, pp.32-59; Cat.tent. Amsterdam 2002, nr 88.

1) GAA, Kw. B7, fol.145. 2) Coll. AHM, inv.nr SA 36693. Cat.tent. Amsterdam 2002, nr 88. Zie voor de figuurstudie voor dit portret: Te Rijdt 1989, p.361 (nr 12). 3) De erven Jacob de Clercq hadden het huis in 1778 eerst verkocht aan Nicolaas Gefkens. GAA, Kw. Y6, fol.142. 4) De vader van Mathijs Beuning, Christiaan Beuning (1666-1716) verwierf het huis in 1714 (GAA, Kw. G4, fol.109), waarna hij de voorgevel van het pand liet renoveren. Nadat zijn weduwe Geertruid van den Bosch (1689-1744) was overleden, vererfde het huis op Mathijs Beuning. Zie Van Houten 1962, die Christiaan Beuning abusievelijk vermeldt als Pieter Chr. Beuning. 5) Zie voor de betimmering ook: Cat.tent. Amsterdam 2001, nr 113 en over het oorspronkelijke interieur: Van Someren Brandt 1901, pp.310-311. 6) Vgl. Van den Berg 1954, pp.92-93. 7) GAA, Kw. X5, fol.315. 8) Kernkamp 1910, p.376. Met dank aan Daan de Clercq die mij de gegevens over Jacob de Clercq verstrekke. In 1777 toen het huis aan Nicolaas Gefkens werd verkocht, sprak men in de verkoopakte voor het eerst over een orgel. Op 20 januari 1778 wordt het in Amsterdamse Courant te koop aangeboden. Gierveld vermoedt dat dit hetzelfde orgel is als het "Koninglyk Cabinet Orgel welker gelyke hier nog nooit gezien is", waarmee Louis Dulcken in 1756 in dezelfde Courant adverteerde (Gierveld 1977, pp.32, 347 en 389-390). De datum sluit in elk geval zeer goed aan bij het tijdstip van aankoop van het huis door Jacob de Clercq. Het orgel is in 1818 door Jacob Fock verkocht aan de N.H. Kerk te Jutphaas, tegenwoordig Nieuwegein, waar het tot 1975 dienst heeft gedaan. Tegenwoordig is in het bezit van de stichting "Voor en met orgel" in Haarlem en bevindt het zich aldaar in een deplorabele staat op een zolder van de Waalse Kerk. 9) GAA, NA 16951, akte 29.10) Veiling Amsterdam (Christie's), 27 juni 2001, nr 226. Dit werk dat niet in de veiling van 1804 was opgenomen wordt genoemd in de boedelinventaris van 1801 (zie noot 9) waar het zich in de eetkamer bevond en omschreven wordt als "Een stuks glas geest verbeeldende het huis van de overleedene van agteren te zien". 11) Van Eeghen 1978, pp.70 en 317. 12) Heijbroek 1995, pp.155-158. 13) GAA, Arch 7, inv.nr 50 (kwitantie begrafenis Jan de Groot). 14) Lugt-nr 6474. Geraadpleegd geannoteerd exemplaar bij het RKD. Zie ook: Van Eijnden en Van der Willigen 1916-1940, dl.III, pp.433-435. 15) Van Eijnden en Van der Willigen 1816-1840, dl.II, pp.309-310. De serie bevindt zich nu in het RPK. Zie ook Cat.tent. Amsterdam 1997, nr 24a-d. 16) Jacobsen Jensen 1914, pp.366-367. 17) Zie voor de gezichten van Ouwater op de boekhandel in de Kalverstraat: Heijbroek 1995. 18) Het vermeende schilderij van Pieter de Hooch, dat op de veiling van 1804 onder lotnr 25 werden aangeboden, bevindt zich nu de collectie van het Philadelphia Museum of Art. Zie: Sutton 1980, p.93 (cat.nr 55). 19) Veiling Amsterdam 1804, Kunstboek D, nr 8. 20) Volgens huurceduul in de grondpapieren van Keizersgracht 187, die werden opgesomd in de boedel van de nalatenschap van D.C. Jamin opgemaakt op 18 juli 1814 e.v.d. door nots Jonathan Baak (GAA, NA 17429, akte 80). 21) RANH, Arch. 466, inv.nr 75, nr 3. 22) GAA, Arch. 5012, nrs 5 en 8. 23) RANH, Hyp 4: inv.nr 685, nr 37 en inv.nr 705, nr 49. 24) Van Leeuwen 1996, pp.23-33 en Kuyt e.a. 1997, nr 8. 25) RANH, Hyp.4, inv.nr 1072, nr 66. Zie ook: Wijnman 1971, p.419 en *Jaarverslag van het Burgerziekenhuis te Amsterdam 1879*. 26) Van Someren Brandt 1901, pp.310-314. Zowel de zaal als het trappenhuis zijn afgebeeld in Sluiterman 1947, fig. 391, 392 en 397. 27) Gids Sophia-Augusta Stichting 1906, p.23. Dit zeven-delig behangsel bevindt zich nog steeds in het depot van het AHM (inv.nrs KA 17297, 1-7)

30. Theodor Gülcher (1743-1806); Amsterdam, Keizersgracht 205 (T157)

In 1793 kocht de koopman Theodor Gülcher Keizersgracht 205 voor f 45.000 van Willem Jacob Kloeck, weduwnaar van Johanna Geertruyd Vermeeren.¹ Het huis is na een brand in 1753 geheel herbouwd door de toenmalige eigenaar, de commissaris Jan Jacob Vermeeren.² Het vier traveeën brede huis met ingang in de rechter travee kreeg een gevel in rococostijl voorzien van een balustrade met gebeeldhouwd middenstuk. Volgens Van Gool zou Anthony Elliger een plafond in het huis van deze Vermeeren hebben geschilderd. Dit moet bij de brand verloren zijn gegaan, want Van Gools vermelding dateert van 1750.³ Gülcher heeft na aankoop het achterhuis onder handen genomen. In 1798 werd de verponding verhoogd vanwege een extra verdieping op het achterhuis.⁴ De ontwerpen die Andriessen voor Gülcher gemaakt heeft (T157), waren vermoedelijk bestemd voor een van de vertrekken in dit achterhuis.

Theodor Gülcher werd op 18 september 1743 geboren te Urdenbach in het Rijnland, als zoon van de predikant Johann Jacob Gülcher en Anna Margaretha Hanssen. In 1776 huwde hij te Elberfeld met Johanna Engelina Brögelmann (1757-1829), dochter van Johann Wilhelm Brögelmann en Maria Kersten. Kort daarna vestigde Gülcher zich als koopman in Amsterdam. In 1778 wordt hij in de koopliedenboekjes geregistreerd als lid van de firma Theodor Gülcher & Mulder, die toen kantoor hield aan de Fluwelenburgwal tegenover de Sint Annastraat. In 1781 was de firma verhuisd naar het Rokin. Pas in 1787 betaalde Theodor als koopman zijn poortergeld en gaf hij op afkomstig te zijn uit Mülheim. Wanneer hij zich in 1793 vestigt in het huis aan de Keizersgracht wordt er nog geopereerd onder dezelfde firmanaam.⁵ Toen zijn oudste zoon Theodor jr. (1777-1839) de leeftijd had bereikt om deel te nemen in de firma werd die veranderd in Gülcher & Zoon. In 1800 behoorde de firma tot de voornaamste handelshuizen van Amsterdam die handel dreven op Oostenrijk.⁶ Vanaf 1802 heette de firma Gülcher & Zoonen en waren blijkbaar ook de twee andere zoons, Johann Wilhelm (1779-1858) en Jacob (1780-1843), toegetreden.⁷

Gülcher was onder meer vanaf 1789 lid van het Departement Natuurkunde van Felix Meritis.⁸ Hij gaf toen op te wonen aan de Keizersgracht bij de Westermarkt. Gezien de ligging was dit vermoedelijk Keizersgracht 205, dit betekent dat hij het pand al eerder dan 1793 als huurder bewoonde. Hij legde ook belangstelling voor muziek aan de dag blijkens zijn titulair lidmaatschap van het Departement van Muziek. Zijn betrokkenheid bij de politiek in die dagen blijkt uit het feit dat hij in 1786 lid werd van het patriottische genootschap de Vaderlandsche Sociëteit. Toen deze in 1788 werd voortgezet onder naam Doctrina & Amicitia behoorde hij opnieuw tot de leden.⁹ Deze patriottische gezindheid uitte zich ook in zijn lidmaatschap van de Raad van Amsterdam van 19 juni 1795 tot 29 januari 1796.¹⁰

In 1804 is Gülcher verhuisd naar Herengracht 502. De vorige eigenaar, mr. Cornelis Deutz van Assendelft, had dit huis rond 1790 grondig verbouwd naar ontwerp van Abraham van der Hart.¹¹ Van dit majestueuze herenhuis heeft Gülcher niet lang kunnen genieten; hij overleed twee jaar later. Christiaan Andriessen heeft de begrafenisstoet, die 's avonds op 24 november 1806 vanaf dit huis vertrok, in een van zijn dagboektekeningen vastgelegd.¹² Een ander dagboekblad van Christiaan in betrekking tot Gülcher, dat op de veiling van 1903 werd aangekocht door een nazaat van Theodor Gülcher, is tegenwoordig onvindbaar.¹³ Het blad was volgens de veilingcatalogus voorzien van de tekst "Het bleeken van de stukken van den Heer Gulcher". Door het ontbreken van deze tekening, is niet duidelijk waarop dit betrekking heeft. Daar de tekening op z'n vroegst van 1804 dateert, kan het onderwerp van deze tekening niets te maken met de behangselontwerpen van Jurriaan Andriessen. Wanneer men de wandontwerpen reconstrueert dan zijn deze namelijk onmogelijk in Herengracht 502 te situeren (zie bij T157).

Nadat Gülcher Herengracht 502 had betrokken, werd Keizersgracht 205 verhuurd. In 1806 werd het bewoond door een zekere D. van Aken, die een huur van *f* 2050 per jaar betaalde.¹⁴ Naderhand is het huis verkocht. Toen op 10 december 1829 na het overlijden van de weduwe Gülcher de boedelscheiding plaatsvond, wordt Keizersgracht 205 niet meer vermeld in de lijst van onroerend goed.¹⁵ In 1810 wordt Keizersgracht 205 bewoond door de rentenier Rutgers en was de huurwaarde *f* 1880.¹⁶ Nadien werd het huis betrokken door de weduwe Bouwer die hier in elk geval van 1825 tot ongeveer 1829 heeft gewoond.¹⁷ In 1841 wordt P.A. Warnsinck met vier personen op dit adres geregistreerd en was de huurwaarde *f* 1200.¹⁸ In de loop der tijd is de rijk gebeeldhouwde balustrade van de gevel verdwenen en hebben er ook inwendig wijzigingen plaats gevonden, waarmee de behangsels van Andriessen uit het huis zijn verdwenen. Tegenwoordig wordt het huis verhuurd aan diverse instellingen en particulieren.

Lit: NP 1959, pp.177-179.

1) GAA, Kw. 07, fol.271'. 2) Van Houten 1962. 3) Van Gool 1750-1751, dl.II, p.302. In dezelfde periode was ook de gang van studecoraties voorzien door Jacob en Hendrik Husly. Hiervan is een 1749 gedateerd ontwerp bewaard gebleven in het KOG. Zie: Quarles van Ufford 1972, cat.nr 64. 4) GAA, Arch. 5044, inv.nr 234. Wijk 41, verp.nr 2220 (omnummering: → kl.nr 288 → Buurt LL, nr 212 → 205). 5) Naamregister der Kooplieden [...] der stad Amsterdam 1778, 1781-1790, 1793-1794. 6) Van den Berg 1920, p.267. 7) Naamregister der Kooplieden [...] der stad Amsterdam 1802. 8) GAA, Arch. 59, inv.nrs 80 en 235. 9) GAA, Arch. 684, inv.nr 217 (No.211). 10) Breen 1914, No. 40. 11) Van Swigchem 1965, pp.203-211. 12) Van Eeghen 1903, p.35 en afb. op p.35 en Bakker e.a. 1989, cat.nr 370. 13) Veiling Amsterdam 1903, nr. 376. 14) GAA, Arch. 5045, inv.nr 299. 15) GAA, NA 18321, akte 455 (nots J. Olzati). 16) GAA, Arch. 5053, inv.nr 894. 17) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 5 en 6. 18) GAA, Arch. 5012, inv.nr 8.

31. Jacob van Halmael (1754-1829); Amsterdam, Keizersgracht 282 (T160)

De "J. van Halmael", die genoteerd staat op een ontwerp voor een zijkamer met drie wanden in opstand, is naar alle waarschijnlijkheid Jacob van Halmael, een koopman in verfwaren, die volgens de koopliedenboekjes vanaf 1793 gevestigd was op Keizersgracht 282.¹ Dat Van Halmael het pand in eigendom had is niet door een koopakte gebleken. In de verpondingsregisters heeft het perceel tot ten minste 1805 op naam gestaan van de Haarlemse koopman en kunstverzamelaar Willem Philip Kops (1755-1805).² De verpondingsregisters werden echter niet altijd even secuur bijgehouden. Gezien de overlijdensdatum van Kops, is het mogelijk dat Van Halmael het pas in of na

1805 heeft verworven. In deze periode is het archief van de Amsterdamse kwijtscheldingsakten echter incompleet. De huidige gevel van het huis is in 1730 in opdracht van Jacob Alewijn Ghijzen tot stand gekomen. De rechte gevelbekroning met versiering rond de hijsbalk had oorspronkelijk drie siervazen, waarvan er twee zijn verdwenen.³ Het snijraam boven de ingang met verguld ster-achterraam dateert uit het einde van de achttiende eeuw. Hiervoor is vermoedelijk Van Halmael verantwoordelijk geweest. Het achterhuis dat met vier ramen uitkijkt op de tuin is tweemaal zo breed als het voorhuis en loopt door tot achter het tuinloze buurpand nr 280. In dit buurpand heeft Andriessen kort na 1789 behangsels geschilderd voor Jan Fredrik Heyman (T112)

Jacob van Halmael werd in 1754 geboren als zoon van de doopsgezinde koopman Arent van Halmael (1721-1793) en Catharina Hoogveld (1724-1757). Zijn moeder overleed kort na de geboorte van zijn jongere zusje Catharina in 1757. Twee jaar later hertrouwde zijn vader met Johanna Bremer (1732-1803). In 1782 liet Jacob zich inschrijven in het poorterregister van Amsterdam. Een jaar daarvoor was hij gehuwd met Margaretha de Haan (1755-1821), dochter van Pieter de Haan (1723-1766) en Elisabeth Feitama (1725-1805). Het echtpaar kreeg twee kinderen van wie er een heel jong gestorven is. De dochter, Catharina Johanna (1783-1857), bleef ongehuwd.⁴ Margaretha de Haan was via haar moeder verwant aan Willem Philip Kops van wie Jacob van Halmael het huis aan de Keizersgracht huurde en naar alle waarschijnlijkheid naderhand heeft gekocht. Willem Philips was namelijk een kleinzoon van haar tante Maria Feitama. Zowel Andriessen als zijn zoon Christiaan hadden contact met de broer van Margaretha, de bankier Pieter de Haan (1757-1833). In 1806 ontwierp Jurriaan een allegorische voorstelling die vermoedelijk bedoeld was als chassinet.⁵ Uit de dagboektekeningen van Christiaan blijkt dat hij aanvankelijk vriendschappelijke banden met de familie van Pieter de Haan onderhield, maar dat er uiteindelijk een breuk ontstond.⁶ Jacobs stiefbroer Arent van Halmael jr. (1765-1835), zoon uit het huwelijk van Arent van Halmael sr. en Johanna Bremer, was in 1787 getrouwd met Sara Stadnitski (1765-1812). Zij was een zuster van Jacoba Stadnitski, de eerste echtgenote van Jan van Heukelom, die omstreeks 1796 als opdrachtgever voor Andriessen was opgetreden (T156).

Jacob behoorde tot één van de eerste en zeer actieve leden van het in 1774 opgerichte genootschap "Tot leerzaam vermaak". Ook zijn zwager Pieter de Haan was lid van dit genootschap. Het merendeel van de leden van dit overwegend uit doopsgezinden bestaande genootschap werd naderhand lid van het patriottische genootschap de Vaderlandsche Sociëteit.⁷ In 1784 werd Jacob als lid ingeschreven. Nadat dit genootschap in 1788 onder de naam Doctrina et Amicitiae was heropgericht, werd hij benoemd tot één van de mededirecteuren.⁸ In 1795 behoorde hij tot de leden van het comité ter voorbereiding van de verkiezing van de raadsleden van Amsterdam.⁹ Hoewel hij zich zowel in december 1795 als in maart 1796 kandidaat stelde voor de Raad van Amsterdam, werd hij in geen van beide gevallen gekozen.¹⁰ In de ledenlijst van Doctrina & Amicitia wordt vermeld dat hij in 1797 lid werd van het provinciaal bestuur van Holland en in 1798 van het departement van bestuur van den Amstel.¹¹

In 1810 wordt Jacob van Halmael nog op Keizersgracht 282 geregistreerd. De huurwaarde van het huis werd toen geschat op *f* 1500 per jaar.¹² In 1825 wordt het huis bewoond door de weduwe J. Waaijenburg, hetgeen ook nog in 1841 het geval was.¹³ Waar Jacob naderhand is gaan wonen is niet bekend, evenmin de plaats waar hij is overleden en begraven. Dit geldt ook voor zijn echtgenote en zijn dochter.

1) Omnummering: Wijk 38, verp.nr 1181 → kl.nr 535 → Buurt KK, nr 371 → 282. 2) Het is niet bekend wanneer Willem Philips Kops het huis in bezit kreeg. Ten minste tot 1789 stond het op naam van Jan van Vollenhoven jr., die vermoedelijk dezelfde is als Kops' grootvader van moederszijde. NP 40 (1954), pp. 225-226. 3) Van Houten 1962. 4) De Muralt 1881, bijl. XVI. 5) Zie Hst.3, § 7. 6) Van Eeghen 1983, pp.102, 105 en 140-141. 7) Zie over dit genootschap: Van Eeghen 1960. 8) GAA, Arch. 684, inv.nr 217 (nr 73). 9) Breen 1914, p.22. 10) Breen 1914, Bijl. II en III. 11) Zie noot 8. 12) GAA, Arch. 5053, inv.nr 893. 13) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 5 en 8.

32. Arent van Hasselt (1732-1812); Amsterdam, Keizersgracht 584 (D18, T93-T95)

In 1781 kwam de koopman Arent van Hasselt voor *f* 51.500 in bezit van Keizersgracht 584.¹ Hij kocht het van de erven van Eva van Maurik (1715-1781), weduwe van Tjerk Nieuwenhuis. Voordat zij het pand in 1761 betrok was het sinds de bouw in 1685 in bezit geweest van de familie De Cerff. In 1735, ten tijde van Jan de Cerff (1688-1752), een kleinzoon van de bouwheer, werd het perceel uitgebreid met een aangrenzend pand aan de Kerkstraat, dat vervolgens tot koetshuis werd verbouwd. Het interieur van het huis aan de Keizersgracht werd toen ook onder handen genomen; de deuren in de gang en het trappenhuis zijn hiervan de stille getuigen. Blijkens de vermelding van Van Gool heeft Louis Fabricius Dubourg (1693-1775) in die tijd vermoedelijk de zaal van schilderijen voorzien.² Toen Van Hasselt het huis betrok kreeg het een grondige opknappbeurt; kennelijk was er sinds De Cerff weinig aan het huis veranderd. Blijkens een viertal ontwerpen in het Rijksprentenkabinet heeft Andriessen behangsels voor drie vertrekken geleverd. Door één van die ontwerpen (T93) kon het met ornamenten beschilderde behangsel, dat in de jaren tachtig van de twintigste eeuw in het kabinetje achter een later aangebrachte wandbespanning tevoorschijn kwam, aan Andriessen worden toegeschreven (D18). De behangsels die Andriessen blijkens de opschriften op de andere bladen voor de zijkamer (T94) en de eetkamer (T95) vervaardigd had, zijn

verloren gegaan. De zaal in het achterhuis werd door Van Hasselt een paar jaar later onder handen genomen; de hier aangebrachte bovendeurstukken van Joannes van Dreght zijn gedateerd 1789. De kleine medaillons, die zowel de schoorsteen- als de penantspiegel bekronen, zijn niet gesigeneerd, maar kunnen zonder twijfel aan Van Dreght worden toegeschreven. Gezien het rijke houtsnijwerk in de zaal zijn hier geen behangsels van Andriessen toegepast, maar een textiele wandbespanning van zijde of damast, die evenals de bekleding van het in de boedelinventaris van 1812 genoemde meubilair blauw van kleur was.³ Dit meubilair was blijkens de omschrijving in de catalogus van de boedelveiling "à l'antiek gesneden".⁴

Arent van Hasselt werd in 1732 te Amsterdam geboren als zoon van Jacob van Hasselt en Maria Bullens. Op 3 juli 1755 liet hij zich als poorter van Amsterdam inschrijven. Hij trad toe tot de firma Larwood aan wie hij door zijn grootmoeder van vaderszijde verwant was. Nadat Jacob Larwood was overleden, is de firma nog lang onder de naam Larwood en Van Hasselt blijven bestaan.⁵ In 1760 trouwde Arent met Maria Elisabeth Scharff. Zij was in 1740 geboren als dochter van Adriaan Scharff sr. en Maria Elisabeth Kluppel. Arent van Hasselt werd door dit huwelijk een zwager van Wessel Scharff (D32) en van Adriaan Scharff jr. (bijlage II.63) die ook tot Andriessens opdrachtgevers behoorden. Arent was ook een volle neef van Nicolaas van Staphorst van Keizersgracht 121 (D34-D35, T147-T148; zie ook bijlage VI.F).

Maria Elisabeth Scharff overleed op 14 januari 1788. Arent, die nooit hertrouwd is, heeft het huis tot zijn overlijden in 1812 dus de meeste tijd als weduwnaar bewoond. Hij bewoonde het huis met zes dienstboden, zoals blijkt uit het register van het Koffie- en Theegeld van 1800.⁶ Na het overlijden van zijn echtgenote leidde hij vermoedelijk een teruggetrokken leven. Hij komt niet voor in de ledenlijsten van Felix Meritis, evenmin bekleedde hij nevenfuncties in de vorm van regentenambten. Mogelijk was hij door het leven enigszins gedesillusioneerd. In de grote trofee die Andriessen in het behangsels van het kabinetje geschilderd had, is namelijk een tekst te lezen waarin wordt vermeld dat trouwe vrienden zeldzaam zijn. In dit kabinetje stond onder meer een prachtige door Jacob de Wit beschilderde kunstkast. Uit Van Hasselts nalatenschap is echter niets gebleken van een kunst- of rariteiten verzameling. Er is niets over de herkomst van het meubel bekend. Mogelijk heeft hij het via vererving in bezit gekregen.

Nadat Arent op 5 mei 1812 was overleden, werd op 22 juni begonnen met het opmaken van de boedelinventaris.⁷ Daarna werd op 13 oktober 1812 de gehele inboedel geveild onder supervisie van notaris Marius van Ommeren.⁸ De verkoop van het huis volgde drie jaar later. De nieuwe eigenaresse, die het bij openbare veiling op 15 januari 1815 voor *f* 17.500 in bezit kreeg, was Johanna Nierop.⁹ Zij betaalde *f* 1500 extra voor onder meer negen vaste spiegels, de ingebouwde pendule van Thomas Thomson en de trumeautafel in de zaal.¹⁰ Van de spiegels zijn tegenwoordig alleen nog de penantspiegel in de zijkamer en de twee eerder genoemde in de zaal bewaard gebleven. In het laatstgenoemde vertrek bevindt zich nog steeds de pendule tussen de twee deuren in de achterwand. Tussen de grondpapieren van het huis is een rekening uit 1815 bewaard gebleven waaruit blijkt dat mevrouw Nierop het nodige aan het huis heeft opgeknapt en het een en ander opnieuw liet stofferen. Een betaling aan de steenkopers Peters en Dankerts maken het aannemelijk dat zij ook verantwoordelijk is voor de verandering aan de voorgevel, waarbij de ingezwenkte halsgevel werd vervangen door een rechte kroonlijst met daarboven een dakkapel. Ook bestelde zij voor de zijkamer voor *f* 500 aan schilderijen bij de kunsthandelaar Christiaan Josi. Gezien deze aanschaf zal het ornamentale behangsels van Andriessen vervangen zijn door een eenvoudiger wandbespanning. Johanna Nierop was gehuwd met Wilhelm Muntendam, die na haar overlijden in 1821 het huis erfde. Sinds 1824 bewoonde hij het met zijn tweede echtgenote Anthonia Balthina Weyland. Tot 1908 is het in bezit gebleven van de familie Muntendam. Daarna kwam het huis in eigendom van de kunsthandelaar Jacobus Slagmulder. Hij liet enige verbouwingen aan het huis uitvoeren; de binnenplaats werd overkapt en tegen de achtergevel kwam een overdekt bordes met royale trap. Na het overlijden van de weduwe in 1931 ging notaris Johan Theodoor Hermans hier met zijn gezin wonen. Nadat deze in 1949 naar Brabant vertrok wisselde het huis weer van eigenaar en werd het vanaf toen als kantoorruimte aan verschillende personen verhuurd. In 1984 werd het huis gekocht door de antiquair Anne Paul Brinkman, die het pand ingrijpend renoveerde.

Lit: Oerlemans 1995; Van Burkom e.a. 1995, pp.150-151

1) GAA, Kw. B7, fol.539'. 2) Van Gool 1750-1751, dl.II, p.203. 3) GAA, NA 19685, akte 363 (nots Marius van Ommeren, dd. 22 juni 1812. 4) GAA, NA 19686, akte 632 (nots Marius van Ommeren, dd. 13 oktober 1812. 5) Van Eeghen 1978/2, p.39. 6) GAA, Arch. 5049. 7) Zie noot 3. 8) Zie noot 4. 9) GAA, NA 19689, akte 85 (nots. Marius van Ommeren, dd. 17 januari 1815). 10) Thomas Thomson sr. of jr. Vader Thomson was rond 1760 werkzaam in Amsterdam. Hij heeft samengewerkt met zijn gelijknamige zoon, die in 1811 in een Horlogemakerslijst wordt genoemd. Zij waren gevestigd op de Achterburgwal 177. Zie: Morpurgo 1970, p.124 (zonder vermelding van deze klok).

33. Jan of de weduwe van Frans van Heukelom; Amsterdam, Damrak 63 of Keizersgracht 109 (D36 en T156)

De opdrachtgever "Van Heukelom", die op één van de ontwerpen (T156) vermeld wordt, is door het ontbreken van initialen niet geheel met zekerheid te identificeren. Het meest waarschijnlijk lijkt het, dat het om één van de familieleden gaat van de uit Leiden afkomstige doopsgezinde koopman Frans van Heukelom (1738-1787). Hijzelf kan niet de opdrachtgever zijn geweest, want de ontwerpen en behangsels kunnen pas vanaf 1796 tot stand gekomen. Mogelijk zijn zowel zijn weduwe Catharina Kloppenburg (1742-1808) óf zijn zoon Jan degene geweest die de behangsels bestelden. Catharina Kloppenburg had kort na de dood van haar man in 1788 een huis aan het Damrak (tegenwoordig nr 63) gekocht waar zij ging wonen. Zij had het voor *f* 22.900 verworven van de erfgenamen van Wijnanda Lamberta Dulker.¹ In de koopakte wordt gesproken over een "huis met derzelver achterzaal of achterhuis". De oorspronkelijke situatie is niet meer na te gaan, want Damrak 63 is in de jaren dertig van de twintigste eeuw vervangen door nieuwbouw ten behoeve van een nieuwscentrum. Gezien de reconstructie van de ontwerpen zijn de behangsels in elk geval bestemd geweest voor een vertrek dat over de hele breedte van het huis liep, naar alle waarschijnlijkheid een achterzaal. Daar Damrak 63 volgens de perceelindeling op de negentiende-eeuwse burgerwijkkaarten geen achtertuin had, moet men vanuit deze achterzaal hebben uitgekeken op de binnenplaats tussen het voor- en achterhuis. Op foto's van de oude situatie is te zien dat de ingang van het huis gesitueerd was in de linker travee.

Frans van Heukelom en Catharina Kloppenburg zijn in 1770 te Leiden gehuwd. Uit dit huwelijk zijn drie zoons en een dochter voortgekomen. In 1796 woonde de oudste zoon Jan (1773-1817) al niet meer thuis. Hij was in 1793 gehuwd met Jacoba Stadnitski (1772-1808), dochter van Pieter Stadnitski en Christina Coster. Schoonvader Pieter Stadnitski had kort na hun huwelijk Keizersgracht 109 aangekocht voor *f* 21.000 en het aan het jonge echtpaar ter bewoning beschikbaar gesteld.² In de jaren 1802-1805 stond het huis op naam van Jan van Heukelom.³ Kennelijk had hij na de dood van zijn schoonvader in 1795 het huis in eigendom verkregen. De datering van de behangsels komt dus evneens goed overeen met de bewonersgeschiedenis van Keizersgracht 109. Dit perceel bestaat uit een voor- en achterhuis met een tuin daarachter. De ingang bevindt zich in linker travee van de voorgevel.

Het is niet duidelijk hoe lang Jan van Heukelom Keizersgracht 109 heeft bewoond. Volgens het kohier van het Koffie- en Theegeld werd het huis in 1800 bewoond door de weduwe J. van Heukelom. Vermoedelijk is met de voorletter een vergissing gemaakt en wordt hiermee zijn moeder, de weduwe Frans van Heukelom, bedoeld. Jan zelf woonde toen in het huis van zijn moeder aan het Damrak.⁴ Blijkbaar hadden moeder en zoon van woonhuis verwisseld. Volgens het huurderskohier van 1806 wordt Keizersgracht 109 bewoond door Jans jongste broer Frans (1776-1823).⁵ Deze woonde daar op dat moment alleen, want hij zou pas een jaar later in het huwelijk treden met Elisabeth Hartsen (1786-1859). Daarna werd Keizersgracht 109 in 1811 bewoond door een A. Stadnitski, terwijl er het volgende jaar een zekere C. Fraser wordt geregistreerd.⁶ Fraser woonde hier ook nog in 1818.⁷ De oorspronkelijke halsgevel met vleugelstukken en getoogd fronton is omstreeks 1875 vervangen door een nieuwe gevel met een ingang op straatniveau.⁸

Nadat Jacoba Stadnitski op 6 februari 1808 begraven was in de Nieuwe Kerk kocht Jan van Heukelom op 16 december van dat jaar Keizersgracht 169.⁹ Deze aankoop had vermoedelijk te maken met zijn aanstaande huwelijk want op 13 januari 1809 hertrouwde hij met Ignatia van Vollenhoven (1785-1836), dochter van Hendrik van Vollenhoven en Catharina Johanna van Beeck. Op het moment van zijn tweede huwelijk woont hij nog op Damrak 63. Jan van Heukelom overleed op 29 maart 1817 in Keizersgracht 169 terwijl zijn echtgenote zwanger was van hun vijfde kind. De weduwe heeft kort daarna het huis aan de Keizersgracht verlaten. Zij hertrouwde in 1819 met Cornelis Isaac van de Vliet (1775-1842), die sinds 1818 weduwnaar was van Jan van Heukeloms jongste zuster Elisabeth (1780-1818). Jan van Heukelom is mogelijk door Jan van Halmael van Keizersgracht 282 (T160) op het idee gebracht om Andriessen de behangsels in het huis te laten leveren. Jans van Halmaels broer Arent jr. was namelijk gehuwd met de zuster van Jacoba Stadnitski.

Lit: NP 1941, pp.141 e.v.

1) GAA, Kw. 17, fol.40. 2) GAA, Kw. 07, fol.53. Hij kocht het van Jan Hodshon, akte dd. 16 oktober 1793. 3) GAA, Arch. 5044, inv.nr 398. Wijk 47, verp.nr 4018 (omnummering → kl.nr 341 → Buurt RR, nr 216 → 109). 4) GAA, Arch. 5049. 5) GAA, Arch. 5045, inv.nr 305. 6) GAA, Arch. 5053, resp. inv.nrs 897 en 900. 7) GAA, Arch. 5012, inv.nr 2. 8) Van Houten 1962. 9) GAA, Kw. E8, akte 388. Jan kocht het toen van Pieter de Clercq jr. weduwnaar van Isabella Stinstra, die het slechts drie jaar in eigendom had gehad. Hij betaalde hiervoor *f* 47.000 plus *f* 3000 afzonderlijk voor de vaste spiegels en de luxe penanttafels in de zaal.

34. Jan Fredrik Heyman (1752-1814); Amsterdam, Keizersgracht 280 (T112)

De "Heyman", die op twee bij elkaar behorende wandontwerpen van Andriessen vermeld wordt (T112), is naar alle waarschijnlijkheid te identificeren als de lutherse koopman Jan Fredrik Heyman. De ontwerpen zijn dan bestemd geweest voor Keizersgracht 280, dat Heyman in 1789 voor *f* 16.750 gekocht had van de erven van Gosina Kreysig, weduwe van Jan Christoffel Steeger.¹

Jan Fredrik Heyman werd op 7 juni 1752 te Gummersbach in Duitsland gedoopt als Johann Friedrich Heymann. Zijn ouders waren Johann Diedrich Heymann en Anna Maria Wieffel. Hij bracht zijn jeugd jaren door op het landgoed Calleneych, dat zijn vader in eigendom had. Wanneer hij zich precies in Amsterdam heeft gevestigd, is niet bekend. Hij komt in elk geval niet voor in het poorterregister. Wel weten we dat hij hier in zijn onderhoud voorzag als koopman en uitgever van scheepsmanufacturen en cargalijsten. In 1785 trouwt hij in de Presbyteriaanse Kerk met de uit Brunswijk afkomstige Johanna Henriëtta Rosina Bouman (1766-1821). Daar haar ouders toen al niet meer leefden, werd zij bij de ondertrouw geassisteerd door haar oom en voogd Valkert Bouman. Uit dit huwelijk werden tien kinderen geboren, waarvan er drie jong stierven. De overige zeven kinderen, drie dochters en vier zoons, zouden allen een huwelijk aangaan. 's Zomers woonde het gezin op de buitenplaats Den Dreef onder Haarlem. Op deze buitenplaats is Heyman op 28 juni 1814 overleden.

De weduwe Heyman heeft na het overlijden van haar man Keizersgracht 280 verlaten. In 1821 overleed zij in een huis op de Herengracht bij de Warmoesgracht. In 1825 wordt de commissionair J. Reydon Antz. op Keizersgracht 280 geregistreerd, die het bewoonde met zeven personen. De huurwaarde van het huis werd toen getaxeerd op *f* 800.² Vier jaar later werd het bewoond door de predikant A. Weiland.³ De huurwaarde was toen *f* 650. Weiland bewoonde het huis nog in 1841.⁴ Tegenwoordig zijn er geen behangsels van Andriessen meer in het huis te vinden.

Lit: NP 1918, pp.169-170.

1) GAA, Kw. 7K, fol.70. 2) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5. Omnummering: Wijk 38, verp.nr 1180 → kl.nr 534 → Buurt KK, nr 370 → 280. 3) GAA, Arch. 5012, inv.nr 6. 4) GAA, Arch. 5012, inv.nr 8.

35. Johannes Adriaan Hinsbeeck (ca. 1738-1824); Amsterdam, Herengracht 288 (T17)

Het ontwerp voor een schoorsteenstuk dat Andriessen omstreeks 1770 voor Willem Kinkee te Leiden geschilderd had, heeft Andriessen naderhand nog een keer gebruikt voor "den burger Hinsbeeck". Het lijdt geen twijfel dat het hier gaat om Johannes Adriaan Hinsbeeck, makelaar in koffie en thee. Gezien het gebruik van de term "burger" kan de opdracht pas vanaf 1795 dateren. In die periode bewoonde Hinsbeeck Herengracht 288. Dit huis had hij in 1789 voor *f* 23.200 gekocht van de erven van Jonathan Jeremias Haverkamp.¹ Aan de voorzijde leek het huis met haar twee traveeën brede gevel zeer bescheiden. Het achterhuis was echter tweemaal zo breed, het liep door tot achter het tuinloze buurhuis nr 286. Herengracht 288 had op dat moment een halsgevel met vleugelstukken die gedecoreerd waren met gebeeldhouwde bloem- en vruchtentrossen en had op de hoeken een vaas en in het gebogen fronton een schelp. In het begin van de negentiende eeuw zijn de achttiende-eeuwse schuiframen vervangen door een empire roedenverdeling en werden ook de deur en omlijsting alsmede het bovenlicht aan de eisen des tijds aangepast.

Johannes Adriaan Hinsbeeck was afkomstig uit Pekela in de provincie Groningen, waar hij omstreeks 1738 werd geboren als zoon van Godefricus Cornelis Hinsbeeck en Elisabeth Koning. Hij wordt voor het eerst in Amsterdam gesignaleerd wanneer hij op 19 maart 1778 in ondertrouw gaat met Petronella Riche, dochter van Pierre Riche en Gezina Koster. Hinsbeeck woonde toen in de Utrechtsestraat. Het volgende jaar, waarin hij zijn poortergeld betaalt, komt zijn echtgenote te overlijden zonder hem een kind na te laten. In hetzelfde jaar nog verhuist hij naar Keizersgracht 535 dat hij voor *f* 9900 had aangekocht van de erven van Hendrik Huijskens.² In 1784 hertrouwt hij in Amsterdam met Elisabeth de Waal (1756-vóór 1816), dochter van Cornelis de Waal, burgemeester van Vianen, en Anthonia Croese(n).³ Uit dit huwelijk werden zeven kinderen geboren van wie er drie jong stierven. In 1788 doet Hinsbeeck het huis aan de Keizersgracht voor *f* 9500 van de hand.⁴ Volgens de koopliedenboekjes verhuisde hij toen naar het Singel bij het Utrechtse Veer. Een jaar later treedt hij in compagnieschap met Jeanne Riche, een zuster van zijn eerste echtgenote en sinds 1788 gescheiden van Dirk Neves van Schooten. Deze samenwerking was van korte duur want Jeanne Riche overleed nog hetzelfde jaar.⁵ In 1792 verhuist Hinsbeeck naar Herengracht 288. De oudste dochter, Harmina Margaretha (1788-1823), trouwt in 1816 vanuit dit huis met Johannes Coenradus van Laer. Moeder Elisabeth de Waal was toen reeds overleden. Het is niet bekend waar en wanneer zij begraven is. Het jongste kind, Johannes Adrianus werd in 1798 geboren. Deze zou in 1825 in het huwelijk treden met Engeltje Nagel. Vader Johannes Adrianus leefde toen al niet meer. Hij was op 14 februari 1824 op Herengracht 288 overleden.

De oudste zoon Cornelis Gerardus (1793-1868) eveneens makelaar in koffie en thee en lid van de firma Gebr. Hinsbeeck, bleef Herengracht 288 bewonen. Hij was sinds 1822 gehuwd met Sophia Carolina Florentina barones van Pallandt (1797-1865). Hoewel hij het huis in 1838 voor f 10.600 verkoopt aan de boekdrukker Willem van Tijen, wordt hij nog in 1852 als bewoner van het pand geregistreerd. In 1921 is het huis samen met de buurpanden nrs 286 en 290 afgebroken en vervangen door een nieuw kantoorgebouw. Sinds 1965 is het pand in bezit van de Universiteit van Amsterdam, die hier het Kunsthistorisch Instituut gehuisvest heeft.

Lit: Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.496-497.

1) GAA, Kw. N7, fol.210^v. 2) GAA, Kw. A7, fol.372^v. Omnummering: Wijk 56, verp.nr 3105 → kl.nr 116 → Buurt X, nr 683 → 535. 3) NP 14 (1924), p.388. 4) GAA, Kw. J7, fol.293^v. Hij verkocht het toen aan Cornelia Onderdijk. 5) Kamphuis 1977, p.181 (noot 3).

36. Hendrik Hoeyff (1747-1823); Amsterdam, Herengracht 520 (T39 en T40)

In 1779 werd Hendrik Hoeyff samen met zijn echtgenote Margaretha Lievina Geelvinck (1750-1818) voor f 131.000 eigenaar van Herengracht 520. Het huis was in de jaren 1726-1727 grondig verbouwd door Anna de Haze (1690-1761) die het huis in 1725 had geërfd van haar oom Jeronimus de Haze de Georgio. Wat betreft het interieur herinnert alleen de met marmer en weelderig stucwerk gedecoreerde gang en het trappenhuis nog aan deze periode. Op het moment dat de verbouwing bijna gereed was, stierf Anna's echtgenoot Gillis Graafland. Drie jaar later hertrouwde zij met mr. Lieve Geelvinck (1676-1743) maar ook deze overleefde zij ruimschoots.

Met de komst van de nieuwe eigenaren in 1779 kreeg het inmiddels meer dan vijftig jaar oude interieur een grondige opknappbeurt. De linker voorkamer en de daarachter gelegen zaal, die met elkaar verbonden waren door een suiteur, kregen een nieuwe betimmering (zie afb. T39.1). Gezien de datering van de door Joannes van Drecht geschilderde camee-imitatie boven de *porte-brisée* in de linker voorkamer, was de verbouwing in 1781 gereed gekomen. Het plafond door Jacob Wit dat door Anna de Haze in één van deze twee kamers links van de gang was aangebracht, is tijdens deze verbouwing uit het huis verwijderd.¹ Ook de rechter voorkamer is bij de verbouwing door het echtpaar Hoeyff-Geelvinck onder handen genomen. De wanden van dit vertrek werden gedecoreerd met Hollandse landschappen door Jurriaan Andriessen (T39 en T40). Bij deze renovatie liet het echtpaar tevens hun alliantiewapen in de balustrade van de gevel aanbrengen.

Henrik Hoeyff was te 's-Gravenhage geboren als zoon van mr. Pompeus Hoeyff (1702-1787) en Susanna Isabella Hooft (1716-1803). Hendrik was raadsheer in den Hove van Brabant en Lande van Overmaze. In 1775 trouwde hij met Margaretha Lievina die in 1750 was geboren als dochter uit het derde huwelijk van Nicolaas Geelvinck (1706-1764) met Maria Margaretha Corver (1723-1777). Margaretha Lievina erfde van haar moeder de heerlijkheden Velzen en de Santpoort, waardoor Hendrik Hoeyff zich ook heer van deze goederen mocht noemen. Zomers woonde het echtpaar op de prachtige hofstede Watervliet onder Velzen. Ondanks alle rijkdom - in 1813 behoorde Hendrik Hoeyff tot de honderd hoogst aangeslagen van de stad Amsterdam² - heeft het echtpaar niet veel geluk gehad. Omstreeks 1784 werd Hendrik Hoeyff krankzinnig en werd hij vanaf toen buiten de stad verpleegd. In 1802 kocht Margaretha Lievina de buitenplaats Amstelvreugd en de pleziertuin Nieuwerhoek onder Ouder Amstel. Hendrik Hoeyff is vermoedelijk op één van deze twee buitengoederen in 1823 overleden. Zijn echtgenote was hem in 1818 voorgedaan.

Voor Margaretha Lievina was Herengracht 520 een zeer vertrouwd huis. Anna de Haze was immers de tweede echtgenote van haar grootvader Lieve Geelvinck geweest. De familierelatie met Anna de Haze was bovendien nog gecompliceerder, want haar vader Nicolaas Geelvinck was eerder gehuwd geweest met Jacoba Graafland, die weer een dochter was uit het eerste huwelijk van Anna de Haze met Gillis Graafland. Een andere dochter uit het eerste huwelijk van Anna de Haze, Margaretha Helena Graafland, was gehuwd met Jacob Alewijn en dus de moeder van twee andere opdrachtgevers van Andriessen: Gillis Alewijn van Herengracht 386 (D11 en bijlage II.2) en Martinus Alewijn, die sinds 1792 Herengracht 603 bewoonde (T143 en bijlage II.3). De oudste zoon uit het laatstgenoemde gezin, Zacharias Hendrik Alewijn, betrok in 1774 Keizersgracht 704 waar Andriessen in 1768 behangsels had aangebracht (D2). Margaretha Lievina had echter meer indirecte familierelaties met opdrachtgevers van Andriessen (zie ook bijlage IV.H). Haar moeder was eerder gehuwd geweest met Jan Hooft (1719-1744), die weer een broer was van Hendrik Hooft Daniëlsz. van Herengracht 507 (T33). Verder was de stiefbroer van Margaretha Lievina, Lieve Geelvinck (1737-1802), een zoon uit het eerste huwelijk van haar vader, in 1784 getrouwd met Margaretha van Loon, die sinds in 1780 weduwe was van Abraham Muysart van Herengracht 572 (D8). Door al deze familierelaties moet het voor het echtpaar Hoeyff-Geelvinck niet moeilijk zijn geweest hun keuze op Andriessen te laten vallen.

Na het overlijden van Margaretha Lievina werd Herengracht 520 verhuurd. Deze situatie veranderde niet toen het huis na de dood van Hendrik in 1823 vererfde op hun enige zoon jhr.mr. Jacob Pompeus Hoeyff (1779-1835). Deze verhuurde het huis aan Johannes Stephanus Kleinpenning (1796-1864), die gehuwd was met Catharina Paulina van Driest, dochter van Paulus van Driest jr. van Prins Hendrikkade 162 (T102 en bijlage II.15).

De erven van Jacob Pompeus verkochten het huis in 1837 uiteindelijk aan dit echtpaar. Toen Catharina Paulina van Driest in 1856 overleed, heeft Kleinpenning het huis van de hand gedaan. De nieuwe eigenaresse was Philippina Constantia Isabella Voombergh (1827-1905), echtgenote van jhr.mr. Jan Willem van Loon (1816-1876). Dit echtpaar is vermoedelijk verantwoordelijk geweest voor de neorococo inrichting van de rechter zijkamer, waarmee de behangsels van Andriessen uit het huis verdwenen.³ Sinds 1911 heeft het huis zijn functie als particulier woonhuis verloren.

Lit: Elias 1903-1905, p.590 en 826; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.586-588; Bijtelaar 1988.

1) Staring 1958, p.146 en afb.71. Hierin wordt het ontwerp niet geïdentificeerd als zijnde bestemd voor Herengracht 520. 2) Van Nierop 1925, p.51. 3) Nu vaststaat dat Andriessen ca. 1780 de rechter zijkamer van geschilderde behangsels heeft voorzien, wordt de opvatting van juffrouw Bijtelaar ontzenuwd dat de huidige rococo decoratie uit de jaren veertig van de achttiende eeuw zou dateren. Deze kan stilistisch gezien ook niet anders dan in de negentiende eeuw tot stand zijn gekomen. Volgens de Voorlopige Lijst (1928, p.225) had dit vertrek oorspronkelijk schilderijen van Anthony Elliger, die echter op dat moment al verdwenen waren.

37. Hendrik Hooft Daniëlsz. (1716-1794); Amsterdam, Herengracht 507 (T33)

Hendrik Hooft Daniëlsz. verwierf Herengracht 507 al in 1744 uit de nalatenschap van zijn vader Daniël Hooft (1675-1743). Hij is het echter pas jaren later gaan bewonen. In 1740 had zijn vader Daniël Hooft, die toen weduwnaar was van Sophia Maria Reael (1687-1724), het huis in eigendom gekregen als erfgenaam van zijn zwager Jan Reael (1685-1740). Door deze erfenis was hij ook vrijheer van Vreeland geworden. Daniël Hooft liet het huis verbouwen. Het ter plaatse bewaard gebleven fraaie stucwerk in de late Lodewijk XIV-stijl in de hal van het voorhuis, dateert onder meer uit die periode. Hij stelde het huis ter bewoning beschikbaar aan zijn oudste zoon Gerrit Hooft (1713-1750), die later de titel van vrijheer van Vreeland zou erven. Toen deze in 1747 naar Herengracht 550 verhuisde, werd het huis betrokken door Hendriks jongste broer Willem Hooft (1724-1803). Deze was gehuwd met Anna Catharina Muysart (1728-1751), die een zuster was van Abraham Muysart van Herengracht 572 (D8 en bijlage IV.H). Pas toen Willem het huis rond 1757 had verlaten, ging Hendrik Hooft er zelf wonen.

In 1776 begon een aanzienlijke verbouwing, die medio 1778 nagenoeg voltooid was.¹ Het huis werd aan de achterzijde uitgebreid met twee smalle en twee bouwlagen hoge dwarsvleugels. De achtergevel van het bestaande huis kreeg een bekleding van natuursteen.² Daarnaast verwierf hij in september 1778 drievierde parten in het belendende koetshuis aan de Regulierdwarstraat.³ In die tijd moeten ook de behangsels met arcadische landschappen van Andriessen in de linker zijkamer, vermoedelijk op de eerste verdieping, zijn aangebracht. Hiervan is alleen nog een gedeelte van het ontwerp voor de achterwand bekend (T33).

Hendrik Hooft leidde vanaf 1746 een handels- en bankiershuis dat op Frankrijk zaken deed. Het wist spoedig een vooraanstaande positie te verwerven op de Amsterdamse Beurs. Door bemiddeling van de Amsterdamse Wisselbank wist Hooft fenomenale bedragen te verrekenen. Daarnaast leverde een grote plantage in Berbice ook aanzienlijke inkomsten op. Hooft vervulde een aantal belangrijke openbare ambten, waaronder het burgemeesterschap van Amsterdam, dat hij in de jaren 1769-1787 maar liefst acht maal heeft bekleed. Vanaf 1774 groeide zijn populariteit als een van de voornaamste leiders der patriotten, onder de bijnaam "Vader Hooft". Hij kende zijn grootste triomfen toen de patriotten in februari 1787 de macht in de Vroedschap in handen hadden gekregen en hij voor de achtste maal tot burgemeester werd benoemd. Aan deze roem kwam snel een einde met de inval van de Pruisen in 1788. Zoals veel patriotten vluchtte hij daarna naar Frankrijk. Hij keerde pas in 1790 naar Nederland terug, maar is sindsdien nooit meer in Amsterdam geweest. De laatste jaren van zijn leven bracht hij door op de hofstede Valk-en-Heining van zijn zuster Elisabeth, de kinderloze weduwe van Wouter Valckenier. Hij overleed hier op 31 augustus 1794. Omdat de patriotten nog steeds heimelijk een afgodische verering koesterden voor hun "Vader Hooft" was men zo bang voor commotie, dat hij niet in Amsterdam werd begraven, waar hij een eigen graf bezat, maar in de kerk van Vreeland, in alle vroegte van de vierde september met slechts enkele aanwezigen.

Hendrik Hooft was twee keer kort getrouwd geweest. Zijn eerste echtgenote Anna Smissaert (1722-1745) met wie hij in 1744 huwde, overleed binnen een jaar. In 1746 hertrouwde hij met Hester Schues (1727-1749), die na drie jaar het leven liet. Zijn enige dochter uit het tweede huwelijk, Hester Hooft (1748-1795), kreeg als universele erfgenaam van zijn nalatenschap, Herengracht 507 in bezit. Zij was eerst gehuwd geweest met George Clifford Henrysz., die een broer was van de eerste echtgenote van Martinus Alewijn van Herengracht 603 (T143 en bijlage IV.H). Als weduwe hertrouwde zij in 1789 Hendrik van Kinsbergen (1735-1812) die bij Hesters overlijden in 1796 als bewoner van Herengracht 507 werd designaleerd. Nadat het huis eerst bij boedelscheiding in handen kwam van een dochter uit het eerste huwelijk van Hester Hooft, Margaretha Clifford (1772-1797), sinds 1791 gehuwd met Jacob Unico graaf van Wassenaer (1769-1812), vererfde het huis op haar zuster Hester Clifford, die in 1789 was gehuwd met mr. Gijsbert Karel, later graaf van Hogendorp (1762-1834). Na Herengracht 507 aanvankelijk verhuurd te hebben, verkocht dit echtpaar het huis in 1821 bij openbare verkoping aan Anthony

Luden, heer van Stoutenberg (1771-1839). Hij behoorde in 1813 tot de honderd hoogst aangeslagenen van Amsterdam en was gehuwd met zijn nicht Susanna Christina Luden (1776-1861), dochter uit het tweede huwelijk van Dirk Luden met Elisabeth van Heyningen van Keizersgracht 105 (T103-T104 en bijlage II.49).⁴ In 1882 werd Herengracht 507 gesplitst in twee woningen en vonden er inwendig vernielingen plaats, waarmee vermoedelijk ook de behangsels van Andriessen verloren zijn gegaan. Deze veranderingen zijn tijdens een restauratie in de jaren 1938-1940 onder leiding van de architect A.A. Kok grotendeels ongedaan gemaakt.

Lit: Elias 1903-1905, pp.725-727; De Balbian Verster 1932, pp.145-152; Kok 1942; Bottenheim 1943; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.340-341.

1) GAA, Arch. 5044, inv.nr 230, fol.40 (Vergadering 7 mei 1778): "en eindelijk is het huys van den Heer Burgemeester Hendrik Hooft Daniëlsz in de Notulen van den 10den July 1777 (Arch. idem, fol. 23), op de lijst van 1776 breder gemeld, waarvan twee achtergebouwen nu genoegzaam gebouwd zijn ...". 2) Volgens Vier Eeuwen Herengracht 1976 zou de achtergevel pas van ca. 1790 dateren. Kok (1942, p.98) zat met ca. 1775 dichter bij de feitelijke datering. 3) GAA, Kw. Y6, fol.444^v-445. 4) NP 5 (1914), pp.279 en 281; Van Nierop 1925, pp.56-57.

38. Gerrit ten Hoopen (1760-1819); Amsterdam, Herengracht 239 (T165)

In 1804 kocht Gerrit ten Hoopen het huis Herengracht 239 voor *f* 8000 van de erfgenamen van Sara Maria Graafman. Vermoedelijk verkeerde de gevel van het huis toen nog in de situatie zoals deze in 1771 was afgebeeld in het *Grachtenboek* van Caspar Philips Jacobsz. Het huis had toen een halsgevel die rond 1729 tot stand was gekomen in opdracht van Pieter van Almonde. Kort na aankoop gaf Ten Hoopen aan Andriessen de opdracht om de wanden in de eetkamer van een behangsel met ornamenten te voorzien (T165).

Gerrit te Hoopen was afkomstig uit Neede. In de poorterregisters van Amsterdam zoekt men hem tevergeefs. Wel vindt men hem vanaf 1789 in de koopliedenboekjes, waarin hij vermeld wordt als handelaar in linnen en servetgoed. Hij was toen gevestigd in de Bloedstraat bij de Nieuwmarkt. In 1796 huwde hij met de Amsterdamse Anna Catharina Sweyss (1773-1830), dochter van Jan Eckhard Sweyss en Geertruij Pranger. Gerrit ten Hoopen komt ook voor in een van de dagboekbladen van Christiaan Andriessen. Op 30 november 1805 of 1806 wordt een scène weergegeven in het kantoor van de Italiaanse koopman Pizzagalli. Naast het geheimschrift waarin de naam van de laatstgenoemde is opgeschreven, lezen de we de opmerking: "het hatelijk character van g. ten hoopen gestuit". Waar Christiaan met deze uitspraak op doelt is niet bekend. Wellicht waren er onenigheden over de uitvoer van de opdracht. Daar dit plaatsvindt in het kantoor van Pizzagalli had Ten Hoopen vermoedelijk zakelijke contacten met deze Italiaan.

Na het overlijden van Gerrit ten Hoopen werd zijn zoon Gerrit Hendrik (1807-1838) eigenaar en bewoner van het huis. In 1861 is het verkocht aan Louis le Vino. Daarna kwam het in 1889 in bezit van de firma Adolph Boissevain & Co, eigenaar van het buurpand nr 237. Deze liet nr 239 vervolgens afbreken en vervangen door nieuwbouw waarvan de architectuur werd aangepast aan het reeds verbouwde buurhuis. Tegenwoordig wordt nr 239 weer door particulieren bewoond.

Lit: Van Eeghen 1964/11; Vier Eeuwen Herengracht 1976, p.254.

39. Allard Hulshoff (1734-1795); Amsterdam, Brouwersgracht 41 (D27, T131 en T132)

De doopsgezinde predikant Allard Hulshoff kocht in 1787 Brouwersgracht 41 voor *f* 18.100 van de erven van de weduwe Johannes Wagenaar.¹ In 1789 liet hij het huis grondig verbouwen, waarbij de toen nog zeventiende-eeuwse trapgevel werd vervangen door een façade in neoclassicistische stijl.² De zijkamer werd daarna in 1791 door Andriessen gedecoreerd met arcadische landschappen (D27 en T132). Volgens de *Voorloopige Lijst* was er in 1928 in de zijkamer nog een betimmering in Lodewijk XVI-stijl met vakken aanwezig, maar waren de behangsels van Andriessen reeds verkocht. Het stucplafond van het vertrek dateerde uit dezelfde periode als de betimmering, evenals de grijsmarmere schoorsteenmantel en de vergulde schoorsteenspiegel. Boven de deur bevond zich een in reliëf gesneden houten medaillon.³

Allard Hulshoff werd in februari 1734 in Groningen geboren als zoon van de koopman en fabriqueur Berend Hulshoff (1706-1793) en Johanna Rozinga (1708-1788). Hij studeerde medicijnen, wiskunde, wijsbegeerte en theologie aan de universiteiten van Groningen, Leiden en Amsterdam. Voordat hij in 1760 door de Doopsgezinde gemeente in Amsterdam werd beroepen, was hij twee jaar predikant in Makkum geweest. Tijdens zijn predikantenbestaan schreef hij verscheidene filosofische, theologische en opvoedkundige verhandelingen, waarvan enige bekroond werden door onder meer het Teylers Godgeleerd Genootschap en de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen. Hulshoff was goed bevriend met andere predikanten en geleerden onder wie Pieter Fontein van Herengracht 212 (bijlage II.20), de historicus Jan Wagenaar (1709-1773) en professor Mathias van Geuns (1735-1817) met wie hij 43 jaar lang een intensieve briefwisseling heeft gevoerd.

Op 3 maart 1769 ging Allard Hulshoff in Amsterdam in ondertrouw met Anna Debora van Oosterwijk (1745-1812), dochter van Willem van Oosterwijk en Anna Bruyn. Anna Debora was opgegroeid in Herengracht 182 waar haar grootvader Jacob van Oosterwijk (overl.1743) kort na 1734 behangsels had laten aanbrengen door Isaac de Moucheron met figuren van de hand van Nicolaas Verkolje (afb.207).⁴ Tijdens de ondertrouw woonde Hulshoff in de Hartenstraat. Hoewel hij sinds 1771 Herengracht 372 in bezit had, huurde hij vanaf 1777 Herengracht 56, waar hij vermoedelijk tot de verhuizing naar Brouwersgracht 41 heeft gewoond heeft.⁵ Even buiten de stad aan de Buitensingel bezat hij het huis Vest en Veld dat hij in 1785 had laten verbouwen.⁶

Nadat Allard Hulshoff op 30 juli 1795 overleed, is zijn weduwe tot haar dood in 1812 in het huis blijven wonen. In 1814 stond de makelaar en kassier D.B. v.d. Brink als bewoner van Brouwersgracht 41 geregistreerd en in 1825 werd het bewoond door de zijdemakelaar Johannes Meijes.⁷ De betimmering is niet meer in het huis aanwezig. Na 1928 is de hoofdverdieping doorgebroken. Het neoclassicistische stucplafond in de gang, dat eveneens in de Voorloopige Lijst wordt vermeld, is nog wel aanwezig.

Lit: De Vos 1796; NP (28) 1942, p.97; NNBW II, klm. 619-620; Van Houten 1962; The Mennonite Encyclopedia II (1956), p.840.

1) GAA, Kw. H7, fol.67^v. 2) GAA, Arch. 5044, inv.nr 234. Omnummering: Wijk 50, verp.nr 5422 → kl.nr 229 → Buurt SS, nr 548 → 41. "Allard Hulshoff op de Brouwersgracht over de Heeremarkt. Een nieuwe gevel en kap, Verbouwing getaxeerd op f 150." 3) Voorloopige Lijst 1928, p.172. 4) Vier Eeuwen Herengracht 1976, p.460. De vijf doeken die de vijf zintuigen verbeelden zijn uit het huis verdwenen toen het in 1772 geheel herbouwd werd voor Amout Jan van Brien en de Grootte Lindt naar een ontwerp van L.F. Druck. De behangsels bevinden zich tegenwoordig in een Italiaanse particuliere collectie. Zie ook: Wedde 1996, pp.120-121 en 482-483. 5) Vier Eeuwen Herengracht 1976, resp. pp. 523 en 414. 6) Van Eeghen 1969, pp.57-58 en GAA, Arch 5044, inv.nr 234; Buitenwerk 2, verp.nr 6331. 7) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 1 en 5.

40. Tjaerd Anthony van Iddekinge (1756-1837); Amsterdam, Herengracht 40 (D28 en T133-T135)

Op 5 juni 1790 werd de eerste steen gelegd voor de verbouwing van Herengracht 40. Twee zeventiende- eeuwse panden werden toen vervangen door het huidige dubbele herenhuis. De steenlegger was de twee jaar oude Johannes van Iddekinge (1788-1867), zoon van de bouwheer Tjaerd Anthony van Iddekinge.¹ Van Iddekinge had aanvankelijk het plan alleen het rechter, het grootste huis van het perceel te verbouwen. Het KOG bezit een aan Jacob Otten Husly toegeschreven ontwerp voor de gevel van dit pand.² Naar alle waarschijnlijkheid zijn Andriessens wandontwerpen (T133) voor Van Iddekinge in eerste instantie ook voor deze niet uitgevoerde bouwplannen van dit huis bedoeld geweest. Hoewel de behangsels uit Herengracht 40 (D26), zij het met aanzienlijke wijzigingen, grote overeenkomsten hebben met de ontwerpen voor Van Iddekinge (T133), zijn de wanden zoals weergegeven in deze ontwerpen absoluut niet te plaatsen in de achterkamer van het voorhuis. Andriessen heeft nog twee ontwerpen voor Van Iddekinge gemaakt. Het ene betreft een arcadisch landschap dat als extra behangsel nodig was ten gevolge van de gewijzigde plannen (T134). Het ander betreft een ontwerp voor een wanddecoratie in de vorm van een tondo (T135). Blijkens een in potlood geschreven tekst door twee werklieden, die men bij het raamkozijn in de achterzaal heeft aangetroffen, was de bouw van het huis in januari 1791 nog in volle gang.³

Van Iddekinge heeft het pand slechts korte tijd bewoond. Na het overlijden van zijn echtgenote heeft hij het 1796 verlaten. In 1800 wordt hij in het register van het Koffie- en Theegeld als bewoner van Keizersgracht 583 geregistreerd. Dit pand werd door hem gehuurd evenals Herengracht 284 waar hij in 1806 naartoe verhuisde.⁴ In 1808 werd Herengracht 40 door Van Iddekinge verkocht aan de regering van het Koninkrijk Holland. In de periode 1810-1813, toen Holland bij het Keizerrijk Frankrijk was ingelijfd, diende het als verblijf voor de gouverneur-generaal Charles Le Brun, Duc de Plaisance. Na de omwenteling van 1813 werd het huis rijksbezit en in 1863 kwam het door een ruil met het Rijk in eigendom van de gemeente Amsterdam. Na aanvankelijk een stadsbibliotheek gehuisvest te hebben, werd het 1885 in gebruik genomen door een openbare jongensschool, sinds 1889 Alberdingk Thijmschool geheten. In de periode van de stadsbibliotheek waren de betimmeringen in de grote vertrekken op de bel-etage reeds achter schotwerk verdwenen. Toen deze vertrekken een functie kregen als klaslokaal, achtte men het voor het behoud raadzaam de betimmering van de grote voorkamer over te brengen naar het Stedelijk Museum, waar deze nog tot in de jaren zeventig van de twintigste eeuw de wanden van de directiekamer heeft gesierd.⁵ De behangsels van Andriessen in de achterkamer van het voorhuis moeten toen ook naar het Stedelijk Museum zijn overgebracht, maar hierover wordt in 1899 met geen woord gerept in het besluit van Burgemeester en Wethouders.⁶ De behangsels in de kleine zijkamer aan de voorzijde, die in gebruik was als kamer van de rector, heeft men op zijn plaats laten zitten en zijn *in situ* bewaard gebleven. Gezien de stijl waarin enkele figuren in deze Hollandse landschappen geschilderd zijn, bestaat de mogelijkheid dat Andriessen bij deze behangsels betrokken is geweest, de landschappen daarentegen moeten gezien de matige compositie door een ander, vermoedelijk iemand uit Andriessens omgeving geschilderd zijn.

Mr. Tjaerd Anthony van Iddekinge werd op 7 maart 1756 te 's-Gravenhage geboren als zoon van de uit Groningen afkomstige Anthony Adriaan van Iddekinge (1711-1789) en Quirina Jacoba Persijn (1723-1797). In 1772 begon hij een rechtenstudie aan de universiteit van Groningen en promoveerde aldaar op 9 maart 1776. In 1780 huwde hij in Amsterdam met Hendrina van Droogenhorst (1754-1795). Zij was de enige dochter van Johannes van Droogenhorst (1726-1792) en Hendrina van Tarelink (overl.1789). Daar de ouders van de bruid op Herengracht 46 gevestigd waren, gaven zij Herengracht 40, dat sinds 1703 in bezit was van de Van Droogenhorsts, ter bewoning aan het pas gehuwde paar. Op het moment van zijn huwelijk was Iddekinge ontvanger van de vrijwillige en executoriale verkopeningen in het Old-ambt Groningen. Kort daarna werd hij commissaris van de hoofdelijke betalingen bij het Admiraliteits College van Amsterdam. Er volgden nog diverse bestuurlijke functies als: bewindhebber van de W.I. Compagnie (1789), directeur van Suriname (1791), hoogheemraad van de Beemster (1792). Van 1803 tot 1811 zat hij in de raad van Amsterdam. Daarna werd hij lid van het Wetgevend Lichaam en van het Amortisatiesyndicaat en was hij rechter te Amsterdam. Zijn aanzienlijke staat van dienst zal ertoe hebben geleid dat hij in 1816 met het predikaat jonkheer in de Nederlandse Adelstand werd verheven. Hij overleed in 1837 op de buitenplaats Randenbroek bij Amersfoort, die sinds 1833 in bezit was van zijn zoon Willem Pieter (1790-1847) en waar Tjaerd Anthony veelvuldig logeerde.⁷ Op 25 en 26 april 1838 lieten zijn kinderen een deel van zijn nagelaten boedel veilen. Afgezien van een grote hoeveelheid glas, porselein en zilverwerk, werden op de veiling ook 33 schilderijen aangeboden van overwegend oude meesters en een vijftal rariteitenkabinetten.⁸ Van Iddekinges culturele belangstelling blijkt uit het feit dat hij vanaf 1780 tot een van de honoraire leden van de Stadstekenacademie behoorde. Hier zal hij met Andriessen in contact zijn gekomen.⁹

Lit: Nederlands Adelsboek 1943-1948, pp.2-3; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.406-408; Harmanni 1990, pp.76-91; Elias & Schölvinc 1991, p.129.

1) Het AHM is in het bezit van de zilveren troffel die speciaal voor deze gelegenheid was vervaardigd. Inv.nr b.864 (VI B 6). 2) Quarles van Ufford 1972, cat.nr 184 en Duisenberg 1998, p.100. Gezien de empire draairamen die voor de gevel van dit ontwerp gepland waren, moet deze tekening ook van ca. 1790 dateren. 3) De tekst luidt: "Klaas Lubeling en Hendrik Tien hebben dit vertrek gemaakt voor een geringe prys van 18 stuyvers daags. Anno 1791, den 20 January". Zie: Harmanni 1990. 4) GAA, Arch. 5049. Keizersgracht 583 (omnummering: Wijk 57, verp.nr 3865 → kl.nr 92 → Buurt X, nr 631) was in die tijd (1802-1805) in bezit van P.T. van Hoorn (GAA, 5044, inv.nr 400). Zie voor Iddekinge als bewoner van Herengracht 284: Koldewij 1995, pp.30-32. 5) Tegenwoordig in het depot van het AHM: inv.nrs ok.a. 7084 en 7085. 6) Amsterdam, Archief Stedelijk Museum, Afschrift van de brief van J.D. van Someren Brand aan B & W van Amsterdam, dd. 19 juli 1899, No.12834 en Extract uit het Boek der Besluiten van B & W van Amsterdam, dd. 20 juli 1899. Van Someren Brand had het over de betimmeringen in drie klaslokalen op de bel-etage: 1. De reeds eerder genoemde betimmering in de grote voorkamer, die later was opgesteld in de directiekamer van het Stedelijk; 2. De wandbekleding van de achterzaal, deze bestond geheel uit stucwerk en is met bijbehorende spiegels ter plaatse gebleven; 3. De achterkamer in het voorhuis bevatte "behalve een merkwaardige schoorsteen, een schoone betimmering en een in vakken afgedeeld beschilderd behangsel, dat op enkele scheuren na, in zeer goede staat verkeerd", deze betreffen dus de behangsels die zich nu in het AHM bevinden. In de het besluit van B & W wordt alleen gesproken over betimmeringen zonder dat er verder in details wordt getreden. Hieruit kan men concluderen dat de behangsels inclusief de betimmering van de achterkamer naar het Stedelijk zijn getransporteerd, maar van de betimmering is geen spoor meer bekend. Zie over het interieur van Herengracht 40 ook: Harmanni 1990, pp.78-91. 7) Van Hoorn 1991, p.99. 8) Zie ook: Koldewij 1995, p.32. 9) GAA, Arch. 265, inv.nr 42.

41. Diederik Caspar Jamin (1759-1814); Amsterdam, Nieuwezijds Voorburgwal 280 (T150-T152)

In december 1790 kocht Jan de Groot voor f 27.000 een huis aan de Bloemmarkt, tegenwoordig Nieuwezijds Voorburgwal 280, van Clara Juliana Brouwer, weduwe van Abraham van Beem.¹ De Groot gaf het vervolgens ter bewoning aan zijn enige dochter Margaretha Elisabeth de Groot. Haar echtgenoot Diederik Caspar Jamin liet, vermoedelijk in 1795, door Andriessen de zijkamer van het huis decoreren met Hollandse gezichten (T150-T152).

Diederik Caspar Jamin was op 10 december 1759 geboren te Beek bij Nijmegen als zoon van Diederik Caspar Jamin sr. (1715-1801), Majoor der Hopmanschap te Nijmegen, en Gerdruth Jungnickel (1723-1786). In 1788 huwde hij te Amsterdam met Margaretha Elisabeth de Groot (1768-1814), dochter van Jan de Groot en Aletta Steenberg. Schoonvader Jan de Groot had in 1781 een serie behangsels door Andriessen laten aanbrengen in de zaal van Keizersgracht 187 (T79-T80, zie ook bijlage II.29). Nadat Jan de Groot in 1790 het pand aan de Kalverstraat, waar hij een boekhandel annex loterijkantoor runde, had verkocht, heeft Diederik Caspar het loterijkantoor voortgezet in zijn huis aan de Nieuwezijds Voorburgwal. Om zich als zelfstandige te kunnen vestigen had hij een jaar daarvoor zijn poortergeld betaald. Vermoedelijk had hij een compagnon, want toen Andriessens leerling Isaac Ruijtenschildt in 1795 schetsen maakte naar details in de behangsels in Nieuwezijds Voorburgwal 280, noteerde hij "bij Jamin & Comp".

In 1784 werd Diederik lid van Felix Meritis en bleef dat tot 1806. Van 1786 tot 1789 was hij directeur van het Departement van Muziek van dit genootschap.² Later vindt men hem ook bij het Departement van Natuurkunde.³ Zo bevindt hij zich ook onder de aanwezigen, die worden afgebeeld op het door Adriaan de Lelie vervaardigde schilderij van de inwijding van het gebouw van Felix Meritis in 1789.⁴

Uit het huwelijk met Margaretha Elisabeth werden vier kinderen geboren. Bij de doop van het derde kind in 1795, eveneens Diederik Caspar genaamd, noemt de vader zich voor het eerst De Groot Jamin. Diederik overleed op 2 juli 1814, zijn echtgenote was hem drie maanden eerder op 1 april voorgedaan. De twee jongste kinderen waren toen nog minderjarig. De oudste dochter Aletta Lucretia (geb. 1789) was op dat moment gehuwd met de wijnkoper Willem Mos. De oudste zoon Johannes Gerardus (1790-1872), die als collecteur van de Nederlandse Loterij in de voetsporen van zijn vader was getreden, huwde in 1834 met Maria Petronella Catharina van Walree (1805-1873).

Op 18 juli 1814 en volgende dagen werd een boedelinventaris van het huis aan de Nieuwezijds Voorburgwal opgemaakt door notaris Jonathan Baak.⁵ In deze inventaris wordt gesproken over "het agterste agterhuis" en een "middelhuis", waaruit kan worden opgemaakt dat het een diep pand betrof dat voorzien was van twee achterhuizen en dus ook van twee binnenplaatsen, hetgeen ook te zien is op de negentiende-eeuwse burgerwijkenkaarten van deze buurt. Het huis had echter geen tuin. In de boedelinventaris komt de muziekliefhebberij van Diederik Caspar onder meer tot uiting door vermelding van het "muziekkamertje" en het "konststuk verbeeldende een secrétaire, waarin een fraay Orgelwerk met daarbij behorende twee gebruijnde eikehouten kasjes met zes gestoken en vier ongestoken rollen". Dit orgel, dat werd getaxeerd op f 500, bevond zich in de zaal van het tweede achterhuis. De schilderijen die werden geïnventariseerd, zoals in de zaal twee zeegezichten met vergulde lijsten door Van Os en in het muziekkamertje een strandgezicht door Meijer en een interieurstuk door Laqui, waren vermoedelijk afkomstig uit de collectie van Jan de Groot.⁶ Op de buitenplaats Wisseloord waar Jan de Groot in de zomers had gewoond, werden slechts een paar goederen geïnventariseerd. Deze werd toen verhuurd aan Barend Jansen. De inboedel werd op 23 november 1814 en volgende dagen voor het huis aan de Nieuwezijds Voorburgwal openbaar verkocht en bracht in totaal f 14.752:14:- op.⁷

In 1825 werd het huis bewoond door de commissionair J.P. Mercier en was de huurwaarde f 780.⁸ De koopman F.L. Gleeskamp stond in 1841 als bewoner van het huis geregistreerd.⁹ Begin deze eeuw is het pand tezamen met het aangrenzende pand nr 278 verbouwd en heeft men de gevel gemoderniseerd, waarbij de ingang naar de begane grond werd verplaatst. Vermoedelijk zijn bij deze verbouwing ook de behangsels uit het huis verdwenen. Tegenwoordig is in deze twee panden een hotel gevestigd.

Lit: NP 1 (1910), p.217; Bakker e.a. 1989, pp.389-380.

1) GAA, Kw. L7, fol.252^v. Omnummering: Bloemmarkt Wijk 25, verp.nr 3331 → kl.nr 249 → Buurt F, nr 119 → Nieuwezijds Voorburgwal 280 2) GAA, Arch. 59, inv.nr 97 (No.208). 3) Zo is hij op 2 september 1791 een van de stengerechtigden bij dit departement. GAA, Arch. 59, inv.nr 235. 4) Knoef 1938, p. 209. 5) GAA, NA 17429, akte 80. 6) De zeegezichten van Van Os zijn vermoedelijk dezelfde als degene die in de veilingcatalogus van de collectie van Jan de Groot (Amsterdam, 10 december 1810 e.v.d.) onder lotnummer 69 worden genoemd. Deze werden toen niet verkocht. De schilderijen van Meijer en Laqui zijn direct al buiten de veiling gehouden. De werken die van deze meesters in de catalogus worden vermeld, zijn allemaal wel verkocht. 7) GAA, NA 17429, akte 136 (nots Jonathan Baak). 8) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5. 9) GAA, Arch. 5012, inv.nr 8.

42. Pieter de Jongh Jacobszoon (1740-1791); Amsterdam, Keizersgracht 152 (T38)

In 1778 kocht Pieter de Jongh Jacobsz. Keizersgracht 152 voor f 30.550.¹ De vorige eigenaar, Pieter van Wijler, die het huis in 1761 had verworven, is verantwoordelijk geweest voor de huidige gevel met rechte kroonlijst en daarop een attiek in rococostijl.² De twee vazen op de hoeken, zoals afgebeeld in het *Grachtenboek* van Caspar Philips Jacobszoon uit 1771 zijn helaas verdwenen. Na de renovatie van het exterieur gaf Van Wijler aan Jacob Cats opdracht om een van de vertrekken te voorzien een aantal kamerbehangsels met arcadische landschappen. Van deze opdracht zijn in de Verzameling Van Eeghen twee ontwerpen bewaard gebleven.³ Toen Pieter de Jongh het huis betrok heeft hij weer een ander vertrek met geschilderde behangsels laten decoreren (T38). Deze Hollandse landschappen sierden naar alle waarschijnlijkheid de binnenkamer van het huis.

Pieter de Jongh was in 1740 te Amsterdam geboren als zoon van Jacob de Jongh Pietersz. en Margaretha Verweij. Toen hij zich in 1767 als koopman inschreef in het poorterregister van Amsterdam, werd zijn vader vermeld als kompasmaker. In 1771 trouwde Pieter op huwelijkse voorwaarden met Hillegonda Wijncoop (1746-1820).⁴ Zij was een dochter van Hendrik Wijncoop en Catharina Brugman. Hendrik Wijncoop bezat sinds 1760 een huis op de Oude Teertuinen, het huidige pand Prins Hendrikkade 68, waar hij vermoedelijk in de tweede helft van de jaren zestig van de achttiende eeuw een zaal met geschilderde behangsels had laten aanbrengen door een onbekende meester. Hillegonda, die in dit huis een groot deel van haar jeugd had doorgebracht, was vanuit dit huis getrouwd.⁵ Mogelijk hebben de behangsels in het ouderlijk huis, die onder meer een gezicht aan de Amstel verbeelden, het jonge echtpaar geïnspireerd tot de opdracht aan Andriessen.

Na de dood van Pieter de Jongh is de weduwe het huis nog lange tijd blijven bewonen. Van de drie kinderen die uit het huwelijk werden geboren, was alleen de dochter Catharina Margaretha (geb. 1774) in leven gebleven. Deze huwde in 1800 met de medicus Albertus Biesterbos. In het laatstgenoemde jaar wonen de weduwe en haar dochter nog in het huis aan de Keizersgracht. In 1810 wordt de weduwe voor het laatst op Keizersgracht

152 geregistreerd.⁶ In 1820 overleed zij in Brouwersgracht 19. Het huis op de Keizersgracht werd in 1814 bewoond door de koopman J. de Haas en daarna door de weduwe C.S. Meijnard, die vermeld wordt als koopvrouw. De volgende bewoner was de makelaar A. van Stal, die het rond 1825 betrok. In 1841 woonde er J. Boodhuijzen, die eveneens makelaar van beroep was.⁷ De huidige empire ramen zijn vermoedelijk in de periode van De Haas tot stand gekomen. Tegenwoordig zijn noch de behangsels van Cats, noch die van Andriessen in het meer pand aanwezig.

1) GAA, Kw. Y6, fol.158v. 2) GAA, Kw. F6, fol.310. Omnummering: Wijk 45, verp.nr 3443 → kl.nr 466 → Buurt RR, nr 180 → 152. Het huis is dus niet gebouwd voor Thomas van Son zoals Van Houten (1962) veronderstelt. Thomas van Son woonde namelijk op nr 150. De vergissing is ontstaan omdat men in het huurderskohier van 1805 bij de percelen met de huidige nrs 148 t/m 172 de verkeerde klein-nummers heeft gebruikt. In de daaropvolgende negentiende-eeuwse wijkboeken is dit hersteld. Zie ook bij Josua van der Poorten (deze bijlage, nr 59). 3) Bakker e.a. 1989, cat.nrs 206-207. Vanwege de vergissing zoals genoemd in de voorgaande noot hanteert men in deze publicatie het huisnr 154. Het laatstgenoemde huis werd al vanaf 1762 bewoond door de bekende kunstverzamelaar Jacob de Vos. Zie hierover ook deze bijlage, nr 59, voetnoot 5. 4) GAA, NA 13899, akte 17 (notaris Kier van der Piet, dd. 4 februari 1771). 5) Hendrik Wijnkoop had het huis in 1754 samen met zijn twee zusters geërfd van hun broer Johannes Henricus Wijnkoop. In 1760 had Hendrik zijn zusters uitgekocht. Zie: Halberstadt 1911. De auteur van dit artikel oppert de mogelijkheid dat de behangsels in dit huis geschilderd zouden zijn door Andriessen. Dit is alleen al op stilistische gronden te verwerpen. De behangsels zijn op 15 april 1913 in Amsterdam bij C.F. Roos geveild (No. 846). 6) GAA, Arch. 5053, inv.nr 894 7) GAA, Arch. 5012, resp. inv.nrs 1, 5 en 8.

43. Andries Josèphe (1756-1810); Amsterdam, Herengracht 593 (T109)

De te Batavia geboren Andries Josèphe woonde vanaf 1785 op Herengracht 593 dat hij voor *f* 12.500 in handen had gekregen.¹ In 1787 heeft Josèphe het huis verbouwd en de achterzijde van een nieuwe gevel voorzien.² Tijdens deze verbouwing zullen de behangsels met arcadische landschappen van Andriessen in de zaal van het huis zijn aangebracht. Hiervan zijn nog twee wandontwerpen bewaard gebleven (T109). Daar Herengracht 593 gezien de negentiende-eeuwse burgerwijkkaarten een ondiep pand zonder achterhuis betreft, lag deze zaal aan de achterzijde van het huis maar dan direct achter de zijkamer.

Zoals gezegd werd Andries Josèphe in Batavia geboren. Hierdoor is niet bekend wie zijn ouders zijn. Evenmin is te achterhalen wanneer hij naar Amsterdam is gekomen. Als rentenier was het voor hem niet nodig om zich als poorter van de stad in te schrijven. In elk geval verbleef hij hier al in 1780, want in dat jaar wordt hij vermeld in de lijst van honoraire leden van de Amsterdamse Stadstekenacademie.³ Twee jaar later huwt hij in Amsterdam met Agneta Theodora Immens (1756-1814), weduwe van Jan Moorland. Zij was afkomstig uit Kaap de Goede Hoop. Gerrit la Borde (bijlage II.12), gehuwd met Andries' zuster, trad toen voor Josèphe als getuige op. In 1798 stond Josèphe op de nominatie lid te worden van de Raad van Amsterdam maar werd niet gekozen. Hij woonde op dat moment nog aan de Herengracht.⁴ Dit gegeven zou impliceren dat hij sympathieën had richting het patriotisme, men vindt hem echter niet onder de leden van de Vaderlandsche Sociëteit of haar opvolger Doctrina & Amicitia. In 1805 verkoopt het echtpaar Josèphe het huis aan de Herengracht voor *f* 13.000 aan Jan van der Beek. Andries overleed in 1810 in een huis op het Singel bij de Schoorsteenvegersteeg. Herengracht 593 is in 1926 afgebroken ten behoeve van de nieuwbouw voor de toenmalige Amsterdamse Bank. Zie voor familierelaties met Coenraad Sander en Gerrit la Borde (bijlage IV.D).

Lit: Vier Eeuwen Herengracht 1976, p.372-373; Niemeijer 1990, p.16 en 162.

1) GAA, Kw. F7, fol.90. 2) GAA, Arch. 5044, inv.nrs 230 en 234; Wijk 60, nr 5573 (omnummering: → kl.nr 20 → Buurt Y, nr 249 → 593) "Een nieuwe achtergevel en verdere uittrimming". De verbouwing werd getaxeerd op *f* 60. 3) GAA, Arch. 265, inv.nrs 42 en 65. 4) Breen 1914, Bijl.VI.

44. Willem Kinkee jr. (1742-1781); Leiden, Oude Singel 86 (T17)

In 1769 kocht Willem Kinkee jr. Oude Singel 86 te Leiden voor *f* 6000 van Pieter François Clignet.¹ Blijkens het jaartal 1757 in de gevel was de vorige bewoner verantwoordelijk geweest voor de huidige gevel. Deze bestaat uit drie traveeën en wordt afgesloten door een rechte kroonlijst. Kinkee heeft zich vooral toegelegd op het verfraaien van het interieur. Blijkens het ontwerp bestelde hij bij Andriessen een schoorsteenstuk voor de zijkamer. In 1782 wordt dit schilderstuk in de verkoopakte expliciet vermeld, echter zonder de naam van de kunstenaar.² Het was net als alle andere schoorsteen- en bovendeurstukken van de koop uitgezonderd. Gezien de uitgebreide omschrijving van al deze onderdelen heeft Kinkee veel aandacht besteed aan de aankleding van het interieur. De wanden van de zijkamer waren voorzien van een niet nader benoemd behangsel. Volgens de boedelinventaris die in december, vlak voor de verkoop van het huis, is opgemaakt was het vertrek wat betreft roerende goederen ingericht met een eiken tafel, zes mahoniehouten stoelen en twee fauteuils, alle met trijp bekleed en voorzien van vergulde ruggen. Tevens stonden er twee mahoniehouten speeltafels en een dito theestoof.³ Aan de wand hingen een spiegel met vergulde lijst en twee tweearmige vergulde schoorsteengirandoles. Op de vloer lag een smirmaas vloertapijt. De

wanden van de binnenkamer waren bekleed met een kostbaar blauw damasten behangsel, een penantspiegel en drie bovendeurstukken. Boven de vergulde schoorsteenspiegel hing een schilderstukje. De inrichting bestond uit twaalf mahoniehouten stoelen en fauteuils, die *en suite* met het behangsel met blauw damast gestoffeerd waren. Een tafel werd niet genoemd, wel lag er een smirnaas vloerkleed. Voor de verlichting hingen er twee "vergulde gehakte girandoles met drie armen". De wanden van de kleine kamer en de eetzaal op de begane grond alsmede de grote voor- en achterkamer op de eerste verdieping werden eenvoudigweg omschreven als zijnde behangen.

De lakenkoopman Willem Kinkee was in 1742 te Leiden geboren als jongste zoon van Willem Kinkee sr. en Lyna Christina Drom. Willem jr. trouwde in 1765 met Magdalena Bucaille. Hij woonde toen nog in het huis van zijn vader aan de Oude Vest. De bruid was een dochter van Jean Bucaille en Celia Tilburg. Het echtpaar kreeg vijf kinderen die allen Waals werden gedoopt. Alleen de oudste drie bereikten de volwassen leeftijd.⁴ Zowel Willem als zijn vrouw overleden op 6 december 1781, hij om tien uur 's ochtends en zij rond middernacht. Zes dagen later werden ze eerste klasse begraven in de Hooglandse Kerk. De voogden van de drie minderjarige kinderen lieten een boedelinventaris van het huis opmaken en verkochten het pand in januari 1782 voor *f* 7200 aan de Leidse burgemeester Jean Gijsberto de Mey van Streefkerk. De bescheiden kunstverzameling die Willem Kinkee bijeen had gebracht, werd op 9 april van hetzelfde jaar, tegelijkertijd met de verzameling van Laurentius Groskopf te Leiden geveild.⁵

De Mey van Streefkerk heeft Oude Singel 86 bewoond totdat hij in 1792 naar Rapenburg 24 verhuisde.⁶ Vanaf die tijd werd het huis aan verschillende personen verhuurd, zo werd het in de jaren 1823-1827 bewoond door Willem Bilderdijk. In 1834 is het huis verkocht en werd de fabrikant Johannes Justus Krantz jr. de nieuwe eigenaar. Na diens overlijden bleef het pand in bezit van de erfgenamen die het verhuurden, totdat zijn oudste gelijknamige zoon het huis in 1868 betrok. Toen deze in 1877 naar Eupen verhuisde, werd Oude Singel 86 weer verhuurd. In 1900 werd het door de firma Krantz als kantoor in gebruik genomen. Dit is tot de jaren zeventig van de twintigste eeuw zo gebleven. In 1944 heeft de firma het pand inwendig ingrijpend gewijzigd. De zijkamer werd gehalveerd. De hoofdtrap in het achterhuis werd verplaatst naar de nieuw gecreëerde ruime ingangshal. Vermoedelijk zijn toen elementen van de oude trap hergebruikt waaronder de rococo balustrade. De *porte-brisée* tussen zij- en binnenkamer, aan de ene zijde in rococostijl en aan de andere zijde in neoclassicistische stijl, werd geplaatst in de nieuwe afscheiding tussen de verkleinde zijkamer en hal. Deze situatie bleef gehandhaafd tot de verbouwing in 1994. Het pand is toen opgedeeld in appartementen. Het schoorsteenstuk van Andriessen in de zijkamer is evenals de schoorsteen zelf reeds lang verdwenen. In de binnenkamer is de neoclassicistische betimmering nog wel bewaard, maar de schilderstukken zijn helaas niet meer aanwezig, zodat we niet meer kunnen nagaan of ook deze door Andriessen zijn geschilderd.

Lit: Dröge 1994.

1) RAL, RA, inv.nr 67, Waarboek 9 V, fol. 71. 2) RAL, RA, inv.nr 74, Voorwaardenboek 123, No.6 (26 januari 1782). 3) RAL, NA, nots Johannes Thijssen, 6 december 1781. 4) Te weten: Guillaume Chrétien, geb. 27-2-1767, ged. 1-3-1767; Anne, geb. 20-6-1768, ged. 24-6-1768 en Jacob, geb. 23-4-1772, ged. 26-4-1772. 5) Lugt-nr 3404. Mogelijk had Willem sr. al een kunstcollectie. Op de veiling van de collectie van de Graaf d'Oultremont op 11-12 maart 1754 werd door een zekere Kinkee een viertal schilderijen aangekocht voor Bisschop te Rotterdam. Lunsingh Scheurleer, Fock & Van Dissel 1986-1992, dl.I, pp.118-119. 6) Lunsingh Scheurleer, Fock & Van Dissel 1986-1992, dl. VI, pp.441 en 464-465.

45. Pieter Willem van Lankeren (1721-1806); Amsterdam, Oudezijds Voorburgwal 183

Volgens Izaak Schmidt bevonden zich in 1812 in de binnenkamer van het huis van D. van Lankeren behangsels die door Jurriaan Andriessen waren geschilderd.¹ Het gaat hier om Dirk van Lankeren (1758-1831) die in die tijd Oudezijds Voorburgwal 183 bewoonde. Hoewel Schmidt zegt dat de behangsels "voor" de laatstgenoemde gemaakt waren, moet in twijfel worden getrokken of Dirk werkelijk opdrachtgever is geweest. Dirk kreeg het huis pas in 1806 in gemeenschappelijk eigendom met zijn broer Joan Adam, nadat hun vader Pieter Willem van Lankeren was overleden. Twee jaar later kocht Dirk zijn broer uit voor *f* 19.250.² Pieter Willem van Lankeren had Oudezijds Voorburgwal 183, de *Japansche Koffer* genaamd, in 1773 voor *f* 20.000 gekocht uit de boedel van Margaretha Spiegelaar. Zij was de moeder van Pieter Willems eerste echtgenote Maria Cloppenburg. Haar vader had het huis in 1756 verworven.³ Kort na aankoop van het huis zal Pieter Willem van Lankeren de opdracht aan Andriessen hebben gegeven. Het exterieur van het huis is afgezien van de ramen vrijwel ongeschonden gebleven. De halsgevel, die dateert uit het vierde kwart van de zeventiende eeuw wordt geflankeerd door vleugelstukken. De top is afgedekt door een segmentvormig fronton versierd met een tandlijst en twee siervazen op de hoeken.

Pieter Willem was afkomstig uit Hulst in Zeeuws Vlaanderen. Hij is hier in 1721 geboren als zoon van dr. Laurens van Lankeren (1674-1724) en Anna Verbeek (1687-1725). Hoewel de familie sinds generaties in Den Briel was gevestigd, wist Laurens van Lankeren in Hulst carrière te maken als schepen, raad, burgemeester en ontvanger der belastingen. Pieter Willem was op jonge leeftijd wees geworden. Hierdoor had hij noch met Hulst

noch met Den Briel enige banden, wat de reden zal zijn geweest dat hij naar Amsterdam is getrokken. In 1748 is hij hier in het huwelijk getreden met Maria Cloppenburg (1724-1756), dochter van de kruidenier Dirk Cloppenburg en Margaretha Spiegelaar. Ook Pieter Willems zuster en broer vestigden zich in Amsterdam. Zuster Anna Theodora (1723-1762) was hier drie jaar eerder gehuwd met de koopman Gerrit de Vries. Broer Anthony Jacob, de jongste, zou in 1756 met een zuster van Gerrit de Vries in het huwelijk treden. Na acht jaar huwelijk kwam Maria Cloppenburg kinderloos te overlijden. Zij werd op 21 december 1756 vanuit een huis aan de Gravestraat begraven in een eigen graf in de Oude Lutherse Kerk. Een jaar later hertrouwde Pieter Willem met Elisabeth Bartelsman (1727-1762), dochter van Joan Adam Bartelsman en Anna Dravena. Door dit huwelijk werd Pieter Willem een zwager van Balthasar Dirksz. Schröder van Keizersgracht 584 (T45-T47) en was hij gelieerd aan Ernestus Ebeling van Singel 130 (T14, zie ook bijlage IV.G). Dit tweede huwelijk van Pieter Willem was van nog kortere duur. Op 20 november 1762 werd Elisabeth Bartelsman begraven in de Oude Lutherse Kerk. Zij woonden toen op de Fluwelen Burgwal bij de Oude Doelenstraat. Dit was het huidige pand Oudezijds Voorburgwal 183. Vermoedelijk huurde hij dit huis van de ouders van zijn eerste echtgenote, want tijdens de ondertrouw met Elisabeth gaf hij hetzelfde adres op. Uit het huwelijk met Elisabeth Bartelsman werden twee zoons geboren: Dirk in 1758 en Joan Adam in 1762. Pieter Willem overleefde zijn tweede echtgenote meer dan veertig jaar en werd op 30 maart 1806 vanuit Oudezijds Voorburgwal 183 begraven in een eigen grafkelder in de Oude Lutherse Kerk. Na zijn overlijden rezen enige problemen omtrent de nalatenschap, omdat het onroerend goed belast was met hypotheek.⁴ Uit deze stukken blijkt dat Pieter Willem ook eigenaar was van een "Winkelhuijs en agterhuijs staande op het Water op de hoek van en in de dubbelde Worststeeg". Vanuit dit pand werd vermoedelijk de handel gedreven.

Pieter Willem was reder en koopman in linnen, suiker, koffie, huiden en rijst. Zijn patriottische gezindheid blijkt onder meer uit het lidmaatschap van de Vaderlandsche Sociëteit. In 1783 behoorde hij al tot de leden. Verder was hij sinds 1778 lid van de afdeling Amsterdam van de Oeconomische Tak en was hij van 1775 tot zijn overlijden directeur geweest van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen.⁵

Zoals eerder vermeld betrof zoon Dirk na de dood van zijn vader Oudezijds Voorburgwal 183. Hij was in 1783 te Amsterdam gehuwd met Agneta Sara Femmina Kemper (1759-1854), dochter van Joan Rudolf Kemper en Catharina van Dulmen. Zij was weer een nichtje van Sara Agneta Kemper, die gehuwd was met dominee Ericus Fredericus Alberti van Spui 23 (T36, zie ook bijlage IV.G). Drie jaar na het huwelijk betaalde Dirk zijn poortergeld. Dit was vermoedelijk het moment dat Dirk als deelgenoot in het handelshuis van zijn vader werd opgenomen. Zijn broer Joan Adam, die vaandrig was bij de Schutterij, liet zich op dezelfde dag in het poorterregister inschrijven. Evenals zijn broer was Dirk actief in de Schutterij. Voordat deze in 1795 reorganiseerde, was hij reeds kapitein van Wijk 14. In de gereorganiseerde Schutterij werd Dirk eerst op 19 januari 1795 benoemd tot luitenant en op 20 maart van hetzelfde jaar tot kapitein.⁶ Daarnaast had hij een culturele belangstelling. Hij verzamelde tekeningen en prenten. Op de veiling van de verzameling van Arnout Lange in 1803 had hij onder meer een tekening van een arcadisch landschap door Jurriaan Andriessen aangekocht.⁷ Het een en ander zal er mee te maken hebben, dat hij in 1797 tegelijk met zijn broer Joan Adam honorair lid werd van de Amsterdamse Stadstekenacademie.⁸

Dirk is tot zijn overlijden op 19 april 1834 op Oudezijds Voorburgwal 183 blijven wonen. Zijn broer Joan Adam, die toen bij hem inwoonde, deed aangifte van het overlijden, tezamen met Dirks schoonzoon George Hendrik Matthes, die sinds 1813 gehuwd was met Dirks enige kind Petronella Elisabeth van Lankeren (bijlage IV.G). Uit dit echtpaar is de tak Van Lankeren Matthes voortgekomen. De grootvader van deze George Hendrik, die evenals hij verderop op Oudezijds Voorburgwal nr 221 woonde, is ook opdrachtgever van Andriessen geweest (bijlage II.51). De weduwe van Dirk bleef daarna op de Oudezijds Voorburgwal wonen. Zij overleed hier op 20 mei 1853. Drie jaar later werd de verzameling van Dirk van Lankeren op 22 januari 1856 e.v.d. geveild. De collectie omvatte toen 592 lotnummers met tekeningen en 523 met prenten, waaronder veel topografische werken betreffende Amsterdam.⁹ De in 1803 aangekochte tekening van Jurriaan Andriessen was hier niet bij. Wel twee landschappen van Anthony Andriessen naar werken van Wijnants en Adriaan van der Velde.¹⁰

Lit: Maris van Sandelingenambacht 1955.

1) Schmidt 1813, p.34. 2) GAA, Kw. E8¹, fol.33. Omnummering: Wijk 9, verp.nr 2459 → kl.nr 37 → Buurt B, nr 2 → 183. 3) GAA, Kw. S6, fol.144. Zie ook: GAA, NA 15062, akte 780 (nots Abraham van Beem, dd. 9 juli 1773; machtiging aan Balthasar Dirksz Schröder tot verkoop van het huis). Dirk Cloppenburg had het op 7 september 1756 voor f 21.600 verworven van Pieter Willems broer Anthony Jan van Lankeren die het een paar maanden eerder op 26 juli had aangekocht. GAA, Kw. A6, resp. fol.107^v en fol.102. 4) GAA, Arch. 5061, inv.nrs 1140, fol. 230^v, dd. 11 mei 1806 en idem, inv.nr 1148, fol. 211, dd. 18 november 1807. 5) Brokken & Frijhoff 1992, p.134. 6) Jochems 1888, p.114. 7) Veiling Amsterdam, dd. 12-12-1803, Kunstboek A, Nr 18. 8) GAA, Arch. 265, inv.nr 65. 9) Lugt-nr 22746. 10) Kunstboek G, nr 177.

46. Aernoud David van Lennep (1728-1795); Amsterdam, Herengracht 448 (T34)

Volgens Izaak Schmidt had Andriessen in de zaal van het huis van de heer Van Lennep, dat in die tijd (1813) bewoond werd door een heer Braunsberg, een aantal arcadische landschappen geschilderd.¹ Het betreft hier het huis Herengracht 448, want dat werd in 1796 door de erven van Aernoud David van Lennep verkocht aan de bankier Lodewijk Braunsberg (1745-1815).² Het huis was in 1717 voor *f* 56.000 in bezit gekomen van Aernoud van Lennep (1658-1728), de grootvader van de eerder genoemde Aernoud David. Bij het overlijden van zijn moeder in 1778 was het huis aan hem toegekomen. Hij heeft het huis daarna vrijwel geheel nieuw laten optrekken en voorzien van een zeer strakke neoclassicistische natuurstenen voorgevel. In deze periode zullen ook de behangsels met arcadische landschappen zijn aangebracht. Naar alle waarschijnlijkheid heeft het ontwerp dat slechts met "Van Lennep" geannoteerd is (T34) betrekking op deze opdrachtgever.

Tijdens de verbouwing kreeg het huis een opmerkelijke indeling die vooral bepaald wordt door de twee enorme, op representativiteit gerichte trappenhuizen. Op de bel-etage aan de voorzijde van het huis bevindt zich een zaal over de gehele breedte van het huis. Gezien de stijl van de betimmering en de datering van de camee-imitatie door Adriaan de Lelie boven de dubbele deur, moet de inrichting van dit vertrek pas omstreeks 1790 tot stand zijn gekomen. Precies in het midden achter de zaal bevindt zich een brede gang met ter linkerzijde daarvan de twee trappenhuizen. De gang loopt door tot aan de twee vertrekken aan de achterzijde van het huis. In een van deze twee vertrekken, vermoedelijk de linker, moeten zich de behangsels van Andriessen hebben bevonden

Aernoud David van Lennep was op 1 september 1728 geboren als zoon van de doodsgezinde David Leeuw van Lennep (1683-1745) en diens tweede echtgenote Hester Barnaart (1695-1778). Op het moment dat Aernoud David het huis betrok was hij reeds weduwnaar van Catharina de Haen (1736-1776), met wie hij in 1756 was gehuwd. Zoals veel familieleden van de Van Lenneps was hij koopman in garen en O.I. zijde. Wat betreft het sociale leven was hij in 1789 effectief lid geworden van Felix Meritis waar bij onder meer de bijeenkomsten van het Departement Tekenkunde en die van Koophandel bijwoonde.³ Uit zijn huwelijk met Catharina de Haen zijn twee volwassen dochters voortgekomen. De oudste, Hester was op 11 mei 1777 gehuwd met Jan Willink. Zij woonden vanaf 1790 op Herengracht 386 (zie D11 en bijlage II.2). Aernoud David was verder een volle neef van David van Lennep van Huis te Manpad (D4). Elisabeth van Lennep die met Anthony Backer op Herengracht 535 woonde was een achternichte van hem (D13, zie ook bijlage IV.E).

Na de dood van Braunsberg in 1817 kwam Herengracht 448 in bezit van zijn zwager Johannes Kluppel, wiens erfgenamen het huis tot 1890 in gebruik hebben gehad. Daarna is het verschillende keren van eigenaar verwisseld en was het voornamelijk in gebruik als kantoor. In 1923 werd het huis verkocht aan de Handelsmaatschappij H. Albert de Bary & Co., reeds eigenaar van de aangrenzende percelen Herengracht 450 t/m 456, die hier tegenwoordig nog steeds gevestigd is. De voorzaal, de gang en de twee trappenhuizen zijn nog in oorspronkelijke staat, de twee achterzalen zijn in de loop der tijd ontdaan van hun oorspronkelijk decoratie.⁴

Lit: De Balbian Verster 1930, pp.227-229; Den Herder 1943; NP 44 (1958), p.166; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.553-554.

1) Schmidt 1813, p.35: "onder zyne (Andriessen) uitmuntenste werken kunnen gerangschikt worden, is vooreerst een zaal die uit verscheidene vakken bestaat, en die hy voor wylen den Heer van Lennep heeft geschildert, welk huis thans bewoond wordt door den Heer Braunsberg". 2) Aernoud David van Lennep was op 17 januari 1795 overleden. Het huis werd toen verkocht voor *f* 77.000. 3) GAA, Arch. 59, inv.nrs. 80 en 175. In 1788 was hij reeds kandidaat lid van beide departementen, tevens werd hij op 26 september van hetzelfde jaar geballoteerd bij het Departement Natuurkunde. GAA, Arch. 59, inv.nr 235.4) Eigen waarneming.

47. Mr. David van Lennep (1721-1771); Heemstede, Huis te Manpad (D4 en T13)

Na eerst eigenaar te zijn geweest van de hofstede Groenendaal kocht David van Lennep op 21 mei 1767 voor *f* 58.000 de nabij gelegen buitenplaats Huis te Manpad van Debora Elias, weduwe Van der Meer. De aanschaf van Huis te Manpad had vermoedelijk te maken met zijn op handen zijnde huwelijk met Maria Machteld van Sypesteyn (1724-1774), dat nog hetzelfde jaar op 25 september plaatsvond in Renesse. De bruid was toen weduwe van de Haarlemse burgemeester Pieter van Schuylenburch, Heer van Moermont en Renesse.

Het van oorsprong zeventiende-eeuwse huis, dat reeds in 1722 aanzienlijk was verfraaid, werd door David met eenderde vergroot door een aanbouw aan de achterzijde. In de middenzaal op de hoofdverdieping, gedecoreerd in de late rococostijl, liet Van Lennep behangsels met arcadische landschappen door Andriessen aanbrengen (D4 en T13). Gezien de datering van deze behangsels was de verbouwing in 1770 zo goed als voltooid. De totale kosten hiervan bedroegen ruim *f* 20.000.

David werd op 3 oktober 1721 geboren uit een doopsgezind geslacht als zoon van Jacob van Lennep (1686-1725) en Petronella de Neufville (1688-1749). Door de zijdehandel, waarin David ook belangen had, was de familie in de zeventiende eeuw tot grote welstand gekomen. Zijn moeder bewoonde Herengracht 475 dat zij in de jaren 1730-1735 had laten verbouwen tot een majestueus herenhuis (zie ook bijlage II.25). In dit huis, waar hij

vanaf zijn elfde is opgegroeid, bevinden zich nog steeds de behangsels van Isaac de Moucheron. Deze zullen David ongetwijfeld hebben geïnspireerd tot de opdracht aan Andriessen.

Hoewel hij de meestertitel voerde is niet bekend waar hij zijn rechtenstudie heeft gevolgd. Zijn inschrijving is niet aangetroffen bij de universiteiten van Franeker, Groningen, Leiden en Utrecht. Toen David in het huwelijk trad met Maria Machteld van Sijpestein was hij reeds twee maal weduwnaar. In 1745 was hij gehuwd met de Haarlemse burgemeestersdochter Margaretha Sylvius (1722-1757). Hij vestigde zich toen in Haarlem waar hij een huis aan de Kruisstraat bewoonde. Ten behoeve van dit huwelijk was David overgegaan tot de staatskerk wat de mogelijkheid gaf toe te treden tot de Vroedschap van Haarlem. Hiermee was hij de eerste van zijn familie die openbare ambten bekleedde. Ondanks de grote welstand van de familie waren ze vanwege hun doopsgezinde geloof hiervan uitgesloten. Uit dit eerste huwelijk werden zeven kinderen geboren waarvan alleen twee zoons in leven bleven. Zeven jaar na het overlijden van zijn echtgenote hertrouwde hij met Magdalena van Teylingen, weduwe van mr. Anthony Pieter van der Lijn. Zij overleed een paar maanden na het huwelijk. David was een oom van Elisabeth van Lennep, die sinds 1774 Herengracht 535 met haar echtgenoot Anthony Backer bewoonde (D13 en T32). Aernoud David van Lennep van Herengracht 448 (T34) was Davids volle neef (zie bijlage IV.E)

Na het overlijden van David van Lennep in 1771 kwam de buitenplaats in bezit van zijn zoon mr. Cornelis van Lennep. Zijn nazaten hebben Manpad tot 1953 in bezit gehad. In dat jaar werd de in verval geraakte buitenplaats verkocht aan de diplomaat J. Visser, die vervolgens veel herstel- en restauratiewerkzaamheden heeft laten uitvoeren. Om de buitenplaats voor de toekomst veilig te stellen heeft hij in 1979 de "Stichting Huis te Manpad" in het leven geroepen.

Lit: Elias 1903-1905, pp.965-969; Van Lennep 1861, dl.II, p.53; De Boer 1950/2; Joustra 1992; Joustra 2003

48. Isaac Lodewijks jr. (1744-1809); Amsterdam, Keizersgracht 293 (T155)

In 1784 kocht de doopsgezinde kassier Isaac Lodewijks jr. het huis Keizersgracht 293 voor f 40.000 van de erven van Josina de Haas, weduwe van Daniël Beck.¹ Tot de koop van dit huis, genaamd "De Stad Trier", behoorde ook een perceel in de nabij gelegen Wolvenstraat. Het huis had toen nog een halsgevel die omstreeks 1738 was aangebracht in opdracht van François Straalman.² In 1928 bevonden zich in de zaal van het huis nog een beschilderd plafond en een schoorsteenstuk, die volgens de *Voorloopige Lijst* beide door Jacob de Wit waren geschilderd.³ Het schoorsteenstuk is gedateerd 1746 en moet daarom in opdracht van Matthijs Oosten zijn gemaakt, die in dat jaar de nieuwe eigenaar van het huis was geworden.⁴ Het schoorsteenstuk bevindt zich sinds 1958 tezamen met de boezem en marmeren mantel in de collectie van het Rijksmuseum.⁵ Kort voor dat jaar zijn er interieurfoto's in het huis gemaakt die tonen dat toen ook nog de plafondschildering in het huis aanwezig was. Gezien de schilderijstijl van deze hemellucht met allegorische voorstelling is deze terecht door Staring afgewezen als werk van De Wit.⁶

De behangsels van Andriessen kunnen vanwege de topografische tekeningen, die als model voor de ontwerpen voor Lodewijks (T155) gebruikt zijn, pas dateren vanaf 1796. Vermoedelijk waren deze behangsels met Hollandse landschappen bestemd voor de eetkamer van het huis. Ze worden niet vermeld in de *Voorloopige Lijst* en zullen daarom reeds vóór 1928 uit het huis zijn verdwenen. Wel wordt in de lijst gesproken over een zij- en binnenkamer met een decoratie in empire-stijl, bestaande uit een stucplafond, een marmeren schoorsteen met daarboven een vergulde spiegel en friezen boven de dubbele deur. Deze inrichting dateerde vermoedelijk van omstreeks 1810, toen ook de top van de gevel werd vervangen door een rechte kroonlijst met tandlijst.⁷

Isaac Lodewijks werd op 20 september 1744 geboren als zoon van Isaac Lodewijks sr. (1708-1788) en Geertruy Hagen (1714-1798). Beide ouders kwamen uit Duitsland. Moeder Geertruy kwam uit Holstein. Isaac sr. was geboren in Danzig, waar zijn vader volgens de akte van ondertrouw in 1738 nog woonachtig was. Isaac jr. runde een kassierderij die gevoerd werd onder de firma Lodewijks & De Haas. In 1778 werd hij beschouwend lid van het Departement van Koophandel van Felix Meritis.⁸ Daarnaast was hij vanaf 1787 lid van het patriottische genootschap De Vaderlandsche Maatschappij en daarna van Doctrina & Amicitiae.⁹ Van beide genootschappen is hij tot zijn dood in 1809 lid gebleven. Hoewel hij in mei 1795 tot de 120 genomineerden behoorde om gekozen te worden in de Raad van Amsterdam, heeft hij zich daarna geëxcuseerd.¹⁰ In 1787 kreeg hij voor f 18.500 de buitenplaats Rijgersdaal aan de Amstelveense Weg in eigendom. In het park van deze buitenplaats heeft hij zich in 1792 tezamen met zijn familie door Adriaan de Lelie laten portretteren.¹¹ De afgebeelde familieleden zijn: Isaacs moeder, zuster Cecilia (1742-1811), die ongehuwd was, zuster Geertruy (1739-1796), toen weduwe van Jan de Haas, en de zoon van dit echtpaar Abraham de Haas (1767-1823).

Neef Abraham de Haas heeft na de dood van Isaac jr. in 1809 de kassierderij voortgezet. Tevens heeft hij toen het huis op de Keizersgracht uit de nalatenschap van zijn oom voor f 20.000 overgenomen. Hij zal verantwoordelijk zijn geweest voor de empire-decoratie van de suite in het voorhuis en voor de renovatie van de gevel. Nadat Abraham de Haas in 1823 was overleden, stond het huis in 1825 leeg.¹² Tot omstreeks 1829 werd het

huis met zeven personen bewoond door een zekere De Kock, ontvanger der directe belastingen. De huurwaarde van het huis werd toen getaxeerd op *f* 1300.¹³ Daarna betrok de weduwe Rahusen het huis, die er in 1841 nog steeds woonde.¹⁴ De huurwaarde was toen *f* 1350. In 1923 was hier het Sanitair-Technische Bureau Pfaff's Patenten gevestigd.¹⁵ Omstreeks 1980 is het huis ten behoeve van de Nederlandse Crediet Maatschappij tezamen met een aantal belendende percelen vervangen door aangepaste nieuwbouw.¹⁶

Lit: Lourens 1960; Van Houten 1962; Cat.tent. Amsterdam 2002, nrs 92-93.

1) GAA, Kw. E7, fol.519. 2) Van Houten 1962. Zie ook: GAA, Kw. P5, fol.70. 3) Voorlopige Lijst 1928, p.257. 4) GAA, Kw. V6, fol.13. Na de dood van Mathijs Oosten, die in 1759 het huis aan de Wolvenstraat verwierf, werden beide panden in 1775 verkocht aan Daniël Beck. 5) RMA, inv.nr BK-1958-81. Zie ook: *Bulletin van het Rijksmuseum* 1958, p.45. Het schoorsteenstuk wordt afgebeeld in: Koolhaas-Grosfeld 2001, p.32. Staring (1958, p.154) vermeldt het schoorsteenstuk zonder actuele verblijfplaats. 6) Staring 1958, p.90 en interieurfoto's in GAA/TA. 7) Het in 1791 door Adriaan de Lelie geschilderde portret van Geertruy Hagen zou wat betreft de plaats van de schoorsteen in principe te lokaliseren zijn in de voorkamer van Keizersgracht 293. Geertruy woonde namelijk in bij haar zoon. Dit interieur vertoont echter een neoclassicistische afwerking in plaats van een in empire-stijl. Indien de laatst genoemde inrichting pas van 1810 dateert dan hebben de interieurafwerkingen elkaar snel opgevolgd. Het schilderij bevindt zich in de collectie van het AHM (inv.nr SA 39714. Zie ook Cat.tent. Amsterdam 2002, nr 92. De eerdergenoemde interieurfoto's (zie ook noot 6) in GAA/TA betreffen ook twee opnames van het empire-interieur in de voorkamer en een detailopname van de marmeren schoorsteenmantel in de tuinkamer. 8) GAA, Arch. 59, inv.nr 89 (nr 39). 9) GAA, Arch. 684, inv.nr 40 (nr 356). 10) Breen 1914, Bijl. I en p.37. 11) Coll: AHM, inv.nr SA 39715. Zie ook: Cat.tent. Amsterdam 2002, nr 93. 12) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5. Wijk 38, kl.nr 244 (voorheen verp.nr 1151) → Buurt KK, nr 318 → 293. 13) GAA, Arch. 5012, inv.nr 6. 14) GAA, Arch. 5012, inv.nr 8. 15) *Het Leven* 19 (1923), p.993. 16) Spies e.a. 1991, p.182.

49. Dirk Luden (1744-1807); Amsterdam, Keizersgracht 105 (T103 en T104)

Na de dood van Jacob Luden (1703-1784) kreeg zijn zoon Dirk Luden op 28 april 1785 bij boedelscheiding Keizersgracht 105, genaamd *De Bruynvis*, toebedeeld.¹ Jacob Luden had dit huis "met alle de vaste spiegels, blaffons, schoorsteenstukken en behangsels aan hetzelfde huis behorende" in 1756 gekocht voor *f* 56.000. Hij betaalde nog eens *f* 6000 apart voor de meubelen die zich in het huis bevonden.² Van deze inrichting is niets bewaard gebleven. Jacob Luden heeft zowel de gevel als het interieur aanzienlijk laten renoveren. De nieuwe gevel van het dertien meter brede perceel kreeg slechts drie traveeën met een ingang in het midden, die tezamen met de vensters op de twee verdiepingen daarboven werden omgeven door een hardstenen omlijsting de rococostijl. De gevel kreeg ter afsluiting een verhoogde kroonlijst, waarin een bruinvis werd uitgebeeld.³ Volgens de *Voorlopige Lijst* waren er in 1928 nog twee vertrekken van het huis gedecoreerd in rococostijl.⁴ Het geschilderde plafondstuk in het kabinetje bij het trappenhuis, waarvan de architect F.A. Warners (1888-1952) in mei 1940 nog een vluchtige schets heeft gemaakt, is vermoedelijk ook in de periode van Jacob Luden aangebracht (afb. T103.1).⁵

Nadat Dirk het huis in eigendom had gekregen, vond er weer een aanzienlijke verbouwing plaats. In 1787 werd de verponding van het huis verhoogd, omdat er aan de achterzijde van het huis een zaal en een keuken waren aangebouwd.⁶ Blijkens de opmetingen die Warners van deze zaal, die over de gehele breedte van het huis liep, gemaakt heeft, had deze een betimmering in neoclassicistische stijl voorzien van pilasters en ornamenten in de vorm van gebeeldhouwde festoenen (afb. 104.1a-c). Hoewel Andriessen voor deze zaal een drietal wandontwerpen heeft gemaakt (T104), zijn de behangsels voor deze zaal naar alle waarschijnlijkheid geschilderd door Egbert van Driest. Vermoedelijk heeft Andriessen de eetkamer, die zich onder het rechter deel van de zaal bevond, wel voorzien van behangsels met Hollandse landschappen (T103). Gezien de datering 1785 op één van de twee bewaard gebleven ontwerpen voor deze eetkamer, is Dirk direct na de verwerving van het huis met zijn verbouwingsplannen begonnen. Twee andere interieurfoto's uit 1940 die alleen betrekking kunnen hebben op de voorkamer in de linker suite, leren dat dit vertrek ook in neoclassicistische stijl was gedecoreerd.⁷ Niet alle kamers werden gerenoveerd. Een opmeting van de rechter achterkamer laat zien dat dit vertrek een betimmering had in een ingehouden rococostijl die uit de periode van vader Jacob Luden moet dateren.⁸

Dirk Luden was de tweede zoon uit het huwelijk van Jacob Luden en Elsinga Wooningh. Vader Jacob was naast stokviskoper, vanaf 1748 tevens kapitein der Schutterij. In 1765 betaalde Dirk zijn poortergeld. Hij was net als zijn vader koopman, maar het is niet bekend wat voor handel hij dreef of van welke firma hij lid was. In hetzelfde jaar werd hij in de Schutterij tot vaandrig benoemd.⁹ Een jaar later huwde hij in Amsterdam met Catharina Dusart met wie hij in 1768 Herengracht 162 ging bewonen.¹⁰ Dit huwelijk was van korte duur. In 1771 hertrouwde hij als weduwnaar met Elisabeth van Heyningen (1750-1829), dochter van Albert van Heyningen en Susanna Christina Verbruggen.

Afgezien van het huis aan de Keizersgracht, had Dirk in 1785 ook het pakhuis de Liefde en de stalling Vreedevelt aan de Prinsengracht van zijn vader geërfd.¹¹ Nadien heeft hij zijn onroerend goedbezit aanzienlijk uitgebreid. Zo verwierf hij in 1788 Keizersgracht 64, waar de vorige eigenaar Wilhelm Willink plafondschilderingen in de zaal en binnenkamer had laten aanbrengen.¹² In 1791 kocht hij voor *f* 31.000 Keizersgracht 101 van schepen Cornelis Munter, zodat hij vanaf dat ogenblik drie aangrenzende percelen aan de

Keizersgracht in bezit had.¹³ Na 1800 ging het Dirk financieel niet meer zo voor de wind. In 1801 deed hij het grootste deel van zijn onroerend goedbezit van de hand, waaronder Herengracht 162, dat hij tot dan had verhuurd, en zelfs zijn eigen woonhuis aan de Keizersgracht.¹⁴ Hij overleed in 1807 in Ouderkerk a/d Amstel, hij werd in de Oude Kerk van Amsterdam begraven. Elisabeth van Heyningen, die hem meer dan twintig jaar overleefde, stierf in 1829 op Keizersgracht 743.

Abraham de Haan, die in 1801 de nieuwe eigenaar van Keizersgracht 105 werd, verhuurde het huis. Rond 1805 kwam het in bezit van de koopman H. Rahusen, die het zelf ging bewonen.¹⁵ Vermoedelijk is deze Rahusen dezelfde als degene bij wie Christiaan Andriessen, blijkens een 23 oktober gedateerd dagboekblad, bezig is met het vernissen van de behangsels.¹⁶ Rahusen heeft het huis tot zeker 1829 in bezit gehad.¹⁷ In 1841 wordt Keizersgracht 105 bewoond door de koopman G. Bunge en was de huurwaarde *f* 1800 per jaar.¹⁸ In 1936 werd het huis samen met nr 103 verworven door de A.V.R.O., die reeds nr 107 in bezit had. Deze liet zowel nr 103 als nr 105 afbreken om het te laten vervangen door een nieuw pand dat huisvesting moest geven aan de opnamestudio's. Het nieuwe gebouw, dat ontworpen werd door F.A. Warners, kreeg een gevel overeenkomstig de oude van nr 105, maar nu voorzien van vijf traveeën. Tijdens de afbraak waren, afgezien van het eerder genoemde plafond, alle andere schilderijen al uit het huis verdwenen. Door de oorlog werd de bouw sterk vertraagd en vond de oplevering pas in 1944 plaats. De A.V.R.O. heeft het pand nooit in gebruik genomen, omdat men na de oorlog alle programma-aangelegenheden naar Hilversum heeft verplaatst. Tot 1966, toen het werd aangekocht door de Theologische Hogeschool van Amsterdam, heeft de A.V.R.O. het pand verhuurd aan verschillende instellingen.¹⁹

Lit: NP 5 (1914), pp.279 en 281.

1) Van Eeghen 1984, p.64. 2) GAA, Kw. A6, fol.7^v-9^v. Hij kocht het huis toen van de erfgenamen van Pieter Bock. Later in hetzelfde jaar (11 oktober) kocht hij ook het naastgelegen pand Keizersgracht 103 voor *f* 15.500 met "alle behangsels, schilderijen in de schoorstenen en ornamenten, mitsgaders het geene aard of nagelvast is" van de erfgenamen van David Backer. GAA, Kw. A6, fol.278. 3) Van Houten 1962. 4) Voorlopige Lijst 1928, p.247. 5) GAA, Arch 1032, doos 014 (schets IV). De huidige verblijfplaats van dit plafond door een onbekende kunstenaar, dat een afmeting had van 224,5 x 370 cm, is niet bekend. 6) GAA, Arch. 5044, inv.nr 234. Omnummering: Wijk 47, verp.nr 4020 → kl.nr 343 → Buurt RR, nr 218 → 105. 7) De foto's zijn aanwezig in de Atlas van het GAA. De Voorlopige Lijst (1928, p. 247) vermeldt abusievelijk dat de linker suite in rococostijl was gedecoreerd. De derde foto in het GAA betreft de deur van de zaal in het achterhuis. 8) GAA, Arch. 1032, doos 014 (blad o3). 9) Jochems 1888, p.121. 10) Vier Eeuwen Herengracht 1976, p.452. 11) Van Eeghen 1984, p.64. 12) Van Eeghen 1975/2, pp. 28 en 30. 13) GAA, Kw. 7M, fol.315. 14) GAA, Kw. 7X, fol.148. 15) GAA, Arch. 5044, inv.nr 398. 16) Coll. GAA/TA, doos Fisscher (Veiling Amsterdam 1903, nr 379). 17) GAA, Arch. 5012, inv.nr 6. 18) GAA, Arch. 5012, inv.nr 8. 19) Mars 1985, pp.67-69.

50. Gerardus Matheus van Marwijk (1754-1825); Amsterdam, Singel 138 (T154)

In 1796 kocht Gerardus Matheus Singel 138 voor *f* 40.000 van de erfgenamen van Jan van der Port, die op 16 maart van dat jaar was overleden.¹ Tot de koop behoorde ook een aangrenzend perceel aan de Herengracht (nu nr 123). De vorige eigenaar had dit pand verbouwd tot een stal en pakhuis, dat op het laatst voor *f* 300 per jaar werd verhuurd aan zijn aangetrouwde neef Barend Berkhoff (bijlage II.7).² Van Marwijk liet Singel 138 vervolgens inwendig verbouwen. De gang werd voorzien van schijndeuren en stucdecoraties in neoclassicistische stijl, waaronder twee trofeeën die enerzijds naar de Scheepvaart en anderzijds naar de Voorzichtigheid, Kunst en Wijsheid verwijzen.³ De zijkamer kreeg een nieuwe betimmering, waarvan de vakken voorzien werden van Hollandse landschappen door Andriessen (T154). Het nog aanwezige schilderstuk boven de *porte-brisée* van de zijkamer is niet van de hand van Andriessen, deze lijkt eerder te dateren uit het eind van de negentiende eeuw. Hoewel die aan de andere zijde van de *porte-brisée* wel achttiende-eeuws is, is deze evenmin aan Andriessen toe te schrijven.⁴

Gerardus Matheus van Marwijk werd op 3 februari 1754 in de Oude Kerk gedoopt als zoon van Mathijs van Marwijk (1704-1758) en zijn tweede echtgenote Cornelia Duijm.⁵ Op 27 december 1778 ging Gerardus Matheus in ondertrouw met Alida Maria van der Port (1759-1827), dochter van Jacob van der Port en Johanna Schoenmaker. De ouders van Gerardus Matheus waren toen al overleden, daarom trad zijn stiefvader Caspar Warendorp, met wie zijn moeder Cornelia Duijm in 1760 hertrouwd was, op als getuige. Volgens het Naamregister der Kooplieden was Gerardus Matheus koopman in thee en hield hij kantoor in het huis van zijn stiefvader, Warmoesstraat 112.⁶ De vader van Alida Maria van der Port was een volle neef van Eduard van der Port, de schoonvader van Wessel Scharff van Herengracht 252 (D32) en van Barend Berkhoff van Keizersgracht 389 (T116). Wessel Scharff en Berkhoff waren dus aangetrouwde achterneven van haar (zie ook bijlage IV.F). Mogelijk hield de aankoop van Singel 138 verband met deze familierelatie, want de vorige eigenaar, Jan van der Port had als vrijgezel de kinderen van zijn broer Eduard van der Port tot erfgenaam benoemd. Het is daarom niet ondenkbaar dat ook deze familierelatie een rol heeft gespeeld bij de opdracht aan Andriessen.⁷

Gerardus Matheus van Marwijk overleed in 1825 op Singel 138. In 1827 was dat ook het sterfhuis van zijn weduwe. Daarna werd het huis betrokken door J.H. van der Meulen, die hier ook nog in 1841 woonde.⁸ De top van de gevel is in de tweede helft van de negentiende eeuw gewijzigd. In 1988 werd het huis gehuurd door de

Universiteit van Amsterdam en was het in gebruik door de Stichting Raap.⁹ In de jaren negentig van de twintigste eeuw is het huis grondig verbouwd en opgedeeld in appartementen. De behangsels zijn reeds lang uit het huis verdwenen. De laat achttiende-eeuwse betimmering met het schilderstuk boven de *porte-brisée*, waarin niet de hand van Andriessen te herkennen valt, is nog steeds in de zijkamer aanwezig. De voormalige binnenkamer nu is opgedeeld in drie kleine vertrekken.

1) GAA, Kw. R7, fol.290. 2) Vier Eeuwen Herengracht 1976, p. 223 en GAA, NA 12518, akte 18 (noot Cornelis van Homrigh, Staat en inventaris van de nalatenschap van Jan van der Port, dd. 21 maart 1796). 3) Tulleners 1990, pp.51-52. Gezien de bewonersgeschiedenis van het huis - de vorige bewoner Jan van der Port bewoonde het huis sinds 1756 - lijkt het niet waarschijnlijk dat de decoratie van de gang tussen 1780 en 1790 tot stand zou zijn gekomen, zoals beweerd wordt door Tulleners 1990 en Freling (1996, p.147), maar eerder na 1796. Stilistisch gezien is de decoratie met deze datering ook meer in overeenstemming. 4) Jan Bulthuis lijkt eerder in aanmerking te komen als schilder van dit stuk. Zie: RKDimages kunstwerknr 72066. Wat betreft schilderij vertoont het veel verwantschap met de gesigeneerde bovendeurstukken in Herengracht 408. Zie: Voorlooppige Lijst 1928, p.215 waar de schilderstukken zonder vermelding van de kunstenaar worden genoemd. Zie ook afb. 309 en RKDimages kunstwerknrs 63808 en 63810. 5) Mathijs van Marwijk was eerst in 1728 gehuwd met Maria Planter en hertrouwde in 1746 als weduwnaar met Cornelia Duijm. 6) Naamregister der Koopliden [...] der stad Amsterdam 1783-1794. Warmoesstraat 112 was in 1774 aangekocht door Gerardus Matheus' grootmoeder van moederszijde, Cornelia du Mont, weduwe van Jan Willem Duijm. Toen Gerardus Matheus het pand in 1806 verkocht, bleek hij het als erfgenaam van Caspar Warendorp in gemeenschappelijk eigendom te hebben met zijn zuster Cornelia Maria van Marwijk, echtgenote van Anthonius Johannes Prizonius. Zie: Kam 1961, p.116. 7) Toen de vader van Alida Maria, Jacob van der Port, in 1741 in Amsterdam in ondertrouw ging met Johanna Schoenmaker, werd hij geassisteerd door zijn oom Jan van der Port sr, die de vader was van Jan jr. en Eduard van der Port. De Van der Ports waren afkomstig uit Leiden. Jan van der Port sr. (geb. 1683) was al in 1717 als kruidenier poorter van Amsterdam geworden. Jacob van der Port, die in 1743 als koopman poorter van Amsterdam werd, was in 1715 in Leiden geboren als zoon van Jacobus van der Port (geb. 1677) - in 1699 vermeld als lakendrapier - en Agatha Rouveroj. Jacobus en Jan sr. waren kinderen uit het huwelijk van Jacob van der Port en Cornelia van Barchem (zie ook bijlage IV.F). 8) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 5 en 8. Omnummering: Wijk 30, verp.nr 5189 → kl.nr 327 → Buurt RR, nr 15 → 138. 9) Tulleners 1990, pp.51-52.

51. George Hendrik Matthes (1709-1790); Amsterdam, Oudezijds Voorburgwal 221

Izaak Schmidt vermeldt in zijn manuscript uit 1812 dat Jurriaan Andriessen ook "eenige vakken voor een zaal in het huys van de Heer Matthes [geschilderd heeft], waar in er zyn daar tereere der Lykplechtigheden van, en by het graf van Maselia, door haren zoon Ergastus pryzen worden uitgereikt aan worstelaars, werpers, boogschutters, en anderen welke uitmuntende stukken, zo wy vernomen hebben, zyn uitgenomen, opgerold en op een zolder gepakt; daar die hunne plaatsen verplicht zyn geweest in te ruimen voor Damast, of behangselpapier".¹ De hier beschreven scène was ontleend aan een episode uit de *Arcadia* van Jacomo Sannazaro die door Pieter de Vlaming in het Nederlands was vertaald.²

De Amsterdamse familie Matthes was in het begin van de negentiende eeuw een wijdvertakte familie, waardoor het zonder vermelding van initialen niet makkelijk is vast te stellen om welk lid van de familie het precies gaat. Toch is er een aantal argumenten aan te voeren om deze te identificeren als George Hendrik Matthes (1781-1847) die in 1812 op Oudezijds Voorburgwal 221 woonde. Het huis was sinds 1768 in de familie en hij was de derde generatie die het huis bewoonde. Aangezien de behangsels historieonderwerpen verbeelden en ze in 1812 reeds naar de zolder waren verbannen, kan men vermoeden dat het om een vroeg werk van Andriessen gaat. Hierdoor komt de gelijknamige grootvader van de bovengenoemde Matthes het meest als opdrachtgever in aanmerking. Het gegeven dat hij diverse familierelaties had met Ernestus Ebeling van Singel 130 (T14 en bijlage IV.G) lijkt deze indentificatie te ondersteunen.

George Hendrik Matthes (1709-1790) had Oudezijds Voorburgwal in 1768 voor f 10.075 gekocht van de erfgenamen van Jacoba Elisabeth Grootenhuijs.³ Via moederszijde was zij een kleindochter van Romijn de Hooghe, die het huis in 1659 had verworven. Daar het huis meer dan honderd jaar steeds vererfd was, moet het in 1768 toe zijn geweest aan een opknapbeurt. Kort na aankoop zal George Hendrik Matthes ertoe zijn overgegaan de behangsels bij Andriessen te bestellen. Over de achttiende-eeuwse situatie van het huis is niets bekend; eind negentiende eeuw werd het huis geheel gerenoveerd en kreeg het de nog steeds bestaande gevel in neorenaissancestijl. Afbeeldingen van de gevel van voor deze verbouwing zijn helaas niet bekend.

George Hendrik Matthes werd op 5 februari 1709 luthers gedoopt als zoon van de uit Neurenberg afkomstige Georg Christoff Matthes (1678-1749). Deze was als vingerhoedmaker gevestigd aan de Noordzijde van de Overtoom en in 1703 getrouwd met Catharina Engelbrecht. George Hendrik Matthes maakte carrière als makelaar en linnenkoper. Deze zaken runde hij in compagnieschap met Joannes van de Velde. In 1742 trad hij in het huwelijk met zijn nicht Margaretha Matthes (1712-1765). George Hendrik woonde toen al aan de Oudezijds Voorburgwal, maar nog niet in het huis dat hij later zou kopen.⁴ Zijn vader was op dat moment woonachtig in Alkmaar.⁵ Margaretha en George Hendrik waren zowel van vaders- als moederszijde familie van elkaar (zie bijlage IV.G). Hun moeders waren zusters, terwijl de vaders halfbroers waren. Margaretha's broer George Lodewijk

Matthes jr. (1718-1769) zou in 1754 in het huwelijk treden met Sandrina van den Broeke, die op Singel 130 woonde en die als weduwe hertrouwde met Ernestus Ebeling (T14).

George Hendrik en Margaretha kregen vier kinderen van wie er twee de volwassen leeftijd bereikten. Toen het tweede kind, Johanna (geb.1745) in 1749 overleed, woonde George Hendrik aan de Kloveniersburgwal op de hoek van de Pesthuispoort. Hier woonde hij ook nog toen zijn echtgenote op 16 januari 1765 in de Oude Lutherse Kerk werd begraven. Wanneer het volgende jaar zijn jongste dochter Louisa (geb. 1749) overlijdt, blijkt hij verhuisd te zijn naar de Oudezijds Voorburgwal bij de Illustere School. Daar deze school vlak bij nr 221 lag, lijkt het niet onwaarschijnlijk dat hij het bewuste pand toen al als huurder bewoonde. De oudste dochter Anna Margaretha Matthes (1743-1798) trouwde in 1774 vanuit het huis aan de Oudezijds Voorburgwal met Anthony Ebeling (1732-1802), die een broer was van de eerdergenoemde Ernestus Ebeling van Singel 130 (zie bijlage IV.G). George Hendrik Matthes is tot zijn dood in 1790 op Oudezijds Voorburgwal 221 blijven wonen. Op 2 juni van dat jaar werd hij om half negen 's avonds vanuit dit huis in staatsie met twee koetsen begraven in de Oude Lutherse Kerk. Daarna ging zijn enige zoon George (1747-1801) het huis bewonen. Deze zoon was in 1780 te 's-Gravenhage gehuwd met Maria Juditha Neuwirth (1754-1815), dochter van Willem Ernst Neuwirth en Maria Hedwigh Müller. Dit echtpaar kreeg vier kinderen die allen in leven bleven en een huwelijk zouden aangaan. George zat niet alleen in de linnenhandel maar was ook eigenaar van de loodwitmolens De Zon en De Haan. Hij werd op 19 april 1801 vanuit het huis aan de Oudezijds Voorburgwal in de Nieuwe Lutherse Kerk begraven. Een jaar daarna hertrouwde zijn weduwe met de uit Rozendaal in Brabant afkomstige Pieter Lesné-Harel, weduwnaar van Jeanetta Jacoba van der Gon, en op dat moment woonachtig te Kessel. Deze nieuwe echtgenoot is vermoedelijk bij haar op Oudezijds Voorburgwal ingetrokken. Zij woonde hier namelijk nog toen haar tweede zoon Willem Ernst Matthes (1783-1844) in 1807 huwde met Sara Cornelia van Haaften (1786-1830), het buurmeisje van nr 219. Later verhuisde Maria Juditha naar Utrecht, waar zij op 6 december 1815 is gestorven. Inmiddels was de oudste zoon, de eerder genoemde George Hendrik Matthes het huis gaan bewonen. Hij was in 1813 getrouwd met Petronella Elisabeth van Lankeren (1787-1853), dochter van Dirk van Lankeren en Agneta Sara Femmina Kemper, die Oudezijds Voorburgwal 183 bewoonden. Voor dit huis had Dirks vader indertijd ook behangsels bij Andriessen besteld (zie bijlage II.45). George Hendrik was koopman in linnen en wollen goederen en als zodanig lid van de firma G.H. Matthes Gzn. Hij heeft vermoedelijk de behangsels van Andriessen naar zolder verbannen en vervangen door een modieuze wandbekleding. Tot zijn dood in 1847 is hij op de Oudezijds Voorburgwal blijven wonen. Zijn weduwe is daarna bij haar moeder op nr. 183 ingetrokken en overleed daar op 18 mei 1853. Uit het huwelijk van hun derde zoon Joan Adam Matthes is de tak Van Lankeren Matthes voortgekomen.

Lit: NP 39 (1953), pp.180 e.v.

1) Schmidt 1812, pp.34-35. 2) Vlaming 1730, Elfde onrijm, p. 142 e.v. Zie voor een bespreking van de Arcadia van Sannazaro: Kegel-Brinkgeve 1990, hoofdstuk VII.2. 3) GAA, Kw N6. fol.101-102v. Omnummering: Fluwelenburgwal Wijk 9, verp.nr 2482 → kl.nr 15 → Buurt B, nr 19 → Oudezijds Voorburgwal 221 4) Volgens Vier Eeuwen Herengracht 1796 (p.208) woonde hij in 1747 als huurder op Herengracht 79. 5) Zijn vader was inmiddels voor de tweede keer weduwnaar geworden en had zich voor f 1900 in de kost gekocht in het St. Elisabeth-mannenhuis te Alkmaar, waar hij in 1749 overleed.

52. Mathijs van Maurik, Warmoesstraat 134, Amsterdam (T91-T92)

In de tijd van Andriessen zijn in Amsterdam twee personen met de naam van Mathijs van Maurik aan te wijzen die wat betreft financiële positie in aanmerking komen als opdrachtgever. Beiden waren doopsgezind en koopman van beroep. De ene, Mathijs Jansz. geheten (1753-1804), hield kantoor in een pand op het Singel bij de Brouwersgracht, waar hij handel dreef in boter en op de West.¹ Toen hij in 1777 in het huwelijk trad met Leviena ten Broeke (1757-1803) bewoonde hij een huurhuis aan de Herengracht. In 1795 wordt hij voor het eerst gesignaleerd op Keizersgracht 194 dat zijn echtgenote een jaar tevoren van haar moeder Josina Beck had geërfd.² Meteen na het overlijden van zijn echtgenote heeft hij het huis verkocht.³ Over het huis dat hij tussen 1777 en 1794 bewoonde zijn geen gegevens bekend.⁴ Hoewel deze Mathijs van Maurik Jansz. door zijn lidmaatschap van De Vaderlandse Sociëteit en haar opvolger vertrouwd was met een deel van Andriessens opdrachtgevers komt hij niet als zodanig in aanmerking.⁵ Mede vanwege de ouderwetse schoorsteenpartij zoals afgebeeld op ontwerp T92b is dit moeilijk in Keizersgracht 194 te plaatsen.

De andere Mathijs van Maurik woonde vanaf 1782 in het pand Warmoesstraat 134. In dit huis is de schoorsteenpartij (T92b) beter te plaatsen. Naast twee wandontwerpen (T92) is ook een ontwerp voor een schoorsteen in de zaal bewaard gebleven (T91). Mathijs had het huis aan de Warmoesstraat genaamd *de Kleyne Wolff* in het eerdergenoemde jaar voor f 17.500 gekocht van Jan Tetterode.⁶ Mathijs dreef hier een handel in Engelse manufacturen.⁷ Deze Mathijs van Maurik was in tegenstelling tot zijn naamgenoot niet in Amsterdam geboren maar afkomstig uit Utrecht. In 1763 kocht hij het poorterschap van Amsterdam. Hij woonde hier echter al eerder want toen hij in 1757 te Heino trouwde met de aldaar geboren Johanna Schoenmaker werd het huwelijk in Amsterdam aangetekend. Het echtpaar kreeg twee kinderen die beiden in Amsterdam werden gedoopt, Mathijs jr.

op 7 maart 1764 en Catharina op 5 april 1767. Verder is weinig over het gezin bekend. Alleen dat Johanna Schoenmaker in 1775 regentes was van het weeshuis der doopsgezinde Collegianten, d'Oranje Appel, toen ook Cornelis Ploos van Amstel regent was van deze instelling.⁸ Van geen van de gezinsleden is in Amsterdam een overlijdensakte gevonden. Vermoedelijk is het gezin op een gegeven moment naar Zwolle verhuisd. Het huis in de Warmoesstraat werd in 1806 door de executeuren van zijn nalatenschap verkocht.⁹ In deze akte wordt vermeld dat Mathijs in 1802 te Zwolle was overleden. Kennelijk waren zijn echtgenote en zijn kinderen hem reeds voorgegaan. De nieuw eigenaar die het voor f 8600 in handen kreeg was de behangselmaker Pierre Jacques Bourier. Het huis, dat gelegen was naast het hoekhuis benoorden de Papenbrugstraat, heeft begin twintigste eeuw tezamen met meerdere panden plaats moeten maken voor de in 1913 gereed gekomen Effectenbeurs.¹⁰

1) Naamregister van alle kooplieden [...] der stad Amsterdam, 1766-1802. 2) Breen 1915, p.84. Toen hij in januari 1795 zitting nam in de Provisionele raad van Amsterdam gaf hij dit adres op. Breen 1914, pp.8-9. 3) GAA, NA 18605, boedelscheiding dd. 23 augustus 1803 bij notaris Pieter Lijndrajer en GAA, Kw. Z7, fol.297^v. 4) Toen Mathijs' broer Adriaan in 1783 huwde met Flistina ten Broeke (een zuster van Leviena) woonde deze eveneens op de Herengracht, waardoor het waarschijnlijk lijkt dat het om hun ouderlijk huis gaat. Hun vader had dit huis niet in eigendom. Alleen Herengracht 95 is van 1761 tot 1771 in bezit geweest van een Jan van Maurik. Herengrachtboek 1976, p.213. 5) GAA, Arch. 684, resp. inv.nrs 218 en 5. 6) GAA, Kw. C7, fol.463^v en Kam 1961, p.139. 7) Naamregister van alle kooplieden [...] der stad Amsterdam, o.a. 1786. 8) Ploos van Amstel 1980, p.163. 9) GAA, Kw. C8I, fol.138^v. 10) Wijnman 1971, pp.95 en 114.

53. Henric Muilman (1743-1812); Amsterdam, Herengracht 476 (T145)

In 1792 kocht Henric Muilman Herengracht 476 voor f 65.900 van de erven van Aernoud van Lennep.¹ Het van oorsprong zeventiende-eeuwse huis met kolossale pilasterorde was in 1670 gebouwd voor François de Vicq. Het vijfdelige plafond in de zaal dat is toe te schrijven aan Gerard de Lairese betreft een van de weinige sporen uit de tijd van de bouwheer.² David de Neufville, die het huis in 1708 in bezit kreeg, is verantwoordelijk geweest voor het nog steeds bestaande tuinhuis. Nadat het huis in 1729 in eigendom kwam van Dirk van Lennep Dirksz., een schoonzoon van David de Neufville, is het ingrijpend verbouwd. Het fronton, dat de gevel bekroonde, maakte plaats voor een gebeeldhouwde balustrade en de kruisvensters werden vervangen door grotere schuiframen. Ook het interieur onderging een complete metamorfose. De kosten liepen zozeer uit de hand dat de inmiddels weduwnaar geworden Dirk van Lennep het moederlijk erfdeel van zijn kinderen door onhandige speculaties dreigde te verkwanselen. Zijn schoonfamilie greep in door hem onder curatele te stellen, waarop Dirk van Lennep naar Utrecht verhuisde. In 1734 verkocht de familie het huis voor f 70.000 aan Jean de Wolff. De f 12.000 die de koper apart moest betalen voor de inrichting, geeft al aan hoe rijk het interieur in die tijd moet zijn geweest. Hiertoe behoorden onder meer behangsels, plafond-, schoorsteen- en bovendeurstukken.³ De sobere afwerking van het nog steeds bestaande trappenhuis doet vermoeden dat de plannen hiervoor nooit zijn voltooid.

Toen het huis in 1792 werd overgedragen aan Muilman vinden we in de verkoopakte niets terug van de eerdergenoemde interieurelementen, terwijl ze in 1757 nog wel expliciet vermeld werden in de overdracht aan Aernoud van Lennep. Muilman liet het huis wederom grondig verbouwen. De belangrijkste verandering betrof de verplaatsing van de ingang naar de straatverdieping waardoor op de hoofdverdieping aan de straatzijde een andere indeling van de kamers ontstond. De 1792 gedateerde en vermoedelijk door B.W.H. Ziezenis gemaakte opmeting wijst erop dat Muilman meteen na aankoop met de verbouwing is begonnen. Dit blijkt ook uit het 1793 gedateerde ontwerp van Andriessen (T145). Tijdens de restauratie in 1942 trof men achter de wandbespanning van de grote kamer aan de voorzijde een plank aan met het jaartal 1802. Kennelijk heeft de verbouwing enige jaren in beslag genomen.

Henric Muilman werd in 1743 in Amsterdam geboren als zoon van de koopman en bankier Nicolaas Muilman (1709-1790) en Maria Henriëtta van Couwenhoven (1712-1772). De koop van het poorterschap op 16 november 1765 zal het moment zijn geweest dat Henric toetrad tot de firma Muilman & Soonen. Het kantoor van deze firma was jarenlang gevestigd op Herengracht 258, het huis van Henrics oom Daniël Roelof Muilman. Nadat deze oom in 1801 was overleden, heeft Herengracht 476 tot de liquidatie van firma in 1811 dienst gedaan als kantoor. Naast koopman en bankier vervulde Henric diverse regentenambten. In 1773 was hij Commissaris en in 1775 Schepen. Hij heeft bijna twintig jaar (1776-1795) in de Vroedschap gezeten. Omdat hij tot de meer behoudende leden van de regering behoorde, werd hij in maart 1787 door de patriotten uit zijn ambt ontzet. Door de inval van de Pruisen werd dit na een maand al weer teruggedraaid. Verder was hij in 1773 directeur van de Levantsche Handel en in 1782 directeur van de Stads Beleningskamer.

Op 9 december 1770 trad hij in het huwelijk met Susanna Cornelia Hartsinck (1749-1771), dochter van mr. Pieter Hartsinck en Johanna Margaretha Hasselaer. Zij was een zuster van Pieter Cornelis Hartsinck (1756-1809) bij wie Andriessen en zijn zoon Christiaan eind juni 1805 of 1806 een paar dagen te gast waren op diens buitenplaats Vogelensang, zoals blijkt uit een aantal dagboektekeningen van Christiaan (zie ook bijlage IV.I).⁴ Als lid van het tekengenootschap Pax Artium Nutrix was Andriessen tevens een goede bekende van Susanna's volle

neef Jan Caspar Hartsinck (1749-1824).⁵ Susanna stierf echter binnen een jaar na het huwelijk in het kraambed van een tweeling. Na vijf jaar weduwnaar te zijn geweest, hertrouwde Henric met een volle nicht van zijn eerste vrouw; Susanna Cornelia Mogge (1753-1806), Baandervrouwe van Haamstede en Vrouwe van Koudekerke en Welland. Zij was een dochter van mr. Willem Ferdinand Mogge en Johanna Eva Hartsinck en sinds 1773 weduwe van mr. Ferdinand van Collen, die een volle neef was van Abraham Muysart van Herengracht 572 (D8 en T23; zie ook bijlage IV.H). Henric kwam door dit huwelijk niet alleen in bezit van het fraaie kasteel Haamstede bij Zierikzee, maar mocht zich ook heer noemen van de heerlijkheden die zijn echtgenote had ingebracht. Vlak voor dit huwelijk hadden de aanstaande echtgenoten zich door Hermanus Numan afzonderlijk als weduwnaar en weduwe met hun kinderen en kind uit hun eerste huwelijk laten portretteren.⁶ Henric met zijn tweeling, van wie de zoon, Nicolaas Pieter achterlijk was en op jonge leeftijd zou sterven, en van wie de dochter, Susanna Cornelia (1771-1846) in 1792 in het huwelijk zou treden met Gerrit Hooft Jacobsz. (1772-1801), die een achterneef was van Hendrik Hooft Daniëlsz. van Herengracht 507 (T33; zie ook bijlage IV.H). Susanna Mogge had uit haar eerste huwelijk slechts een dochter, Johanna Ferdinanda (1774-1833), die een paar maanden na het overlijden van Ferdinand van Collen was geboren. Deze dochter huwde in 1793 met mr. Salomon Rendorp. Uit het huwelijk van het echtpaar Muilman-Mogge werden vervolgens nog twee kinderen geboren: Maria Henriëtte, die in het huwelijk zou treden met Albertus Johannes Schuijt, en Willem Ferdinand. Ten behoeve van hun zoon had Henric als huisleraar August Wilhelm Schlegel in dienst genomen, die op Herengracht 476 gewerkt heeft aan zijn beroemde Shakespeare-vertalingen.

Henric Muilman was een groot kunstliefhebber. Hij bezat een zeer aanzienlijke kunstcollectie en behoorde al vanaf 1766 tot de honoraire leden van de Amsterdamse Stadstekenacademie.⁷ De collectie omvatte ongeveer tweehonderd schilderijen van voornamelijk zeventiende-eeuwse Hollandse meesters, waaronder de *Kantwerkster* en de *Melkmeid* van Vermeer. De collectie werd in 1803 bezocht door de later beroemd geworden filosoof Arthur Schoppenhouer, die tijdens zijn verblijf in Amsterdam ook te gast was bij Dirk Versteegh (bijlage II.70).⁸ De tekeningen- en prentenverzameling was zeer bescheiden. Werk van Andriessen zoekt men hierin tevergeefs. Wel zijn van Andriessen twee schetsen bewaard gebleven naar schilderijen die zich in de collectie Muilman bevonden, maar deze zijn tot stand gekomen vóórdat ze in Muilmans bezit kwamen. Het gaat om een admiraalsportret door Van Dijck en de *Dansles* van Jan Steen, beide tegenwoordig in het Rijksmuseum.⁹ Na Muilmans overlijden werd de collectie op 12 en 13 april 1813 in het sterfhuis geveild.¹⁰ Het is niet bekend of Andriessen op de veiling aanwezig is geweest. Hij heeft er in elk geval niets gekocht. Zoon mr. Willem Ferdinand heeft toen 28 schilderijen op de veiling teruggekocht. Deze doeken maakten deel uit van de 52 schilderijen die zijn kleinzoon, jhr. J.S.H. van de Poll, in 1880 aan het Rijksmuseum heeft gelegateerd.¹¹ Tot deze collectie behoorde, afgezien van de eerdergenoemde Van Dijck en de Steen, ook de vermeende Rembrandt, het portret van Elisabeth Bas, dat nu aan Ferdinand Bol wordt toegeschreven.¹²

Henric kwam uit een kunstminnende familie. Zijn oom Dionis Muilman (1702-1773), regent en eveneens lid van de firma Muilman & Soonen, had een aanzienlijke tekeningencollectie bijeengebracht en was een niet onverdienstelijk amateur-tekenaar. Als zodanig stond hij onder meer in contact met Cornelis Ploos van Amstel.¹³ Hij woonde op Keizersgracht 442, waar hij in 1745 een schoorsteenstuk door Jacob de Wit en rond dezelfde tijd vermoedelijk ook een kamer met landschappen door Dirck Dalens III had laten aanbrengen.¹⁴ Na zijn dood kwam zijn verzameling op 29 maart 1773 onder de hamer.¹⁵ Andere leden van de familie hielden zich bezig met de tekenkunst. Hiervan bevindt zich een proeve, nu als onderdeel van de Verzameling Van Eeghen, in het Gemeentearchief van Amsterdam. De Pieter Muilman, die dit interieur van een koffiehuis heeft gesigneerd, is naar alle waarschijnlijkheid te identificeren als Henrics oom Pieter Muilman (1706-na 1772), die tezamen met zijn broer Henry een handelshuis in Londen runde.¹⁶ Andriessen had ook contact met Henrics broer Pieter Muilman (1750-1819). Deze bewoonde Keizersgracht 452, waar Jacques de Roore in opdracht van een vroegere bewoner zaalstukken had geschilderd, waarnaar Andriessen schetsen heeft gemaakt.¹⁷ Keizersgracht 542 was eigendom van Pieters echtgenote Anna Maria van de Poll (1757-1793) met wie hij sinds 1786 gehuwd was en die het huis geërfd had van haar eerste man mr. Lieve Geelvinck.¹⁸ Het is niet bekend in hoeverre deze Pieter Muilman een kunstverzameling bezat of zich met de tekenkunst heeft beziggehouden.

Na het overlijden van Henric kwam Herengracht 476 in handen van zijn zoon mr. Willem Ferdinand, die zich Mogge Muilman noemde en sinds 1814 benoemd was tot een van eerste directeuren van de Nederlandse Bank. Toen het huis in 1887 in bezit kwam van J.R.H. Neervoort van de Poll werd een aantal kamers op de hoofdverdieping gerenoveerd in neo-stijlen. In 1904 is het huis door de bankier George Rosenthal aangekocht ten behoeve van zijn dochter Marianna Elisabeth Rosenthal en haar kersverse echtgenoot Berthold Nathusius. Zij lieten naar ontwerp van Eduard Cuypers een slaapkamer en badkamer inrichten en breidden het huis aan de voorzijde uit met een extra verdieping, die voor een deel wegviel achter de beeldhouwde balustrade. In de periode van mej. Mirandolle, sinds 1927 eigenaresse, is het huis onder leiding van A.A. Kok grondig gerestaureerd. Zij begon allereerst met het opknappen van een aantal vertrekken op de hoofdverdieping. Er werden diverse interieuronderdelen van elders ingebracht, waaronder in de rechter achterkamer enkele schilderstukken van Jacob

de Wit en een schoorsteenmantel. Ook kwam toen de eerdergenoemde laat zeventiende-eeuwse plafondschildering tevoorschijn achter een later aangebrachte neo-renaissance plafond.¹⁹ In de jaren 1939-1942 werden onder leiding van architect C.W. Royaards de veranderingen uit de tijd van Henric Muilman ongedaan gemaakt. De ingang met dubbele stoep kwam weer op de hoofdverdieping. Nadat de restauratie was voltooid, schonk mej. Mirandolle het huis aan de vereniging Hendrick de Keyser, met de bepaling dat zij tot haar dood het pand mocht blijven bewonen. Zij stierf pas in 1974 kort na haar honderdste verjaardag. Tegenwoordig wordt het huis verhuurd aan verschillende instellingen waaronder het Prins Bernhard Fonds.²⁰

Lit: Elias 1903-1905, pp.864-868 en 958-959; Van Eeghen 1942; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.567-568; Meischke e.a. 1995, pp.314-325; Zaal 2001.

1) GAA, Kw. N7, fol.239. 2) Het kan dus niet het door Van Gool genoemde werk van van Gerrit Rademaker (1672-1711) zijn, zoals wel wordt aangenomen (Van Eeghen 1942, pp.44-45). Van Gool (1750-1751, dl.I, p. 383) vermeld namelijk dat Rademaker in het huis van de heer De Neufville, dat in zijn tijd bewoond werd door de Heer Loot van Zandvoort, diverse decoratieve schilderijen heeft aangebracht. Paulus Loot woonde namelijk vanaf 1737 op Herengracht 476. Zie voor de plafondschildering: RKDimages kunstwerkennummers 71661 t/m 71666. 3) Verder werd in de onderhandse akte van 13 november 1733 gesproken over "alle spiegels ind damme en schoorsteene als elders, in de zaal de marmere tafels, fluwele glas gordyne, canappe & drie taboretten, ind eetkamer d bauvet cas, en de marmere termen & basrelief aand Schoorsteen, alle losse en vaste eysre platen & koopre schuyven, de boekekassen op d voorkamer, de beelden ind tuyn, en d tafel & schilderyen in het tuynhuys [...]". Van Eeghen 1942, pp.48-49. Het plafond door de Jacob de Wit van 1730 dat men altijd als origineel beschouwde bleek tijdens de restauratie in 1999 later te zijn ingebracht. Zie: Zaal 2001, pp.118-119. 4) Van Eeghen 1983/1, pp.88-89 en Kurtz 1943, pp.59-50. Pieter Cornelis Hartsinck was via zijn vrouw Maria Petronella van Marselis in bezit gekomen van Vogelensang. Zij had deze buitenplaats in 1792 geërfd van haar vader Jan van Marselis, wiens gelijknamige vader het huis in 1757 voor f 19.000 had verworven. Zie ook: Elias 1903-1905, pp.873-874 en 1016. 5) Bakker e.a.1989, nr 251R. 6) Zie: Heerkens Thijssen 1948 en Cat.tent.'s-Gravenhage/Washington 1995-1996, nr 17, afb.3. Het portret van de weduwe Van Collen kwam in 1910 in bezit van het Rijksmuseum (Inv.nr A2419). Zie ook: Fock e.a. 2001, p.315. Dat van Henrik Muilman bevindt zich nog steeds in een Nederlandse particuliere collectie. 7) GAA, Arch. 265, inv.nr 42. 8) Jensen 1913-1936, nr S.35. 9) Schets naar Van Dijk: Coll. RPK, inv.nr 00:1021 (Album Godefroy, blad 85); geannoteerd (eigenhandig) "A. van Dijk" / "dit in Parijs verkogt voor 4900 Livres, en / gezien bij Coclers in July 1802. Veiling Muilman 1813, nr 44, à f 1050,-. Het schilderij betreft een portret van een lid van de familie Van der Borgh (RMA, inv.nr A 854). Zie ook: Larsen 1988, nr 622 (RMA, inv.nr A 854). Schets naar Jan Steen: Coll. RPK, inv.nr 00:891 (Album Godefroy, blad 61); geannoteerd (eigenhandig) "'t origineele van J:Steen in 't O.H. Log / verkogt July 1782 voor f". Vermoedelijk is het schilderij direct na deze anonieme veiling in de collectie Muilman terecht gekomen. Veiling Muilman 1813, nr 138, à f 470 (RMA, inv.nr A 718). 10) Lugt-nr 8345. 11) Catalogus Rijksmuseum 1976, pp.27-28. 12) Zie over dit schilderij: Cat.tent. Amsterdam 1996, nr 63. 13) Niemeijer 1962, pp.201-202 en Niemeijer 1980, p.107. 14) Staring 1958, p.153 en Van Gool 1750-1751, dl.II, p.135. 15) Lugt-nr 2149. 16) Bakker e.a. 1989, nr 323. 17) Niemeijer 1991 en Wansink 1996. Zie ook: Hfst.1 (n.307) 18) Deze Mr. Lieve Geelvinck was weer een tantezegger van Margaretha Lievena Geelvinck, echtgenote van Hendrik Hoeufft van Herengracht 520 (zie bijlage IV.H) 19) Royaards 1952, p.13. 20) In de rechter voorkamer zijn door mej. Mirandolle twee deurstukjes met voorstellingen in Chinese trant ingebracht die vermoedelijk van Duitse makelij zijn. Helaas zijn deze in de jaren tachtig van de twintigste eeuw ontvreemd. Tulleners 1989, pp.71-72.

54. Hendrik Anthony Muller (1745-1826); Amsterdam, Herengracht 437 (T90)

In 1782 kocht Hendrik Anthony Muller Herengracht 437 voor f 40.000 van Suzanna Christina Klaarbout, weduwe van Johannes Beukelaar.¹ Het van oorsprong zeventiende-eeuwse huis was in 1720 vrijwel geheel herbouwd door de timmerman en makelaar Jan van der Streng, die zelf op nr 439 woonde.² De gevel kreeg toen een bekroning met hoekvazen en in het midden een kuif met voluten. Muller moet verantwoordelijk zijn geweest voor de rechte kroonlijst met twee consoles en daarboven een door vazen bekroonde attiek, zoals afgebeeld op het gezicht langs de Herengracht bij het Koningsplein door J.H. Prins, nu in de collectie van het Gemeentearchief.³ Op deze tekening kunnen we zien dat toen ook de deuromlijsting veranderd is en de ongebruikelijke gebeeldhouwde bekroningen boven de ramen van de hoofdverdieping verwijderd zijn. Blijkens de twee schilderstukken die Andriessen voor de zaal ontwierp, heeft Muller ook het een en ander aan het interieur veranderd.

Hendrik Anthony werd op 24 november 1745 gedoopt in de Lutherse Kerk. Zijn vader, Gerrit Muller, die zich op 3 november 1735 in het poorterregister van Amsterdam liet inschrijven, was afkomstig uit Manzen in de huidige Duitse deelstaat Baden-Württemberg. Een maand nadat Gerrit zijn poortergeld had betaald, trad hij te Utrecht in het huwelijk met Margaretha Huytingh, dochter van de goudsmid Hendrik Huytingh. Toen zowel Hendrik Anthony als zijn jongere broer Jan Gerard op 21 september 1768 hun poortergeld betaalden, zullen zij zijn opgenomen in de kassiersfirma van hun vader, die sindsdien gevoerd werd onder de naam Gerrit Muller en Zoonen. Jan Gerard is rond dezelfde tijd opdrachtgever van Andriessen geweest (bijlage II.55 en T81-T82). In 1778 trouwde Hendrik Anthony met Catharina de Wilde (1744-1809), dochter van Hendrik de Wilde en Catharina Beevers.

Twee jaar voor zijn huwelijk was Hendrik Anthony in de Schutterij benoemd tot luitenant van Wijk 38.⁴ In 1784 promoveerde hij tot kapitein van deze wijk.⁵ Zijn activiteiten binnen de Schutterij hadden vooral te maken met zijn fanatieke patriottische gezindheid, wat ook blijkt uit het gegeven dat hij sinds 1786 tot de leden behoorde van De Vadelandsche Sociëteit.⁶ Toen de Schutterij in 1795 werd omgevormd tot de Gewapende Burgermacht

kreeg Hendrik Anthony de functie van Colonel van de Eerste Halve Brigade.⁷ Van 15 maart tot 13 juni 1798 nam hij zitting in de Raad van Amsterdam.⁸

Naast deze militaire en politieke activiteiten had Muller belangstelling voor de kunsten. Hij bezat een belangrijke schilderijen- en tekeningenverzameling, die zelfs door buitenlanders werd bezocht. Zo kwam in 1810 de Duitse rechtsgeleerde, letterkundige en schrijver Theodoor von Haupt (1784-1832) de collectie bekijken. Deze was vooral getroffen door het portret van de weduwe van Johan van Oldebarneveldt, die hij omschreef als "den gelungensten alten Weiberkopf, den Rembrands Pinsel in 's Leben zauberte".⁹ Ook Sir John Murray vermeldde dit portret als eerste toen hij de collectie Muller beschreef in zijn verslag van de reis die hij in 1819 naar Holland maakte.¹⁰ Murray, die toen onder meer ook bij Goll is geweest, besteedde veel aandacht aan de schilderijen. Andere werken in de collectie Muller die hij het vermelden waard vond, waren van Hackaert, Ph. Koninck, Van Dyck, Hobbema, Van Tol, Kobell, Ter Borch, K. du Jardin, Steen, F. de Moucheron, De Hooch, en niet te vergeten het gezicht op Haarlem door Jacob van Ruisdael dat zich nu in het Mauritshuis bevindt.¹¹ Over het huis vermeld Murray alleen dat het een zeer diep pand was en dat de vloer en de lambriseringen van de gang met wit marmer waren bekleed.

Het contact tussen Andriessen en Muller is vermoedelijk ontstaan vanaf het moment dat Muller honorair lid werd van de Amsterdams Stadstekenacademie.¹² Dit gebeurde in 1780; twee jaar voordat hij Herengracht 437 verwierf. Na de opdracht bleven ze contact houden. Dit blijkt onder meer op de veiling van een anonieme collectie op 30 maart 1785 in Amsterdam, waar Andriessen een landschap van Alexander Thiele had verworven en dit terstond aan Muller doorverkocht. Muller had namelijk de hand weten te leggen op de pendant.¹³ De schilderijen van Thiele zijn echter niet terug te vinden op de veiling van diens collectie, die op 27 april 1827 te Amsterdam plaatsvond na het overlijden van zijn zoon Gerrit.¹⁴ Hetzelfde geldt voor een *Apotheose van Flora* door Gerard de Lairesse naar welk schilderij Andriessen in 1789 een schets had gemaakt. Volgens de aantekening had Muller dit werk voor f 400 aangekocht, maar het komt evenmin voor in de veilingcatalogus.¹⁵ Kennelijk deed Muller zo nu en dan schilderijen van de hand.¹⁶ Onder de tekeningen bevond zich ook een exemplaar van Andriessen dat een gezicht in de Plantage verbeeldde.¹⁷ Mogelijk werd hierop het huis of de pleziertuin afgebeeld, waar Hendrik Anthony op 27 september 1826 overleed. Zijn zoon Gerrit die toen het huis aan de Herengracht bewoonde, erfde de kunstverzameling. Gerrit overleed echter binnen een maand na zijn vader. Jeronimo de Vries deed, evenals bij het overlijden van Hendrik Anthony, daarvan aangifte bij de burgerlijke stand.

Op de veiling in 1827 werden voor sommige schilderijen forse bedragen betaald. Het hoogst gewaardeerde schilderij was een landschap door Hobbema dat voor f 13.075 van eigenaar verwisselde. De eerder genoemde Ruijsdael werd voor f 6700 verworven door Jeronimo de Vries, die het vervolgens doorverkocht aan het Mauritshuis. De twee Willem van de Veldes gingen respectievelijk voor f 6025 en f 3500 van de hand en een Pieter de Hooch voor f 6000. De schilderijen van Metsu, Berchem, Pijnacker en de twee van K. du Jardin, waaronder diens zelfportret, zijn uiteindelijk in het Rijksmuseum terecht gekomen. Een kwart van de collectie bestond uit eigentijdse meesters onder wie: P. Barbiers Pietersz. (3), N. Baur, L.B. Coclens, J. Jelgerhuis Rienksz. (2), Kobell (3), B.C. Koekoek, W.B. van de Kooi, A. de Lelie (2), P.G. van Os (2), A. Schelfhout (2), J.C. Schotel en A. van Strij.

Mogelijk waren de moderne meesters de invloed van zoon Gerrit geweest, want deze was naast kassier ook landschapschilder. Vanaf 1814 waren regelmatig werken van zijn hand te zien op de kunsttentoonstellingen in Amsterdam. Hij was lid van de Raad van Bestuur van de in 1822 opgerichte Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten. Gerrit huwde in 1807 in de Waalse Kerk van Amsterdam met Emilie Susanna Marie Voltelen (1785-na 1830), dochter van de medische hoogleraar Floris Jacobus Voltelen en Anne Emilie Vernède. Door een misstap van zijn echtgenote liep dit huwelijk in 1820 uit op een scheiding, waarna hij in 1823 hertrouwde met Catharina Maria Stolte, dochter van Hendrik Stolte en Catharina Meulman. Deze tweede echtgenote overleed in 1858 op 67-jarige leeftijd op Keizersgracht 182.

Herengracht 437 werd na de familie Muller bewoond door de makelaar Jacobus Buys en Coenraad Johannes Buys. In 1834 was Hermanus Tortike eigenaar en bewoner. In 1913 kwam het huis in bezit van firma C.H. Kühne & Zoonen, die reeds eigenaar was van het buurpand nr 435. Deze liet beide panden afbreken en vervangen door nieuwbouw naar ontwerp van de architect Jacobus Augustus van Straaten jr. Het nieuwe gebouw dat dienst deed als winkelpand, kantoor en atelier, kreeg een vijf traveeën brede gevel waarvan de vormgeving is geïnspireerd op de achttiende-eeuwse architectuur.

Lit: Wijnman 1940, klm. 304-306; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.311-312.

1) GAA, Kw. C7, fol.480. 2) Zie over Jan van der Streng: Meischke e.a. 1995, pp.86-87. 3) De tekening is afgebeeld in Bakker 1974, nr 49. 4) Jochems 1888, p.144. 5) Jochems 1888, p.18. 6) GAA, Arch. 684, inv.nr 217 (No.136). 7) Jochems 1888, pp. 8, 19, 145 en 177. 8) Breen 1914, No.192. 9) Jensen 1919-1936, nr 238. 10) Murray 1824, pp.152-154. Zie ook: Jensen 1919-1936, nr 261. Staring wist de aanvankelijk anonieme schrijver van dit werk te identificeren als de Schotse kunstverzamelaar Sir John Murray. Zie: Staring 1948. 11) Catalogus Mauritshuis 204, p.274 (nr 144). 12) GAA, Arch. 265, inv.nrs 42 en 65. 13) Bijlage V, L 3852. 14) Lugt-nr 11399. 15) Schets: Coll. Fries Museum, Collectie Quaestius, inv.nr 7. De veiling waar deze Lairesse door Muller gekocht is, was niet te traceren. Het schilderij werd op 12-11-1918 bij Lepke in Berlijn geveild (Nr.108) en dook in 1952 op bij kunsthandel Abels in

Keulen (zie: Die Weltkunst, 1-12-1952). Het wordt niet vermeld in Roy 1992. **16**) Zo was evenmin de "Rokende Boer in een Herberg" door Adriaen van Ostade, die hij op 4 juli 1785 op een veiling in Amsterdam voor f 12,50 verwierf, in de veilingcatalogus van 1827 terug te vinden. Zie: HdG, nr 611f. **17**) Veiling 2-4-1827, Kunstboek A, nr 39.

55. Jan Gerard Muller (1747-1811); Amsterdam, Oudezijds Achterburgwal 171 (T81-T82)

Jan Gerard Muller is een jongere, ongetrouwde broer van Hendrik Anthony Muller (bijlage II.54). Nadat hun vader in 1781 overleed bleef Jan Gerard het ouderlijk huis Oudezijds Achterburgwal 171 bewonen. Vader Gerrit had dit huis in 1768 voor f 26.000 aangekocht.¹ Kort na 1781 is Jan Gerard met een opknapbeurt begonnen. De gevel van het door Philip Vingboons in 1643 gebouwde huis werd vervangen door een hogere gevel met een rechte kroonlijst en voorzien van een deuroplijsting in neoclassicistische stijl.² Inwendig werd de zijkamer door Andriessen voorzien van geschilderde behangsels met arcadische landschappen (T81 en T82).

Jan Gerard was met zijn broer Hendrik Anthony medefirmant van het kassiersbedrijf Gerrit Muller & Zonen.³ Van 1790-1801 was hij lid van het genootschap Doctrina & Amicitia.⁴ Jan Gerard overleed in 1811 op zijn pleziertuin Middenhof in de Plantage aan de "Stille of Fransche Laan No.53" en werd daarna begraven in het graf van zijn vader in de Nieuw Lutherse Kerk.⁵ Oudezijds Achterburgwal 171 werd in 1824 bewoond door de koopman G. Oppenheim. Het huis werd toen getaxeerd op een huurprijs van f 800 per jaar.⁶ Behangsels zijn in het huis niet meer aanwezig. Zie wat betreft de persoonlijke gegevens ook bij Hendrik Anthony Muller (bijlage II.54).

1) GAA, Kw. N6, fol.211. 2) Zie: Ottenheim 1989, Bijlage 1 (I,14); Zantkuijl 1993, p. 324A en vgl. Voorlopige Lijst 1928, p.145. 3) Inschrijving poorterregister 21-9-1768 als kassier. Zie ook: Naamregister van alle kooplieden [...] der stad Amsterdam, o.a. 1784. 4) GAA, Arch. 684, inv.nr 218. 5) Deze pleziertuin had hij in 1801 gekocht van Hendrik Pothoven, gehuwd met Marritje van Heyningen. GAA, Kw. X7, fol.206. Men moet deze Pothoven niet verwarren met de gelijknamige portretist. De laatstgenoemde was gehuwd met Maria van den Elburg. Te Rijdt 1989, p.346. 6) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5; Wijk 9, kl.nr 34 (omnummering: eerst Wijk 9, verp.nr 2356; later Buurt B, nr 234 → 171).

56. Abraham Muysart (1748-1780); Amsterdam, Herengracht 572 (D8 en T23)

In 1772 betrok Abraham Muysart Herengracht 572. Hij zou de vijfde en tevens laatste generatie van de familie zijn die het huis sinds de bouw in 1664 in bezit heeft gehad. Door Abrahams vroege dood was de periode van zijn bewoning slechts van korte duur. Desondanks heeft hij wel een stempel op het huis gedrukt, waarvan de sporen nu nog zichtbaar zijn; omstreeks 1774 heeft hij de zaal van het huis in neo-classicistische stijl laten decoreren en voorzien van Hollandse landschappen van Jurriaan Andriessen (D8).

Abraham was in 1748 geboren als zoon van Isaac Muysart (1704-1750) en Clara Hillegonda van Collen (1705-1772). Hij studeerde aan de universiteit van Utrecht en promoveerde daar op 15 september 1768 in de rechtsgeleerdheid.¹ In 1772, acht maanden na het overlijden van zijn moeder, huwde hij te Amsterdam met Margaretha van Loon (1754-1801). Zij was een dochter van Jan van Loon en Maria Backer. Abraham bekleedde uitsluitend regentenambten. In 1770 werd hij kerkmeester van de Amstelkerk, een jaar later Kanunnik in het Kapittel van Sint Marie te Utrecht en in 1773 Schepen van Amsterdam. In 1780 overleed hij kinderloos, nalatende een vermogen van f 198.800.² Zijn weduwe bleef het huis aanvankelijk bewonen, maar nadat zij in 1784 hertrouwd was met mr. Joan Geelvinck (1737-1802), heeft zij het huis in 1791 verkocht. Omdat zij op dat moment in Offenbach verbleef, trad de makelaar Arnout de Lange op als hun zaakgelastigde.³

Abraham Muysart is verwant en gelieerd aan diverse van Andriessens opdrachtgevers uit de regentenkringen (zie bijlage VI.H). De meest directe familierelatie is dat hij door het huwelijk met Margaretha van Loon zwager was van Gillis Alewijn die in 1776 een opdracht aan Andriessen gaf (bijlage II.2; D11, T29-T30).

De nieuwe eigenaar van Herengracht 572 was Jan Six (1756-1827), vrijheer van Wimmenum, heer van Hillegom en Vromade, die het voor f 56.000 in handen kreeg. Hij betaalde nog eens f 2000 afzonderlijk voor de overname van de ameublementen. Deze worden in de koopakte helaas niet gespecificeerd.⁴ Vermoedelijk heeft Andriessen voor Six herstelwerkzaamheden aan de behangsels verricht; op één van de ontwerpen voor de zaal staat zijn naam geschreven (T23a). Jan Six wordt nog in 1812 op dit adres geregistreerd. In 1818 kwam het in eigendom van Abraham de Neufville (1787-1871). Na diens dood is het huis verkocht aan jhr.mr. Jan Willem Hendrik Rutgers van Rozenburg (1830-1902), die het in 1879 doorverkocht aan Hendrik Lodewijk Maurits Luden. Sinds 1924 was het in gebruik als kantoor door de N.V. Osmania Tabak Im- en export. In 1968 had men de grootste moeite het huis te verkopen. Plannen van de Stichting Diogenes om het huis op te delen in appartementen liepen op niets uit. Nadat het twee jaar had leeggestaan en er een bezetting door krakers dreigde, werd het huis voor een aanzienlijk gedaalde prijs uiteindelijk verkocht aan makelaar Cornelis van Zadelhoff. Tegenwoordig is het huis wel opgedeeld in appartementen. Afgezien van de behangsels is de oorspronkelijke inrichting van het huis gedurende de laatste decennia ernstig aangetast, hierdoor is nu moeilijk te vast te stellen wanneer de ingang naar de begane grond is verplaatst. Het is niet ondenkbaar dat dit in de periode van Jan Six (dus na 1791) is gebeurd, vermoedelijk

heeft men toen ook de gevel voorzien van een rechte lijst met gebeeldhouwde guirlandes. Het witte pleisterwerk, de dakkapel en balustrade boven de daklijst dateren in elk geval uit de negentiende eeuw.

Lit: Elias 1903-1905, pp.684-685; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.607-608

1) Album Studiosorum Utrecht 1886, klm.164 en Album Promotorum Utrecht 1936, p.180. 2) GAA, Arch. 5046, inv.nr 46, fol.112-115 en NA 12640, akte 219 (noot Gerrit Bouman, akte dd. 20-12-1782; Staat van de inventaris van de boedel en nalatenschap van mr. Abraham Muysart). 3) GAA, Kw. M7, fol.437 en NA 16740, akte 186 (noot P.C. Nahuijs). In de verkoopakte wordt geen melding gemaakt van geschilderde behangsels. 4) Zie noot 3. Er wordt in de verkoopakte verwezen naar een huurceduul, die is echter niet te traceren.

57. Nieuwe Werkhuis; Amsterdam, Roeterstraat 2 (T41)

In 1777 kreeg de Amsterdamse stadsarchitect Abraham van der Hart opdracht van de stad Amsterdam een ontwerp te maken voor het Nieuwe Werkhuis dat huisvesting moest geven aan vrijwillig en onvrijwillig tewerkgestelden. In 1779 begon men met de bouw en in 1782 werd het pand in gebruik genomen. Het ontwerp dat Andriessen voor het Nieuwe Werkhuis heeft getekend, was volgens het opschrift bestemd voor de schoorsteen in de regentenkamer. Dit vertrek is gelegen op de eerste verdieping achter de hoofdgevel van het gebouw, rechts van de in het midden gesitueerde Verhoorzaal. De huidige schoorsteenboezem van deze regentenkamer is echter voorzien van een grote vaste spiegel en stucwerk die dateren uit de bouwtijd. Andriessen zou met de regentenkamer ook de Verhoorzaal bedoeld kunnen hebben. De twee schoorstenen, die zich in deze zaal tegen de korte wanden bevinden, zijn eveneens met stucwerk gedecoreerd. Het is bekend dat deze Verhoorzaal pas als laatste in 1784 gereed kwam, dus twee jaar na de ingebruikneming van het gebouw. Men kon het namelijk niet eens worden over het ontwerpplan voor deze zaal. Het niet uitgevoerde ontwerp van Andriessen zou dus tot een van de afgekeurde plannen uit de ontwerpfase kunnen behoren. In een negentiende-eeuwse inventaris van de schilderijen in de regenten- en regentessenkamers van het Nieuwe Werkhuis wordt geen enkel werk van Andriessen genoemd.¹ In de kasboeken en daarbij behorende bijlagen moet men eveneens vergeefs naar zijn naam zoeken.²

Lit: Van Swigchem 1965, pp.159-167; Schmidt 2003.

1) GAA, Arch. 347, inv.nr 38. 2) GAA, Arch. 347, inv.nrs 237 en 238.

58. Pieter Noordziek (1739-1814); Leiden, Nieuwsteeg 2 (T107)

Het huidige huis Nieuwsteeg 2 kwam in 1780 in gemeenschappelijk eigendom van Pieter Noordziek en Johannes Immink. Zij waren beide afkomstig uit Amsterdam. Het perceel bestond tot dan toe uit twee verschillende huizen. Op 13 mei waren Noordziek en Immink voor *f* 2850 in bezit gekomen van het rechter huis.¹ Enkele maanden later, op 7 augustus, vond de overdracht plaats van het linker perceel. Voor dit huis, dat aanzienlijk kleiner was, betaalden ze een bedrag van *f* 1070.² Bij de koop van dit huis waren inbegrepen "alle behangsels mitsgaders de losse en vaste plaatsen, alsmede de tinnen kas in de keuken". Verder werd bepaald dat de kopers "moeten gedoogen dat Abraham Tassenor alleenlijk het kleine zijkamertje, de keuken en het bovenkamertje zal mogen gebruiken tot den 1ste nov. van dezès Jaare 1780 zonder dat de kopers daar vooren eenige huuren mogen pretenderen".³ Nadat de twee huizen aan elkaar verheeld waren, gingen ze het beiden bewonen. In 1782 worden zowel Immink als Noordziek, tezamen met een mej. Annetje Merlijn op dit adres geregistreerd.⁴ Immink heeft het huis niet lang bewoond, want volgens dezelfde bron was deze in 1785 naar Amsterdam teruggekeerd, waar hij al sinds 1766 als chirurgijn in het poorterregister stond ingeschreven. Een jaar later kocht Noordziek hem uit voor *f* 2200.⁵ De waarde van beide panden samen was dus met *f* 480 gestegen, want in 1780 hadden ze er een totaalbedrag van *f* 3920 voor neergeteld. Vermoedelijk had de waardevermeerdering te maken met een verbouwing naar aanleiding van de verdeling van de tweede panden. De geschilderde behangsels in de zijkamer, die Noordziek bij Andriessen besteld had (T107), kunnen pas van na 1786 dateren. De eerder genoemde waardevermeerdering van het huis zou hiervoor te gering zijn geweest.

Pieter Noordziek was in 1739 te Amsterdam geboren als zoon van Hendrik Noordziek (1713-1801) en Dorothea Eijland (overl. vóór 1756). Zijn ouders waren op 28 juni 1737 in Amsterdam in ondertrouw gegaan. Volgens deze akte was Hendrik afkomstig uit Lübke in Brandenburg. Voor Dorothea was het haar derde huwelijk.⁶ In 1756 wordt Hendrik op kosten van de Lutherse Kerk poorter van Leiden. Vier jaar later huwt hij te Amsterdam met Anna Blaser (overl. 1812), weduwe van Frans Vreeze. Hendrik blijft in Leiden wonen, waar hij inmiddels een tabakszaak aan de Nieuwe Rijn in bezit had.⁷ Pieter en zijn oudere broer Johannes zijn niet naar Leiden meeverhuisd. Zij lieten zich respectievelijk in 1766 en 1761 als comptoirbediende inschrijven in het poorterregister van Amsterdam. In 1767 huwt Pieter met de meer dan tien jaar oudere Anna Verstegen (1726-1784). Hoewel hij van huis uit Luthers was, ging hij voor dit huwelijk, dat gesloten werd in de Engelse kerk, over tot het Gereformeerde geloof. Anna Verstegen was een dochter van Johannes Verstegen en Engeltje Staander en was eerder gehuwd geweest met Jean Lormeau van wie zij was gescheiden. Pieters broer Johannes was zeven jaar daarvoor getrouwd met Anna's zuster Willemina. Anna overleed reeds in 1784, dus vier jaar nadat zij Nieuwsteeg 2

hadden betrokken. Omdat het huwelijk kinderloos was gebleven, moest de nalatenschap worden opgegeven voor de Collaterale Successie.⁸ Het echtpaar bleek redelijk welgesteld en bezat veel onroerend goed zowel in Leiden als in Amsterdam. Verder bezaten zij een speeltuin onder Zoeterwoude en een kleeblekerij genaamd *Het Klaverblad* gelegen aan de Heereweg buiten de Koepoort van Leiden. Het laatste bezit geeft de indruk dat Pieter belangen had in de textielnijverheid. Zijn voornaamste bron van inkomsten zal de tabakshandel zijn geweest, waarbij zijn broer Johannes ook betrokken was. Zij zijn vermoedelijk dezelfde als de gebroeders Noordziek, die volgens de naamlijst der kooplieden van Amsterdam tot zeker 1790 als tabakskopers aan de Gelderse Kade bij de Kraansluis waren gevestigd⁹, want in de Collaterale Successie van 1784 wordt gesproken over een helft in 23/24 parten in een huis en erve op de Gelderse Kade, dat het vierde huis betrof van het Smidssteegje.

Hoewel Andriessens schoonvader Jacob Noordziek evenals de vader van Pieter afkomstig was uit Lübke in Brandenburg, kan geen directe familierelatie tussen beiden worden vastgesteld. Ze waren over en weer geen getuigen bij de dopen van hun kinderen. Wel gaf Pieters stiefbroer Hendrik jr., die gehuwd was met Elisabeth van Ameyden, zijn kinderen dezelfde namen als Anna, Dorothea, Hendrik, Johannes en Maria, die ook voorkomen in de familie van Jacob Noordziek. Het lijkt waarschijnlijk dat Jacob Noordziek en Hendrik Noordziek sr. neven of achterneven van elkaar zijn geweest. Zonder twijfel zal de familierelatie bij de opdracht aan Andriessen een rol hebben gespeeld.

Nog in 1799 heeft Pieter het perceel van Nieuwsteeg 2 uitgebreid door de aankoop van een erf aan de achterzijde van het huis, dat gelegen was naast het Pieter Gerritsz. Spekhofje en dat met een gang uitkwam op de Langebrug. Hij kocht het bij onwillig decreet voor *f* 275 van Hendrik Noordman. Kort daarna is het Pieter financieel minder voor de wind gegaan. Op 12 maart 1801 wordt bij notaris J. van den Broek een akte opgemaakt met de verklaring dat Pieter Noordziek *f* 2000 schuldig was aan Denys Bouman en dat daarvoor als onderpand gold een "huis en erve, voor deze geweest zijnde drie huizen en erven a.d. O.z. v.d. Nieuwsteeg, omtrent de Pieterskerk". Vijf jaar later deed Pieter het huis aan de Nieuwsteeg voor *f* 3770 van de hand.¹⁰ Hij verhuisde toen naar een pand aan de Haarlemmerstraat vlak bij de Lange Vrouwesteeg, waar hij op 23 september 1815 overleed. Op 28 oktober van hetzelfde jaar werd door notaris H. Roskes een inventaris van zijn boedel opgemaakt.¹¹ Van al het onroerend goed dat Pieter ooit in bezit heeft gehad, was alleen het huis aan de Haarlemmerstraat nog over. Aan roerende goederen wordt alleen een schaars gemeubileerde achterkamer vermeld, waar nog wel wat waardepapieren te vinden waren. Vermoedelijk werden de andere vertrekken van het huis verhuurd.

Jacob Scheltus, die in 1806 de nieuwe eigenaar van Nieuwsteeg 2 was geworden, is het tot zijn dood in 1833 blijven bewonen. Daarna wordt het huis uit zijn boedel overgenomen door zijn weduwe Henriëtta Margaretha Mulders, met wie hij indertijd buiten gemeenschap van goederen was gehuwd.¹² Zij verkoopt het twee jaar later aan Jan Delfos.¹³ In 1853 komt het huis in bezit van Willem Pieter van den Ende, die het drie jaar later weer doorverkoopt aan Matthias Schrant.¹⁴ Tegenwoordig wordt het huis nog steeds particulier bewoond. De geschilderde behangsels in de zijkamer zijn evenals de betimmering reeds lang geleden uit het huis verdwenen.

1) RAL, Bonboek Sevenhuijsen, fol.55 en Waarboek 1780, fol. 177. Ze kochten het van de erven van Jacob Jan de Blocq van Kuffeler. Deze was gedeputeerde van Friesland bij de Staten-Generaal te 's-Gravenhage. 2) RAL, Bonboek Sevenhuijsen, fol. 174. 3) RAL, Waarboek 1780-1781, fol.17. 4) RAL, Bevolkingsregister 1782, SA 1700, nr 29, mei 1782. 5) RAL, Waarboek 1786, fol.156. 6) Zij was eerst in 1725 gehuwd met Cornelis Janse Wertelheij en als weduwe in 1730 hertrouwd met Pieter van Dijk. 7) RAL, Schepen huwelijken, M 133^v. In Amsterdam werd geen akte van de ondertrouw opgemaakt. Zie ook: Lusingh Scheurleer, Fock & Van Dissel 1986-1992, dl.III, p.785. Hendrik Noordziek had sinds 1783 onder meer het pand Rapenburg 55 in bezit. 8) RAL, Collaterale Successie, Deel 21, blz. 543. 9) Naamregister van alle kooplieden [...] der stad Amsterdam, 1783-1790. 10) RAL, Bonboek Sevenhuijsen, fol.6. 11) RAL, NNA 276, nr 436. 12) RAL, NA, nots A.B. Barkey, nr 24, fol.66 (29 november 1833). 13) RAL, NA, nots H. Roskes, nr 4, fol. 114 (2 maart 1835). 14) RAL, NA, nots A.B. Barkey, nr 9, fol. 88 (19 april 1853) en RAL, NA, nots Obreen, nr 10 fol. 82 (17 april 1858).

59. Josua van der Poorten (1710-1776); Amsterdam, Keizersgracht 162

Op 9 januari 1768 noteerde de koopman Josua van der Poorten in zijn grootboek dat hij *f* 30 aan Jurriaan Andriessen had betaald "voor een schilderij van graauwe beeldjes op de kamer boven de grote binnenkamer" van zijn woonhuis aan de Keizersgracht.¹ Dit betrof volgens zijn aantekeningen het zevende huis benoorden de Leliegracht, het huidige Keizersgracht 162. Hij had dit huis in 1749 voor *f* 41.500 aangekocht van de erfgenamen van Anna Martha van der Hulst, weduwe van André Ampsing.² Het huis was omstreeks 1618 tezamen met nr 164 als tweelingpand gebouwd in opdracht van Pieter Hasselaer (1583-1651). Zijn achterkleindochter Agatha Hasselaer, sinds 1692 gehuwd met Joan Elias Huydecoper, heeft naar alle waarschijnlijkheid het nog steeds bestaande op stuc geschilderde plafond in de zaal van het achterhuis laten aanbrengen.³ Nadat dit echtpaar naar het Coymanshuis (Keizersgracht 177) verhuisde, werd Keizersgracht 162 verhuurd. In 1744 verkochten hun erfgenamen het huis aan André Ampsing, die er slechts *f* 28.000 voor betaalde.⁴ Gezien de waardevermeerdering in vijf jaar tijd, moet Ampsing het huis grondig hebben laten verbouwen. Zoals te zien in het 1771 uitgegeven *Grachtenboek* van Caspar Philips Jacobsz., heeft Ampsing de gevel met een in vier vakken verdeelde attiek laten

verhogen en kreeg de mezzanino vijf enorme consoles.⁵ Volgens de verkoopakte van 1749 had hij ook de stal achterin de tuin tot achterhuis of tuinhuis verbouwd.

Van der Poorten is Keizersgracht 162 niet meteen gaan bewonen. In 1751 kocht hij het buurpand nr. 160 voor *f* 15.700.⁶ Blijkens een verhoging van de verponding van het perceel in 1754 van *f* 88:7:- naar *f* 120:16:- liet hij dit huis grondig verbouwen. Van deze renovatie getuigen nog het stucwerk in de gang en de decoratie van de zaal, die beiden zijn uitgevoerd in rococostijl. Van der Poorten is ook verantwoordelijk voor het twee verdiepingen hoge tuinhuis.⁷ Omstreeks 1768 betrok hij Keizersgracht 162. In zijn grootboek worden in dat jaar meerdere posten vermeld die te maken hebben met een opknopbeurt van het huis en in het bijzonder van de zaal. Andriessen had het plafond voor een bedrag van *f* 2:-: schoongemaakt. Bij de weduwe Harmannus Poggeman werd voor *f* 27:5:- een nieuwe marmeren schoorsteenmantel besteld. Ook leverde zij nieuwe stenen drempels voor de kozijnen. Tezamen met enkele andere steenmaterialen werd hiervoor nog eens *f* 51:5:8 betaald.⁸ De ijzeren platen voor de schoorsteen werden voor *f* 85 geleverd door de erfgenamen van de weduwe Abraham van der Valk. De overige aanzienlijke posten betroffen *f* 188:7:- voor de steenkoper Daniël van Almonde, *f* 253:16:- voor de metselaar Pieter Suijderhoff⁹ en *f* 491:16:- voor de timmerman Hendrik Broekhuijzen. Verder ontving Peter Schauer *f* 98:15:- voor verricht stukadoorswerk.¹⁰

Josua van der Poorten werd op 13 juni 1710 in de Waalse kerk van Amsterdam gedoopt als zoon van Philip van der Poorten (1668-1739) en Anna Louisa Teute. Philip was afkomstig uit Hamburg en hoewel hij blijkens zijn huwelijk reeds in 1700 in Amsterdam verbleef, heeft hij zich pas in 1711 als koopman in het poorterregister laten inschrijven. Het echtpaar had voor die tijd een uitzonderlijk groot gezin; van de dertien kinderen, waarvan Josua het zevende was, stierven er twee op jonge leeftijd. De eerste acht kinderen werden in de Waalse Kerk gedoopt, vanaf het negende kind in 1712 vinden de dopen plaats in de Remonstrantse Kerk. Alleen Josua en één van de twee dochters zouden een huwelijk aangaan. Josua huwde in 1740 met Hillegonda Josina van Eik (1720-1780), dochter van de uit Rotterdam afkomstige koopman Jan van Eik en Josina Terwe.¹¹ Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren van wie er drie jong stierven. Allen werden Remonstrants gedoopt. In 1743 laat Josua zich als koopman in het poorterregister van Amsterdam inschrijven. Zijn voorname positie als koopman blijkt uit het feit dat hij als woordvoerder optrad van een delegatie van vierentwintig kooplieden toen zij door stadhouder prins Willem IV werden ontvangen waarbij zij om zijn bescherming van de koophandel vroegen. Het een en ander zal er mee te maken hebben gehad dat hij kort daarna benoemd werd als representant van de prins als Opperbewindhebber en Gouverneur-Generaal van de Oost-Indische Compagnie.¹²

Josua is tot zijn dood in 1776 op Keizersgracht 162 blijven wonen. Op 27 februari van dat jaar werd hij begraven in de Nieuwe Kerk. Zijn weduwe volgde hem vier jaar later. Daar zij een testament op het langste leven hadden, vond er toen pas een boedelscheiding plaats. De nalatenschap bleek een vermogen te bevatten van *f* 1.210.750, die in vijf gelijke parten werd verdeeld.¹³ De buitenplaats Rozenburg in de Watergraafsmeer, die Hillegonda Josina in 1761 had geërfd van haar vader, werd door de oudste ongetrouwde dochter Josina (1744-1801) voor *f* 6800 uit de boedel overgenomen, evenals het huis aan de Keizersgracht.¹⁴ De andere erfgenamen waren dochter Elisabeth (1747-1812), sinds 1770 gehuwd met Jan Messchert van Vollenhoven (1748-1814), dochter Anna Louisa (1752-1801) sinds 1777 weduwe van Christiaan van Orsoy en op dat moment echtgenote van de schatrijke koopman in indigo en kunstverzamelaar Pieter van Winter Nicolaas Simonsz., dochter Hillegonda (1753-1804) sinds 1778 gehuwd met Hendrik Hovy en de minderjarige kleindochter Hillegonda Johanna van der Poorten, enig kind uit het huwelijk van de kort tevoren overleden Jan van der Poorten en Gerardina Barbara Beeldemaker. Deze kleindochter erfde het aan Reinhard Scheerenbergh verhuurde Keizersgracht 160, dat getaxeerd werd op *f* 36.000.

Hoewel de eerdergenoemde ongehuwde Josina als inwonende dochter het ouderlijk huis Keizersgracht 162 kreeg toebedeeld, verkocht zij dit terstond voor *f* 40.000 door aan haar zwager Jan Messchert van Vollenhoven. Deze is hier tot zijn overlijden op 5 maart 1814 blijven wonen. Het huis werd daarna op 4 juli voor *f* 14.600 verkocht aan Johannes Tromp. De spiegels tegen de schoorstenen in de zijkamer, de binnenkamer, de eetkamer en op de zaal en de damspiegels in de zijkamer en de zaal, alsmede het horloge, waren niet bij de koop inbegrepen, hiervoor werd een bedrag van *f* 700 apart betaald.¹⁵ Johannes Tromp bewoonde het huis nog in 1818. In 1825 was het huis inmiddels betrokken door de koopman I.J. Meder en werd de huurwaarde getaxeerd op *f* 1200.¹⁶ Daarna is professor Van der Bruggen hier gaan wonen en werd in 1841 een zekere J.H. van Vloten op dit adres geregistreerd.¹⁷ In 1883 kwam het pand in bezit van de Vereeniging voor Hoger Onderwijs op Gereformeerde Grondslag, de latere Vrije Universiteit. Deze liet voor het huis een neoclassicistische gevel plaatsen met een fronton en pilasters op een rustica basement. Het achttiende-eeuwse interieur liet men intact. In 1900 werd nr 164 erbij getrokken en nog later de panden 160 en 166. Nadat de Vrije Universiteit in 1968 verhuisde naar Buitenveldert, werd nr 162 door het Leger des Heils als opvangcentrum gebruikt. Tegenwoordig is het pand opgedeeld in appartementen.¹⁸

Lit: Van Houten 1962; Tulleners 1982; Tulleners 1988, pp.58-61.

1) Part. Coll., Grootboek van Josua van de Poorten en diens erven (1767-1690), blad 11. Zie ook: Bulletin van het Historisch Antiquariaat A.G. van der Steur, 1996, nr. 1, p.4. 2) GAA, Kw S5, fol.41. Omnummering: Wijk 45, verp.nr 3448 → kl.nr 471 → Buurt RR, nr 185 → 162. 3) Zie: Zantkuijl 1993, p.484A en afb. 1708; Tulleners 1988, pp.62 en 64; Van Litsenburg 1998. Zie voor dit plafond ook: RKDimages, kunstwerknummers 71073-71078 en 71080-71081. 4) GAA, Kw. N5, fol.375. 5) De gevel is dus niet rond 1735 veranderd voor Jacobus de Wilde, zoals Van Houten (1962) beweert. De Wilde woonde namelijk op Keizersgracht 154. De vergissing is ontstaan omdat men in het huurderskohier van 1805 bij deze huizenrij de verkeerde klein-nummers heeft gebruikt. In de daaropvolgende negentiende-eeuwse wijkboeken is dit hersteld. Zie ook bij: bijlage II.42. 6) GAA, Kw. V5, fol.129^v Hij kocht het toen van de erfgenamen van Arnout Joseph Brigade de Bois. 7) Zie hierover: Tulleners 1982. 8) Zie over Harmannus Pogeman: Meischke e.a. 1995, p.111. 9) Denklijk Pieter Amos Suijderhoff. Zie: ibidem p.106. 10) Afgezien van de door Freling (1996, p.345) genoemde opdrachten, werkte deze stukadoor ook voor het in 1778 voltooid en door Abraham van der Hart ontworpen Diaconie Wees- en Armenhuis te Broek in Waterland. Van Swigchem 1965, p.151, noot 2. 11) Zie: NP 1910, p.128 en Maandblad Nederlandsche Leeuw 1930, klm.278. 12) Wagenaar 1791, p.290; Hovy 1966, p.250 en Elias 1903-1905, pp.963-964. 13) GAA, NA 13262, akte 463 (nots Harmanus de Wolff Jr, inventaris van de boedel van de weduwe Josua van der Poorten, april 1780) en NA 13263, akte 1147 (nots idem, scheiding van de nalatenschap, dd. 23 augustus 1780) 14) Zie over Rozenburg: Kruijzinga 1958. 15) GAA, NA 18764 (nots Everard Cornelis Bondt), akte 173 (veilconditie, dd. 2 juli 1814) en akte 175 (verkoop, dd. 4 juli 1814). 16) GAA, Arch. 5012, inv.nrs 3 en 5. 17) GAA, Arch. 5012, inv.nr 8. 18) Spies e.a 1991-1992, pp.176-177.

60. Willem Saint (1730-1780); Amsterdam, Keizersgracht bij de Utrechtsestraat (T20)

De opdrachtgever "Saint" die op een ontwerp voor een wanddecoratie genoteerd staat, is naar alle waarschijnlijkheid de diamantslijper en graveur Willem of Guillaume Saint. Aanvankelijk had hij een juwelierszaak in de Kerkstraat, tussen de Vijzelstraat en de Reguliersgracht.¹ Volgens de koopliedenboekjes was hij vanaf ten minste 1771 tot 1779 gevestigd op de Keizersgracht bij de Utrechtsestraat.² Evenals het pand in de Kerkstraat betrof dit een huurhuis; koopaktes op naam van Saint zijn niet aangetroffen. Het is dus helaas niet vast te stellen welk pand hij op Keizersgracht bewoonde. Daar het ontwerp bestemd was voor een zaal lijkt een bestemming voor het huis op de Keizersgracht het meest aannemelijk.

Willem Saint is op 11 januari 1730 te Amsterdam geboren en werd gedoopt in de Waalse Kerk. Zijn vader, Jean Saint, was afkomstig uit Saint-Lo in Normandië en had zich in 1724 als goudsmit in het poorterregister van Amsterdam laten inschrijven. Als goudsmit is Jean onder meer bekend geworden als maker van snuifdozen.³ Een jaar voordat hij poorter werd, trad hij te Amsterdam in het huwelijk met Maria Duzy, die volgens de akte van ondertrouw afkomstig was uit Bremen. Willem betaalde op 25 mei 1751 als diamantslijper zijn poortergeld en huwde een maand later te Buiksloot met de vijf jaar oudere Elisabeth Robert. Volgens de akte van ondertrouw, die in Amsterdam werd aangetekend, was zij afkomstig uit Champagne. Haar ouders leefden toen al niet meer. Het echtpaar kreeg vier dochters van wie alleen de twee jongsten een huwelijk aangingen. Toen Jeanne Esther (geb.1757), de oudste van de twee, in 1776 in het huwelijk trad met Hendrik van der Hooght gaf zij Keizersgracht bij de Utrechtsestraat als adres op.⁴ Dit bewijst dat Saint hier niet alleen zijn winkel had maar dat hij hier ook woonde. Op 5 mei 1780 werd hij begraven in een eigen graf in de Waalse Kerk. Hij woonde toen op de Prinsengracht tussen de Leidsestraat en de Spiegelstraat. Elisabeth Robert, die hem meer dan achttien jaar zou overleven, verhuisde daarna naar de Leidsestraat bij de Herengracht. Zij werd op 1 december 1798 vanuit dit huis in de Waalse Kerk begraven.

Willem Saint was naast diamantslijper ook tekenaar en graveur. Hij behoorde tot één van de eerste leden van de in 1766 heropgerichte Stadstekenacademie waar hij, evenals Andriessen, steller van het model was. Hij graveerde prenten naar werken van onder meer Jan Luyken en Nicolaas Berchem. In het Rijksprentenkabinet wordt een 1769 gedateerde tekening van zijn hand bewaard.⁵ Reinier Vinkeles heeft hem twee keer geportretteerd.⁶ Op 30 januari 1777 werd hij op voorspraak van S. Robert bij het Rotterdamse tekengenootschap "Hierdoor tot Hooger" benoemd tot honorair lid.⁷ Deze S. Robert was vermoedelijk een broer of neef van Willems echtgenote Elisabeth Robert.

1) Naamlijst der kooplieden [...] der stad Amsterdam o.a. 1766 en 1768. 2) Ibidem, 1771-1779. 3) Citroen 1975, nr 553. Zie voor enkele snuifdozen van Jean Saint: Cat.tent. Amsterdam 2001, nrs 25, 30, 33 en 34. 4) De jongste dochter Marie Anne Wilhelmina (geb. 1758) huwde in 1783 met Gabriël Willem Heintzen, weduwnaar van Charlotte Catharina Dorothea Consell. 5) Thieme/Becker 1907-1950, dl.XXIX, p.317 en Scheen 1969, dl.II, p.281. 6) Van Hall 1963, nr 1832/1 en 2. 7) GAR, Arch. XX C 29, vergadering 21 januari 1777.

61. Coert Simon Sander (ca.1756-1805); Lage Vuursche, Kasteel Drakestein (D14, T43-T44)

Op 19 november 1779 kocht Coert Simon Sander voor f 85.000 de ridderhofstad Drakestein tezamen met de bijbehorende ambachtsheerlijkheid de Vuursche van Isabella Barchman Wuytiers, weduwe van Pieter Anthony Godin.¹ Voor de rechten, die verbonden waren aan deze ongeveer 210 hectare omvattende heerlijkheid, betaalde Sander f 3000 afzonderlijk. Deze rechten hielden voornamelijk in dat hij de schout en schepenen, de belastingontvanger, de kerk- en de schoolmeester, de bode en de doodgraver van de Vuursche mocht benoemen.

Het in 1640 voor Gerard van Reede gebouwde achthoekige landhuis was door de volgende eigenaren wel wat verbouwd, maar de meest ingrijpende wijzigingen hebben plaatsgevonden tijdens de verbouwing die Sander kort na aankoop was begonnen. De voorgevel met kolossale pilasterorde werd getransformeerd in een eenvoudiger gevel met classicistische ingangspartij en geblokte zijrisalieten. Het fronton moest plaats maken voor slechts een dakkapel en alle zeventiende-eeuwse kruisvensters werden vervangen door schuiframen. De renovatie van het interieur was zo mogelijk nog ingrijpend. De zaal op de hoofdverdieping kreeg een wandbespanning met mediterrane havengezichten van de hand van Andriessen (D14). Ook heeft hij een ontwerp gemaakt voor een met ornamenten beschilderd behangsel dat blijkens het opschrift bestemd was voor een slaapkamer (T44).

Coert Simon Sander was te Batavia geboren als oudste zoon van Hendrik Coenraad Sander en Anna Leonora, een adoptief dochter van Simon Josèphe. Vader Hendrik Coenraad kwam van oorsprong uit Hildesheim, maar had in Indië fortuin gemaakt. Nadat Anna Leonora in 1763 gestorven was en kort daarna ook een zoontje, vestigde Hendrik Coenraad zich met zijn twee zoons en een dochter in Nederland. Coert Simon ging in 1771 rechten studeren aan de universiteit van Utrecht.² Vader Hendrik Coenraad liet zich in 1772 inschrijven als lidmaat van de Lutherse Gemeente in Amsterdam. Een jaar later kocht hij het door Abraham van Haagen fraai verbouwde huis Keizersgracht 672. In de koopakte wordt Hendrik Coenraad vermeld als agent van de hertog van Zweibrücken. Hij heeft vervolgens het een en ander aan dit huis laten veranderen, maar hij slaagde er niet in dit te voltooien, want hij overleed reeds in 1776.³ Hoewel Coert Simon volgens het testament van zijn vader het recht had het huis aan de Keizersgracht voor f 124.000 over te nemen, is hij niet op dit aanbod ingegaan. Hij bleef het huis op het Singel bewonen, waar hij vanaf 1784 het beroep van advocaat uitoefende. In 1787 huwde hij te Utrecht met Maria Sara Johanna van Wesel (1761-1793), dochter van Gerard van Wesel en Johanna Maria Pauw. Zijn echtgenote beviel in respectievelijk 1788 en 1789 van een dochter. Deze zijn beide in Amsterdam gedoopt. Drakestein zal in die periode voornamelijk gebruikt zijn als buitenverblijf. De banden met Amsterdam waren nog zeer sterk. Coert Simon was al in 1772 honorair lid geworden van de Amsterdamse Stadstekenacademie.⁴ Vermoedelijk is Andriessen hier met Sander in contact gekomen. Hoewel Andriessen op de veiling van de collectie Reinier Assueri op 10 november 1777 een drietal getekende landschappen door J. van der Ulft voor Sander gekocht heeft, is verder niets bekend over een eventuele kunstverzameling.⁵ Wel maakt dit gegeven duidelijk dat er meer dan alleen een zakelijk contact tussen beiden was.

Sander was een neef van Andries Josèphe van Herengracht 593 (T109) en van Adriana Josèphe, die gehuwd was met zijn goede vriend Gerrit la Borde (T85-T89; zie ook bijlage IV.D). Dit echtpaar bewoonde in Amsterdam een huis aan het Singel, het huidige pand Muntplein 9. Adriana moet Coert Simons lievelingsnicht zijn geweest. Toen hij op 18 september 1776 bij notaris Kier van der Piet voor het eerst zijn testament opmaakte, was zij van de neven en nichten degene die met f 20.000 verreweg het grootste legaat kreeg toebedeeld. Gerrit la Borde werd toen door Coert Simon benoemd tot executeur van zijn nalatenschap en tot voogd over zijn eventuele kinderen. Voor de moeite zou hij een legaat van f 8000 krijgen, waarop boven de andere legatarissen absoluut niet mocht worden gekort.⁶ Gerrit la Borde, die een jaar later met Adriana Josèphe in het huwelijk zou treden, was kennelijk toen al een goede vriend van de familie Sander. Dit blijkt ook uit het feit dat Gerrit in 1777 samen met Daniël Gildemeester Jansz. wordt aangesteld tot een van de executeuren van de nalatenschap van vader Hendrik Coenraad Sander.⁷ Wanneer Coert Simon op 11 juli 1780 bij dezelfde notaris een nieuw testament laat opmaken, legateert hij Gerrit la Borde zelfs Drakestein en de daarbij behorende heerlijkheid.⁸ Na Sanders huwelijk werd dit testament uiteraard herroepen.⁹ Verder werd Gerrit la Borde in 1784 benoemd tot schepen in de Lage Vuursche. Daniël Gildemeester Jansz. was hier van 1785 tot 1788 eveneens schepen.¹⁰ De goede verstandhouding met de Gildemeesters blijkt ook uit het feit dat Daniëls broer, Jan Gildemeester van Herengracht 475 (D29-D30 en bijlage II.25), na zijn overlijden zowel Gerrit la Borde als Coert Simon Sander elk een bedrag van f 2000 legateerde.¹¹ Beiden werden toen vermeld als woonachtig in de Lage Vuursche (zie ook bijlage II.12).

Na de dood van Maria Sara Johanna van Wesel in 1793 is Sander vermoedelijk permanent op Drakestein gaan wonen. In 1794 werd hij in de Lage Vuursche aangeslagen voor de 100ste penning; de Utrechtse notaris Nicolaas Wilhelmus Buddingh legt als schout van de Vuursche echter de verklaring af dat Sander als burger van de stad Amsterdam deze belasting reeds aan de provincie Holland had betaald.¹² Sander overleed in 1805 op Drakestein. Hij is daarna in Amsterdam in de Hamburger kapel van de Oude Kerk begraven. Zijn erven verkochten Drakestein en de heerlijkheid De Vuursche op 11 maart 1806 aan mr. Paulus Wilhelmus Bosch, die later burgemeester van Utrecht werd en die zich naderhand Bosch van Drakestein ging noemen.¹³ De nieuwe eigenaar, die tevens lid was van de Provinciale Staten van de provincie Utrecht, werd in 1829 in de adelstand verheven.

In de Tweede Wereldoorlog werd Drakestein door de Duitsers gevorderd. Men gebruikte het als vakantieoord voor Duitse kinderen. Deze bestemming hebben de behangsels in de zaal geen goed gedaan. Toen prinses Beatrix Drakestein in 1959 aankocht en het grondig liet restaureren, waren de behangsels in zo'n slechte staat dat men ze niet wilde hergebruiken. Na enige jaren opgeslagen te zijn geweest op de zolders van Paleis Soestdijk, zijn de behangsels in de jaren zeventig gerestaureerd en overgebracht naar Keizersgracht 672 waar ze een plaats kregen

in de rechter achterkamer op de eerste verdieping. De wanden van de huidige eetzaal op Drakestein zijn nu behangen met een antiek Chinees papierbehangsels (afb. D14.2) De ornamentale behangsels in één van de slaapkamers van Drakestein zijn vermoedelijk al veel eerder verdwenen.

Lit: Van Eeghen 1964/1, pp.114-120; Van Loon & Van Eeghen 1984, pp.21-23; Gaasbeek e.a. 1994, pp.435-442; Olde Meierink e.a. 1995, pp.175-179.

1) RAU, Arch. R49, inv.nr 2163. Zie ook: Bardet 1975, p.59 en Stevens 1982, pp.30-32. 2) Album Promotorum Utrecht 1936, p.183. 3) Hendrik Sander had het koetshuis gerenoveerd en het interieur met stucwerk laten verfraaien door Carel Sertorie. Uit de boedelinventaris die op 13 mei 1776 bij notaris Kier van der Piet werd opgemaakt, bleek in het huis ook een geschilderd vogelbehangsels door de gebroeders Gottfried en Christiaan Henning aanwezig te zijn, dat nog moest worden aangebracht. Zie: Van Eeghen 1964/1. 4) GAA, Arch. 265, inv.nr 42. 5) Zie: bijlage V, L 2738, nr 26 voor *f* 26½ en nrs 27 en 28 tezamen voor *f* 42.5. 6) GAA, NA 13910, akte 202. 7) GAA, NA 13911, akte 88 (nots Kier van der Piet, dd. 18 november 1777). Nadat Daniël Gildemeester in 1790 was overleden werden zijn erfgenamen ontslagen van deze verplichtingen. Daniël had namelijk slechts één zwakzinnige dochter. GAA, NA 13929, akte 173 (nots Kier van der Piet, dd. 18 december 1790). Zie ook: De Bruyn Kops 1965, p.108. 8) GAA, NA 13917, akte 125. 9) GAA, NA 13927, akte 33 (nots Kier van der Piet, dd. 29 maart 1788). 10) RAU, Arch. R49, inv.nr 2163. 11) GAA, NA 16262, akte 11 (nots Johannes Klinkhamer, dd. 18 februari 1799). 12) RAU, Arch. R49, inv.nr 2164, fol. 26. 13) RAU, Arch. R49, inv.nr 2164, fol.59-63.

62. Samuel Saportas (1738-1793); Amsterdam, Nieuwe Keizersgracht 88 (D9-D10 en T24)

De Portugees joodse koopman en bankier Samuel Saportas kwam op 7 maart 1776 in bezit van Nieuwe Keizersgracht 88.¹ Het huis was gelegen op het kort daarvoor nog onbebouwde Weesperveld. Tussen 1772 en 1776 was hier een huis gebouwd, voorzien van een halsgevel met gebeeldhouwde aanzetstukken en een kuif in rococo stijl.² Samuel Saportas heeft meteen na de verwerving het interieur laten verfraaien met behangsels van Andriessen; het enige ontwerp dat van deze opdracht bewaard is gebleven dateert van een jaar vóór de aankoop (T24). Mischien anticipeerde hij toen al, vermoedelijk als huurder, op de koop van het huis. Saportas heeft vermoedelijk ook wijzigingen aan de gevel laten aanbrengen. De natuurstenen bekleding ter hoogte van de lage parterre voorzien van gebeeldhouwde guirlandes boven de ramen en de ingang van het huis treffen we reeds aan op een tussen 1774 en 1780 gedateerde kopergravure van het nabijgelegen Occohofje. Op deze door H.P. Schouten ten behoeve van de Atlas Fouquet vervaardigde gravure wordt het huis uiterst links afgebeeld.³ De situatie van de gevel is tot de afbraak begin jaren zestig van de twintigste eeuw onveranderd gebleven. Alleen de top van de halsgevel was in 1918 reeds vervangen door een rechte lijst. De afbraak van het pand geschiedde ten behoeve van de bouw van een kantorencomplex aan de Wiboutstraat.⁴

Samuel Saportas werd in 1738 te Amsterdam geboren als zoon van Jacob Saportas (overl.1772) en Esther Senior Coronel (overl.1773). Op 2 december 1763 trad Samuel in het huwelijk met Sara Caminha (1738-1771), dochter van de makelaar David Cohen Caminha en Esther Henriquez Ferrijra. Zij kregen een zoon en een dochter: Jacob (1765-1839) en Rachel (1769-1796). Samuel leidde samen met zijn jongere broer David een handelshuis dat sinds 1784 stond ingeschreven in de registers van de Amsterdams Wisselbank. In 1789 kocht hij twee panden aan de Oudezijds Voorburgwal. Het huidige nr 239 werd gebruikt als kantoor, nr 241 werd het woonhuis van zijn broer David.⁵ Na de dood van Samuel nam zoon Jacob de leiding van het handelshuis in handen. Jacob trad een jaar voor zijn dood in het huwelijk met zijn huishoudster Naatje Isaac Soep. Als vrijgezel heeft hij lange tijd ingewoond bij zijn oom David in het huis op de Oudezijds Voorburgwal. Dochter Rachel erfde het huis aan de Nieuwe Keizersgracht. Zij was in 1782 gehuwd met Joseph da Costa Athias, die het huis na Rachels overlijden in 1796 kreeg toebedeeld.⁶

In 1825 stond Nieuwe Keizersgracht 88 op naam van een zekere M. Teixeira de Mattos.⁷ Deze familie heeft het huis een kleine eeuw in bezit gehad. Na de dood van mevrouw J. Teixeira de Mattos werden de behangsels van de hand van Jurriaan Andriessen in 1916 bij Frederik Muller & Co in Amsterdam geveild (D9-D10). Ze werden toen in twee lotnummers aangeboden, bestaande uit series van respectievelijk zeven en negen behangselvakken. Gezien het grote aantal behangsels hebben ze vermoedelijk de wanden van twee verschillende vertrekken gesierd.

Lit: Van Eeghen 1967/1.

1) GAA, Kw. W6, fol.86^v. 2) In 1772 had Jan van Ouwelen hier een nieuw huis gebouwd, waarvan hij het bovenhuis voor *f* 375 verhuurde en het onderhuis, met een huurwaarde van *f* 250, in eigen gebruik had. GAA, 5044, inv.nr. 232 (omnummering: Wijk 15, verp.nr 6057/4 → kl.nr 38 → Buurt W, nr 22 → 88). Van Ouwelen overleed het volgende jaar waarna het huis op 24 april 1773 verkocht werd aan Adrianus Rijker (GAA, Arch. 5061, inv.nr 2179, fol.55). Ook deze overleed kort daarna. Toen zijn weduwe Maria Bouwer het huis in oktober 1773 bij boedelscheiding in bezit kreeg was de bouw van het huis nog niet gereed. (GAA, Arch. 5061, inv.nr 1002, No.299). De weduwe, die het huis in 1776 aan Saportas verkocht, heeft waarschijnlijk de bouw van het huis voltooid. 3) Coll. GAA/TA. 4) Zie tekening in: GAA, Arch. 458, No.70, dossier 127 (inv.no.8) gedateerd 25 januari 1918 en een foto van de gevel bij RDMZ zonder datering. 5) De behangsels met Hollandse landschappen die Jan Kamphuisen volgens Izaak Schmidt bij de heer Saportas geschilderd heeft, bevonden zich naar alle waarschijnlijkheid in dit huis van David Saportas aan de Oudezijds Voorburgwal. Zie: Schmidt 1813, p.39 en Harmanni 2001, p.70. 6) GAA, Arch. 5046, inv.nr 70, fol.351. 7) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5.

63. Adriaan Scharff jr. (1744-1812), Amsterdam, Herengracht 184

Christiaan Andriessen heeft op 27 juni 1805 of 1806 een scène getekend die plaatsvond in het huis van een Heer Scharff, met daaronder het opschrift "by Scharff [...] het zal niet eens zoveel in 't oog lopen als men denkt, als het wat bestorven is en de gordijnen een weinig laten vallen, etc."¹ Kennelijk beklagde deze heer Scharff zich over de geleverde behangsels. Christiaan, die duidelijk zichzelf citeert, lijkt hier nogal laconiek op te reageren. De tekening kan geen betrekking hebben op de opdracht voor Wessel Scharff die Herengracht 252 bewoonde (D32), want deze was al in 1795 overleden. Naar alle waarschijnlijkheid gaat het om zijn broer Adriaan Scharff jr., die sinds 1782 Herengracht 184 bewoonde. Een jaar daarvoor had hij het huis bij boedelscheiding verworven uit de nalatenschap van zijn in 1777 overleden moeder Maria Elisabeth Kluppel. Adriaans gelijknamige vader had het huis in 1762 voor *f* 52.000 gekocht van de weduwe Meyer, Anna Maria du Peyrou, waarna hij het met zijn gezin ging bewonen. Na de dood van Adriaan Scharff sr. in 1770 heeft de weduwe het huis verlaten en werd het verhuurd. In 1794 heeft Adriaan jr. een extra verdieping op het achterhuis laten zetten, waardoor de verponding van het huis werd verhoogd.² Daar Andriessen in precies dezelfde periode voor Wessel Scharff werkte lijkt het niet ondenkbaar dat hij toen ook in dit huis behangsels heeft geschilderd. Het door Christiaan weergegeven voorval zou dus zo'n tien jaar na de levering van de behangsels hebben plaatsgevonden. Gezien dit tijdbestek betreft het vermoedelijk een reparatie of onderhoudsbeurt van de behangsels, waarover Scharff kennelijk niet tevreden was.

Adriaan Scharff jr., die in 1744 werd geboren, was de oudste broer van Wessel Scharff (zie bijlage II.64 en bijlage IV.F). Op 4 juli 1764 betaalde hij zijn poortergeld en begon daarna een assurantie kantoor. Dit kantoor bleef hij aanhouden toen hij in 1795 na de dood van Wessel aan het hoofd kwam te staan van de wijnhandel van de familie.³ In 1775 was hij gehuwd met de in Paramaribo geboren Anna Charlotte Taunay (1745-1781), dochter van Jean Paul Taunay en Suzanna Lespinasse. Zij was toen weduwe van Hugo Frederik Gildemeester. Het echtpaar kreeg drie zoons van wie er twee in leven bleven. Nog geen jaar na de geboorte van de derde zoon liet de moeder op 14 december 1781 het leven. Een jaar later hertrouwde Adriaan jr. met Johanna Jacoba de Bas (1753-1818), dochter van Lodewijk de Bas van Horstermeer en Anna Multenaar. Met deze tweede echtgenote, die hem nog een zoon schonk, betrok hij Herengracht 184. Op 3 september 1789 werd hij als lid aangenomen bij het Departement van Koophandel van Felix Meritis.⁴ Hij overleed op 11 januari 1812 in Amsterdam.

Na Adriaans dood verhuurden zijn kinderen Herengracht 184 aan Daniël Boissevain (1772-1834). In 1818 verkochten zij het voor *f* 30.000 aan de koopman Jan van der Vliet (1785-1866). Nadat het nog een paar keer in ander handen overging, kwam het in 1883 in bezit van de winkelier in ijzerwaren Johan Caspar Lukeij, die het huis aan verschillende kantoren verhuurde. In 1895 werd Herengracht 184 ten behoeve van de doorbraak van de Raadhuisstraat door de gemeente Amsterdam onteigend. In 1897 verrees op deze plaats, nu op de hoek van de Raadhuisstraat, een nieuw pand naar ontwerp van de architecten H.P. Berlage en H. Ronda.

Lit: Kronenberg 1947, klm.74-76; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp. 461-462.

1) Coll. GAA/TA, doos Fisscher (Veiling Amsterdam 1903, nr 381. 2) GAA, Arch. 5044, inv.nr 230; Wijk 42, verp.nr 2525 (omnummering: → kl.nr 411 → Buurt LL, nr 157 → 184). 3) Elias 1947, klm.131. 4) GAA, Arch. 59, inv.nr 175.

64. Wessel Scharff (1754-1795); Amsterdam, Herengracht 252 (D32)

In 1789 kocht Wessel Scharff voor *f* 56.000 Herengracht 252. Vijf jaar later heeft hij de zaal van het huis door Andriessen laten voorzien van behangsels met Hollandse landschappen (D32).

Wessel Scharff werd in 1754 te Amsterdam geboren als zoon van de wijnkoper Adriaan Scharff sr. en Maria Elisabeth Kluppel. In 1775 werd hij poorter van Amsterdam en gaf op hetzelfde beroep uit te oefenen als zijn vader. Drie jaar later huwde hij met Martha Louisa van de Port (1757-1782), dochter van Eduard van de Port en Catharina van Veen. Na hun huwelijk vestigde het jonge echtpaar zich in Wessels ouderlijk huis aan de Gelderse Kade. Nadat Martha Louisa eerst het leven had gegeven aan twee dochters, werd op 29 maart 1782 een stamhouder geboren. De moeder heeft dit echter niet overleefd; ze stierf enkele dagen na de geboorte. Wessel bewoonde het huis aan de Herengracht dus als weduwnaar. Lang heeft hij niet van zijn nieuwe zaal kunnen genieten. In de revolutiedagen van 1795 kwam hij als lid van de Oranje-sociëteit om het leven tijdens een handgemeen met de cavalieristen in het koffiehuis van Hendrik Berkmeijer in de Kalverstraat, waar Oranje-aanhangers hun sociëteitskamer hadden. Hij werd neergeslagen onder een regen van sabelhouwen en overleed de 23ste van dezelfde maand aan zijn verwondingen.

Wessel Scharff was familie van verschillende opdrachtgevers van Andriessen. Arent van Hasselt van Keizersgracht 584 (D18 en T93-T95) was zijn zwager (zie ook bijlage IV.F). Zijn broer Adriaan Scharff jr. is naar alle waarschijnlijkheid dezelfde als de "heer Scharff" die als ontevreden klant werd uitgebeeld in het dagboek van Christiaan Andriessen (bijlage II.63). Verder was hij een aangetrouwde achterneef van Alida Maria van der Port, de echtgenote van Gerardus Matheus van Marwijk van Singel 138 (T154).

Na het overlijden van Wessel Scharff vererfde het huis op de oudste dochter Maria Catharina Scharff (1779-1843), die in 1803 huwde met Jan Frederik Tack (1778-1843), eigenaar van de azijnmakerij De Kroon. Dit echtpaar ging het huis bewonen. In die tijd zijn de achttiende-eeuwse ramen van de voorgevel op de bel-etage en de verdieping daarboven vervangen door empire-vensters en werden ook de deur en het bovenlicht aan de mode aangepast. In deze periode heeft Christiaan Andriessen een dagboekblad gewijd aan een gebeurtenis, die zich op 22 april 1807 of 1808 afspeelde in de zaal met geschilderde behangsels (afb. D32.1). Volgens het opschrift was dit na het diner, dat kennelijk niet in de zaal had plaatsgevonden, want de kroonluchter was gehuld in een stoflap. Christiaan bevindt zich te midden van zeven dienstboden en vermaakt zich ten koste van één van hen.¹

Nadat zowel Jan Frederik Tack als Maria Catharina Scharff in 1843 overleden waren, ging hun dochter Adriana Elisabeth Henriëtte Tack het huis bewonen, samen met haar echtgenoot de commissionair Everhardus de Burlett. In 1854 werd Herengracht 252 door hun erven verkocht aan Jan te Meulen jr. (1815-1896). Deze was de grootvader van J.E. Elias, die het interieur van het huis uitvoerig heeft beschreven.² Dankzij deze beschrijving en een bewaard gebleven foto van het interieur kunnen we nog enige indruk krijgen wat de behangsels precies verbeeldden, want ze zijn sinds lang uit het huis verwijderd en de huidige verblijfplaats is niet bekend. In 1909 werd het huis verkocht en kwam het in handen van een gordijnenfabriek, waarmee het voorgoed de functie van woonhuis verloor. In deze periode zijn vermoedelijk niet alleen de behangsels van de zaal, maar ook de laat achttiende-eeuwse betimmering van de zijkamer uit het huis verdwenen.³

Lit: Kronenberg 1947, klm. 74-78. Elias 1947; Dudok van Heel 1974; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.482-483.

1) Van Eeghen 1964/7, p.142 en Van Eeghen 1983/1, pp.90, 187. 2) Elias 1961, pp.53-59. 3) Foto's van de betimmering zijn aanwezig in de reproductie-collectie kunstnijverheid van het Kunsthistorisch Instituut in Leiden. Volgens de aantekening bij deze foto's zou de betimmering in 1921 bij Frederik Muller in Amsterdam zijn geveild en daarna zijn ingebracht in Herengracht 412. Gezien de empire-ramen met acht ruiten, die op de foto's te zien zijn, gaat het om de situatie in Herengracht 252.

65. Balthasar Dirksz. Schröder (1723-1806); Amsterdam, Keizersgracht 458 (T45-T47)

De lutherse makelaar Balthasar Schröder kwam op 18 november 1778 voor *f* 21.900 in bezit van Keizersgracht 548.¹ Niet lang daarna zijn de wanden van de zaal (T45) en die van de zijkamer (T46 en T47) voorzien van behangsels van de hand van Jurriaan Andriessen. Die van de zaal kregen arcadische landschappen, behangsels in de zijkamer verbeeldden hollandse landschappen.

Balthasar was de oudste zoon van Dirk Schröder en Anna Rozekrans. Op 30 januari 1753 schreef hij zich in als geboren poorter van Amsterdam.² In de koopliedenboekjes vanaf dat jaar staat hij vermeld als makelaar in aktiën, obligaties, vaste- en meubilaire goederen. Op 29 april 1757 ging hij in Amsterdam in ondertrouw met Anna Catharina Bartelsman (1734-1802). Balthasar werd toen geassisteerd door zijn stiefmoeder Catharina Koning met wie zijn vader als weduwnaar in 1734 was hertrouwd. De bruid was een dochter van Joan Adam Bartelsman en Anna Dravena. Door dit huwelijk was Schröder zwager van Pieter Willem van Lankeren van Oudezijds Voorburgwal 183, die gehuwd was met Anna Catharina's zuster Elisabeth (bijlage II.45). Een derde dochter uit het gezin Bartelsman, Anna genaamd, was gehuwd met Jacob Ebeling, een broer van Ernestus Ebeling van Singel 130 (T14, zie ook bijlage IV.G). Uit het huwelijk van Balthasar en Anna Catharina werden vier kinderen geboren, waarvan alleen zoon Dirk (geb. 1762) in leven is gebleven.³

Balthasar Schröder was een fanatieke patriot. In 1786 werd hij lid van het patriottische genootschap de Vaderlandsche Sociëteit. In hetzelfde jaar werd hij benoemd tot Kapitein der Schutterij van Wijk 33. In 1765 wordt hij al vermeld als luitenant van Wijk 43.⁴ Nadat de Vaderlandsche Sociëteit was heropgericht onder de naam Doctrina & Amicitia was hij van 1789 tot 1796 weer lid.⁵ Zijn echtgenote overleed in 1802 in de tuin Constantinopelen in de Plantage tegenover het Luthers Diaconiehuis en werd begraven in de Nieuwe Lutherse Kerk. Balthasar stierf vier jaar later te Hilversum, waarna hij in Amsterdam in hetzelfde graf werd bijgezet. Nadien werd Keizersgracht 458 onder meer in 1824 bewoond door de weduwe W. Zwart.⁶ In 1887 onderging het huis een verbouwing waarbij de halsgevel met vleugelstukken is vervangen door een rechte lijstgevel met dakkapel.⁷

1) GAA, Kw. Y6, fol.302^v. Hij kocht het van Geertruyd Elisabeth van de Capelle, weduwe van Otto Ruijs. 2) Toen zijn vader Dirk in 1719 het poortergeld betaalde, werd deze vermeld als kantoorknecht. 3) Dirk Schröder huwde in 1784 met Maria Anthonia van de Born, op het moment van het overlijden van zijn vader woonde hij op de Herengracht bij de Beulingsluys. 4) Jochems 1888, pp. 18, 33, 138 en 151. 5) GAA, Arch. 684, inv.nr 217 (No.140). 6) GAA, Arch. 5012, inv.nr. 5; klnr 605 (omnummering: eerder Wijk 34, verp.nr 6270; later Buurt HH, nr 450 → 548). 7) Van Houten 1962.

66. Matthijs van Son jr. (1748-1798); Amsterdam, Snoekjesgracht 2 (T105-T106)

In 1784 liet Maria Everdina Bolten, weduwe van Mathijs van Son, het huis Snoekjesgracht 2, dat bewoond werd door haar zoon Mathijs van Son jr., geheel nieuw optrekken.¹ Dit huis op de hoek van de Snoekjessteeg behoorde tot de steenkoperij die de schoonvader van de weduwe Van Son in 1740 voor *f* 30.000 had gekocht ten behoeve

van zijn zoon Mathijs van Son sr.² De steenkoperij bestond indertijd uit drie pakhuizen en een woonhuis dat een ingang had aan de Snoekjessteeg. Toen Matthijs van Son sr. in 1747 in ondertrouw ging met Maria Everdina Bolten werd niet de gracht maar de steeg als adres opgegeven.³ In de scheiding van de nalatenschap van de weduwe Van Son, die op 14 november 1800 werd gepasseerd bij notaris Willem van Homrigh, wordt de steenkoperij echter omschreven als "bestaande in een woonhuis mitsgaders twee pakhuizen, zijnde bevorens geweest drie pakhuizen".⁴ Tijdens de verbouwing van 1784 is het hoekhuis dus uitgebreid met het naastgelegen pakhuis en werd de ingang aan de Snoekjessteeg verplaatst naar de grachtzijde.⁵ Met zijn vier bouwlagen, de breedte van vier traveeën, een ingang in de tweede travee van links en de neoclassicistische rechte kroonlijst, heeft de gevel van Snoekjesgracht 2 opmerkelijk veel overeenkomsten met de gevel die de weduwe Van Son in 1776 voor haar huis aan de Nieuwe Doelenstraat 22 had laten plaatsen. In 1785 gaf Matthijs van Son jr. Andriessen de opdracht voor een bovendeurstuk (T106) en behangsels met Hollandse landschappen (T105) die bestemd waren voor de grote zijkamer op de bel-etage rechts van de ingang.

Matthijs van Son jr., geboren in 1748, was de oudste zoon van Matthijs van Son sr. en Maria Everdina Bolten. In 1766 schreef hij zich in als poorter van Amsterdam. Dit had vermoedelijk te maken met het feit dat hij in hetzelfde jaar benoemd werd tot vaandrig van de Schutterij. In 1772 huwde hij Anna Christina de Ridder (1751-1811), dochter van mr. Arnoldus de Ridder en Margaretha Guillot. Matthijs jr. zal al van jongs af aan werkzaam zijn geweest in de steenkoperij, maar op 1 januari 1771 werd hij officieel als assistent in het bedrijf aangenomen. Vermoedelijk had dit te maken met de zwakke gezondheid van Matthijs sr., want deze overleed anderhalve maand later. Hoewel Matthijs jr. vanaf toen alleen de leiding had over de steenkoperij, bleef zijn moeder tot haar dood de eigenaresse van het bedrijf. Binnen de Schutterij maakte Matthijs in 1772 promotie tot luitenant en op 6 maart 1782 werd hij tot kapitein benoemd. Uit hoofde van deze functie had hij zitting in de krijgsraad, maar hij nam vanwege het patriottisch gezag op 27 april 1783 al weer ontslag. Desalniettemin werd hij in 1787 weer in deze functie benoemd. Hij moet wel enige affiniteit met de patriottische beweging hebben gehad, want vanaf 1782 was hij drie jaar lid van de Vaderlandsche Sociëteit. Toen dit genootschap in 1789 werd heropgericht onder de naam Doctrina & Amicitia, is hij opnieuw lid geworden en is dat tot aan zijn dood toe gebleven.⁶ Buiten dit was hij in 1773 zijn vader opgevolgd als regent van het Leprozenhuis. Deze functie heeft hij tot een jaar voor zijn dood in 1797 bekleed. Als zodanig komt hij ook voor op het groepsportret van de regenten van deze instelling uit 1773 door Jacobus Luberti Augustini.⁷

In de tijd van Matthijs sr. was de steenkoperij al een zeer bloeiend bedrijf. Zo had hij in 1756 het aangrenzende perceel, bestaande uit een stal, koetshuis en pakhuizen voor f 15.000 gekocht van de erfgenamen van Isaac de Pinto. Het perceel behoorde namelijk voordien tot dat van het Huis de Pinto aan de Sint Anthoniebreestraat.⁸ Daarna verwierf de firma Van Son steeds meer panden aan de Snoekjesgracht, die toen nog bekend stond als de Onbekende Gracht. In de jaren negentig bezat de weduwe Van Son uiteindelijk alle panden aan deze gracht tot voorbij de hoek van de Sint Anthoniesluis.⁹ Na de dood van zijn moeder in november 1798 kreeg Matthijs de steenkoperij in eigendom. Dit was slechts van korte duur, want hij overleed een maand daarna. Daar hij geen kinderen had, was zijn echtgenote de universele erfgename.¹⁰ Zij heeft vermoedelijk de steenkoperij overgedaan aan een neef van haar man, Mathijs van Son Pelgromszoon (1755-1833). In de jaren 1802-1805 stonden volgens het verpondingskohier namelijk alle panden aan de Snoekjesgracht op diens naam.¹¹ Deze Mathijs Pelgromszoon was in 1800 samen met Nicolaas van Staphorst ook gemachtigde van de zuster van Mathijs van Son jr., Magdalena Jacoba van Son (1776-1803) toen de scheiding plaatsvond van de nalatenschap van de weduwe van Son. Deze zuster was toen weduwe van Jan van Staphorst, de broer van Nicolaas van Staphorst van Keizersgracht 132 (D34-D35, T147-T148 zie ook bijlage IV.F). In 1810 wordt Anna Christina de Ridder nog op Snoekjesgracht 2 geregistreerd, samen met de predikant en hoogleraar Joannes Willmet met wie zij in 1801 was hertrouwd.¹² J.N. Berkhoff, eveneens een steenkoper, was in 1825 de bewoner van het pand hetgeen nog het geval was in 1841.¹³ Het huis is tegenwoordig opgedeeld in appartementen. De behangsels zijn reeds lang geleden uit het huis verdwenen.

Lit: Van Son 1953-1955, pp. 19-20.

1) GAA, Arch. 5044, inv.nr 229. 1784: Wijk 13, verp.nr 3597 (omnummering: → kl.nr 8 → Buurt C, nr 61 → 2), "De Wed. Mathijs van Son. Een nieuw huis, Snoekjessteeg bij de brug. Melioratie in eygen gebruik." De huurwaarde van het huis werd geschat op f 650. De verponding werd verhoogd van f 48:18 naar f 54:3. 2) GAA, Kw. I-5, fol.145. 3) Dat het pand eertijds inderdaad een ingang aan de Snoekjessteeg had, blijkt ook uit de kaart van Balthasar Florisz., waarop dit hoekhuis wordt afgebeeld met een topgevel in de steeg. Zie voor dit detail van de kaart: Dudok van Heel 1975/1, p.35. 4) GAA, NA 18009, akte 398. 5) Op de kaart van Balthasar Florisz. zijn links van het woonhuis op de hoek drie topgevels waar te nemen, die de drie pakhuizen betreffen. Zie noot 3. 6) GAA, Arch 684, inv.nr 217 (No.25). 7) Coll. RMA, inv.nr C586 (in bruikleen aan het AHM). 8) Dudok van Heel 1975/2, p.249, noot 2. 9) GAA, Arch. 5044, nr 376. Wijk 13, verponding-nrs 3590-5997. 10) GAA, NA 18009, akte 398. 11) GAA, Arch. 5044, inv.nr 394. 12) GAA, Arch. 5053, inv.nr 893. 13) GAA, Arch 5012, inv.nrs 5 en 8.

67. Weduwe Matthijs van Son sr., geboren Maria Everdina Bolten (1723-1798); Amsterdam, Nieuwe Doelenstraat 22 (D12 en T31)

In 1774 kocht Maria Everdina Bolten het huis Nieuwe Doelenstraat 22 voor *f* 33.990 van de erven David Jacques Maillart.¹ Het huis dat tot dan toe zijn zeventiende-eeuwse uiterlijk had behouden, is kort daarna in neoclassicistische stijl verbouwd.² Toen in 1776 de verbouwing zijn einde naderde werd de verponding van het huis verhoogd.³ In die tijd zijn ook de behangsels van Andriessen in de zaal van het huis aangebracht (D12); achter één van de vaste spiegels in het vertrek vond men de volgende aantekening: "Jan Couzijne / Den 30 Augustus 1776 / en / Seeger van Velzen / Schilders / van Knegjes junior".⁴

Maria Everdina Bolten was in 1723 geboren als dochter van de koopman Jacob Bolten en Alida Meyn. Toen zij Nieuwe Doelenstraat 22 kocht, was zij weduwe van de steenkoper Matthijs van Son sr. (1721-1771). Zij waren in 1747 getrouwd. Haar overleden echtgenoot was een zoon van de advocaat en notaris Matthijs van Son en Anna Maria Abo. De schoonvader van Maria Everdina Bolten had in 1740 voor zijn zoon Matthijs van Son sr. drie pakhuizen aan de Snoekjesgracht gekocht. Wat betreft de steenkoperij moest Matthijs sr. aanvankelijk nog financiële verantwoording afleggen aan zijn vader en na diens dood aan zijn moeder maar vanaf 1762 dreef hij de zaken geheel voor eigen rekening. Naast steenkoper was Matthijs sr. sinds 1748 luitenant der Schutterij en de laatste drie jaar van zijn leven regent van het Leprozenhuis.

Na de dood van haar man zette Maria Everdina Bolten samen met haar oudste zoon Matthijs jr. de steenhandel voort onder de firma "Matthijs van Son en Zoon". Deze zoon bleef in 1776 achter in het ouderlijk huis naast de steenkoperij aan de Snoekjesgracht. Nadat zijn moeder dit huis in 1784 voor hem had laten verbouwen, liet hij de zijkamer van dit huis ook met behangsels van Andriessen decoreren (T105- T106). Uit het huwelijk van Matthijs van Son sr. en Maria Everdina Bolten waren nog twee kinderen geboren. Hun tweede zoon Jacob (1749-1788), eveneens koopman, bleef zijn gehele leven ongehuwd en woonde in bij zijn moeder. Het jongste kind, Magdalena Jacoba (1758-1803), huwde in 1776 met Jan van Staphorst. Deze was een broer was van Nicolaas van Staphorst van Keizersgracht 121 (D34-D35, T147-T148 en bijlage VI.F).

Toen Maria Everdina Bolten in 1798 in het huis aan de Nieuwe Doelenstraat 22 overleed, liet zij een vermogen na van *f* 147.000 en bleek zij, naast eigenaresse van de steenkoperij, ook voor eenachtste belang te hebben in de brouwerij de Hooyberg. Het aandeel in deze brouwerij had zij in 1746 geërfd van haar vader Jacob Bolten. Hierdoor was zij sinds 1785 ook medeëigenares van de mouterij van de voormalige brouwerij De Drie Schulpen aan de Nieuwe Achtergracht.⁵ De knechtswoning, die bij deze mouterij behoorde, werd naar alle waarschijnlijkheid vanaf 1785 verhuurd aan de familie Andriessen.⁶

Het huis aan de Nieuwe Doelenstraat werd na 1798 verhuurd aan Sara Petronella Creyghton, weduwe van Frans Jacob Schumacher. In 1803 werd zij voor *f* 19.400 eigenaresse van het huis.⁷ Na het overlijden van de weduwe Schumacher werd het huis in 1828 bij openbare veiling verkocht, vermoedelijk aan de makelaar J.G. van der Laan, die in 1829 op dit adres wordt geregistreerd.⁸ In de uitgebreide omschrijving ter aankondiging van de veiling van het huis op 25 augustus 1828 worden de behangsels van Andriessen expliciet vermeld.⁹ Voorafgaand aan die veiling was op 20 mei een boedelinventaris van het huis opgemaakt door Huybert van Varik. De zaal bleek toen ingericht met: "twaalf stoele en twee fauteuils met geele trijpt, een mahoniehoute tafel, twee mahoniehoute speeltafeltjes en twee gerridons, een pianoforte, met muziekkastje en lessenaar, vier agate kandelaars, twee branches [en] een mahoniehoute Commode".¹⁰

In de loop van de negentiende eeuw kwam het pand in bezit van de in 1814 opgerichte Ontvang- & Betaalkas, onder de firma Bosch en De Clercq. Deze heeft het pand in 1898 grondig laten verbouwen. Het werd toen voorzien van een nieuwe gevel en er vonden inwendig ingrijpende wijzigingen plaats. De zaal met geschilderde behangsels, die tot dan toe in gebruik was geweest als directeurskamer, kon niet in haar oorspronkelijke situatie gehandhaafd blijven. De betimmering inclusief de schilderijen is daarna verkocht aan het Stedelijk Museum. Hier is deze gebruikt ter aankleding van één van de stijlkamers in de Suasso-vleugel. Nadat deze stijlkamers in de jaren zeventig uit het Stedelijk werden verwijderd, zijn ze opgeslagen in het depot van het Amsterdams Historisch Museum. Het pand Nieuwe Doelenstraat 22 kreeg in de jaren tachtig van de twintigste eeuw een horeca-bestemming. Mochten er nog sporen aanwezig zijn geweest van de achttiende-eeuwse situatie dan zijn deze door de verbouwing in die tijd volledig uitgewist.

Lit: Van Son 1953-1955, pp.13-15; Harmanni 1990, pp.60-75.

1) GAA, Kw. N5, fol.46. 2) Het zeventiende-eeuwse huis dateerde van 1635 en was door Willem Boreel (1591-1668) naast de voormalige Stadstimmertuin gebouwd. Wijnman 1971, dl.II, pp.143 en 146. 3) GAA, Arch. 5044, inv.nr 233, p.5. Wijk 9, verp.nr 2191. De verponding van het huis dat werd getaxeerd op *f* 1200,-, is toen verhoogd van *f* 96,7 naar *f* 100,-. Zie ook: GAA, Arch. 5044, inv.nr 375. 4) Gids Sophia-Augusta Stichting 1906, p.27. Mogelijk is Jan Couzijne dezelfde als degene die in 1778 te Loenen in het huwelijk trad met Trijntje Edema. Dit huwelijk werd ook in Amsterdam aangetekend. De weduwe Couzijne die in 1771 de verklaring had getekend geen aanspraken meer te zullen maken op de "Bos" van het St. Lucasgilde is misschien zijn moeder. GAA, Arch. 366, inv.nr 1488. 5) Van Eeghen 1958, p. 65 en 73. 6) Hoofdstuk 1, § 1. 7) GAA, Arch 5044, inv.nr 460 en Kw. Z7, fol.91-93.

68. Nicolaas van Staphorst (1742-1801); Amsterdam, Keizersgracht 121 (D34-D35 en T147-T148)

In 1789 kocht Nicolaas van Staphorst Keizersgracht 121 met het naastgelegen koetshuis voor f 55.000 van Maria Agneta Heijst, weduwe van Gerrit Blaauw.¹ Vier jaar later werd de verponding van het huis verhoogd omdat Van Staphorst het koetshuis bij het woonhuis had getrokken en de zeventiende-eeuwse gevel had laten vervangen door een zes traveeën brede gevel in neoclassicistische stijl.² De rechte kroonlijst werd voorzien van metopen afgewisseld door twaalf kleine ronde raampjes. Ook het interieur is toen onder handen genomen. De hal werd echter intact gelaten. Het hier nog aanwezige stucwerk in rococo stijl en de met lofwerk en musicerende putti versierde klok boven de deur naar de zaal herinneren aan de periode van Gerrit Blaauw, die hier in 1756 was komen wonen.³ Uit deze periode zullen ook de schoorsteenmantel en de spiegels in rococostijl dateren, die Andriessen heeft weergegeven op de wandontwerpen met geschilderde behangsels voor de middenzaal aan de achterzijde van het huis (T147). Gezien het behangsel dat bewaard is gebleven in het Amsterdams Historisch Museum zijn deze behangselontwerpen inderdaad uitgevoerd (D34). Deze zaal en nog drie andere vertrekken op de hoofdverdieping zijn tegenwoordig gedecoreerd in neoclassicistische stijl. Vooral bij de decoratie van de zaal is het de vraag of deze *de l'époque* is.⁴ Boven de deur in de achterwand bevindt zich een schilderstuk, dat weliswaar met "J.Andriessen" is gesigneerd en van de datering 1799 is voorzien (A3), maar stilistisch gezien niet tot Andriessens oeuvre te rekenen is. Het toont eerder een - zeer vrije - vroeg twintigste-eeuwse kopie naar het oorspronkelijke schilderstuk, waarbij men ook het signatuur en de datering heeft overgenomen. De andere schilderstukken boven de twee spiegels, die een andere hand vertonen dan het bovendeurstuk, kunnen evenmin door Andriessen geschilderd zijn, hetgeen ook geldt voor het schoorsteen- en bovendeurstuk in de rechter zijkamer. Alleen het schoorsteenstuk (D35) in de linker zijkamer is wel aan Andriessen toe te schrijven. Gezien het voorbeeld dat Andriessen hiervoor gebruikt heeft, dateert dit ook van het jaar 1799. Het ontwerp voor dit schilderstuk is niet bekend. Wel heeft Andriessen voor Nicolaas van Staphorst twee friezen met camee-imitatie ontworpen (T148). Op de tekening wordt helaas niet vermeld voor welk vertrek deze bestemd waren. Afgezien van het schoorsteenstuk in de linker zijkamer, blijven we over het ontstaan van de overige schilderstukken in het huis in het duister tasten.

Nicolaas van Staphorst werd in 1742 geboren als zoon van de koopman Nicolaas van Staphorst sr. (1703-1766) en Maria van Hasselt (1705-1775). In 1757 kocht zijn vader Singel 460 waar hij met zijn gezin ging wonen en hij zijn kantoor hield.⁵ In 1761 liet Nicolaas jr. zich als koopman inschrijven in het poorterregister van Amsterdam. Op 21 januari 1764 associeerde hij zich met zijn oudste broer Arend van Staphorst (1737-1796). Onenigheden tussen hen beiden leidden ertoe dat Nicolaas enige jaren later ging samenwerken met zijn jongere broer Jacob. Sinds 1772, het jaar waarin Jacob zijn poortergeld betaalde, komt de firma N. en J. van Staphorst voor in de boeken van de Amsterdams Wisselbank. Het kantoor van de firma was tot 1789 gevestigd in hun ouderlijk huis op het Singel. Toen Nicolaas naar Keizersgracht 121 verhuisde, werd dit huis tevens de nieuwe vestiging van de firma, waartoe inmiddels ook de engelsman Nicholas Hubbard als medefirmant was toegetreden. Dit bankiershuis is bekend geworden door de vele lucratieve Amerikaanse leningen.⁶ Deze waren deels uit ideële gronden verstrekt, want zowel Nicolaas als Jacob van Staphorst behoorden tot de voormannen van de Amsterdamse Patriotten. Door hun politieke overtuiging waren ze zeer betrokken bij Amerika's strijd tegen Engeland om onafhankelijkheid. Nicolaas behoorde in 1783 tot één van de oprichters van het patriottische genootschap de Vaderlandsche Maatschappij, die in 1789 was overgegaan in Doctrina & Amicitia. Daarnaast was hij - als enige onder de opdrachtgevers van Andriessen - ook lid van Concordia et Libertate, het andere belangrijke patriottische genootschap van Amsterdam.⁷ Toen Jacob na het herstel van het stadhouderschap in 1787 naar Frankrijk vluchtte, bleef Nicolaas in Amsterdam achter. In oktober 1794 was hij gedwongen de stad te verlaten en vluchtte naar Hamburg. Hij behoorde namelijk tot de ondertekenaars van het request om de Engelse troepen te weigeren, die zich bij hun aftocht uit Zuid-Nederland in Amsterdam zouden terugtrekken. Er werd zelfs met revolutie bedreigd als dit zou gebeuren. Mede op grond van verboden wapenbezit werden in oktober van dat jaar vervolgingen ingezet tegen de ondertekenaars van het request. Nicolaas werd toen bij verstek veroordeeld tot zes jaar dwangarbeid en eeuwige verbanning.⁸ Door de omwenteling kon hij al snel naar Amsterdam terugkeren en nam hij van 19 januari 1795 tot 12 april 1796 zitting in de Raad.⁹ Naast de patriottische genootschappen was Nicolaas vanaf 1788 ook lid van het Departement van Koophandel van Felix Meritis.¹⁰ Zoals zo veel patriotten was Nicolaas ook lid van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen en vervulde hier van 1775 tot zijn overlijden bestuursfuncties in de vorm van directeur en thesaurier. Verder was hij vanaf 1776 diaken van de Waalse gemeente en was hij zowel lid van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen als lid van de afdeling Amsterdam van de Oecomenische Tak.¹¹ Hoewel Nicolaas van 31 maart 1796 tot 31 augustus 1797 lid was van de Eerste Nationale Vergadering, heeft hij in de landelijke politiek verder geen rol van betekenis gespeeld. Nicolaas huwde in 1780 met

de uit Rotterdam afkomstige Maria van Beeftingh (1748-1817), dochter van Nicolaas van Beeftingh en Christina van Horx.

Na 1797 trad Nicolaas in het publieke leven niet meer op de voorgrond. Vier jaar later overleed hij in Keizersgracht 121. Omdat uit het huwelijk met Maria van Beeftingh geen kinderen waren voort gekomen, moest de nalatenschap worden opgegeven voor de Collaterale Successie.¹² De weduwe was de universele erfgename van een vermogen dat getaxeerd werd op *f* 482.449. Nicolaas bezat onder meer een achtste part in de fabriek de *Gouden Bal*, achttien aandelen in Felix Meritis, tien aandelen in Doctrina & Amicitia, zes aandelen in de Hoogduitsche Joodse Gemeente en veertien "acres" land in de Verenigde Staten. Verder was hij eigenaar van de hofstede Endmeer in de Diemermeer. Het huis aan de Keizersgracht werd getaxeerd op *f* 42.000. Nicolaas was een neef van Arent van Hasselt van Keizersgracht 584 (D18 en T93-T95). Zijn jongste broer Jan was gehuwd met Magdalena Jacoba van Son, die een zuster was van Mathijs van Son jr. van Snoekjesgracht 2 (T105-T106) en dochter van Maria Everdina Bolten, weduwe van Mathijs van Son, van Nieuwe Doelenstraat 22 (D12 en T31). Zie voor de familierelaties ook: bijlage IV.F.

Na de dood van Nicolaas verhuisde de weduwe naar Herengracht 609 waar zij in 1817 overleed.¹³ Keizersgracht 121 was in 1806 in bezit van Cuijk van Mierop.¹⁴ In 1814 werd het huis bewoond door de advocaat Johan Valckenaar en was de huurwaarde van het huis *f* 1400.¹⁵ De weduwe van de koopman G.C. Focke wordt in 1825 op dit adres geregistreerd. Zij bewoonde het huis met negen personen.¹⁶ In 1829 stond het op naam van de koopman P. Voûte en in 1841 op naam van de koopman J.M. Leembruggen.¹⁷ In de laatstgenoemde jaren was de huurwaarde *f* 1200. In de loop van de negentiende eeuw heeft het huis zijn functie als woonhuis verloren. In de jaren 1885-1894 was er onder meer het Nederlandse Schoolmuseum gevestigd.¹⁸ Tegenwoordig is het pand in gebruik als kantoor.

Lit: NNBW VIII, klm. 1285-1286; Mees 1947; Elias & Schölvinc 1991, p.224.

1) GAA, Kw. K7, fol.193. 2) GAA, Arch. 5044, inv.nr 230. Wijk 47, verp.nr 4012 (omnummering → kl.nr. 335 → Buurt RR, nr 210 → 121) en Van Houten 1962. 3) Voorlopige Lijst 1928, p.248 en eigen waarneming. Zie voor de koopakte van Blauw: GAA, Kw. A6, fol.230. 4) In de collectie ontwerptekeningen van het KOG bevindt zich een aan Jacob Otten Huslij toegeschreven ontwerp voor een vertrek met een betimmering in neoclassicistische stijl, uitgebeeld met vier wanden in opstand, dat volgens het opschrift bestemd was "voor de Heer van Staphorst". Daar deze niet in Keizersgracht 121 te plaatsen is, moet deze ofwel voor de hofstede Endmeer in de Diemermeer, dan wel voor het huis van één van Nicolaas' drie broers bestemd zijn geweest. Zie: Quarles van Ufford 1972, nr 164 en Duisenberg 1998, p.66. 5) De hal van Singel 460 was onder meer gedecoreerd met grote grisailles die worden toegeschreven aan Gerard de Lairese. Deze zijn in de jaren zestig van de twintigste eeuw overgebracht naar Slot Zeist. Zie: Prins-Schimmel 1978, pp.68-70 en Voorlopige Lijst 1928, p.378. 6) Van Nierop 1925, p.66. 7) Feestviering 1798. 8) Zie ook: Otten & Reitsma 1995, pp.12-15. 9) Breen 1914, No.1. 10) GAA, Arch. 59, inv.nrs 80 en 97. 11) Brokken & Frijhoff 1992, p.134. 12) GAA, Arch. 5046, inv.nr 66, fol. 52. 13) Vier Eeuwen Herengracht 1976, p.380. Maria van Beeftingh had het huis voor *f* 40.000 gekocht van Constantia Elias, de zuster van Hester Isabel Elias van Keizersgracht 401 (bijlage II.19). 14) GAA, Arch. 5045, inv.nr 305. 15) GAA, Arch. 5012, inv.nr 1. 16) GAA, 5012, inv.nr 5. 17) GAA, Arch 5012, inv.nrs 6 en 8. 18) Van Houten 1962.

69. Weduwe Harmanus Stroomberg, geboren Maria Catharina Salomons (1740-na 1818); Amsterdam, Bloemgracht 133 of 135 (T146)

De opdrachtgeefster die door Andriessen wordt aangeduid als "de wed. Stroomberg" moet Maria Catharina Salomons zijn; sinds 1786 was zij weduwe van de suikerbakker Hermanus Stroomberg. Zij bezat onder meer Bloemgracht 135. In 1794 werd de verponding van dit huis verhoogd vanwege een nieuwe gevel.¹ Op foto's van vóór de herbouw van dit pand in 1938, had het inderdaad een laat achttiende-eeuwse rechte lijstgevel in neoclassicistische stijl. Gezien de reconstructie van de ontwerpen voor deze opdrachtgeefster (T146) is het bewuste vertrek echter niet naar alle tevredenheid in Bloemgracht 135 te situeren. Mogelijk waren de ontwerpen bestemd voor het buurpand nr 133, want dat had de weduwe Stroomberg ook in bezit.

Maria Catharina Salomons werd in 1740 te Amsterdam geboren als dochter van Baltus Salomons en Maria van Tekelenborg. In 1767 ging zij in ondertrouw met Harmanus Stroomberg. Haar echtgenoot, die evenals zijzelf, tot de Rooms Katholieke kerk behoorde, was volgens de akte afkomstig uit "Renderen". Hiermee zal men het plaatsje Rindern in het land van Kleef hebben bedoeld. Het echtpaar woonde eerst in de Laurierstraat waar Harmanus volgens het Naamregister der Kooplieden ook al een suikerbakkerij exploiteerde. In 1777 kocht hij het pand Bloemgracht 133, waarachter zich een suikerbakkerij bevond. Tot de koop behoorden ook twee belendende percelen in de Uilegang en drie in de voormalige Kuipersteeg.² Vervolgens kocht hij in hetzelfde jaar nog twee percelen in de Uilegang, waarvan er één op de hoek van de Bloemgracht stond, het latere Bloemgracht 135.³ Dit hoekhuis werd gebruikt als woonhuis. De overige percelen werden in 1779 bij de suikerbakkerij getrokken.⁴

Harmanus Stroomberg werd op 15 maart 1786 begraven in de Nieuwe Kerk. Daar de zoons uit dit huwelijk toen nog minderjarig waren, werd de suikerbakkerij voorlopig door de weduwe alleen voortgezet. De verbouwing van Bloemgracht 135 had vermoedelijk te maken met het huwelijk van haar oudste zoon Harmanus Franciscus (geb. 1769). Deze huwde in 1793 met Maria Wildanger. Toen deze zoon in 1798 op de nominatie stond

gekozen te worden in de Raad, woonde hij in elk geval aan de Bloemgracht.⁵ Naast politieke aspiraties legde Harmanus Franciscus ook belangstelling voor de kunsten aan de dag, zo behoorde hij vanaf 1804 tot de effectieve leden van het Departement Tekenkunde van Felix Meritis.⁶ De tweede zoon, Johannes Gerardus (geb.1775), trad later ook als medefirmant toe tot de suikerraffinaderij. Toen hij in 1820 benoemd werd tot kerkmeester van de R.K. kerk in Ouderkerk aan de Amstel, werd hij vermeld als suikerraffinadeur wonende te Amsterdam aan de Bloemgracht.⁷ Hij had een band met Ouderkerk aan de Amstel omdat hij hier de buitenplaats Rozenburg bezat.

In 1818 wordt de weduwe Stroomberg voor het laatst op Bloemgracht 135 geregistreerd. De huurwaarde van dit pand was *f* 250, terwijl die van de naastgelegen suikerbakkerij (Bloemgracht 133) op *f* 1200 werd getaxeerd. Het laatstgenoemde pand werd toen bewoond door Harmanus Franciscus, die echter in hetzelfde jaar overleed.⁸ Wanneer de weduwe Stroomberg is gestorven, is niet bekend. In Amsterdam is geen begraaf- of overlijdensakte van haar te vinden. Vóór 1825 werd Bloemgracht 135 bewoond door D. Fruyt, want in dat jaar wordt het betrokken door een zekere Christoffels, die maker was van filtreermachines. Het huis had toen een huurwaarde van *f* 650. Op Bloemgracht 133 was in die tijd de suikerraffinadeur W.L. Winkelhagen gevestigd, die hetzelfde bedrag aan huur betaalde.⁹ In 1833 zijn beide panden nog steeds in bezit van de familie Stroomberg. Op nr 135 woonde een 38-jarige J.G. Stroomberg, die bij de cavalerie zat, terwijl nr 133 bewoond werd door een H.F. Stroomberg, die toen 45 jaar zou zijn en aangemerkt werd als "ziekelijk".¹⁰ Hoewel de leeftijden vermeld worden, is niet met zekerheid vast te stellen om welke leden van de familie het gaat. Harmanus Franciscus had geen zonen met dergelijke initialen. Gezien het feit dat Harmanus Franciscus pas in 1793 in het huwelijk trad kan de H.F. Stroomberg in geen geval een zoon van hem zijn en zeker niet van zijn broer Johannes Gerardus want die werd pas in 1775 geboren. Bovendien is van een huwelijk van de laatstgenoemde niets bekend. In 1841 was Bloemgracht 135 in bezit van de raffinadeur C. Hekman, die het bewoonde met zes personen, terwijl nr 133 toen in gebruik was als bergplaats.¹¹ In de omnummeringsboeken van 1875 wordt nr 133 aangemerkt als Openbare Armenschool. In 1920 was op dit adres de uitgever W. Kirchner gevestigd. In 1938 zijn zowel nr 133 als nr 135 afgebroken en vervangen door nieuwbouw in aangepaste stijl. Vervolgens vestigde zich hier de N.V. Daauwes in Volautomatische Kalenderuurwerken.

1) GAA, Arch 5044, inv.nr 234. Wijk 42, verp.nr 2741 (omnummering: → kl.nr 104 → Buurt DD, nr 68 → 135). 2) GAA, Kw. X6, fol.261. 3) GAA, Kw. X6, fol.451^v. 4) GAA, Arch. 5044, inv.nr 233: "Wijk 42, nr 2744. Harmanus Stroomberg. Een nieuw huis en suikerbakkerij (in plaats van de onderstaande ouder percelen) [...] alles in eigen gebruik, getaxeerd op *f* 600,- [...] oude percelen 2736-2740 en 2742-2744. 5) Breen 1914, bijlage VI. 6) GAA, Arch. 59, inv.nr 298. 7) Van der Loos 1912, p.219. 8) GAA, Arch. 5012, inv.nr 2. 9) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5. 10) GAA, Arch. 5012, inv.nr 7. 11) GAA, Arch. 5012, inv.nr 8.

70. Gerrit Versteegh (1723-1782); Amsterdam, Singel 316 (T15 en T16)

In 1770 kocht Gerrit Versteegh Singel 316 voor *f* 35.000 van Leendert van Velzen.¹ Kort na de aankoop gaf hij Andriessen opdracht tot het schilderen van een aantal behangsels met arcadische landschappen. Volgens Izaak Schmidts vermelding in 1813 bevonden de behangsels zich in zowel de zij- als binnenkamer van het huis.² Van de deze opdracht resten tegenwoordig alleen nog drie ontwerpen voor behangselvakken (T15) en een ontwerp voor een schoorsteenstuk (T16).

Gerrit Versteegh werd op 28 november 1723 in de Nieuwe Kerk van Amsterdam gedoopt als zoon van de wijnkoper Dirk Versteegh (1692-1750) en Antje Akerboom (ca. 1690-1747). Op 20 november 1744 kocht Gerrit zijn poorterschap en gaf hij hetzelfde beroep op als zijn vader. Toen hij op 2 april 1751 in ondertrouw ging met Johanna Putman (1720-1758) woonde hij op de Keizersgracht. Zij was een dochter van Joannes Putman, winkelier in de Warmoesstraat, en Johanna Domna. Hetzelfde jaar nog bevalt zijn echtgenote van een zoon die op 22 december wordt gedoopt als Dirk. Het zou Gerrits enig kind blijven. Nadat Johanna op 5 januari 1758 was begraven vanuit een huis op de Herengracht bij de Gasthuismolensteeg, hertrouwde Gerrit op 4 mei 1759 te Deventer met Anna Judith Putman (1734-1792).³ Na aankoop van het huis aan het Singel bleef Gerrit zijn zaken runnen vanuit het huis aan de Herengracht. Onder de naam Dirk Versteegh en Zoon bleef de firma, die ook handel dreef op de West, tot tenminste 1786 op dit adres gevestigd.⁴ Op 9 mei 1782 wordt Gerrit vanuit het huis aan het Singel in de Nieuwe Kerk begraven. Anna Judith hertrouwde twee jaar later met Samuel Gideon Wobma. Zij verhuisde daarna Gouda waar zij in 1792 overleed.

Zoon Dirk bleef achter in het huis aan het Singel. Een half jaar na het overlijden van zijn vader trouwde hij met de 24-jarige Nicoletta Menkema. Uit dit huwelijk werden tenminste vier kinderen geboren, twee zonen en twee dochters, die alle de volwassen leeftijd bereikten.⁵ Nadat Nicoletta in 1792 was overleden hertrouwde Dirk in 1802 met Maria Magdalena Smit. Zij was 24 jaar en van lutherse huize. Uit dit huwelijk werd in 1804 een dochter geboren, die echter op zestienjarige leeftijd stierf.⁶ Nadat Dirk in 1806 opnieuw weduwnaar was geworden is hij tot zijn dood in 1822 op Singel 316 blijven wonen. In 1825 werd het huis bewoond door de weduwe Dutilh en werd het getaxeerd op een huurwaarde van *f* 950 per jaar.⁷ In 1841 staat het op naam van de assuradeur Riben.⁸

Dirk was een goede vriend van Jurriaan Andriessen. Toen hij in 1771 lid werd van de Amsterdamse Stadstekenacademie, gaf hij op diens leerling te zijn (bijlage VII). Het ongedwongen portretje in pastel dat Andriessen in 1772 van hem gemaakt heeft, duidt erop dat er in die tijd al een nauw contact bestond (afb.43). Dirk schijnt een verdienstelijk amateurtekenaar te zijn geweest. In de jaren 1776, 1778 en 1784 behaalde hij bij de academie achtereenvolgens de derde tot en met de eerste prijs.⁹ Na de eerste prijs bleef hij aan de academie verbonden en was hij vanaf 1801 als een der mededirecteuren Andriessens collega. Hij heeft deze functie net als Andriessen tot zijn dood toe bekleed. In 1782 werd hij lid van Felix Meritis waar hij vanaf 1784 effectief lid was van het Departement Tekenkunde. Het cadeau dat men verplicht was bij toetreding aan het genootschap ten geschenke te geven bestond uit drie tekeningen van Jean Grandjean.¹⁰ Hij werd in 1801 als toevoerder geportretteerd op Adriaan de Lelies schilderij van de spierkundige les van prof. Andreas Bonn in de tekenzaal van Felix. Evenmin ontbreekt hij op het schilderij dat De Lelie in de jaren 1806-1809 gemaakt heeft van de beeldengalerij; sinds 1794 was hij inspecteur der kunstverzameling van Felix.¹¹ Dirk speelde een belangrijke rol in de Amsterdamse kunstwereld en heeft onder meer naam gemaakt als verzamelaar. Volgens Kramm had zijn collectie een Europese vermaardheid.¹² Zo zag Samuel Ireland de collectie in 1789. In zijn verslag worden de tekeningen van Andriessens leerling Grandjean zelfs expliciet vermeld.¹³ De jonge Arthur Schopenhauer (1788-1860) vereerde Versteegh in 1803 met een bezoek.¹⁴ De kunstverzameling werd op 3 november 1823 te Amsterdam geveild.¹⁵ Versteegh vervulde ook een rol als mecenas, in het bijzonder voor Andriessens voornaamste leerlingen Daniël Dupré, Jean Grandjean en Hendrik Voogd. Zijn belangrijke rol in de kunstwereld in die tijd blijkt ook uit het feit dat hij in 1808 lid werd van de Vierde Klasse van de Koninklijke Maatschappij der Wetenschappen. Hij gaf niet alleen blijk van culturele belangstelling, ook in de politiek heeft hij een rol gespeeld. In de jaren 1786-1787 was hij lid van het patriottisch genootschap de Vaderlandsche Sociëteit en later van 1789 tot 1808 van de opvolger Doctrina & Amicitia. In het ledenboek van de Vaderlandsche Sociëteit wordt vermeld dat hij in 1795 luitenant-colonel was der gewapende Burgermachten.¹⁶ Het een ander zal er mee te maken hebben gehad dat hij van 17 februari tot 12 april 1796 zitting nam in de raad van Amsterdam.¹⁷

1) GAA, Kw. P6, fol.164^v. Bij de koop waren inbegrepen "de Dam Spiegel in de zijkamer en het Comptoir in de pakkelder". Omnummering: Wijk 29, verp.nr 4886 → kl.nr 413 → Buurt KK, nr 43 → 316. 2) Schmidt 1813, p.34. 3) Beide echtgenotes waren verre familieleden van elkaar. Anna Judith Putman was een nicht in de 7de graad van Johanna Putman. Zij was te Deventer geboren als dochter van Mr Adolph Hendrik Putman en Hermina Rouse. Van Schilfgaarde 1921, klm 240 en Van Schilfgaarde 1922, klm 226. 4) Naamlijst der Kooplieden [...] der stad Amsterdam 1766-1786. 5) Van Schilfgaarde 1922, klm. 227. 6) Het geboortjaar 1801 van een vijfde dochter uit het eerste huwelijk, genaamd Maria Magdalena, zoals vermeld door Van Schilfgaarde (1922, klm 227) klopt niet want Dirk was toen nog niet hertrouwd. 7) GAA, Arch. 5012, inv.nr 6. 8) GAA, Arch. 5012, inv.nr 8. 9) Offerhaus 1979, p.75. 10) GAA, Arch. 59, inv.nr 97. 11) Knoef 1938; Knolle 1983, p.161. 12) Kramm 1857-1861, dl.III, p.1737. 13) Ireland 1790, dl.I, p.151. 14) Jacobsen Jensen 1919-1936, S.35. 15) Lugt-nr 10531. 16) GAA, Arch. 684, inv.nr 217 (No.194). 17) Breen 1914, p.114 (No.87).

71. Jozua Wesseling (1739-1791); Amsterdam, Keizersgracht 741 (D23 en T110)

Jozua Wesseling is zonder twijfel de op Keizersgracht 741 woonachtige juwelier die in 1787 het achterhuis hiervan liet verbouwen.¹ Het werd toen verhoogd met een verdieping. De huidige trap in dit achterhuis en het stucplafond, alles in neoclassicistische stijl, zijn de stille getuigen van deze renovatie. De betimmering van de zaal bestaande uit een lambrisering met daarboven een indeling in vakken dateert uit dezelfde tijd. Gezien de bewaard gebleven ontwerpen voor deze opdrachtgever (T110) waren deze vakken voorzien van behangsels met arcadische landschappen. Ze zijn helaas lang gelegen uit het huis verdwenen.² Het lijkt zeer waarschijnlijk dat het 1787 gedateerde behangsel met arcadisch landschap, nu in de collectie van het Holland Village bij Nagasaki, afkomstig is uit dit huis (D23).

Jozua Wesseling werd in 1739 geboren als zoon van Harmanus Wesseling (overl. 1766) en Geertruij Brouwer. In 1771 liet hij zich als juwelier inschrijven in het poorterregister van Amsterdam. Hij trouwde in 1778 te Amsterdam met Grietje Grootte (1749-1824). Toen zijn moeder Geertruij Brouwer in 1781 overleed erfde hij Keizersgracht 741. Zijn moeder had het huis als weduwe in 1770 voor f 16.550 gekocht van de erfgenamen van Frans Adam Carolsen.³ Jozua is op 15 mei 1791 vanuit dit huis begraven in de Oude Kerk. Zijn weduwe verhuisde daarna naar Herengracht 588, waar zij in 1804 nog steeds als huurster wordt geregistreerd. Vanuit dit huis huwden in 1803 haar dochter Alida Geertruij en in 1805 haar zoon Josua Hermanus.⁴

Keizersgracht 741 werd vanaf die tijd verhuurd, zo woonde er in 1806 F.H. Hogguer die een huur van f 1200 per jaar betaalde.⁵ In 1811 was het huis, dat nog steeds in bezit was van de weduwe Wesseling, belast met een hypotheek van f 5000.⁶ Het huis werd in 1812 bewoond door de koopman F. Coffijn; de huurwaarde was toen f 1100. In 1825 woonde er A.A. Dull en werd de huurwaarde getaxeerd op f 1000 en in 1841, toen de huurwaarde weer f 1100 was, woonde er een zekere Salomons, die het huis alleen bewoonde.⁷ Wesselings weduwe is op 12 juni 1824 overleden in een huis aan de Achtergracht. Nadien is het huis in 1880 nog in bezit geweest van notaris J.G.H. ter Horst.⁸ De gevel mist tegenwoordig aan de top het fronton.

1) GAA, Arch. 5044, inv.nrs 234. Wijk 60, verp.nr 5649 (omnummering: kl.nr 13 → Buurt Y, nr 135 → 741). De verbouwing werd getaxeerd op f 30. 2) De behangsels waren in 1928 niet meer aanwezig. De Voorlopige Lijst (1928, p.273) noemt in de zaal alleen de lambrisering en het stucplafond. De balustrade van de trap in het trappenhuis is afgebeeld in Zanktkuijl 1993, p.495C. 3) GAA, Kw. P6, fol.487^v. 4) Vier Eeuwen Herengracht 1976, p.614. Dochter Alida Geertruij (ged. 1779) huwde toen Hendrik Pieter Bas en Jozua Harmanus (ged. 1783), die in 1804 als houtkoper poorter van Amsterdam was geworden, huwde Sophia Alida Clara Suurmond uit Doesburg. 5) GAA, Arch. 4045, inv.nr 317. 6) GAA, Arch. 5012, inv.nr 11. Kl.nr 13, verpondingsnr 5891. 7) GAA, Arch. 5053, inv.nr 901; GAA, Arch. 5012, inv.nrs 5 en 8. 8) Van Houten 1962.

72. Hendrik Wessels (1743-1797); Amsterdam, Keizersgracht 132 (T48)

In 1780 werd de verponding van Keizersgracht 132 verhoogd vanwege een verbouwing. Hendrik Wessels, de eigenaar van het pand, had het achterhuis uitgebreid met een extra verdieping en de zeventiende-eeuwse trapgevel vervangen door een classicistische gevel met rechte kroonlijst.¹ Volgens het verpondingskohier bewoonde Wessels het gehele huis en werd de nieuwe huurwaarde getaxeerd op f 900 per jaar. Inwendig werd onder meer de zijkamer voorzien van behangsels met Hollandse landschappen van de hand van Andriessen (T48).

Hendrik was in 1743 te Amsterdam geboren als zoon van de koopman Anthony Wessels (1714-1767). Zijn vader was afkomstig uit Varel en had zich in 1740 als poorter van Amsterdam ingeschreven. Een jaar daarvoor was hij getrouwd met de chirurgijnsdochter Hendrina Milaan (1718-1793).² Hendrik trouwde in 1767 met Margaretha Taddel, dochter van de wijnkoper Hendrik Taddel en Catrijna Kist. Op het moment van de huwelijksvoltrekking woonde Hendrik nog op de Prinsengracht, maar spoedig daarna is hij met zijn gezin bij zijn schoonvader op Keizersgracht 132 ingetrokken. Wanneer zijn oudste kind Hendrina in april 1771 overlijdt, wordt zij vanuit dit huis aan de Keizersgracht begraven. Schoonvader Hendrik Taddel had Keizersgracht 132 in 1753 voor f 20.500 aangekocht.³ Na het overlijden van de schoonvader in 1776, kreeg Hendrik het huis in eigendom. In de afgelopen twintig jaar was er vermoedelijk weinig aan het huis veranderd, waardoor aanpassingen aan de eisen des tijds noodzakelijk waren.

Het kantoor van de wijnkoperij van Hendriks schoonvader, die hij vanaf 1776 samen met zijn zwager Philippus Taddel voortzette onder de firma Taddel en Wessels, bleef gevestigd op Keizersgracht 132.⁴ Buiten de zaken kon Hendrik het ook goed vinden met zijn zwager. Op 5 oktober 1778 werden zij tegelijkertijd lid van het Departement van Koophandel en Letterkunde van Felix Meritis. Philippus schreef zich meteen in als werkend lid. Van 1779-1781 was Taddel directeur van dit departement en daarna tot 1787 secretaris. Hendrik werd eerst beschouwend lid maar ging al snel over tot werkend lid en was van 1780-1781 ook directeur van het Departement van Koophandel.⁵ In 1780 werden ze beiden effectief lid van het Departement Tekenkunde van Felix.⁶ Naast deze activiteiten was Hendrik tevens regent van het Luthers Weeshuis.⁷

Toen echtgenote Margaretha Taddel op 10 september 1791 werd begraven in de Nieuwe Lutherse Kerk woonde Hendrik nog op Keizersgracht 132. De vijf kinderen waren op dat moment nog minderjarig.⁸ Drie jaar later, toen zijn oudste dochter Catharina in ondertrouw ging met Jan Frederik Helmers, woonde hij op de Keizersgracht tegenover de Groenlandse Pakhuizen. Op 25 augustus 1797 overlijdt Hendrik te Alkmaar waar hij vermoedelijk ook is begraven, want in Amsterdam is geen akte gevonden.⁹ Op 19 april van dat jaar wordt hij nog in Amsterdam gesignaleerd. Hij liet toen bij notaris Nicolaas van Veen een akte opmaken van executie en voogdijschap.¹⁰ Op 16 oktober 1797 werd een boedelinventaris opgemaakt. Hendrik bleek op het laatst van zijn leven alleen een achterkamer te bewonen in het huis van de boekverkoper M.T. Gravius aan de Nieuwendijk. Hoewel het slechts één kamer betrof, was deze nog redelijk luxueus ingericht. In de inventaris worden ook enkele roerende goederen opgesomd die bij anderen waren ondergebracht. Zo bevond zich in het huis van zijn schoonzoon Jan Frederik Helmers op de Keizersgracht tegenover de Groenlandse pakhuizen nog een damspiegel en een glazen kloklantaarn en bij Frederik Benthem een groot aantal boeken waaronder veel theologische werken.¹¹ Vermoedelijk woonde deze Benthem op Keizersgracht 132, dat Wessels op het moment van overlijden nog in bezit had. Toen Wessels op 17 april 1797 Benthem benoemde tot curator van zijn nalatenschap werd de Keizersgracht tegenover het huis met Hoofden als Benthems adres opgegeven.¹²

In de staat en inventaris van Wessels boedel en nalatenschap die op 24 januari 1798 werd opgemaakt, wordt een groot aantal schuldeisers opgesomd.¹³ Zo was hij nog f 200 schuldig aan het proveniershuis in Alkmaar. Kennelijk werd hij vlak voor zijn dood in dit gesticht verpleegd en vermoedelijk is hij aldaar ook overleden. Omdat de nalatenschap niet toereikend was om alle crediteuren te kunnen voldoen, werd deze op 28 april 1798 aangegeven bij de Desolate Boedelkamer.¹⁴ Het moet Hendrik Wessels gedurende de laatste jaren van zijn leven financieel dus niet voor de wind zijn gegaan. Dat hij in 1794 Keizersgracht 132 had verlaten en een huurhuis tegenover de Groenlandse pakhuizen bewoonde, zijn daarvan al de eerste tekenen. Vermoedelijk waren er ook onenigheden opgetreden met zijn zwager Philippus Taddel, want de wijnkopersfirma werd bij zijn overlijden gevoerd onder de naam Wessels & Schuch. Interessant is het feit dat Wessels ook nog een schuld van f 100:1:- had

aan Jurriaan Andriessen. Hoewel de post helaas niet wordt gespecificeerd, is het een extra bewijs dat Wessels inderdaad een opdrachtgever van Andriessen is geweest.

Keizersgracht 312 werd op 19 juni 1798 bij executie verkocht aan Bartholomeus van den Holik Broes.¹⁵ In 1814 woonde er de wijnkoper C.M.S. Thomas en had het huis een huurwaarde van *f* 900 per jaar.¹⁶ Daarna werd het betrokken door de koopman Pieter van Eeghen (1794-1847). In 1825 stond het op naam van Cornelis Freymerson, die onder meer medefirmant van Roelof van Ansen is geweest (bijlage II.4).¹⁷ In 1841 wordt de kassier J.J. Everard op dit adres geregistreerd.¹⁸ Tegenwoordig wordt Keizersgracht 132 aan diverse instelling verhuurd. Het interieur draagt weinig sporen meer van de oorspronkelijke inrichting.

1) GAA, Arch. 5044, inv.nr 233, p.66. Omnummering: Wijk 47, verp.nr 4026 → kl.nr 456 → Buurt RR nr 170 → 132. Zie ook: Van Houten 1962. 2) Haar vader Anthony Milaan werd als overman van het Chirurgijns-gilde in 1728 geportretteerd op het schilderij "De anatomische les van professor Willem Röell" door Cornelis Troost, dat zich nu in AHM bevindt. 3) GAA, Kw. X5, fol.124. 4) Philippus Taddel had zich op 20 februari 1765 ook als wijnkoper in het poorterregister van Amsterdam ingeschreven. Zie o.m. ook: Naamregister der Kooplieden 1790-1793 5) GAA, Arch. 59, inv.nr 97, resp. nr 44 en 45. Philippus Taddel gaf toen als geschenk een Frans mahoniehouten spreekgestoelte en zijn portret getekend door Wybrand Hendriks. Hendrik betaalde gewoon de vereiste *f* 21. 6) GAA, Arch. 59, inv.nr 298. 7) Wagenaar 1760-1802, dl.IV, p.473. 8) Te weten: Catharina, ged. 14-2-1771; Hendrik Taddel, ged. 4-9-1772, huwde op 15-4-1808 Rensje de Vries; Hendrina Margaretha, ged. 1-6-1774; Anthony, ged. 29-10-1776, huwde op 25-4-1800 Catharina Jacoba Laret; Philippus Johannes, ged. 16-10-1778, huwde op 17-2-1809 Maria Alexandrine Somerkamp. 9) GAA, NA 14235, akte 192 (nots Paulus van Hunthum, dd. 28 augustus 1797, akte van Non Prejudicatie). 10) GAA, NA 15577, akte 53. 11) GAA, NA 14236, akte 11 (nots Paulus van Hunthum, dd. 24 januari 1798) 12) GAA, NA 15577, akte nr 53. 13) GAA, NA 14236, akte 11. 14) GAA, Arch. 5072, inv.nr 1051, akte nr 3070. 15) GAA, Arch. 5061, inv. nr 2180, fol.83. 16) GAA, Arch. 5012, inv.nr 1. 17) GAA, Arch. 5012, inv.nr 5. Zie ook: GAA, NA 17528, akte nr 37 (nalatenschap van Roelof van Ansen; nots Wijnand Coppenberg, dd. 7 februari 1792). 18) GAA, Arch. 5012, inv.nr 8.

73. Jonas Witsen IV (1733-1788); Amsterdam, Herengracht 462 (D1^{bis})

Het in de rechter achterkamer van Herengracht 462 bewaard gebleven bovendeurstuk is naar alle waarschijnlijkheid vervaardigd in opdracht van Jonas Witsen IV. In februari 1772 kocht hij dit huis genaamd *Sweedenerijck* voor *f* 136.000 van de executeuren van de nalatenschap van Gerrit Braamcamp die het jaar tevoren was komen te overlijden. Braamcamp had het huis vanaf 1758 in bezit gehad.

Jonas Witsen IV werd op 20 mei 1733 te Amsterdam geboren als zoon van mr. Jonas Witsen III (1705-1767) en Alberta Maria Pels (1705-1748). De familie Witsen was een invloedrijk Amsterdams geslacht van kooplieden en regenten. Daarnaast waren zij al enige generaties grote kunstliefhebbers en collectioneers. Jonas IV bezat een aanzienlijke verzameling tekeningen van voornamelijk zeventiende-eeuwse Hollandse meesters die hij verworven had uit de nalatenschap van zijn vader Jonas III. Laastgenoemde was in zijn hoedanigheid van burgemeester tevens hoofddirecteur van de in 1765 heropgerichte Stadstekenacademie. Door zijn toedoen kreeg de academie een ruimte in het stadhuis toebedeeld.¹ Deze Jonas III was dus een goede bekende van Jurriaan Andriessen.

De basis van de collectie van Jonas Witsen IV die na zijn dood op de veiling van 1790 uiteen is gevallen, was vermoedelijk gelegd door zijn jong overleden overgrootvader Jonas Witsen I en diens kinderloos overleden broer Nicolaas Witsen, de bekende burgemeester, diplomaat, geograaf en veelzijdig geleerde. Hoewel delen van de verzamelingen verkocht werden, zijn het vooral de tekeningen geweest die steeds vererfden.² In hoeverre Jonas IV de verzameling heeft aangevuld is niet bekend. Hij moet wel verantwoordelijk zijn geweest voor de aankopen van de eigentijdsde meesters zoals de werken van Barbiers. Andriessens aanwezigheid op de veiling op 16 augustus 1790 van de veiling Jonas Witsen blijkt niet alleen uit de bewaard gebleven eigenhandig geannoteerde catalogus maar ook diens schets naar de *Cimon en Pero* door Bloemaert.³

Jonas IV werd in 1753 benoemd tot kerkmeester van de Zuiderkerk. In 1765 werd hij Commissaris over de Notarissen. Vanaf 1774 tot zijn overlijden nam hij zitting in de Raad van Amsterdam. Sinds 1770 verbleef hij 's zomers op de hofstede Boekenrode onder Heemstede die hij voor *f* 55.000 in bezit kreeg. Op 12 mei 1761 was Jonas IV gehuwd met Anna Maria van Marselis (1739-1777), dochter van Jan van Marselis en Johanna Clifford. Zij was een tante van Maria Petronella van Marselis, echtgenote van Pieter Cornelis Hartsinck bij wie de Andriessens op Vogelenzang hebben gelogeed. Hester Isabel Elias wier moeder van geboorte een Witsen was, was een achternichte van Jonas IV.

Het echtpaar Witsen kreeg drie kinderen, twee dochters en een zoon, die allen de volwassen leeftijd bereikten en een huwelijk aangingen. Na het overlijden van Jonas IV verkochten zijn erfgenamen Herengracht 462 in 1789 voor *f* 110.000 aan de rijke katholieke koopman Mouritz Dreyer. Na nog enkele keren van eigenaar te zijn verwisseld kwam het huis in 1849 in eigendom van de koopman Jan van Eeghen. Sindsdien is het pand, voornamelijk als kantoor, onverbrekkelijk met het handelshuis Van Eeghen in verband blijven staan.

Lit: Elias 1903-1905, pp.439-440 en 955; De Balbian Verster 1930, pp.193-203; NP 44 (1958), pp.358-359; Vier Eeuwen Herengracht 1976, pp.560-561.

1) Knolle 1979, p.6. 2) Of Nicolaas Witsen zijn tekeningencollectie aan zijn neef Jonas Witsen II heeft nagelaten is helaas niet aan bronnen te staven omdat de desbetreffende notariële akten door brand gedeeltelijk of geheel vernietigd zijn. De veronderstelling van vererving wordt wel aannemelijk gemaakt in Van Eeghen 1946, i.h.b. op p.67. Op de veiling van de collectie van Nicolaas Witsen die plaatsvond op 28 maart 1728 na het overlijden van zijn weduwe, werden nauwelijks tekeningen aangeboden. De weduwe van Jonas Witsen II, Isabella Maria Hooft (1680-1716), had op verzoek van haar echtgenoot de gehele "kunstkamer" expliciet gelegateerd aan haar toen nog minderjarige zoon Jonas III. Desalniettemin werd toch een deel van de collectie op 31 maart 1717 verkocht (Lugt-nr 260). Het waren vooral schilderijen en muziekinstrumenten. Zie voor de nalatenschap: Dudok van Heel 1977, p.112 (nr 178) en Van Eeghen 1946, pp.63-65. De verzameling omvatte toen onder meer een redelijk aantal tekeningen van Adriaan van Ostade (zie: Broos 1984, p.25) en van Van Willem van Mieris (zie: Elen 1995). Zie voor de vererving van de collectie op Jonas Witsen IV: GAA, NA 10563 (nots. 20 april 1767, nots. Daniël van de Brink) en Van Eeghen 1964, pp.124-126. Zie over de collectie van Jonas Witsen II: Bergvelt & Kistemaker 1992, pp. 240, 355-356 en 332-333. 3) Zie bijlage V, L 4620.

Bijlage III. A Alfabetische lijst van opdrachtgevers met catalogusnummer en adres

<i>Opdrachtgever</i>	<i>Cat-nr</i>	<i>Adres</i>
Alberti, Ericus Franciscus	T36	Spui 23
Alewijn, Gillis	D11; T29-T30	Herengracht 386
Alewijn, Mr. Martinus	D31; T143	Herengracht 603
Ansen, Roelof van	T97-T98	Herengracht 255
Asschenbergh	T35	?
Backer, Anthony	D13; T32	Keizersgracht 535
Barneveld, J. of Th. van	T18	Kloverniersburgwal 111
Berkhoff, Barent	T116	Keizersgracht 389
Beyma, Coert Lambertus van	D20; T101	Ternaard, Het Spijker (?)
Binnengasthuis	D7; T22	-
Boode, Eduard Gustaf	T158	(Keizersgracht 488 of Sassenheim, Ter Weegen)
Boon Jansze, Albert	T153	Singel (voorheen G 369)
Borde, Gerrit la	T85-T89	Muntplein 9 en/of Lage Vuursche, Klein Drakestein
Charbon, Jean Adam	T7	Prinsengracht 494
Dommer, G.G.J.	T136	Keizersgracht 39
Driest jr., Paulus van	T102	Prins Hendrikkade 162
Duijm, Gerrit	T99	?
Ebeling, Mr. Ernestus	T14	Singel 130
Eck, Jan Carel baron van	T100	(Arnhem, Koningstraat)
Elias, Hester Isabel	T138-T141	Keizersgracht 401
Fontein, Pieter	<i>bron</i>	Herengracht 212
Ghesel sr., Jacob van	D2	Keizersgracht 704
Ghesel jr., Jacob van	D6, T21	Herengracht 524
Ghesel, Pieter van	D22; T108	Oudezijds Voorburgwal 316
Gildemeester sr., Daniël	T114-T115	Lissabon, Palacio das Janeles Verdes, of Sintra, Palacio de Seteais
Gildemeester Jansz., Jan	D29-D30; T137	Herengracht 475
Glinstra, A.J. van	D38; T164	Leeuwarden, Nieuwestad 150
Goll van Franckenstein, J.	D37	Keizersgracht 313
Grieks-Russische Kerk	<i>bron</i>	Oudezijds Voorburgwal 191
Groot, Jan de	D16; T79-T80	Keizersgracht 187
Gülcher, Theodoor	T157	Keizersgracht 205
Halmael, Jacob van	T160	Keizersgracht 282
Hasselt, Arent van	D18, T93-T95	Keizersgracht 584
Heukelom, Van	D36; T156	Damrak 63 of Keizersgracht 109
Heyman, Jan Fredrik	T112	Keizersgracht 280
Hinsbeeck, Johan Adriaan	T17	Herengracht 288
Hoeufft, Hendrik	T39-T40	Herengracht 520
Hooft Daniëlsz, Hendrik	T33	Herengracht 507
Hoopen, Gerrit ten	T165	Herengracht 239
Hulshoff, Allard	D27; T131-T132	Brouwersgracht 41
Iddekinge, Tjaerd Anthony van	D28; T133-T135	Herengracht 40
Jamin, Diederik Caspar	T150-T152	Nieuwezijds Voorburgwal 280
Jongh Jacobsz., Pieter de	T38	Keizersgracht 152
Josèphe, Andries	T109	Herengracht 593
Kinkee jr., Willem	T17	Leiden, Oude Singel 86
Lankeren, Pieter Willem	<i>bron</i>	Oudezijds Voorburgwal 183
Lennepe, Aernoud David van	T34	Herengracht 448
Lennepe, David van	D4; T13	Heemstede, Huis te Manpad
Lodewijks Jr., Isaac	T155	Keizersgracht 293
Luden, Dirk	T103-T104	Keizersgracht 105
Martinus, H.	T160	?

Marwijk, G.M.van	T154	Singel 138
Matthes, George Hendrik	<i>bron</i>	Oudezijds Voorburgwal 221
Maurik, Matthijs van	T91-T92	Warmoesstraat 134
Meyer	T55	?
Muilman, Henric	T145	Herengracht 476
Muller, Hendrik Anthony	T90	Herengracht 437
Muller, Jan Gerard	T81-T82	Oudezijds Achterburgwal 171
Muyssart, Abraham	D8; T23	Herengracht 572
Nieuwe Werkhuis	T41	-
Noordziek, Pieter	T107	Leiden, Nieuwsteeg 2
Poorten, Josua van der	<i>bron</i>	Keizersgracht 162
Saint, Willem	T20	(Keizersgracht bij de Leidsestraat)
Sander, Coert Simon	D14; T43-T44	Lage Vuursche, Kasteel Drakestein
Saportas, Samuel	D9-D10; T24	Nieuwe Keizersgracht 88
Scharff, Adriaan	<i>bron</i>	Herengracht 184
Scharff, Wessel	D32	Herengracht 252
Schröder Dirksz., Balthasar	T45-T47	Keizersgracht 458
Son, Mathijs van	T105-T106	Snoekjesgracht 2
Son, Weduwe van	D12; T31	Nieuwe Doelenstraat 22
Staphorst, Nicolaas van	D34-D35; T147-T148	Keizersgracht 121
Stroomberg, Weduwe	T146	Bloemgracht 133
Versteegh, Gerrit	T15-T16	Singel 316
Wesseling, Jozua	D23; T110	Keizersgracht 741
Wessels, Hendrik	T48	Keizersgracht 132
Witsen, Jonas IV	D1 ^{bis}	Herengracht 462

Bijlage III.B Topografische lijst van huizen en gebouwen met catalogusnummer en opdrachtgever

<i>Adres</i>	<i>Cat-nr</i>	<i>Opdrachtgever</i>
AMSTERDAM		
Binnengasthuis	D7; T22	-
Bloemgracht 133	T146	Stroomberg, Weduwe
Brouwersgracht 41	D27; T131-T132	Hulshoff, Allard
Damrak 63 (?)	D36; T156	Heukelom, Van
Herengracht 40	D28; T133-T135	Iddekinge, Tjaerd Anthony van
Herengracht 184	<i>bron</i>	Scharff jr., Adriaan
Herengracht 212	<i>bron</i>	Fontein, Pieter
Herengracht 239	T165	Hoopen, Gerrit ten
Herengracht 252	D32	Scharff, Wessel
Herengracht 255	T97-T98	Ansen, Roelof van
Herengracht 288	T17	Hinsbeeck, Johan Adriaan
Herengracht 386	D11; T29-T30	Alewijn, Gillis
Herengracht 437	T90	Muller, Hendrik Anthony
Herengracht 448	T34	Lenep, Aernoud David van
Herengracht 462	D1 ^{bis}	Witsen, Jonas IV
Herengracht 475	D29-D30; T137	Gildemeester Jansz., Jan
Herengracht 476	T145	Muilman, Henric
Herengracht 507	T33	Hooft Daniëlsz., Hendrik
Herengracht 520	T39-T40	Hoeufft, Hendrik
Herengracht 524	D6; T21	Ghesel jr., Jacob van
Herengracht 535	D13; T32	Bakker, Anthony
Herengracht 572	D8; T23	Muyssart, Abraham
Herengracht 593	T109	Josèphe, Andries
Herengracht 603	D31; T143	Alewijn, Martinus
Keizersgracht 39	T135	Dommer, G.G.J.
Keizersgracht 105	T103-T104	Luden, Dirk
Keizersgracht 109 (?)	D36; T156	Heukelom, Van
Keizersgracht 121	D34-D35; T147-T148	Staphorst, Nicolaas van
Keizersgracht 132	T48	Wessels, Hendrik
Keizersgracht 152	T38	Jong Jacobsz., Pieter de
Keizersgracht 162	<i>bron</i>	Poorten, Jozua van der
Keizersgracht 187	D16; T79-T80	Groot, Jan de
Keizersgracht 205	T157	Gülcher, Theodoor
Keizersgracht 280	T112	Heyman, Jan Fredrik
Keizersgracht 282	T160	Halmael, Jacob van
Keizersgracht 293	T155	Lodewijks, Isaac
Keizersgracht 313	D37	Goll van Franckenstein, Johan
Keizersgracht 389	T116	Berkhoff, Barent
Keizersgracht 401	T138-T141	Elias, Hester Isabel
Keizersgracht 458	T45-T47	Schröder Dirksz., Balthasar
Keizersgracht 584	D18; T93-T95	Hasselt, Arent van
Keizersgracht 704	D2	Ghesel sr., Jacob van
Keizersgracht 741	D23; T110	Wesseling, Jozua
Kloverniersburgwal 111	T18	Barneveld, J. of Th. van
Muntplein 9	T86 (T87-T88?)	Borde, Gerrit la
Nieuwe Doelenstraat 22	D12; T31	Son, Weduwe van
Nieuwe Keizersgracht 88	D9-D10; T24	Saportas, Samuel
Nieuwe Werkhuis	T41	-
Nieuwezijds Voorburgwal 280	T150-T152	Jamin, Diederik Caspar
Oudezijds Achterburgwal 171	T81-T82	Muller, Jan Gerard
Oudezijds Voorburgwal 183	<i>bron</i>	Lankeren, Pieter Willem van
Oudezijds Voorburgwal 191	<i>bron</i>	Grieks-Russische Kerk

Oudezijds Voorburgwal 221	<i>bron</i>	Matthes, George Hendrik
Oudezijds Voorburgwal 316	D22; T108	Ghesel, Pieter van
Prinsengracht 474	T7	Charbon, Joan Adam
Prins Hendrikkade 162	T102	Driest, Paulus van
Singel 130	T14	Ebeling, Ernestus
Singel 138	T154	Marwijk, Gerardus Mattheus van
Singel 316	T15-T16	Versteegh, Gerrit
Singel (voorheen G 369)	T153	Boon Jansze, Albert
Snoekjesgracht 2	T105-T106	Son, Matthijs van
Spui 23	T36	Alberti, Ericus Franciscus
Warmoesstraat 134	T91-T92	Maurik, Matthijs van
HEEMSTEDE		
Huis te Manpad	D4; T13	Lenep, David van
LAGE VUURSCHE		
Kasteel Drakestein	D14; T43-T44	Sander, Coert Simon
Klein Drakestein	T85, T89 (T87, T88?)	Borde, Gerrit la
LEIDEN		
Nieuwsteeg 2	T109	Noordziek, Pieter
Oude Singel 86	T17	Kinkee jr., Willem
LEEWARDEN		
Nieuwestad 150	D38; T164	Glinstra, Johan Arend
TERNAARD		
Het Spijker	D20; T101	Beyma, Coert Lambertus van

Bijlage III.C Lijst van catalogusnummers met adres en opdrachtgever

SCHILDERSTUKKEN

D1 ^{bis}	Herengracht 462	Witsen, Jonas IV
D3	Keizersgracht 704	Ghesel sr., Jacob van
D4	Heemstede, Huis te Manpad (T13)	Lenep, David van
D6	Herengracht 524 (T21)	Ghesel jr., Jacob van
D7	Binnengasthuis (T22)	-
D8	Herengracht 572 (T23)	Muyssart, Abraham
D9	Nieuwe Keizersgracht 88 (zijkamer, T24)	Saportas, Samuel
D10	Nieuwe Keizersgracht 88 (achterkamer?)	Saportas, Samuel
D11	Herengracht 386 (T29-T30)	Alewijn, Gillis
D12	Nieuwe Doelenstraat 22 (T31)	Son, Weduwe van
D13	Herengracht 535 (T32)	Backer, Anthony
D14	Lage Vuursche, Kasteel Drakestein (T43)	Sander, Coert Simon
D16	Keizersgracht 187 (T79-T80)	Groot, Jan de
D18	Keizersgracht 584 (T93)	Hasselt, Arent van
D20	Ternaard, Het Spijker (?)	Beyma, Coert Lambertus van
D22	Oudezijds Voorburgwal 316 (T108)	Ghesel, Pieter van
D27	Brouwersgracht 41 (T132-T133)	Hulshoff, Allard
D28	Herengracht 40 (T134)	Iddekinge, Tjaerd Anthony van
D29	Herengracht 475 (T138)	Gildemeester Jansz., Jan
D30	Herengracht 475 (twee friezen)	Gildemeester Jansz., Jan
D31	Herengracht 603 (T144)	Alewijn, Martinus
D32	Herengracht 252	Scharff, Wessel
D34	Keizersgracht 121 (behangsels)	Staphorst, Nicolaas van
D35	Keizersgracht 121 (schoorsteenstuk)	Staphorst, Nicolaas van
D36	Damrak 63 of Keizersgracht 109	Heukelom, Van
D37	Keizersgracht 313 (3 wanddecoraties)	Goll van Franckenstein, Johan
D38	Leeuwarden, Nieuwestad 150 (T163)	Glinstra, Johan Arent van

ONTWERPEN

T7	Prinsengracht 474	Charbon, Jean Adam
T13	Heemstede, Huis te Manpad (D4)	Lenep, David van
T14	Singel 130	Ebeling, Ernestus
T15	Singel 316 (3 behangsels, binnenkamer)	Versteegh, Gerrit
T16	Singel 316 (bovendeurstuk)	Versteegh, Gerrit
T17	Leiden, Oude Singel 86 Herengracht 288	Kinkee, Willem Hinsbeeck, Johan Adriaan
T18	Kloveniersburgwal 111	Barneveld, J. of Th. van
T20	Keizersgracht bij de Leidsestraat	Saint, Willem
T21	Herengracht 524 (D6)	Ghesel jr., Jacob van
T22	Binnengasthuis (D7)	-
T23	Herengracht 572 (D8)	Muyssart, Abraham
T24	Nieuwe Keizersgracht 88 (D9)	Samuel Saportas
T29	Herengracht 386 (D11)	Alewijn, Gillis
T30	Herengracht 386 (D11)	Alewijn, Gillis
T31	Nieuwe Doelenstraat 22 (deurstuk)	Son, Weduwe van
T32	Herengracht 535 (D13)	Backer, Anthony
T33	Herengracht 507	Hooft Daniëlsz., Hendrik
T34	Herengracht 448	Lenep, Aernoud David van
T35	?	Asschenbergh
T36	Spui 23	Alberti, Ericus Franciscus
T38	Keizersgracht 152	Jongh Jacobsz., Pieter de

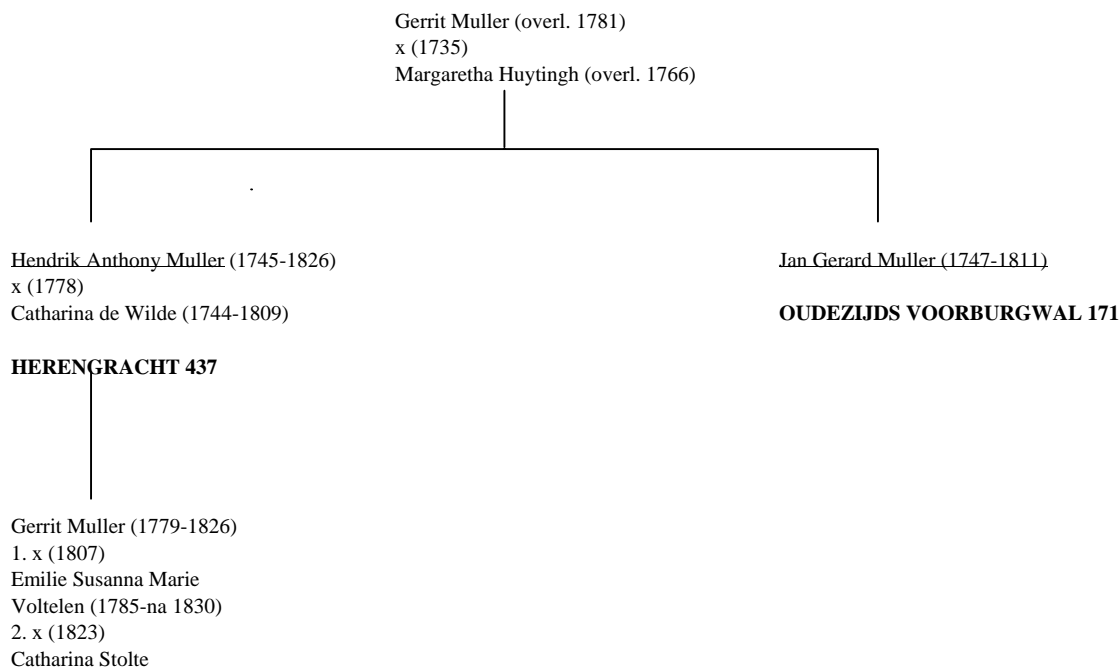
T39	Herengracht 520 (zijkamer rechts)	Hoeufft, Hendrik
T40	Herengracht 520 (achterkamer rechts)	Hoeufft, Hendrik
T41	Nieuwe Werkhuis	-
T43	Kasteel Drakestein (eetzaal, D14)	Sander, Coert Simon
T44	Kasteel Drakestein (slaapkamer)	Sander, Coert Simon
T45	Keizersgracht 458 (zaal)	Schröder Dirksz., Balthasar
T46	Keizersgracht 458 (zijkamer, deurstuk)	Schröder Dirksz., Balthasar
T47	Keizersgracht 458 (zijkamer)	Schröder Dirksz., Balthasar
T48	Keizersgracht 132	Wessels, Hendrik
T55	?	Meyer
T79	Keizersgracht 187 (versie I)	Groot, Jan de
T80	Keizersgracht 187 (versie II; D16)	Groot, Jan de
T81	Oudezijds Voorburgwal 171	Muller, Jan Gerard
T82	Oudezijds Voorburgwal 171	Muller, Jan Gerard
T85	Klein Drakestein (zijkamer)	Gerrit la Borde
T86	Muntplein 9 (zijkamer)	Borde, Gerrit la
T87	?	Borde, Gerrit la
T88	?	Borde, Gerrit la
T89	Klein Drakestein	Borde, Gerrit la
T90	Herengracht 437	Muller, Hendrik Anthony
T91	Warmoesstraat 134 (schoorsteenstuk)	Maurik, Matthijs van
T92	Warmoesstraat 134 (wandontwerpen)	Maurik, Matthijs van
T93	Keizersgracht 584 (kabinetje D18)	Hasselt, Arent van
T94	Keizersgracht 584 (zijkamer)	Hasselt, Arent van
T95	Keizersgracht 584 (eetkamer)	Hasselt, Arent van
T97	Herengracht 255 (zijkamer)	Ansen, Roelof van
T98	Herengracht 255 (zaal?)	Ansen, Roelof van
T99	?	Duijm, Gerrit
T100	Arnhem, Koningstraat ?	Eck, baron van
T101	Ternaard, Het Spijker	Beyma, Coert Lambertus van
T102	Prins Hendrikkade 162	Driest, Paulus van
T103	Keizersgracht 105 (eetkamer)	Luden, Dirk
T104	Keizersgracht 105 (zaal)	Luden, Dirk
T105	Snoekjesgracht 2 (wandontwerpen)	Son, Matthijs van
T106	Snoekjesgracht 2 (deurstuk)	Son, Matthijs van
T107	Leiden, Nieuwsteeg 2	Noordziek, Pieter
T108	Oudezijds Voorburgwal 316 (D22)	Ghesel, Pieter van
T109	Herengracht 593	Josèphe, Andries
T110	Keizersgracht 741	Wesseling, Jozua
T112	Keizersgracht 280	Heyman, Jan Fredrik
T114	Portugal, Lissabon of Sintra	Gildemeester sr., Daniël
T116	Keizersgracht 389	Berkhoff, Barent
T131	Brouwersgracht 41 (versie I)	Hulshoff, Allard
T132	Brouwersgracht 41 (versie II, D27)	Hulshoff, Allard
T133	Herengracht 40 (achterkamer, D28)	Iddekinge, Tjaerd Anthony van
T134	Herengracht 40 (behangontwerp, D28)	Iddekinge, Tjaerd Anthony van
T135	Herengracht 40 (wanddecoratie)	Iddekinge, Tjaerd Anthony van
T136	Keizersgracht 39	Dommer, G.G.J.
T137	Herengracht 475 (D29)	Gildemeester Jansz., Jan
T138	Keizersgracht 401 (wanddecoratie)	Elias, Hester Isabel
T139	Keizersgracht 401 (wanddecoratie)	Elias, Hester Isabel
T140	Keizersgracht 401 (behangontwerp)	Elias, Hester Isabel
T141	Keizersgracht 401 (behangontwerp)	Elias, Hester Isabel
T143	Herengracht 603 (D31)	Alewijn, Martinus
T145	Herengracht 476	Muilman, Henric
T146	Bloemgracht 133	Stroomberg, Weduwe
T147	Keizersgracht 121 (D34, wandontwerpen)	Staphorst, Nicolaas van
T148	Keizersgracht 121 (wanddecoratie)	Staphorst, Nicolaas van

T150	Oudezijds Voorburgwal 280 (wand)	Jamin, Diederik Caspar
T151	Oudezijds Voorburgwal 280 (deurstuk)	Jamin, Diederik Caspar
T152	Oudezijds Voorburgwal 280 (totaal)	Jamin, Diederik Caspar
T153	Singel (voorheen G 369)	Boon Jansze, Albert
T154	Singel 138	Marwijk, Gerardus Mattheus van
T155	Keizersgracht 293	Lodewijks, Isaac
T156	Damrak 63 of Keizersgracht 109 (D36)	Heukelom, Van
T157	Keizersgracht 205	Gülcher, Theodoor
T158	Keizersgracht 488 of Ter Weegen	Boode, Eduard Gustaf
T160	Keizersgracht 282	Halmael, Jacob van
T161	?	Martinus, H.
T164	Leeuwarden, Nieuwestad 150 (D38)	Glinstra, Arent Johan van
T165	Herengracht 239	Hoopen, Gerrit ten Hoopen

Bijlage IV Overzichten van de familierelaties tussen de opdrachtgevers

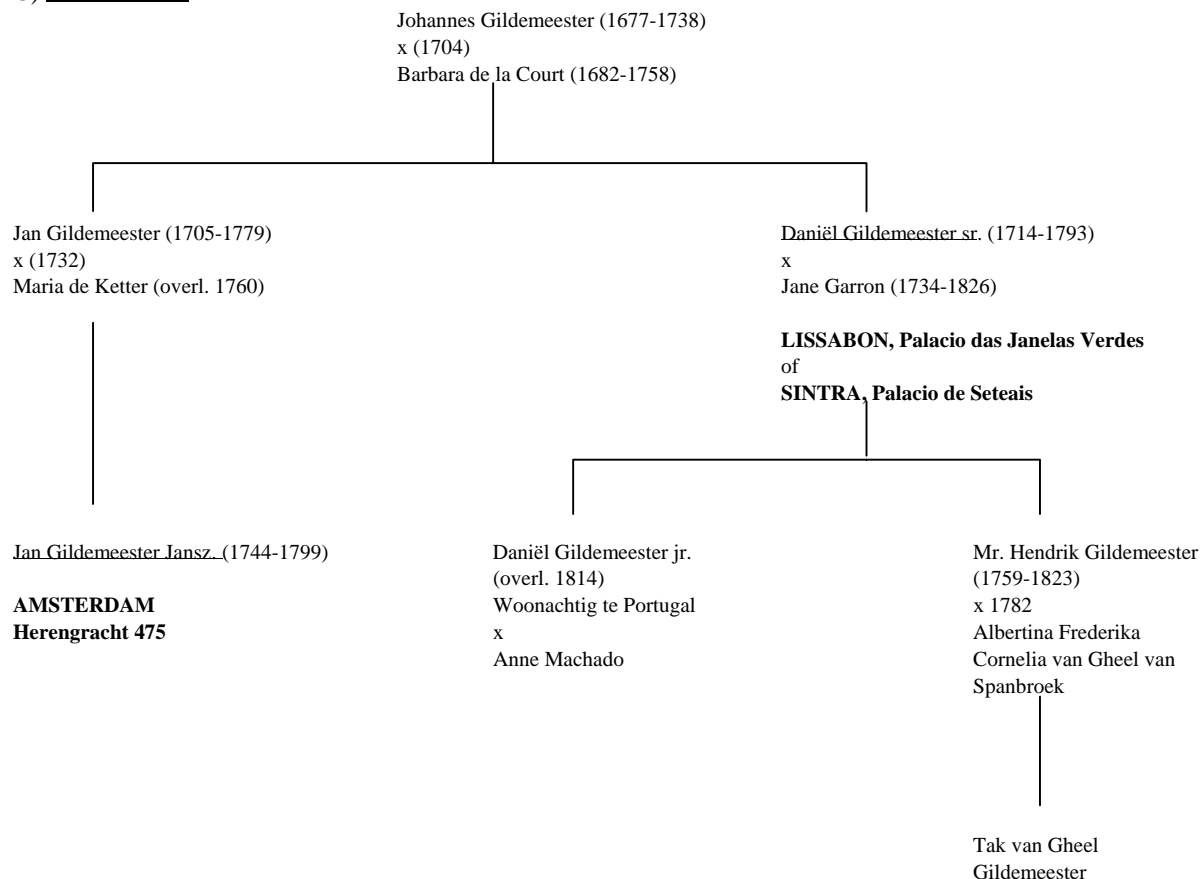
A) Muller

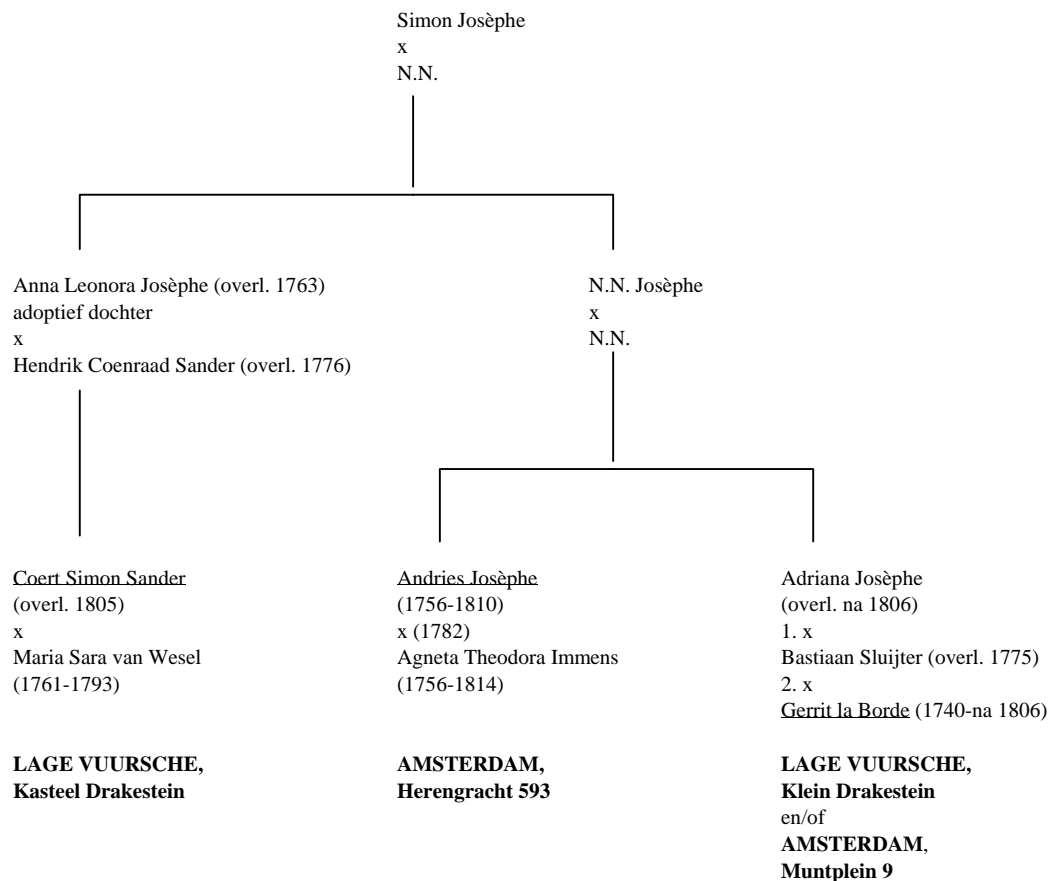
B) De Groot / Jamin

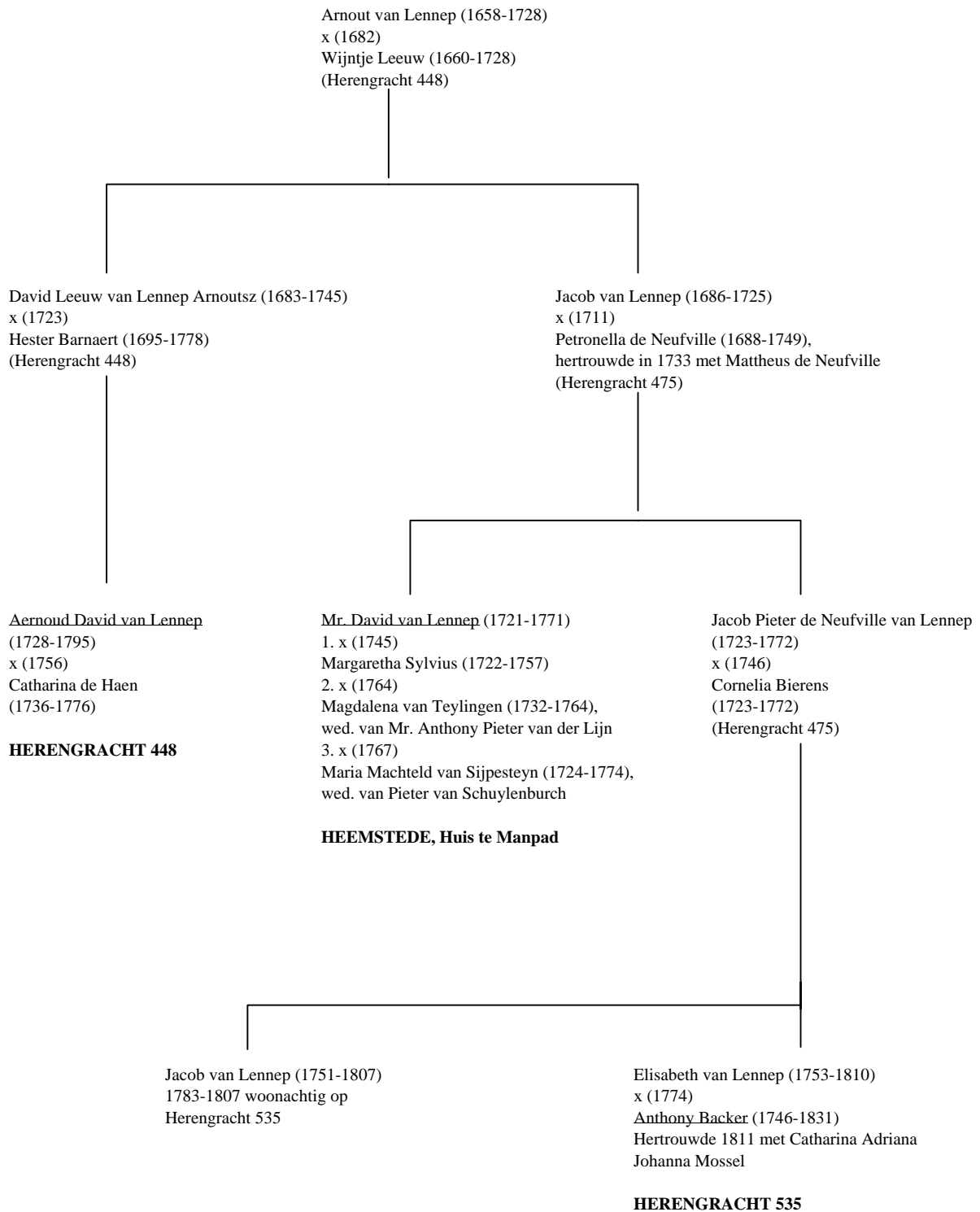
C) Gildemeester

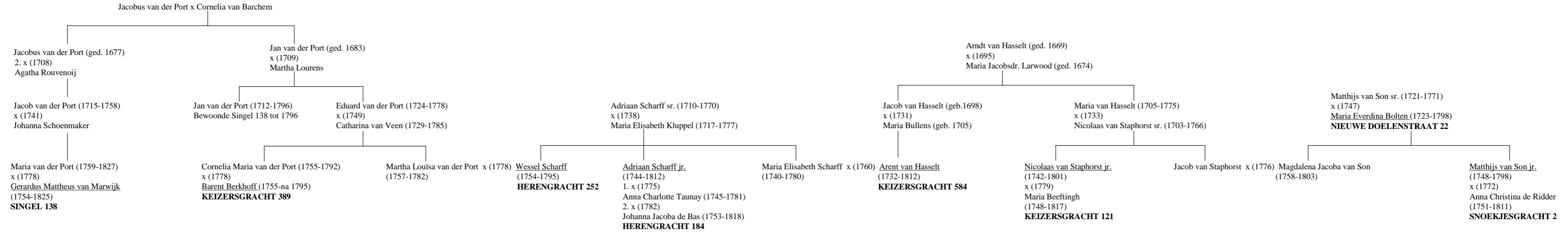
D) Sander / La Borde / Josèphe

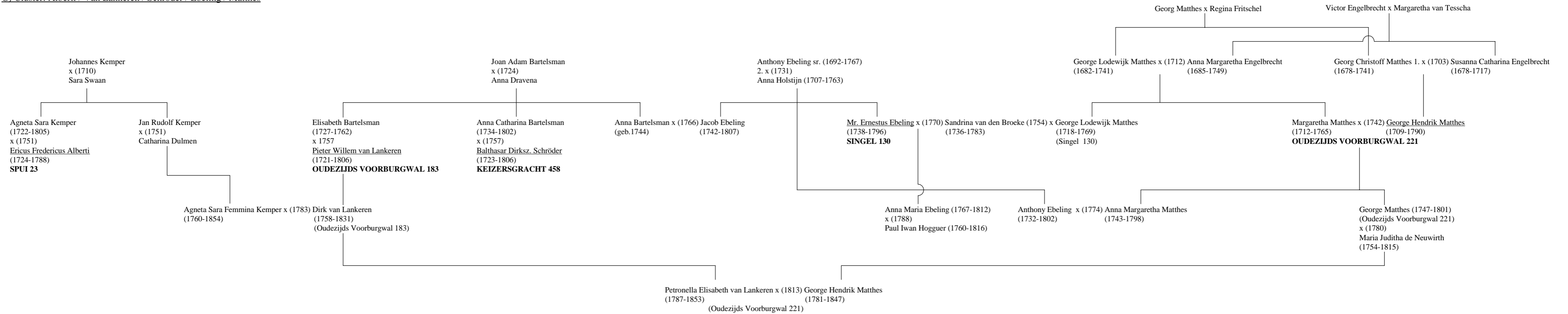
E) Van Lennep / Backer

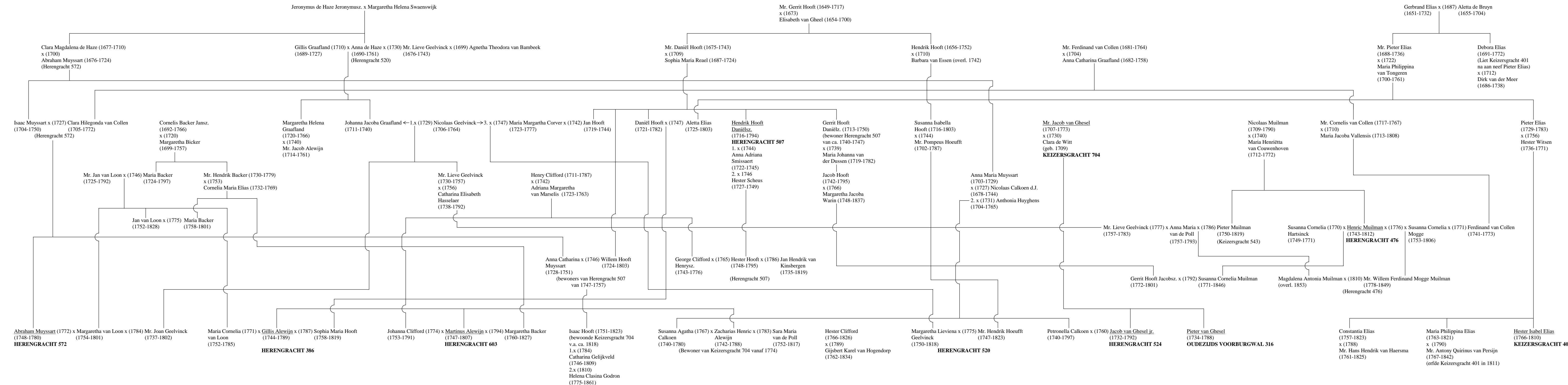

F) Cluster: Van Marwijk (Van der Port) / Berkhoff / Scharff / Van Hasselt / Van Staphorst / Van Son

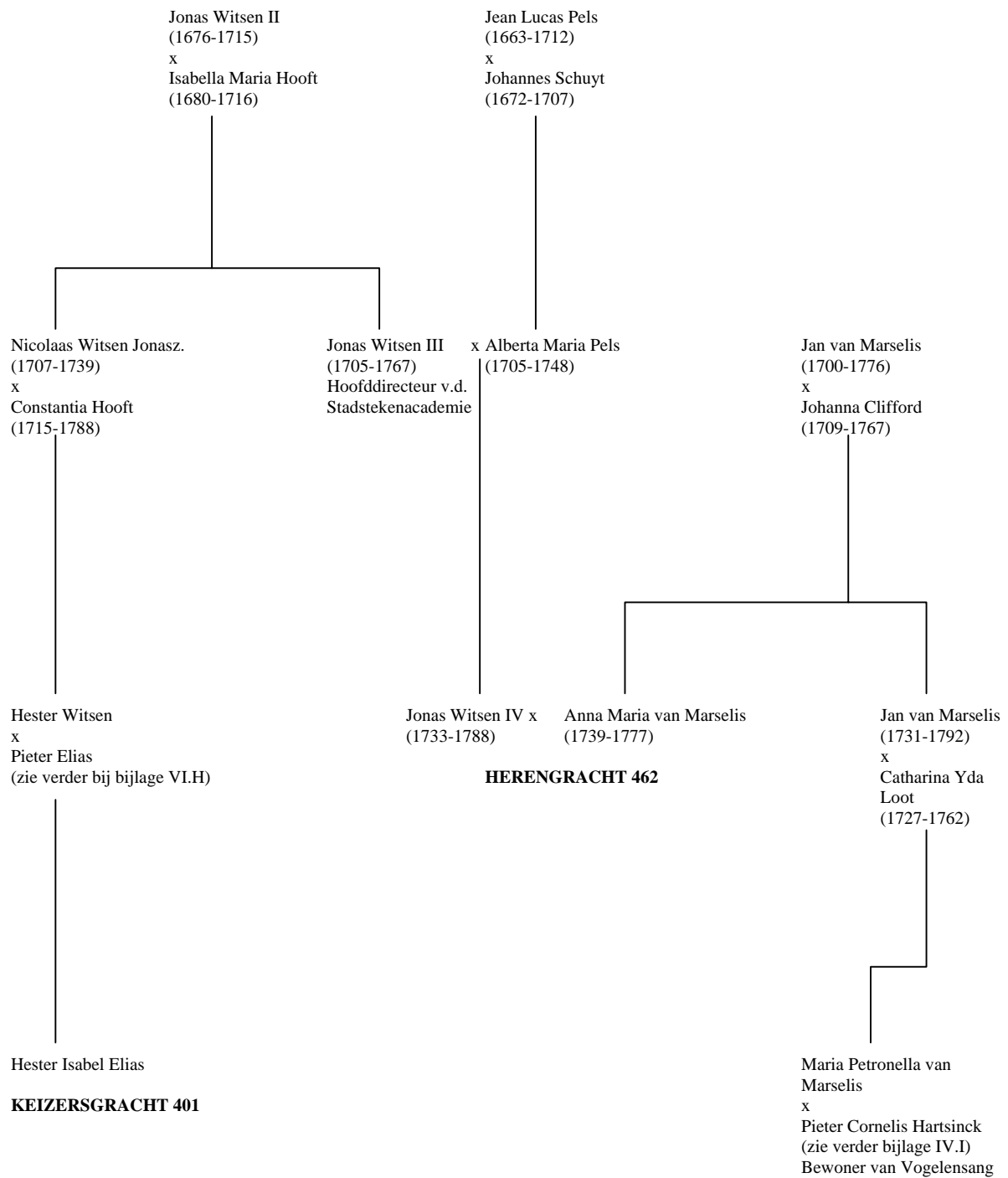

G) Cluster: Alberti / Van Lankeren / Schröder / Ebeling / Matthes

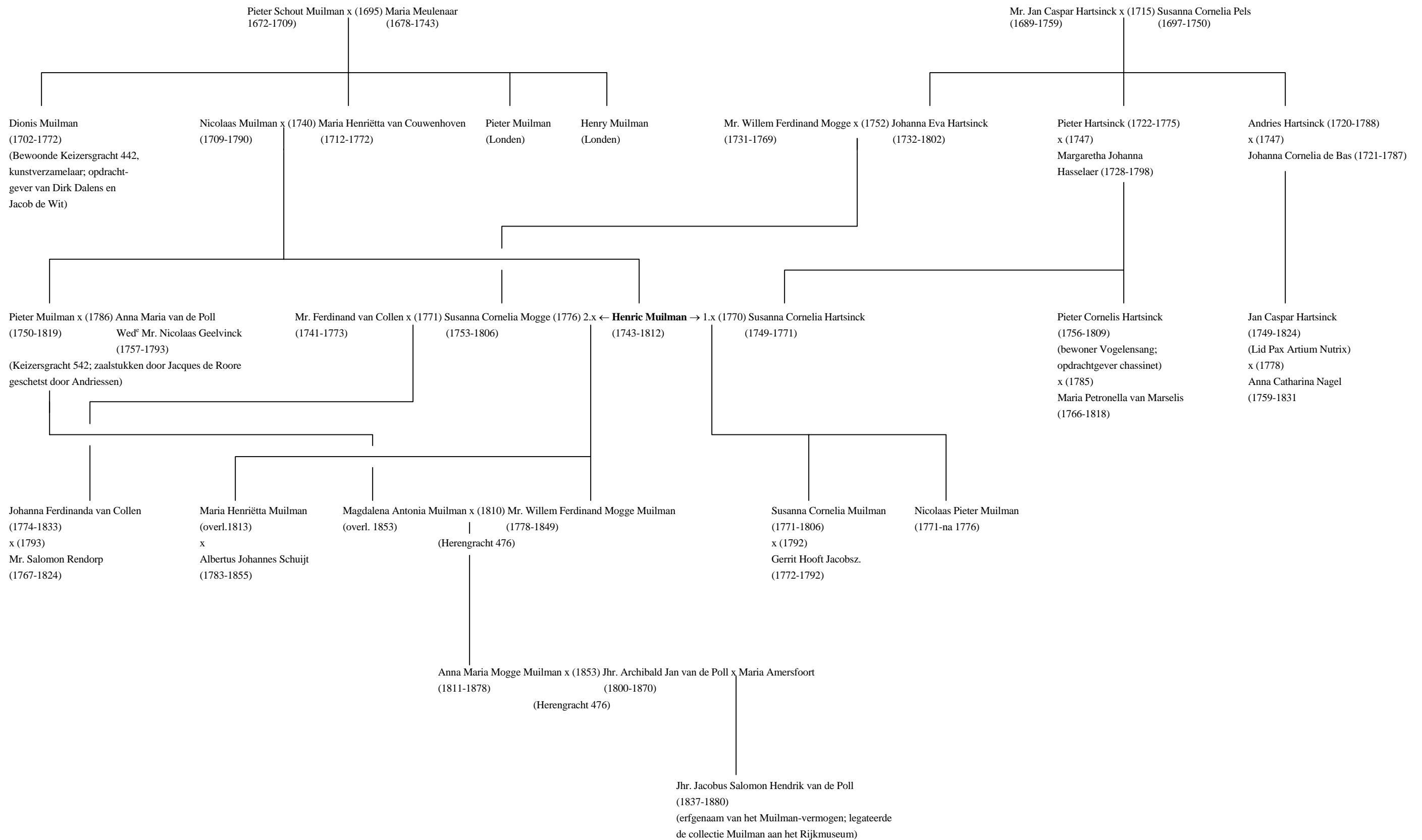
Ha) Elias / Witsen / Hartsinck

I) Fragmentgenealogie: Muilman / Hartsinck

Bijlage V Lijst van veilingen waar Andriessen aanwezig is geweest
met vermelding van Andriessens aantallen aankopen en bijzonderheden.

N.B. De met (AA) gemerkte catalogi zijn handexemplaren van Andriessen. Deze zijn afkomstig uit de bibliotheek van Arti & Amicitiae maar bevinden zich nu in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam.

1) *L 1568; 15-12-1766 e.v.d.; Veiling Amsterdam, collectie Nic. van Bremen Cz. (AA)*
- 3 lotnummers (tekeningen) en een omslag van een kunstboek.

2) *L 1647; 23-11-1767; Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
De veiling bevatte tekeningen onder meer afkomstig uit de collecties Jabach, Ter Smitten, Tonneman, Feitama, Hoet, Walraven en Oudaen.
- 9 lotnummers (3 tekeningen, 4 prenten en 2 prentwerken).
Bijz: achterin een telling, totaalbedrag van f 8.-

3) *L 1660; 29-02-1768; Veiling Amsterdam. Gedeeltelijk collectie Braamcamp + Gosche van Oudshoorn (AA)*
- 16 lotnummers (tekeningen).
Bijz: achterin een telling, totaalbedrag f 8.26

4) *L 1719; 21-11-1768; Veiling Amsterdam, collectie Aegidius Laurens Tolling (AA)*
- 4 lotnummers (tekeningen).
Bijz: Bij de schilderijen worden in pen alle kopers en prijzen vermeld. Andriessen deed een tekening over aan Ziesenis (Kunstboek M, nr 843). Achterin een telling, totaalbedrag f 11.14

5) *L 1722; 12-12-1768; Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
- 2 lotnummers (prenten) en 2 omslagen van een kunstboek
Bijz: Andriessen koopt uit omslag No.24 iets voor zijn leerling Coenraad Muyskens.

6) *L 1740; 06-03-1769 e.v.d.; Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
- 6 lotnummers (prenten)
Bijz: Veilingcatalogus met een appendix. Andriessen heeft alleen uit de appendix gekocht.

7) *L 1752; 26-04-1769; Veiling Amsterdam, collectie van "een voornaam liefhebber uit Saxen" (AA)*
- 27 lotnummers (tekeningen)
Bijz: Op p. 112 van de catalogus bevindt zich een schets van een vrouw met wapperend klassiek gewaad van achteren gezien. Andriessen kocht hier een lotnummer voor Ziesenis. Achterin een berekening.

8) *L 1786; 13/15-11-1769; Veiling Amsterdam. collectie J.G. Cramer (AA)*
- 5 lotnummer (tekeningen).
Bijz: Bij de tekeningen van Hollandse meesters (vooral Kunstboek B) heeft Andriessen overal de kopers en prijzen vermeld.

9) *L 1800; 12-02-1770; Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
- 16 lotnummer (7 prenten waarvan een opgerold en op doek geplakt; 4 boekwerken en 5 pleisterbeelden)
Bijz: Andriessen koopt hier drie lotnummers voor Dupré en één voor Ziesenis. De catalogus bevat een los blaadje met een telling.

10) *L 1831 11-04-1770; Veiling Amsterdam, collectie H. Aarentsz (Geen handex.)*
- 4 lotnummers (schilderijen)

11) *L 1850; 13-06-1770; Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
- 2 lotnummers (schilderijen)

12) *L 2195; 22-09-1773; Veiling Amsterdam, collectie A.H. van Beesten (AA)*
- 3 lotnummers (2 schilderijen en 1 prent)
Bijz: Andriessen bood op 4 lotnummers onder de categorie verven en schildersgereedschappen en hij noteerde wat Dupré, Grandjean en Van Aerde aankochten.

- 13) L 2201; 18-10-1773; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties. (AA)*
 - 18 lotnummers (9 tekeningen, 3 prenten en 6 boetseersels)
 Bijz: Andriessen kocht hier een aantal tekeningen van Jacob de Wit voor Jacob Otten Husly en verder enkele tekengereedschappen. Achterin een telling met een totaalbedrag van f 27.10.
- 14) L 2300; 08-06-1774; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties. (AA)*
 "Catalogus van een uitmuntend kabinet van schilderijen van een voornaam liefhebber. De Heer ***"
 - 1 lotnummer (schilderij)
- 15) L 2329; 13-10-1774; *Veiling Amsterdam, collectie Van der Dussen (geen handex.)*
 - 2 lotnummers (prenten). Zie ook T23, noot 14.
 Bijz: Andriessen heeft hier vermoedelijk een schets gemaakt naar Philips Konincks schilderij *De terugkerende jager* (zie afb.T23.2)
- 16) L 2365; 21-02-1775; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
 - 5 lotnummers (1 tekening, 2 prenten, 1 prentwerk en 1 boek)
 Bijz: Bevat een telling met een totaalbedrag van f 15-5-4.
- 17) L 2382; 28-03-1775; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
 - 9 lotnummers (tekeningen)
 Bijz: Bevat een telling met een totaalbedrag van f 6.11.2.
- 18) L 2383; 29-03-1775 *Veiling Haarlem, collectie A. Elliger (AA)*
 - 10 lotnummers (6 schilderijen, 4 tekeningen alles van Elliger)
- 19) L 2427; 17-07-1775; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
 - 3 lotnummers (schilderijen)
- 20) L 2446; 30-10-1775; *Veiling Amsterdam, collectie Daniël Marsbag (AA)*
 - 4 lotnummers (2 tekeningen en 2 schilderijen)
- 21) L 2473; 15-01-1776; *Veiling Amsterdam, collectie Louis Fabricius Dubourg (AA)*
 - 13 lotnummers (1 schilderij en 12 tekeningen)
 Bijz: Bevat veel annotaties betreffende de andere kopers en de prijzen die zij betaalden, alsmede een telling met een totaalbedrag van f 49-8-4.
- 22) L 2484; 06-02-1776; *Veiling Amsterdam, nalatenschap Cornelia Outman, wed. Herman van Loon. (AA)*
 - 1 lotnummer (schilderij)
 Bijz: De collectie omvatte 32 schilderijen. Het betreffende huis van de boedel was gelegen aan de noordzijde van de Bloemgracht tussen de twee laatste bruggen en lag dus ongeveer tegenover het huis waar Andriessen in die tijd woonde.
- 23) L 2525; 10-04-1776; *Veiling Amsterdam, collectie Anthony Grill (AA)*
 Bijz: Andriessen heeft hier niets gekocht.
- 24) L 2564; 19-06-1776; *Veiling Amsterdam, collectie Hendrik Ketelaar (AA)*
 - 2 lotnummers (waaronder 1 schilderij)
 Bijz: Andriessen heeft bijna overal de kopers en de prijzen erbij geschreven. Bevat een los blaadje met een telling met een totaalbedrag van f 44.18 (incl. opgeld).
- 25) L 2576; 29-07-1776; *Veiling Amsterdam, collectie Joannis van den Berg (AA)*
 - 3 lotnummers (schilderijen)
- 26) L 2615; 09-12-1776; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
 - 10 lotnummers (2 tekeningen en 8 prentwerken)

- 27) L 2625; 20-01-1777; *Veiling Amsterdam, collectie Arnoud Lucas Wildeman (AA)*
 - 5 lotnummers (2 schilderijen, 1 tekening en 2 prentwerken)
 Bijz: De catalogus bevat een telling met een totaalbedrag van f 23.- (incl. opgeld)
- 28) L 2679; 17-04-1777; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
 Betreft een boeken- en prentenveiling, met ook bladmuziek en muziekinstrumenten, gedeeltelijk nagelaten door de heer J.E.
 - 8 lotnummers (7 boeken en 1 prentwerk)
 Bijz: Achterin een telling met een totaalbedrag van f 15-8-3 (incl. opgeld).
- 29) L 2738; 10-11-1777; *Veiling Amsterdam, collectie Reinier Assueri (AA)*
 - 26 lotnummers (18 tekeningen, 1 prent en 7 gebonden prentwerken)
 Bijz: Andriessen kocht hier voor Sander 2 tekeningen en een schilderij.
- 30) L 2751; 12-12-1777; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
 - 7 lotnummers (4 prenten en 3 tekeningen)
- 31) L 2768; 12-01-1778; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
 - 28 lotnummers (12 tekeningen en 16 prenten)
 Bijz: Achterin bevindt zich een telling met een totaalbedrag van f 18.3.14 (incl. opgeld) en de vermelding "voldaan 28 maart 1778".
- 32) L 2871; 25-06-1778, *Veiling Amsterdam, collectie Servad (geen handex.)*
 Schets: Naar een detail in een marine van Willem van der Velde (nr 110). Tekening in RPK: inv.nr 00:1063 (zie afb.92)
- 33) L 2914; 24/25-11-1778; *Veiling Amsterdam, collectie Otto Schutte (AA)*
 - 1 lotnummer (schilderij)
 Bijz: Betreft een inboedelveiling. Het schilderij is een wintergezicht van Beerstraten, aangekocht voor Faesch.
- 34) L 2915; 25-11-1778; *Veiling Amsterdam, collectie J. Crammer (AA)*
 - 5 lotnummers (schilderijen)
 Bijz: De aankopen waren bestemd voor Faesch. Schetsjes op het voorblad, p. 24 en de laatste pagina. Andriessen heeft bij elk nummer de prijzen en de kopers ingevuld en commentaar gegeven in geheimschrift. Achter de schilderijen een telling van de door hem aangekochte werken voor een totaalbedrag van f 596.-
- 35) L 2950; 01-12-1778; *Veiling Amsterdam, collectie A. Rutgers (AA)*
 - 52 lotnummers (5 schilderijen, 45 tekeningen, 1 boek, 1 prentwerk en 1 reliëf)
 Bijz: Het reliëf betrof een Albrecht Dürer "Een Mans en Vrouwen portret, uitmuntend en uitvoerig in Palmhout gesneden zijnde ovalen. Beide in een daartoe geschikte zwarte lijst" voor f 25,- (Categorie Beeldwerk Nr.14).
- 36) L 3132; 28-04-1780; *Veiling Amsterdam, collectie Jan Punt (onbekend)*
 Schets: naar een kopie naar een landschap van Hobbema. (zie: afb. T99.1).
 N.B. Van deze veilingcatalogus is alleen een exemplaar aanwezig in de bibliotheek van de Staatlichen Museen in Berlijn. Deze is helaas nog niet op microfiche gezet.
- 37) L 3192; 04-12-1780; *Veiling Amsterdam, collectie C. Smitt (AA)*
 - Bijz: De veiling bestond uit drie delen in AA is alleen het tweede deel (prenten en meubelen) aanwezig, hier heeft Andriessen niets gekocht, maar hij heeft wel veel aantekeningen gemaakt omtrent prijzen en kopers.
- 38) L 3245; 02-04-1781; *Veiling Amsterdam, collectie Jacobus Houbraken (geen handex.)*
 - 14 lotnummers (6 tekeningen, 7 geschilderde modellen voor gravures en 1 gebonden prentwerk)
- 39) L 3472; 4/9-11-1782; *Veiling Amsterdam, collectie Juda van Benjamin sr (AA)*
 - 5 lotnummers (3 prenten en 2 tekeningen)
 Bijz: Betreft een inboedelveiling waar Andriessen ook wat bladmuziek, twee strijkstokken en enkele diverse voorwerpen kocht.

40) L 3453; 07-07-1782; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (geen handex.)*

Bijz: Andriessen zag hier van Jan Steen *De Dansles* (op veiling lotnr 107 → Hendrik Muilman → nu Rijksmuseum). Schets in RPK: inv.nr 00:981.

41) L 3519; 25-02-1783; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

Veiling bij de boekverkoper Theodorus van Stendel in de Rheestraat.

- 17 lotnummers (prenten).

Bijz: Op het titelblad van de catalogus staat geschreven in andere hand "De Heer Andriessen".

42) L 3611, 22-09-1783; *Veiling Amsterdam, collectie Pieter Locquet (geen handex.)*

- 1 lotnummer (schilderij)

Schets: naar P. Potter *Landschap met boerderij en dieren* (op veiling lotnr 285). Zie: afb.T99.2

Schets: naar Ph. Wouwerman, *Gulde Os* (op veiling lotnr 422). Tekening: GAA, inv.nr G207-12 r.o.

43) L 3623; 28-10-1783; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

- 24 lotnummers (3 tekeningen en 21 prenten)

Bijz: Achterop de omslag van de catalogus is een schets getekend van een vrouwenfiguur, die mogelijk te identificeren is als de zogenaamde Venus Medici in de collectie Ploos van Amstel (zie Laurentius e.a. 1980, pp.177-178). Achterin een telling met een totaalbedrag van f 19.11.4 (incl. opgeld)

44) L 3679; 17-02-1784; *Veiling Amsterdam, collectie A(anthony) E(lliger), (AA)*

- 13 lotnummers (8 tekeningen, 4 geschilderde modellen en 1 pleisterbeeld)

Bijz: Op de titelpagina staat geschreven: "De Heer Andriessen op de Blomgracht". Verder kocht Andriessen een map met tekenpapier. Achterin een telling met een totaalbedrag van f 15.-

45) L 3827; 14-2-1785; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

- 17 lotnummers (6 tekeningen, 6 prenten, 1 boek, 4 gebonden prentwerken)

Bijz: op de titelpagina een getekend wintergezicht (zie afb. 91), verder kocht Andriessen hier een atlaskast.

46) L 3852; 30-03-1785; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

- 5 lotnummers (schilderijen)

Bijz: Andriessen kocht hier vier schilderijen voor Faesch (in totaal voor f 318.3 met opgeld) de vijfde verkocht hij door aan Muller.

47) L 3890; 23-05-1785; *Veiling Amsterdam, collectie J. de Bosch (AA)*

- 3 lotnummers (1 tekening en 2 beeldjes)

Bijz: Op het schutblad diverse schetsjes door Andriessen. Verder kocht Andriessen hier enig schrijfgerei, enkele schetsboeken en nog wat schildersbenodigdheden.

48) L 3919; 13-07-1785; *Veiling Amsterdam, ten huize van J.G. Teegelen (AA)*

- 2 lotnummers (1 schilderij en 1 tekening)

Bijz: Het schilderij was gekocht in opdracht van Faesch à f 210.-.

49) L 3932; 10-08-1785; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties, gedeeltelijk uit de collectie John Hope (AA)*

- 8 lotnummers (schilderijen)

Bijz: Andriessen blijkt volgens de telling achterin 6 stuks voor Faesch te hebben gekocht (totaal voor f 340.-) en 2 voor hemzelf. Hij betaalde op 24 oktober 1785.

Lit: Niemeijer 1981.

50) L 3959; 05-12-1785; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

- 34 lotnummers (tekeningen)

Bijz: vier tekeningen waren gekocht voor Faesch: 2 Bloemaerts (F334-335), een Lievens (F356) en een Th. Wilkens (G405).

51) L 4112; 20-12-1786; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

- 10 lotnummers (4 boeken, 3 tekeningen en 3 gebonden prentwerken)

Bijz: Andriessen kocht hier ook een pakket met diverse omslagen.

52) *L 4147; 26-02-1787; Veiling Amsterdam, nalatenschap Pieter Trip (AA)*

Bijz: Andriessen kocht hier alleen huisraad en wat kledingstukken. Eerst heeft iemand anders aantekeningen in de catalogus gemaakt, mogelijk Andriessens echtgenote Aletta Noordziek. Er werd uiteindelijk minder betaald dan in eerste instantie werd genoteerd. Het totaalbedrag was f 24.18.6.

53) *L 4151; 06-03-1787; Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

- 15 lotnummers (11 prenten en 4 gebonden prentwerken)

Bijz: Achterin een telling met een totaalbedrag van f 46.- (incl. opgeld).

54) *L 4172; 17-04-1787; Veiling Amsterdam, nalatenschap J. Biestrop (AA)*

- 4 lotnummers (boeken)

55) *L 4292; 31-03-1788; Veiling Amsterdam, collectie P. Yver (AA)*

- 7 lotnummers (2 tekeningen, 4 prenten en 1 gebonden prentwerk)

Bijz: In de catalogus worden veel prijzen en namen vermeld, o.a. Ziezenis, De Groot en Sweerts.

56) *L 4302; 18/19-4-1788; Veiling Amsterdam, collectie Andries van der Groen (AA)*

Ten huize van de overledene aan het Amstelveld.

- 14 lotnummers (10 tekeningen, 1 prent en 3 pleisterbeelden en boetseersels)

Bijz: Achterin een telling met een totaalbedrag van f 6.18.4.

57) *L 4334; 01-07-1788; Veiling Amsterdam, collectie H. Bredeman (AA)*

- 2 lotnummers (schilderijen)

Bijz: De schilderijen, één van N. Berchem en één van Ten Compte waren gekocht voor Faesch. Het totaalbedrag was f 404.5 (incl. opgeld).

58) *L 4404; 11-03-1789; Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

- 8 lotnummers (tekeningen)

Bijz: Achterin een telling met een totaalbedrag van f 5.9

59) *L 4476; 09-09-1789; Veiling Amsterdam, collectie N. Doekscheer (geen handex.)*

Bijz: Andriessen heeft hier niets gekocht maar was blijkens een zestal schetsen op wel aanwezig op deze veiling.

Schetsen: Maakte een zestal schetsen op één blad naar schilderijen van Gerrit ter Borch, Gerrit Douw, Pieter de Hooch, Adam Pijnacker, Rembrandt, Pieter van Slingelandt en Adriaen van de Velde (tekening in particuliere collectie). Lit: Van Eeghen 1971. Zie afb.94.

60) *L 4515; 26-01-1790; Veiling Amsterdam, gedeelte collectie David Clignet (AA)*

- 5 lotnummers (2 prenten en 3 boekwerken)

Bijz: Achterin een telling met een totaalbedrag van f 18.-

61) *L 4534; 23-02-1790; Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

- 27 lotnummers (12 tekeningen en 15 prenten)

Bijz: Onder de aankopen bevinden zich ook voorwerpen voor Andreas Bonn voor in totaal f 15.9. Andriessen had zelf voor f 29.8 gekocht.

62) *L 4538; 01-03-1790; Veiling Amsterdam, nalatenschap C.B. (AA)*

- 5 lotnummers (1 prent en 4 boeken)

Bijz: Een van de boeken had hij gekocht voor "juffr. Gallas".

63) *L 4560; 06-04-1790; Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

- 30 lotnummers (tekeningen, overwegend anoniem werk)

64) *L 4613; 15-06-1790; Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

Boekveiling bij J. Weege in de Kalverstraat.

- 1 lotnummer (boek)

- 65) L 4620; 16-08-1790; *Veiling Amsterdam, collectie Jonas Witsen (AA)*
 - 1 lotnummer (schilderij van onbekend hand)
 Schets: Naar A. Bloemaert, *Cimon en Pero* (nu Kunsthalle te Kiel) Tekening in RPK: 00:980 (zie: afb. 102)
 Vermoedelijk heeft hij hier ook de schets gemaakt naar Jan Steen, *In het bordeel* (huidige verblijfplaats onbekend).
 Tekening: Kunsthandel Martin Gregory te Londen.
- 66) L 4660; 21-01-1791; *Veiling Amsterdam, collectie schilderijen Pieter Oets (AA)*
 - 11 lotnummers (tekeningen)
- 67) L 4688; 14-03-1791; *Veiling Amsterdam, collectie Jan van Dijk (geen handex.)*
 - 9 lotnummers (1 prent en 8 boeken)
- 68) L 4799; 31-10-1791; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
 - 7 lotnummers (4 prenten, 2 gebonden prentwerken en 1 boek)
 Bijz: Achterin een telling met de opmerking dat hij hier een "koop blaauw papier" heeft gedaan voor Schmidt. Andriessen kocht in totaal voor f 25.18.
- 69) L 4805; 14-11-1791; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
 - 7 lotnummers (1 tekening, 4 gebonden prentwerken, 2 prenten).
 Bijz: Achterin een schetsje van een landschap in potlood. Andriessen kocht een map met 116 prenten van Lairesse inclusief proefdrukken voor f 9.5 en verkocht deze door voor f 14 aan J. de Vos.
- 70) L 4914; 09-05-1792; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
 - 5 lotnummers (schilderijen)
 Bijz: Bij de door hem gekochte "Bijbelsche ordonnantie" door J. Victors (nr 191) is de naam doorgestreept en vervangen door J. Kind (of Rind). Achterin een telling met een totaalbedrag van f 84.10.5 (incl. opgeld) met de vermelding "Betaald 15 juny 1792".
- 71) L 4939; 24-07-1792; *Veiling Amsterdam, collectie Arnout van Lennep (op Herengracht 476) (AA)*
 Bijz: Andriessen heeft hier niets gekocht maar hij heeft wel van alle kunstwerken de prijzen en de kopers bijgehouden.
- 72) L 4949; 15-10-1792; *Veiling Amsterdam, nalatenschap van Mr. Maurits Cornelis Pasques de Chavonnes (AA)*
 - 2 lotnummers (1 tekening en 1 prent)
 Bijz: Andriessen kocht hier verder enkele prenten voor Taco Scheltema.
- 73) L 4966; 03-12-1792; *Veiling Amsterdam, anonieme collectie (AA)*
 - 8 lotnummers (3 prenten en 5 boeken)
 Bijz: De catalogus bevat een los blaadje met een lijst van wat hij hier gekocht heeft.
- 74) L 5432; 13-04-1796; *Veiling Amsterdam, collecties J.Kampman en Jan Veening (AA)*
 Andriessen heeft hier niets gekocht.
 Bijz: Hier werd "Het Gehoor" van Jan Ekels de Jonge geveild waarnaar Andriessen een schets heeft gemaakt. Dit schilderij werd toen voor f 155,- verkocht aan Jan Smit (zie: afb.104 en 105). Voorts diverse aantekeningen waar en voor hoeveel Jan Veening de werken gekocht had en hoeveel ze op deze veiling opbrachten (de prijzen waren hier aanzienlijk lager).
- 75) L 5478 (1); 27-06-1796; *Veiling Amsterdam, nalatenschappen van J.H. Troost van Groenendoelen en Jacobus Versteegen (AA)*
 - 21 lotnummers (5 tekeningen, 3 gebonden prentwerken en 13 boeken)
 Bijz: Het exemplaar van het derde deel van de catalogus, betreffende de boeken, is alleen in Parijs aanwezig. Het AA exemplaar heeft achterin een telling waaruit blijkt dat Andriessen hier ook prenten en boeken gekocht heeft voor een totaalbedrag van f 30.2, inclusief "tafelgeld en thuisbrengen".
- 76) L 5675; 06-12-1797; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (geen handex.)*
 - 5 lotnummers (schilderijen)

- 77) L 5751; 30-04-1798; *Veiling Amsterdam, collectie Jacob Otten Husly (AA)*
- 8 lotnummers (2 prenten en 6 gebonden prentwerken)
- 78) L 5804; 12-09-1798; *veiling Amsterdam, collectie Jan Jacob de Bruijn (geen handex.)*
Bijz: Blijkens twee schetsen naar schilderijen van Pieter de Hoogh (afb.96) die volgens het opschrift op deze datum zijn geveild, is Andriessen hier aanwezig geweest. Hij heeft hier niets gekocht.
- 79) L 5837; 19-12-1798, *Veiling Amsterdam, collecties J.H. Quinkhard en J. Koller (AA)*
- 3 lotnummers (tekeningen)
Bijz: Andriessen kocht hier onder de tekengereedschappen drie tekenboeken in een lot.
- 80) L 5888; 01-04-1799; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
- 2 lotnummers (tekeningen)
- 81) L 5949; 26-06-1799; *Veiling Amsterdam, collectie Monnickendam (geen handex.)*
Bijz: Andriessen zag op deze veiling de *Ecce Homo* van Laïresse (nu in de Musea voor Schone Kunsten te Brussel) volgens annotatie opgehouden voor f 2825. Schets naar dit schilderij in RPK, inv.nr 00:1064.
- 82) L 5994; 16-12-1799; *Veiling Amsterdam, collectie Louis Metayer (AA)*
- 23 lotnummers (22 tekeningen en 1 prent)
Bijz: Bij 26 schilderijen en de gebonden prentwerken heeft Andriessen alle prijzen en kopers genoteerd, evenals bij Kunstboek B met tekeningen van beroemde Nederlandse meester. Andriessen kocht hieruit alleen een tekening van Lingelbach.
- 83) L 6031; 03-03-1800; *Veiling Amsterdam; collectie Cornelis Ploos van Amstel (geen handex.)*
- 67 lotnummers (tekeningen)
- 84) L 6107; 16-06-1800; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (geen handex.)*
- 3 lotnummers (schilderijen)
- 85) L 6324; 10-11-1801; *Veiling Amsterdam, inboedel met onbekende herkomst (AA)*
- 4 lotnummers (boeken)
Bijz: Op de titelpagina in de hand van Andriessen: "tek. prenten en pleyster van A. Ziesenis"
- 86) L 6369; 02-03-1802; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
Bijz: Andriessen heeft hier niets gekocht maar hij heeft wel aantekeningen gemaakt wat betreft prijzen en kopers.
- 87) L 6529; 13-12-1802; *Veiling Amsterdam, nalatenschap van Jacobus Lauwers (AA)*
Bijz: Andriessen heeft hier alleen een zandloper en een tekenbord gekocht.
- 88) L 6614; 27-04-1803; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*
- 1 lotnummer (schilderij)
- 89) L 6747; 27-02-1804; *Veiling Amsterdam, collectie Pruyssenaar (AA)*
- 34 lotnummers (10 tekeningen en 24 prenten)
Bijz: Andriessen noteerde overal de prijzen en enkele namen van kopers. Bij zijn eigen aankopen schrijft hij soms "Chris" of "CA", deze betreffen kennelijk aankopen voor zijn zoon Christiaan.
Bij een schilderij dat verkocht werd als een Jacob de Wit (No.118, "Een Historieel voorwerp") heeft hij de naam doorgestreept en vervangen door Elliger. Achterin een telling met een totaalbedrag van f 43.19.4 (incl. opgeld). Uit deze telling blijkt dat Andriessen hier ook geboden heeft voor een "Hagen" en een "Schrijver", dit zijn vermoedelijk J. Hagen en B. Schrijver die door Andriessen als zijn leerlingen worden vermeld.
Schets: naar tekening van Jan Hulswit, *Gezicht bij Eext* (op veiling nr G23) Tekening: RPK, inv.nr 00:937
- 90) L 6846; 24-07-1804; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (geen handex.)*
Schets: naar een *Liggende Venus* door Laïresse (op Veiling nr 48). Tekening: RPK, inv.nr 00:998
- 91) L 7297; 26-08-1807; *Veiling Amsterdam, collectie Joseph Valette (AA)*
- 2 lotnummers (schilderijen)

92) L 7301; 28-09-1807; *Veiling Amsterdam, inboedel met onbekende herkomst (AA)*

Bijz: Andriessen koopt hier een kunstkast voor Slangenburg en verder voor zijn gezin een "Catoen Batiste Japon", twee eikenhouten wateremmers, een waterketel en een "puthaak en bak". Achterin een telling waaruit blijkt dat Andriessen hier voor f 39.12.4 gekocht had. De kast voor Slangenburg had inclusief de bijkomende kosten f 12-12 gekost.

93) L 7401; 16-05-1808; *Veiling Amsterdam, collectie J. Tersteeg (AA)*

- 3 lotnummers (gebonden prentwerken)

Bijz: Twee van de prentwerken heeft Andriessen volgens zijn aantekeningen voor zijn zoon Christiaan gekocht. Achterin een telling met de vermelding "voldaan 21 juny 1808".

94) L 7430; 13/14-6-1808; *Veiling Amsterdam, collecties E.M. Engelberts (AA)*

Bijz: Andriessen heeft hier niets gekocht. De catalogus is ingebonden met de veilingcatalogus van de collectie Jan Tersteeg. Deze betreft geen handexemplaar (de annotaties zijn van een andere hand)

De veiling Engelberts betreft schilderijen, tekeningen en prenten. De catalogus is voorzien van schetsjes van gezichten, vermoedelijk van de aanwezigen in de veilingzaal. Andriessen noteerde overal de prijzen bij en gaf commentaar wat betreft de kwaliteit van de werken. Achterin een recapitulatie van de prijzen van alle verkochte kunstvoorwerpen.

95) L 7538; 20-03-1809; *Veiling Amsterdam, collectie Gerard van Nijmegen (AA)*

- 17 lotnummers (tekeningen)

Bijz: Achterin een optelsom waarbij sommige posten voorzien zijn van een "H" en een "S". Vermoedelijk zijn dit Schrijver en Hagen die ook vermeld worden in de veilingcatalogus van 27-02-1804 (zie nr. 89)

96) L 7547; 28-03-1809; *Veiling Amsterdam, collectie J.G. Holtzhey (AA)*

Bijz: Andriessen heeft hier niets gekocht. Alleen op p. 19 is een aantekening van hem te vinden.

97) L 7570; 22-04-1809; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

Bijz: Betreft een veiling van schilderijen. Andriessen heeft hier niets gekocht. De catalogus is voorzien van aantekeningen in potlood.

98) L 7869; 11-10-1810; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (geen handex.)*

Bijz: Op de hier gemaakte schets naar de *Liggende Venus* door Lairesse (zie L 6846) vermeldt hij dat dit werk hier (nr 43) voor f 61 verkocht is aan Gruyter.

99) L 8227; 13-07-1812; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (geen handex.)*

- 10 lotnummers (5 schilderijen en 5 prenten in lijsten)

100) L 8347; 14-04-1813; *Veiling Amsterdam, anonieme collecties (AA)*

Met daarin een collectie van 1238 stuks zwavel-afdruksels van Anthonie Steven, uit het Museum van C. DEHUS te Dresden.

Bijz: Andriessen kochtt hier geen kunstwerken, wel een pak grijs Frans papier, een met ivoor gemonteerde potloodkoker, twee geslepen kristallen kandelaars en een tekenbord met koperen haak. Achterin een telling met een totaalbedrag van f 3.17.4 (incl. opgeld).

Bijlage VIa Ateliernalatenschap

Lijst van goederen (gemarkt met een D) ingebracht door "Mej." Johanna Andriessen op de veiling A.B. Roothaan, B. de Harde Swart, A.G. Calmer, C. Andriessen e.a., Amsterdam 16-18 november 1847, (Lugt-nr 18777).

Schilderijen:

1. C. Andriessen h 38 d., br 30 d. Paneel
Een deftig binnenvertrek, waarin twee dames met elkander in gesprek zijn, bij hen staat een jongen.¹ → *Dasveldt*, f 2.- [prijs doorgestreept, ingezet op f 80.-]
2. C. Andriessen h 36 d., br 30 d. Paneel
Gezigt te Plutzhause bij Stutgard, gestoffeerd met wandelende beeldjes; zonachtig en uitvoerig geschilderd.² → *Dasveldt*, f 2.- [prijs doorgestreept]
3. C. Andriessen h 61 d., br 56 d. Paneel
Gezigt te Amsterdam, genomen van de Leliegracht, te zien naar de sluis van de Warmoesgracht; zonachtig voorgesteld.³ → *Roos*, f 5.- [prijs doorgestreept, ingezet op f 60.-]
4. C. Andriessen h 46 d., br 56 d. Doek
Het plegtig overbrengen der Boeken Moses naar de nieuw gebouwde synagoge te Cleef. → *M.Philip*, f 2.25
5. C. Andriessen h 45 d., br 38 d. Paneel
Eenige lieden eene Zon-Eclips waarnemende; fraai effect. → *Graves*, f 3.25
7. A. Bakker⁴ h 1 el 20 d., br 2 el 10 d. Doek
De Apostel Paulus, in het bijzijn zijner mede Apostelen, drijft de booze geest uit de waarzeggende dienstmaagd; uitmuntend van toon en behandeling → *Dasveldt*, f 100.-
26. Cammagei⁵ h 1 el, 68 d., br. 1 el, 25 d. Doek
De aanbidding der Koningen; meesterlijk en breed behandeld → *Thijssen*, f 106.-

---

¹ Ingediend op de Algemene Tentoonstelling van 1813. Zie: Cat.tent. Amsterdam 1813, No.2: "Binnenvertrek met twee vrouwebeelden, door C. Andriessen". Vermoedelijk geschilderd naar aanleiding van de prijsvraag van Felix Meritis in 1810, omschreven als: "Eene gebeurtenis, of geval uit het hedendaagsche leven, binnenshuis, by daglicht of zonlicht, waarin de beelden ten voeten uit moeten voorgesteld zyn". Zie: Knolle 1983, p.190.

² Ingediend op de Algemene Tentoonstelling van 1813. Zie: Cat.tent. Amsterdam 1813, No.3.

³ Mogelijk ingediend op de tentoonstelling van 1810. Zie: Cat.tent Amsterdam 1810, No.88.

⁴ Schets naar dit schilderij zie afb.109. De compositie van de schets is identiek aan een schilderij met het signatuur van Lambert Jacobs (ca. 1598-1636) en wordt als zodanig in Sumowski (1983-1994, dl.V, p.3074) afgebeeld. Zie ook: Cat.tent.'s-Gravenhage 1992, nr 23. Echter de afmetingen (155,5 x 206,7 cm) zijn afwijkend van het hier in 1847 geveilde schilderij. Met dank aan Robert Schillemans te Amsterdam die mij wees op de toeschrijving aan Lambert Jacobs.

⁵ Mogelijk dezelfde als, of een kopie naar de Camassei die Andriessen op Veiling Amsterdam 13-6-1770 (Bijl.V, L 1850) aankocht (nr 14). Omschreven als: Een Capitaal en fraay stuk, verbeeldende de Aanbidding der Koningen; Maria is verbeeld zittende, ter linker zyde, met het Kindje op haar schoot, en voor dezelve een der koningen met diepen eerbied neder gezet. Doek, 68 x 48 duim. Aangekocht voor f 20.¼. Stuart vermeldt in zijn rede ter nagedachtenis van Jaques Kuyper dat "onder andere stukken, door hem [Jurriaan Andriessen] gecopiëerd, munt een groot stuk uit naar eene schilderij van A. Camassei, voorstellende: *De Wijzen van Oosten te Bethlehem*". Stuart 1809, pp.30-31, noot 5.

41. G. van den Eeckhout h 74 d., br 64 d. Paneel
Een Grijsaard in bruine pij, houdende in de rechterhand een anatomisch voorwerp, terwijl hij de linkerhand op een doodshoofd laat rusten; meesterlijk en breed van behandeling. → *Dasveldt, f5.* [prijs doorgestreept, ingezet op f 20.-]
55. Guido Rheni⁶ h 2 el, 50 d., br 1 el, 50 d. Doek
Judith met het hoofd van Holophernus in de linkerhand, en het zwaard in de rechterhand, haar hoofd is opgeheven en de oogen hemelwaarts gerigt; fraai behandeld. → *Dasveldt, f105.*
57. C. van Haarlem⁷ h 33 d., br 42 d. Paneel
Mars en Venus, benevens twee minnegoodjes, welke met de wapenuitrusting van eerstgenoemde spelen; goed geschilderd. → *Roos, f50.*
65. Horisonti van Blommen h 80 d., br 60 d. Doek
Een bergachtig landschap met een' grooten waterval gestoffeerd met beeldjes.
→ *Thijssen, f20.*
74. J. van Kessel h 60 d., br 48 d. Doek
Een aangenaam boomrijk Landschap, met duinachtigen grond en liggende boomstammen, gestoffeerd met een herder met schapen en eenige watervogels. → *Eng. Roos, f14.*
83. G. de Lairese⁸ h 1 el, 70 d., br 1 el, 30 d. Doek
Narcissus, zittende bij een prachtig gebeeldhouwden fontijnbak, beziet met welgevallen zijne beeldtenis in het water, hij is verzeeld van drie minnegoodjes en een jagthond; fraai van teekening en behandeling. → *Gruyter, f7.*
136. F. Snijders h 1 el, 10 d., br 1 el 60 d. Paneel
Een wild zwijn, door eenige jagthonden aangevallen; fraai van teekening en van een krachtig penseel.
→ *Roos, f49.*
142. Ridder van den Tempel h 1 el, 30 d., br 1 el, 4 d. Doek
Het portret van den Hertog van Monmouth, in volle wapenrusting en staande houding, met den veldheerstaf in de rechterhand; zeer fraai van penseel. → *Roos, f70.* [prijs doorgestreept, ingezet op f 80.-]
168. J. Andriessen; Eene fabel-voorstelling. → *Graves, f4.75*
169. J. Andriessen; Eene zinnebeeldige ordonnantie. → *Graves, f2.25*
170. J. Andriessen; Eene voorstelling van de godsdienst.⁹ → *Giethoorn, f3.*
171. J. Andriessen; Venus en Cupido. → *Giethoorn, f3.*

---

⁶ Vermoedelijk een kopie naar de *Judith* in de Sedlmayer Collection (Genève) die door Pepper als de enige eigenhandige van Reni is aangemerkt. (Pepper 1984, nr 104). Mede vanwege de prenten naar dit schilderij zijn er talloze kopieën in omloop. Deze kopie kan zowel door Jurriaan als door Christiaan zijn vervaardigd.

⁷ Deze is vermoedelijk dezelfde als de *Venus en Mars* van Cornelis van Haarlem die Andriessen in 1775 gekocht had op de veiling van de collectie Marsbag (zie: bijlage V, L.2446), No.34. De afmetingen van dat schilderij (12 x 16½ duim x 2,57 cm = ca. 31 x ca. 42,4 cm.) komen redelijk overeen met het exemplaar in de collectie Andriessen.

⁸ Vermoedelijk dezelfde als de *Narcissus* in het Hessisches Landesmuseum te Darmstadt (inv.nr GK 1134; 168,5 x 128 cm). Zie: Roy 1992, nr P.25.

⁹ Vermoedelijk ingediend op de tentoonstelling van 1813. Zie Cat.tent. Amsterdam 1813, No. 5: "Een zinnebeeldige voorstelling van de Godsvrucht door J. Andriessen".

172. J. Andriessen; Eene slapende Bacchante. → *Roos*, *f*25.- [prijs doorgestreept, ingezet op *f* 50.-]
173. C. Andriessen; Adam en Eva in het paradijs; → *Dasveldt*, *f*4.- [prijs doorgestreept]
174. C. Andriessen; Gezicht op de Noordermarkt te Amsterdam. → *Philip*, *f*1.75
186. Diepenbeek; Schets voor een altaarstuk. → *Harington*, *f*1.-
197. Graff; Een deftig mans-portret. → *Roos*, *f*48.- [prijs doorgestreept, ingezet op *f* 50.-]
270. Naar A. van de Velde; Een landschap met vee. → *Beth*, *f*19.-
271. E. van de Velde; Een landschap met een molen aan eene rivier. → *A. Wolf*, *f*5.50
281. Naar dezelfde (= J. Wouwerman) en A. van der Velde; Een duinachtig landschap, met beelden en vee. → *A. Wolf*, *f*16.-
282. Italiaanse School; h 1 el, 40 d., br 1 el, 56 d. Doek
Een slapende Bacchus, rustende met het hoofd op een wijnavat, verder twee naakte kinderen en een bok; meesterlijk en breed geschilderd. → *Roos*, *f*30.- [prijs doorgestreept, ingezet op *f* 40.-]
447. Een deftig mans-portret. → *S. Bosch*, *f*-,50
448. Een weide met vee
449. Een antiek mans-portretje
450. Een vrouwenbuste en minervabeeld in het graauw.
(448 t/m 450 → *A. Wolf*, *f*4.50
454. Een deftig vrouwen-portret, door een goed meester. → *Graves*, *f*5.50
455. De koperen slang in de woestijn. → *Graves*, *f*1.75
456. Een spelende nimf, door een sater bespied wordende. → *Graves*, *f*1.-
457. Christus aan het kruis¹⁰. → *Harieq*, *f*2.-
492. A. Verboom; Een landschap op porselein. → *Chardet*, *f*6.50
493. Een klein mansportretje, op koper, rond. → *A. Wolff*, *f*1.25
511. Zes landschap studiën op een paneel. → *Dasveldt*, *f*2.50
516. Zeven stuks beschilderde paneeltjes uit een antiek kastje. → *Graves*, *f*1.-
542. Twaalf stuks panelen. → *Mac van Waay*, *f*3.75
543. Eenige ledige lijsten, bij koopen. (Waarvan enige ingebracht door mej Andriessen, o.a. gekocht door Wolff, Roos, Engelberts)

---

¹⁰ Misschien is dit werk hetzelfde als de 1782 gedateerde *en grisaille* geschilderde Crucifix, die op 22-10-1952 bij Sotheby's in Londen (nr 23) werd geveild. Zie: afb.41.

Tekeningen:

Kunstboek V:

Inhoudende een aantal Historiëelen en beelden, door oude Italiaansche, Fransche en andere meesters, welke bij nummers of koopen zullen worden verkocht.

(in drie parten: → *Engelberts, f6.-; Matteus, f5,75; Engelberts, f7.-*)

Kunstboek W:

Met onderscheidene teekingen, door oude meesters, welke bij koopen zullen worden verkocht.

(in drie parten: → *E. Roos, f10.-; Gruyter, f6.25; dito, f5.50*)

Omslag X:

Inhoudende:

1) Een aantal geschilderde studiën, in eens of bij koopen. → *Matteus, f1.-*

2) Een aantal dito. → *dito, f3.-*

3) Een koop historiëele schetsen en Studiën. → *dito, f4.50*

Omslag II:

Getekende studiën van bloemen en planten enz. → *Klinkhamer, f1.50*

Omslag Z:

Historiëele schetsen, beelden enz, bij koopen. → *L.Roos, f7.50*

Omslag AA:

Gekleurde historiëele en andere, welke volgens nummers zullen worden verkocht.

(in drie parten: → *Dasveldt, f2.50; Matteus, f4.50; dito, f2.25*)

Omslag BB:

Historiëele schetsen, bij koopen. → *Matteus, f4.25*

Omslag CC:

Meest met gekleurde landschappen, door Andriessen en andere, bij koopen.

(→ *1^e Lamberts, f1.-; 2^e Greving, f1.75; 3^e Matteus, f3.75; 4^e dito, f1.-; 5^e Matteus, f2.25*)

Kunstboek DD:

Met een groot aantal teekeningen, schetsen en studiën, bij koopen.

(Alle vier parten aan Mak; *1^e f1.-; 2^e f3.25; 3^e f1.50; 4^e f3.50*)

Omslag EE:

Divers teeken-, doortrek- en o.i. papier, bij koopen. → *L. Roos, f2.25*

Prenten:

Omslag 1:

1. De Honderd Guldens Prent, door Rembrandt, op satijn, zeer zeldzaam. → *F. Muller, f40.-*
2. Nicolaas Blampignon, door Edelinck, naar Vivien, vòr de letters op het voetstuk.
3. Napoleon, zwarte kunst, door Hodges¹¹ (nrs 2 en 3 → *F. Muller, f1.25*)
4. R.J. Schimmelpenninck, door denzelfde.¹² → *De Vries, f1.50*
5. Eenige diverse Portretten → *F. Muller, f2.50*
6. Simeon in den Tempel, door Bierweiler. → *De Vries, f2.-*
7. Eene koop zwarte kunstprenten → *Matteus, f4.-*
8. Le grand Escallier de Versailles etc. divers. [zie VIb, nr 21]
9. Eene koop met plafondstukken, divers.
10. Een dito met toogstukken, door Dobigny.
(nrs 8 t/m 10 → *Matteus, f3.50*)
11. Eene historieëele prenten, door J. de Freij en andere.
12. Eene dito met diverse prenten.
(nrs 11 en 12 → *Matteus, f7.-*)

Omslag 4:

1. Zes stuks Amstel gezigtjes, door Bloteling.
2. Acht-en-twintig stuks, naar de schilderijen van Wouwerman, door Moreau en anderen.
(nrs 1 en 2 → *E. Roos, f16.-*)
3. Eene koop met diverse prenten, naar Ostade, Teniers en anderen. → *Groen, f10.-*
4. Eene koop dito, naar Bergchem. → *F. Muller, f4.75*
5. Eene koop diverse. → *Gruijter, f3.75*
6. Eene dito → *Engelberts, f2.-*
7. Eene dito → *F. Muller, f2.25*

Omslag 7:

1. Een koop, door Bolswert, naar Rubens. → *Matteus, f1.-*
2. Een dito, door Van der Meulen, Hugtenburg enz. → *Matteus, f5.-*
- 3) Een dito landschappen, door Gmelin en den Italiaanschen Hackert. → *Recker, f2.25*
- 4) Eene dito divers. → *Recker, f3.75*

Omslag 8: → *Matteus, f1.-* [alleen omslag]

1. Zestig stuks uit het werk van A. Waterloo [zie VIb, nr 44]. → *Lambertus, f8.-*
2. Vijf-en-twintig stuks uit het kabinet van De Choiseul [zie VIb, nr 7]. → *F. Muller, f3.25*
3. Eene koop diverse → *Chardet, f3.-*
4. Eene dito → *De Vries, f1.-*

Omslag 12:

Onderscheidene prenten, door oude Italiaansche en andere meesters, welke in 9 kopen zullen worden geveild. (resp. aan: 1) *Engelberts, f2.-*; 2) *Matteus, f1.-*; 3-4) *Matteus, f1.-*; 5-6) *Matteus, f1.-*; 7) *Matteus, f1.-*; 8) *Groen, f4.-*)

Omslag 26:

Een aantal standbeelden in eene koop. → *Matteus, f1.-*

Omslag 27:

Onderscheidene prenten, in 4 koopen.

---

¹¹ Betreft vermoedelijk Hodges' prent naar Turners zwartekunstprent naar het schilderij van John James Masquinier. Zie: Van der Feltz 1982, nr 633.

¹² Prent naar Hodges' portret van Mr. Rutger Jan Schimmelpenninck uit 1805. Zie: Van der Feltz 1982, nr 710.

Omslag 28:
Een plattegrond van Rome, en diverse rollen met teekeningen
(samen met omslag 27 → *Groen, f10.50*)

Omslag 32:
Een omslag met landkaarten. → *Matteus, f1.-*

Prentwerken en boeken: (zie ook Bijlage VIb)

14. (1) Bijbelsche Historiën van het Vaticaan, door Rafael. [VIb, nr 32]
(2) Icones Biblicae, door Tempesta. [VIb, nr 36]
→ *Sterk, f2.-*
15. Histoire de Samson, par Audran, de Poilly enz. [VIb, nr 40]
16. (1) Vitae D. Thomae Aquinatis. [VIb, nr 38]
(2) La Doctrine des Moeurs. [VIb, nr 39]
→ *Muller, f2.50*
19. Le Pausanias Français, Salon de 1806. [VIb, nr 27] → *Matteus, f1.75*
27. VOLKMAN, Reisboek door Italiën, 6 deelen. [VIb, nr 41] → *Bom, f-.30*
29. Gewoonten der aloude Volken, door COCHIN, 4 dl. [VIb, nr 8] → *Sterk, f1.50*
30. (1) G. De Lairese's Schilderboek, 1740. [VIb, nr 17]
(2) K. Van Mander, idem, 1618. [VIb, nr 22]
(3) Böhm, L. Da Vinci [VIb, nr 2]
3 stuks → *Sterk, f1.75*
35. Bogaerts, Roomsche Monarchy [VIb, nr 3]
36. Het eigen geëtste Werk van F.G. Weiroter, liggende in twee omslagen. [VIb, nr 45]
(nrs 35 en 36 → *Sterk, f9.75*)
37. Fac-Similes of original Drawings, by Rafael d'Urbino, formed by Thomas Lawrence, 1841, in omslag.
[VIb, nr 20] → *Muller, f10.-*
38. De batailles van Lodewijk XIV, door F. van der Meulen [VIb, nr 24] → *Sterk, f3.-*
39. Een band met basreliëfen door Sanctus Bartoli. [VIb, nr 1] → *Sterk, f1.-*
40. Plafonds der Jezuitenkerk te Antwerpen, door Punt. [VIb, nr 31] → *Matteus, f1.-*
41. Gezigten in Rome, door J.B. Falda. [VIb, nr 11] → *Matteus, f1.-*
42. Het Werk van Raimon La Fage, 1689. [VIb, nr 10] → *Sterk, f3.-*
43. De Statue Antiche e Moderne da Dom., De Rossi, fr.b., bis hoorne b. [VIb, nr 34] → *v.d. Beek, f4.50, bis Muller, f5.75*
44. Het Werk van Gerard De Lairese, 2 deelen, fr.b. [VIb, nr 18] → *Sterk, f4.25*
45. Het Werk van E.S. Cheron, fr.b. [VIb, nr 6] → *Rutgers, f3.50*
46. Galerie de Farnèse naar Ann. Carats. [VIb, nr 5] → *Sterk, f1.-*

47. Le Fontane di Roma, door G.D. Falda. [VIb, nr 12] → *Bom, f2.-*
48. Il nuovo Teatro di Roma, door G.J. Rossi. [VIb, nr 35] → *Muller, f1.25*
49. Vues des beaux Batiments de France, fr.b. [VIb, nr 42] → *Muller, f4.25*
50. Images des Heros et des Hommes, par Canini. [VIb, nr 4]
51. (1) And. Pozzo, Perspectivae. [VIb, nr 30]
 (2) Hondius, Artis Persp. [VIb, nr 16]
 nrs 50 en 51 → *Muller, f3.-*
52. Odescaal il Museo, h.b. [VIb, nr 25] → *Sterk, f-.50*
53. Les Traveaux d'Ulise, naar Le Sieur, door Van Tulden, h.b. [VIb, nr 37] → *Sterk, f1.25*
54. (1) Anatomie oft levende Beelden, bij Plantijn, Antw. 1568. [VIb, nr 29]
 (2) R Emmelin (A) [VIb, nr 33] en V.d. Gracht (B), Anatomie etc. [VIb, nr 14]
 → *Muller, f2.-*
55. (1) Het werk van G. De Lairese, verkleind door J.H. Krauszen. [VIb, nr 19]
 (2) Gezigten aan den Rijn, door Van Coell. [VIb, nr 9]
 → *Rutgers, f1.50*
63. Dictionaire des Beaux Arts et de Peinture, par Piles etc. [VIb, nr 28] → *Sterk, f1.50*
64. Dictionaire des Arts de Peinture, par Watelet, 1792, 5 deelen, fr.b. [VIb, 43] → *Sterk, f1.25*
65. K. Van Mander, Leven der Schilders, 2 dl. h.b. [VIb, nr 23] → *Sterk, f1.50*
68. (1) Catalogus van Hoet [VIb, nr 15]
 (2) Gersaint, over Rembrandt en anderen, Dresden. [VIb, nr 13] → *Sterk, f1.50*
69. Verhandeling over de bouwkunde, door J.O. Husly, m.s.s. [VIb, nr 26] → *Muller, f-.30*
71. Groot aantal pakketten catalogussen van kunstverkoopingen, meest alle met ingevulde prijzen, in eens of bij koopen. → *Chardet, f4.-*

Lijst van goederen ingebracht door "Mej." Johanna Andriessen op de veiling A.B.Roothaan, B. de Harde Swart, A.G. Calmer, C. Andriessen e.a., Amsterdam 19 november 1847 (Lugt 18780)

Rariteiten, beeldwerk, optische liefhebberijen, porselein en antiek glaswerk enz.:

- 71) Twee dozen afdruksels van antieke camées.
- 72) Een gebronsde Milo door de leeuw aangevallen.
(71 en 72 → Groot, *f* 2.75)
- 73) Een dito steigerend paard en twee leeuwen.
- 74) Een geboetseerd basrelief, een paard en kameel.
(73 en 74 → Mac van Waay, *f* 2.-)
- 76) Een doos met pleister afgietsels, in medaillons
- 78) Een oostind. gladhouten rariteitenkastje met zes laadjes, staande op een tafeltje met een lade. h 1 el 10 d; br 50 d; diep 48 d.
(76 en 78 → A. Wolf, *f* 5.-)
- 81) Een mahoniehouten kastje, met acht laadjes, waarin pleister medaillons. (→ De Vries, *f* 2.75)
- 83) Het model van een half schip. (→ A. Wolf, *f* 1.-)

Teekengereedschappen, enz.:

- 84) Een fraai mahoniehouten schilderkistje met eene lade, waarin eenige drooge verwen, penseelen en verdere benodigheden. (→ Dasveldt, *f* 12.-, prijs doorgestreept)
- 85) Een portatief mahoniehouten dito. (→ Roos, *f* 1.75)
- 86) Drie stuks verfdoozen. (→ Steffelaar, *f* 2.25)
- 87) Een doos met drooge verwen (→ Hijtmes, *f* -.60)
- 88) Een dito met decoratie dito. (→ Saphier, *f* -.50)
- 89) Eene koop. miniatuur portret-glazen.
- 90) Een doos met teekenkrijt
(89 en 90 → Saphier, *f* -.40)
- 91) Een dito met drukletters en divers. (→ De Vries, *f* -.30)
- 92) Vier dito met pastel. (→ Engelberts, *f* -.40)
- 93) Een dito teeken- en graveer-gereedschappen. (→ Klinkhamer, *f* 1.-)
- 94) Drie koperen en een houten liniaal. (→ Van Embden, *f* -.80)
- 95) Een graadboog, een teekenaar en divers.
- 96) Twee groote teekenborden en een teekenaar.
(95-96 → Brondgeest, *f* -.20)
- 97) Drie kleinere dito en divers. (→ L. Smit, *f* -.50)

Bijlage VII Boeken en prentwerken in de ateliernalatenschap alfabetisch geordend

Voor zover mogelijk, voorzien van de volledige titelbeschrijving en gegevens omtrent de verwerving. Bij onzekerheden omtrent de werken worden de gegevens in voetnoten vermeld.

1) [P.S. Bartoli], *Veterum sepulcra seu mausolea Romanorum et Etruscorum, inventa in urbe Roma, aliisque lucis celebribus in quibus ... / collecta & delineata A. Petro Sanctio Bartolio explicationibus Joannis Petri Bellorii. Ex Italico in Latinum, sermonem transtulit Alexander Dukerus.* Leiden 1728 (nieuwe uitgave)

Boeken No. 39

Vermoedelijk aangekocht op: Veiling Amsterdam, 9-12-1776 (L.2615), Gebonden werken, No. 2.¹³

2) Johann Georg Böhm, *Des vortreflichen Florentinischen Mahlers Lionardo da Vinci höchst nützlicher Tractat von der Mahlereij, ..., auch nach dem Original mit vielen Kupfern und saubern Holzschnitten versehen ...*, Nürnberg 1747.

Boeken No. 30 (3)

3) Abraham Bógaert, *De Roomsche monarchy, vertoont in de muntbeelden der Westersche en Oostersche keizeren; beginnende van Cesar, en eindigende met Leopoldus, den tegenwoordigen Roomschen keizer; alle naar de vermaarde muntpenningen van haar Zweedsche Majesteit Christina, te Rome getekent, en in 't koper gesneden, waar in alles wat bij de Romeinen, Grieken, Duitschen en andere volkeren is voorgevallen, naukeurig in dicht en on dicht ontvouwen word*, Utrecht 1697.

Boeken No. 35

4) Giovanni Angelo Canini, *Images des héros et des grands hommes de l'Antiquité. Dessinées sur des médailles, des pierres antiques et autres anciens monuments.* Gravée par Picart le Romain. Avec les observations de J.A. en M.A. Canini (m. afb., Fransch en Ital.), Amsterdam 1731.

Boeken No. 50

5) [Annibale Caracci, naar], *Galeria nel Palazzo Farnese in Roma del. Sereniss. duca di Parma etc. Dipinta da Annibale Caracci, intagliata da Carlo Cesio* [Roma, F. Collignon, s.d. J obl. fol. IV 30 blz.]

Boeken No.46 Franse editie (Galerie de Farnèse)

6) Elisabeth Sophie Chéron, *Pierres antiques gravées, tirées des principaux Cabinets de la France*, S.l. ni d. (vers 1712) fol.

Boeken No.45

Vermoedelijk aangekocht op: Veiling Amsterdam, 9-12-1776 (L.2615), Gebonden werken, No.6.¹⁴

7) [Cabinet du Duc de Choiseul], *Vijf-en-twintig stuks uit het kabinet van De Choiseul.*¹⁵

Prenten, Omslag 8, No.2.

8) Charles Nicolas Cochin, *Gewoonten der aloude volken; behelzende de godsdienstige burgerlijke en krijgsgewoonten der Grieken, Romeinen etc. versierd met koperplaten*, 3 dln., Amsterdam 1786.

Boeken No.29.

Verwerving: Andriessen wordt vermeld op de lijst van intekenaren.¹⁶

---

¹³ Aldaar omschreven als: "Veterum sepulchre seu mausolea Romanarum & Etruscorum, Collecta & dilenata, a P.S. Bartolo, J.P. Belloni & A. Dukerus, L. Batav. 1728, komende in dit fraaye werk meer dan 230 figuren, fransche band."

¹⁴ Omschreven als: "Het werk van Elisabeth Sophia Cheron, bestaande, behalven het portret van deze konstenaressen, in 40 zeer fraaye platen, vertoonende zoo veele afbeeldingen van antieke gegraveerde steenen, zoo in cornelyn, agaath, jaspis als anderen, beste drukken, gebonden in Franse band".

¹⁵ Vermoedelijk een gedeelte uit: [P.F. Basan], *Recueil d'estampes gravées d'après les tableaux de cabinet de M. le duc de Choiseul par soins de S. r. P.F. Basan*, Parijs 1771.

¹⁶ Zie ook: Van Swigchem 1963/1, p.64.

- 9) [Van Coell]. *Gezigten aan den Rijn, door Van Coell*
Boeken No. 55 (2)
- 10) Raimond de la Fage, *Receuil des meilleurs dessins de R. de La Fage*, Parijs 1689. [= Verzameling van prentkunst naar zestig der beste tekeningen van Raimond la Fage, gesneden door Raimond la Fage, Cornelis Vermeulen, G. Audran. F. Entinger en S. Simmonneau. En in't licht gegeven door J(an) van der Bruggen MDCLXXXIX. Te Amsterdam bij J. Yntema 1785.]
Boeken No.42
Vermoedelijk aangekocht op Veiling Amsterdam, collectie Jacob Otten Husly, 30-4-1798 (L.5751), Gebonden prentwerken, No.57.¹⁷
- 11) J.B. Falda, *Gezigten te Rome*.¹⁸
Boeken No.41.
- 12) G.B. Falda, *Le Fontane di Roma*, 4 dln, Rome 1675-1686.¹⁹
Boeken No. 47
Aangekocht op: Veiling Amsterdam, 9-12-1776 (L.2615), Gebonden werken, No.11.²⁰
- 13) Gersaint, *Over Rembrandt en anderen, Dresden*²¹
Boeken No. 68 (2)
- 14) Jac. van der Gracht, *Anatomie der witterlicke deelen van het menschelick Lichaem. Dienende om te verstaen ende volkomentlick wt te beelden alle beroerlicheit desselven Lichaems. Aangewesen door Jacobus van der Gracht [...] Bequam voor schilders, beelt-houwers, plaet-snyders als ook chirurgiers*, 's-Gravenhage 1634, met pl.fol.
Boeken No. 54 (2B)
Verwerving: mogelijk aangekocht op Veiling Amsterdam, collectie Jacob Otten Husly, 30-4-1798 (L.5751), Losse prentwerken, Omslag 21.
- 15) Gerard Hoet en Pieter Terwesten, *Catalogus of naamlyst van schilderyen, met derselver pryzen*, 3 dln., Den Haag 1752-1770.
Boeken No. 68 (1)

---

¹⁷ Omschreven als: "Het werk van R. la fage, in burgm. band, dito (= atlas?) formaat".

¹⁸ Vermoedelijk: Giovanni Battista Falda, *Il Nuovo teatro delle fabbriche et fdifidii, in prospettiva di Roma moderna sotto il felice Pontificato di N.S. Papa Alessandro VII*, Rome 1665. Betreft het eerste van drie delen. Het tweede deel (uitgegeven in 1665-1667) verbeeldt de gebouwen buiten Rome terwijl het derde deel (*Il terzo libro del novo teatro*, Rome 1667-1669) de bouwactiviteiten te Rome laat zien van de voorgangers van paus Alexander. Zie ook: Van der Waals 1988, p.171.

¹⁹ Betreft: Deel I; Giovanni Battista Falda, *Le fontane di Roma nelle piazze e luoghi pubblici della vitta*, Rome 1675 [Bartsch, XII, 5-35]. Deel II; idem en Giovanni Francesco Venturini, *Le Fontane delle ville Frascati nel Tusculano*, Rome (vòdr 1677) [Bartsch, XXI, 36-51]. Deel III; Giovanni Francesco Venturini, *Le fontane di Roma ne' palazzi en ne' giardini di Roma*, Rome (vòdr 1686); Giovanni Francesco Venturini, *Le fontane del giardono Estense in Tivoli*, Rome (vòdr 1686).

²⁰ Omschreven als: "Afbeeldingen van de prachtige Fonteinen en ongemeene Watervallen, zoo te Roomen als Tivoli; door den gemelden G.B. Falda, geteekend en in 't koper gebragt, afgedeeld in 4 deelen, waar in 107 Plaatén, beste drukken, Ribbe band" → Andriessen f 4-5.

²¹ Betreft vermoedelijk: *Catalogue raisonné de toutes les estampes qui forment l'oeuvre de Rembrandt, et ceux de ses principaux imitateurs, composé par Gersaint, Helle Glomy et P. Yver*. Nouvelle Ed. entièrement refondue et Augmentée par Adam Bartsch, Vienne 1797. (eerste druk is van 1751, P.Yver heeft in 1756 een supplement uitgegeven).

16) Hendrik Hondius, *Perspective, Dat is, de hooch-gheroemde conste eens schijnende oft door-siende ooghen ghesichtes punt .../ gheinventeert door Johannes Vredeman Vriese; Henric Hondius Sculps. et excud. cum Privill. Lugduni Batavorum*, 2 dln., (s.l.) 1604-(1605).

Boeken No. 51 (2)

Verwerving: mogelijk aangekocht op Veiling Amsterdam, collectie Reinier Assueri, 10-11-1777 (L.2738), Gebonden prentwerken, No.36.²²

17) Gerard de Lairese, *Groot Schilderboek*, (2de druk) Haarlem 1740.

Boeken No. 30 (1)

18) *Het Werk van GERARD DE LAIRESSE*. 2 deelen fr.b.²³

Boeken No. 44

19) *Gerardi de Lairese Vortrefflichen Mahlers, Zeichners, u. Erfinders zu Leiden in Holland Auszerlösenes Schönes Werck welches er mit sonderbahrer Anmüthigkeit mehrertheils mit eigener Hand in Kuppfer gebracht Aüch solches der Nachwelt zu immerwehrendem Angedencken an das Liecht gestellet und in kostbarem Verlag herausz gegeben Anjetzo aber in kleine Format gebracht und denen Liebhabern gezeigt durch Johann Ulrich Krauszen Kupfferstechern in Augsburg*. s.a. 4° obl., 100 ff.

Boeken No. 55 (1)

20) [Thomas Lawrence], *Fac-Similes of original Drawings, by RAFAEL d'URBINO, formed by Thomas Lawrence, 1841, in omslag*

Boeken No. 37.

21) Charles Le Brun, *Grand escalier du Château de Versailles, dit escalier des Ambassadeurs, ordonné et peint par Charles le Brun, consacré à la mémoire de Louis le Grand*, Paris 1725.

Prenten; Omslag 1, No.8

22) C. van Mander, *Schilderboeck* (editie 1618)

Boeken No. 30 (2)

23) C. van Mander, *Het leven der Doorluchtighe Nederlandtsche en Hooghduytsche schilders ...*

Boeken No. 65.

24) A.F. van der Meulen, *De batailles van Lodewijk XIV.*

Boeken No. 38. Zie: Hollstein, dl.XIV, nrs 77-85

Maakte mogelijk onderdeel uit van de aankoop op: Veiling Amsterdam 14-2-1785 (L.3827), Kunstboek F, No.10²⁴ of Veiling Amsterdam 6-3-1787 (L 4151), Gebonden Prentwerken in Folio No.4.²⁵

25) *Odesca il Museo*

Boeken No.52.

---

²² Omschreven als: *Optica of Perspectifkonst*, door H. Hondius, burgem. band.

²³ De enige prentuitgave die uit twee delen bestaat is "Ramas de desseins et de Tableaux de Gerard Lairese Gravés et mis en forme de Receui d'Exemples par Pierre van der Berge. Verzamelde Tekeningen en Schetsen van Gerrardus Lairese int Kooper gebragt en geschikt tot een Teekenboek door Pieter van den Berge. t'Amsterdam by Pieter van den Berge in de Calverstraat by de Capel inden Gronen Berg. Eerste Deel, 1695, 10ff., folio en Tweede Deel, s.l., 9 ff., folio. Zie: Timmers 1942, p.84.

²⁴ Omschreven als: *Veertig Tuyngezichten en Batailjes, door van der Meulen*.

²⁵ Omschreven als: *Het groote Prentwerk, door F. v.d. Meulen, bestaande in 25 stuks Afbeeldingen, van Belegeringen, Veldslagen, &c in een fr. band*.

- 26) Jacob Otten Husly, *Redevoering over de Tempelen der Grieken en Romeinen*, Amsterdam 1770.
Boeken No.69.
- 27) [Pierre-Jean-Baptiste Chaussard], *Le Pausanias Français. État des arts du dessin en France, à l'ouverture du XIXe siècle. Salon de 1806 public par un observateur impartial*, Paris 1806.
Boeken No. 19
- 28) Roger de Piles, *Dictionnaire des Beaux Arts et de Peinture*.
Boeken No.63.
- 29) [Plantijn], *Anatomie oft levende Beelden*, Antwerpen 1568
Boeken No.54 (1)
- 30) Andrea Pozzo, *Perspectiva pictorum ed architectoram*, Brussel 1709.
Boeken No. 51 (1)
Verwerving: mogelijk op Veiling Amsterdam, collectie Jacob Otten Husly, 30-4-1798 (L.5751),
Gebonden Werken, No. 108.²⁶
- 31) [Jan Punt], *De plafonds, of gallerystukken uit de kerk der Eerw. P.P. Jesuiten te Antwerpen, geschilderd door P.P. Rubens; naer deszelfs echte schilderyen geteekent door Jacob de Wit, en in 't koper gebracht door Jan Punt*, Amsterdam 1751.
Boeken No. 40.
- 32) [Raphaël], *Bijbelsche Historiën van het Vaticaan, door RAFAEL*.²⁷
Boeken No.14 (1)
- 33) Joh. Remmelini, *Pinax microcosmographicus. Ontleding des Menselycke lichaems, met oplichtende figuren vertoont. Uit het Latijn overgeset door Just. Danckers. De Ite verbeeterdt enz. [Lat. en Holl.]*, Amsterdam 1667 fol. maj.
Boeken No.54 (2A):
- 34) Domenico de Rossi, *Raccolta, di statue antiche e moderne data in Luce Sotto i gloriosi auspici della santita di N.S. Papa Clementa da Domenico de Rossi illustrata colle sposizioni a ciascheduna immagine di parolo Alessandro Maffei Patrizio volterrano e con' dell' ordine di S. Steffano e della gardia pontificia in Roma nella stamperia alla Page con Privilegio del Sommo Ponte Lirenza de' superiori l' anno MDCCIV* [achterin geschreven: *Primum Praemimum Jurriaan Andriessen datum Amstelaedami Anni 1766*]
Boeken No.43
Verwerving: geschenk ter gelegenheid bij het behalen van de eerste prijs bij de Amsterdamse Stadstekenacademie, 16 april 1766.
- 35) [G.J. Rossi], *Il nuovo Teatro di Roma, door G.J. Rossi*.²⁸
Boeken No. 48.
Vermoedelijk aangekocht op: Veiling Amsterdam, 9-12-1776 (L.2615), Gebonden werken, No.9.²⁹

---

²⁶ Omschreven als: "Perspectivae Pictorum atque Architectorum, door A. Pozzo, met de Explicatie in 't Latijn en Hoogd. 2 delen h.e. band."

²⁷ Betreft vermoedelijk: *Fregi d'istorie sacre in arazzi, e pitture delle Camere Vaticane: disegnati, & intagliati all'acqua forte da Pietro Santo Bartoli, libro in 15 mezzi fogli reali per traverso*, (Rome 1677)

²⁸ Betreft: *IL NUOVO THEATRO DELLE FABRICHE, ET EDIFICII in prospettiva di Roma Moderna, sotto il felice pontificato di N.S. PAPA ALESSANDRO VII. Date in luce da Gio. Giacomo Rossi alle Pon (?)* (3 delen, 1665 e.v.). Zie: Bartsch 47, dl.2.

- 36) Tempesta, *Icones Bibliae*
Boeken No. 14 (2)
- 37) [Th. van Thulden], *Les Travaux d'Ulysse, desseignez pas le Sieur De Saint Martin [=Francesco Primaticcio], de la façon qu'ils se voyent dans la maison royale de Fontainebleau. Peints pas Sieur Nicolas [Dell' Abbate] et gravez en cuivre pas Theodore van Tulden. Avec le sujet & l'explication morale de chaque figure ...* Paris, Melchior Tavernier, 1633 4° obl. [ill.] 58 planches gravées par Th. van Thulden d'après Nicolas dell'Abate et Francesco Primaticcio.
Boeken No. 53.
- 38) Otto van Veen, *Vitae D. Thomae Aquinatis. Ot. Vaeni ingenio et manu delineata*, Antverpiea 1610. (Fontisp. et 30 tab. 8°)
Boeken No. 16 (1)
Vermoedelijk aangekocht op: Veiling Amsterdam, 31-10-1791 (L.4799), Gebonden prentwerken, No.54.
- 39) [Otto van Veen], *La doctrine des moeurs, tirée de la philosophie des stoïques: représentée en cent tableaux [d'après Otto van Veen], et expliqué en cent discours [de Marin Le Roy de Gombreville] ....* A Paris, pour Pierre Daret, de l'imprimerie de Louys Sevèstre, 1646, fol. XXXIII.
Boeken No. 16 (2).
- 40) François Verdier, naar, *Histoire de Samson, par Audran, De Poilly etc.*
Boeken No.15.
- 41) D.J. Volkman, *Hedendaagsche Historie van en Reis-boek door Italiën*, 6 dln., Amsterdam 1779.
Boeken No. 27
- 42) *Vues des beaux Batiments de France*³⁰
Boeken No. 49
Verwerving: mogelijk aangekocht op Veiling Amsterdam, collectie Reinier Assueri, 10-11-1777 (L.2738), Gebonden prentwerken, No.43.³¹
- 43) C.H. Watelet en P.C. Lévêque, *Dictionnaire des arts de peinture, sculpture et gravure*, 5 dln., Parijs 1792.
Boeken No. 64.
- 44) [A. Waterloo], *Zestig stuks uit het werk van A. Waterloo*
Omslag 8, No 1.
Verwerving: mogelijk aankoop op Veiling Amsterdam, 31-10-1791 (L.4799), Gebonden prentwerken, No.48.³²
- 45) [F.E. Weirrotter], *Oeuvre de F.E. Weirrotter, peintre allemand mort à Vienne en 1771, contenant près de deux cents paysages & ruines, dessinées d'après nature, tant en France qu'en Italie & gravés à l'eau forte par lui même.* Paris Basan frères, [1775] foll^o ill.
Boeken No. 36.

---

²⁹ Omschreven als: *Il Nuovo Teatro delle Fabriche & Edificii in Prospettiva di Roma Moderna, Romae 1665. Dit werk van Gio Bapt. Falda, in 4 Deelen afgedeeld, vervat 142 fraaye Platen, beste drukken, gebonden in een band* → Andriessen f 3-15.

³⁰ Mogelijk: [Vue des belles maisons de France](#) door G. Perelle.

³¹ Omschreven als: "Vues des plus beaux Batiments, de France, Paris, franse band."

³² Omschreven als: "Een Verzameling van Landschappen van A. Waterloo."

Bijlage VIc Boeken en prentseries uit de nalatenschap in combinatie met aankopen op veilingen gerangschikt naar onderwerp

Handboeken en kunsttheorie:

- C. de Bie, Cabinet der schilders met fraye pl. eerste druk. Lier 1661. fr.b. (14-3-1791 [L.4688]; Boeken in quarto No.239)
- L. von Binci, Praktisches Werk von der Mahleren, mit Kupf. Nurnb. 1786 (10-11-1801 [L.6324]; No.87)
- BÖHM, L. DA VINCI
Veiling 1847, Boeken No.30 (3).
- [P. Bodart], De voornaamste gronden der Teekenkonst door P. Bodart, in witte hoorn band (2-4-1781 [L.3245]; Geb. prentwerken No.11)
- K. le Bruin, Over Harstogten (14-3-1791 [L.4688]; Boeken in octavo No.994 (1))³³
- [Pierre-Jean-Baptiste Chaussard], Le Pausanias Français, Salon de 1806.
Veiling 1847, Boeken No.19.
- GERSAINT, over Rembrandt en anderen, Dresden.
Veiling 1847, Boeken No.68 (2).
- Gerard Hoet en Pieter Terwesten, *Catalogus of naamlyst van schilderyen, met derselver pryzen*, 3 dln., Den Haag 1752-1770.
Veiling 1847, Boeken No. 68 (1).
- [W. Hogarth], Zergliederung der Schönheit, van W. Hogarth, mit Kupf. Berl. 1754 (10-11-1801 [L.6324]; No.80)
- J. de Lairessen, groot Schilderboek, met pl. f.b. (3-12-1792 [L.4966]; Mengelwerken in quarto No.342)
Zie ook: Veiling 1847, Boeken No.30 (1).
- D. Longius, Verhandeling over de Styl, Amst. 1719 (14-3-1791 [L.4688]; Boeken in octavo No.995)
- C. van Mander, *Schilderboeck* (editie 1618)
Veiling 1847, Boeken No. 30 (2).
- C. van Mander, *Het leven der Dooluchtighe Nederlandsche en Hoog-Duytsche schilders ...* (2 delen?)
Veiling 1847, Boeken No. 65.
- Roger de Piles, *Dictionaire des Beaux Arts et de Peinture*.
Veiling 1847, Boeken No.63.
- Joach. Sandrart, *Academia Nobilissimae Artes Pictoriae, Noribergae* 1683, ribbe band. Dit deel, 't welk het zeldzaamste van het werk van Sandrart is, vervat, behalven een groot getal en andere fraaye prenten, omtrent 200 portretten van Italiaansche, Nederlandsche en Andere schilders (1-12-1778 [L.2950]; Boeken in folio No.9)
- Sehe-Spiegel over Strahlbrech-kunst met Kupf. Alt. 1757 (10-11-1801 [L.6324]; No.86)
- [H. Testelin], *Sentiments des plus Habiles Peintres du Temps*, par H. Testelin, à Paris 1680, avec le Titre & Description Ferilles (12-02-1770 [L.1800]; Omslag VI: No.192)
- [H. Testelin], *Sentiments des plus habiles Peintres &c* par H. Testelin, fransche band (30-4-1798 [L.5751]; Geb. prentwerken No.78)
- C.H. Watelet en P.C. Lévesque, *Dictionaire des Arts de Peinture, sculpture et gravure*, 5 dln., Parijs 1792.
Veiling 1847, Boeken No. 64.

Architectuur:

- S. Bosboom, Boukunde, Amst. 1784 met pla. (6-3-1787 [L.4151]; Geb. prentwerken in folio No.29)
- J.v. Campen. Afbeelding van het Stadhuis van Amsterdam, in 30 kopere Plaat en het Pourtr. Amst. 1661 eerste drukken. (17-4-1787 [L.4172]; Geb. printwerken in folio No.38)
- P. Daret, *Traité de l'Architecture suivant Vitruve*. Paris 1648. fig. (17-4-1777 [L.2679]; Boeken in Folio No.98)
- Nieuwe historische Beeldspraak of Hiroglyphische Merkbelden, door Jean Charles de la Fosse, het welk in een koop verkocht werd (30-4-1798 [L.5751]; Omslag No.3)
- [Dobigny] Toogstukken, door Dobigny.
Veiling 1847, Prenten, Omslag 1, nr 10.
- Houthuysen [= S. Bosboom], vijf Colom ordes, met pl. Amst. 1784. (20-12-1786 [L.4112]; Boeken in folio No.14)

---

³³ Betreft een vertaling van Charles le Brun, getiteld: Afbeelding der Hertstogten, of middelen om dezelve te leeren af te teekenen. Verrijkt met een groot getal zeer fraay getekende kunstplaat (door François de Kaarsgieter), Amsterdam 1703.

- C. le Brun, Grand escaliers du Château de Versailles, Paris 1725.
Veiling 1847, Prenten, Omslag 1, No.8.
- [J. Marot], Recueil des Plans, profils & Elevations, naar J. Marrot, hoorne band. (10-11-1777 [L.2738]; Geb. prentwerken No.33)
- [J. Otten Husly], Verhandeling over de Bouwkunde, door J.O. HUSLY, m.s.s.
Veiling 1847, Boeken No.69.
- Parallele d'Architecture Antiquite & Moderne. Paris fig. (17-4-1777 [L.2679]; Boeken in Folio No.97)
- [E. Quellinus], Afbeelding van de voornaamste Statuen en Cieraden van het Stadhuis van Amsterdam, door A. Quellinus. 2 deelen, 1655 in 102 Plaat, eerste drukken, in 1 hoorn band, verguld op snee en plat. (17-4-1787 [L.4172]; Geb. printwerken in folio No.38)
- Serlio:
  - [Architecture] van Sebastiani Serly, Amst. 1606 fig. (17-4-1777 [L.2679]; Boeken in Folio No.88)
  - [Architecture] van Sebastiani Serly, Amst. 1606 fig. (17-4-1777 [L.2679]; Boeken in Folio No.88 bis)
  - Architectura de Sebastian Serleo. Venetia 1663. fig. (17-4-1777 [L.2679]; Boeken in Folio No.93)
  - Architecture en Geometrie, van S. Serly, 5 boeken, in 1 hoorne band (27-6-1796 [L.5478]; Geb. werken No.10)
  - Architettura di S. Serlio, met fig. fransche band, in folio; (30-4-1798 [L.5751]; Geb. prentwerken No.44)
  - [S. Vennecool], Verscheide Poorten, Portaal en Schoorsteenmantels, door Vennecool (17-4-1787 [L.4172]; geb. printwerken in folio No.132)
  - Vues des plus beaux Batiments, de France, Paris, franse band. (10-11-1777 [L.2738]; Geb. prentwerken No.43)
Veiling 1847, Boeken No.49.

Perspectief:

- S. de Caus, La Perspective avec la Raison (10-11-1777 [L.2738]; Geb. prentenwerken No.35)
- H. Hondius, Optica of Perspectifkonst, burgem. band. (10-11-1777 [L.2738]; Geb. prentwerken No.36)
Veiling 1847, nr.51 (1).
- R.P. Niceron, Planches de la Perspective curieuse, hoorne band (27-6-1796 [L.5478]; Geb. werken No.21)
- C. Philips, Onderwijs in de Perspectiva met pl. 1765. (1-3-1790 [L.4538]; Boeken in octavo No.910)
- C. Philips, Handlijding in de Spiegel Perspectiva met pl. 1770. (1-3-1790 [L.4538]; Boeken in octavo No.911)
- A. Pozzo, Perspectivae Pictorum atque Architectorum, met de Explicatie in 't Latijn en Hoogd. 2 delen h.e. band (30-4-1798 [5751]; Gebonden prentwerken No.108)
Veiling 1847, nr.54 (2B).

Anatomie

- Beschrijving van de ontledkunde met platen in Hoornen band (20-1-1777 [L.2625]; Geb. en losse prentwerken No.11)
- G. Bidlo, ontleding des menschelyke lichaams, beste druk. Amst. 1690, met fraaye platen van Lairesse r.b. (6-3-1787 [L.4151]; Geb. prentwerken in folio No.10)
- B. Eustachius, Ontleedkundige Platen / 23 stuks / tot heden compl. met de Nederd. Vertaling (26-1-1790 [L.4515]; Natuurgeneeskundige boeken in octavo No.491)
- [B. Eustachius], Bundel van elf-Been en Spierkundige platen, van B. Eustachius, b. band (30-4-1798 [L.5751]; Geb. prentwerken No.96)
- [J. van der Gracht], Anathomie, door J. van der Gracht (30-4-1798 [L.5751]; Omslag No.21)
Veiling 1847, Boeken 54 (2B).
- [Plantijn], Anatomie oft levende Beelden, bij PLANTIJN, Antw. 1568.
Veiling 1847, Boeken No. 54 (1).
- Joh. Remmelius, *Pinax mocrocosmographicus. Ontleding des Menselycke lichaams, met oplichtende figuren vertoont. Uit het Latijn overgeset door Just. Danckers.* De Iie verbeeterdt enz. [Lat. en Holl.], Amsterdam 1667 fol. maj.
Veiling 1847, Boeken No.54 (2A).
- [J. de Wit], Inhoudende 't Proportie Boek van J. de Wit (22-09-1773 [L.2195]; Omslag G)
- [J. de Wit], Het Teekenboek der Proportien, door J. de Wit en J. Punt. (14-11-1791 [L.4805]; Omslag VIII, No.1)

Klassieke Oudheid:

- [P.S. Bartoli], Veterum Sepulchre seu Mausolea Romanarum & Etruscorum, Collecta & Dilenata, a P.S. Bartolo, J.P. Belloni & A. Dukerus, L. Batav. 1728, komende in dit fraaye werk meer dan 230 Figuren, fransche band (9-12-1776 [L.2615]; Geb. Werken No.2)
Veiling 1847, Boeken No.39.
- F. de Bruyn, Eeuwspeelen der Romynen, Amst.1703 h.e.b. (14-3-1791 [L.4688]; Boeken in octavo No.718)

- Giovanni Angelo Canini, *Images des héros et des grands hommes de l'antiquité. Dessinées sur des médailles, des pierres antiques et autres anciens monuments.* Gravée par Picart le Romain. Avec les observations de J.A. en M.A. Canini (m. afb., Fransch en Ital.), Amsterdam 1731.

Veiling 1847, Boeken No. 50.

- [E.S. Cheron], Het werk van Elisabeth Sophia Cheron, bestaande, behalven het portret van deze konstenaressen, in 40 zeer fraaye Plaatjes, vertoonende zoo veele Afbeeldingen van antieke gegraveerde Steenen, zoo in Cornelyn, Agaath, Jaspis als anderen, beste drukken, gebonden in Franse band. (9-12-1776 [L.2615]; Geb. Werken No.6)

Veiling 1847, Boeken No.45.

- Ch.N. Cochin, Gewoonte der Aloude Volken .... (27-6-1796 [L.5478]; Geb. werken No.26)

Veiling 1847, Boeken No.29.

- Colonna di Trajano, Ramae apud. B. Brugg. Tabulis aeri incisus perg. (17-4-1777 [L.2679]; Boeken in Folio No.137)

- [G.E. Lessing], Wie die Alten der Got gebildet (haben), von G.E. Lessing, mit kupf. Berl. 1769 (10-11-1801 [L.6324]; No.88)

- J. Newton, Oudheden der Grieken en Egypten met platen, Leyd 1763. (14-3-1791 [L.4688]; Boeken in quarto No.189)

- [F. Perrier], Jocones et Sigmata illustrium marmore Tabularum quae Roma &c door F. Perrier. b. band (16-5-1808 [L.7401]; Geb. werken No.18)

- D. de Rossi, *Raccolta de Statue Antiche e Moderne*, Rome 1704

Veiling 1847, Boeken 43.

Italië en Rome

- Apparato funebre dell. Aniversario à gregorio XV, (30-4-1798 [L.5751]; Omslag No.21)

- [G. Audran], De Gallery in 't Paleis van den Prins Pamphilio door P. Berrettini da Cortone. G. Audran sculpcit. 16 bladen (12-2-1770 [L.1800]; Geb. Prentwerken No.63)

- Baretti, Beschrijv. van Italien, 2 deelen, h.e.b. Amst. 1770 (14-3-1791 [L.4688]; Boeken in octavo No.701)

G.B. Falda:

- Il Nuovo Teatro delle Fabriche & Edificii in Prospettiva di Roma Moderna, Romae 1665. Dit werk van Gio Bapt. Falda, in 4 Deelen afgedeeld, vervat 142 fraaye Plaatjes, beste drukken, gebonden in een band (9-12-1776 [L.2615]; Geb. Werken No.9)

Veiling 1847, Boeken No.48.

- Afbeeldingen van de pragtigste Tuinen te Romen bestaande in 21 zeer schoone Plaatjes door G.B. Falda, beste drukken, gebonden in Ribbe band (9-12-1776 [L.2615]; Geb. Werken No.10)

- Afbeeldingen van de pragtige Fonteynen en ongemeene Watervallen, zoo te Roomen als Tivoli; door den gemelden G.B. Falda, geteekend en in 't koper gebragt afgedeeld in 4 deelen, waar in 107 Plaatjes, beste drukken, Ribbe band (9-12-1776 [L.2615]; Geb. Werken No.11)

Veiling 1847, Boeken, No.47.

- Een plattegrond van Rome

Veiling 1847, Prenten, in Omslag 28.

- D.J. Volkman, *Hedendaagsche Historie van en Reis-boek door Italiën*, 6 dln., Amsterdam 1779.

Veiling 1847, Boeken No. 27.

Topografie, divers

- Afbeeldingen van de voornaamste Gezichten zo van Steden, Landschappen, als Buitenplaatsen in de Nederlanden, 318 Plaatjes door Stoopendaal, Rademaker en andere. (17-4-1787 [L.4172]; Geb. printwerken in quarto No.131)

- Afbeelding van Gezichten in Duitsland en de Nederlanden, in 74 fraaye Plaatjes by Schenk roodl. band (17-4-1787 [L.4172]; Geb. printwerken in quarto No.133)

- Een compleete Atlas met Mappemonde van 51 kaarten / fraay afgezet (26-1-1790 [L.4515]; Ned. Boeken in folio No.114)

- P.le Clercq, *Natuurlijke Historie van het Heelal* / door Colonne, Amst. 4 deelen / in roodl. b. onaf. (26-1-1790 [L.4515]; Natuurgeneeskundige boeken in octavo No.488)

- Het Verheerlykt Watergraafs of Diemermeer, met pl. Amst. (20-12-1786 [L.4112]; Boeken in folio No.15)

Historieplaten

- Abraham Boogaart, De Roomsche monarchy, Utrecht 1697.
Veiling 1847, Boeken No.35.
- Voyage de sa Majesté Britannique en Hollande 1698 figures (17-4-1777 [L.2679]; Overgeslagen boeken in Folio No.148)
- Blyde inkomst van de koningin Maria Medicis te Amsterdam, met pl. Amst. (20-12-1786 [L.4112]; boeken in folio No.16)
- Komst van zyne Majesteit Willem de 3de in Holland, met pl. 's Hage 1691. (20-12-1786 [L.4112]; Boeken in folio No.17)
- Komst van koning Willem in Holland, met fig. burgm. band (30-4-1798 [L.5751]; Geb. prentwerken No.77)

Kunstprenten:

Berchem

- Eene koop dito (prenten), naar Bergchem. Veiling 1847, Prenten Omslag 4, nr 4.

Bloemaert

- De Heremieten en Heremietinnen van A. Blommaart, 53 stuks compleet. (23-11-1767 [L.1647]; Geb. Werken, No.30)
- De Eremyten en Eremytinnen van A. Blommaart, met de Nederduitsche Beschrijving, fraay van Druk (14-2-1785 [L.3827]; Geb. prentwerken No.14)
- De Eremyten en Eremytinnen van A. Blommaart, met de Latynsche Beschrijving (14-2-1785 [L.3827]; Geb. prentwerken No.15)

Caracci

- Galerie de Farnèse naar ANN. CARATS. Veiling 1847, Boeken No.46.

Van Coell

- Gezigten aan den Rijn, door VAN COELL. Veiling 1847, Boeken No. 55 (2).

Hackart, Ph.

- Een dito landschappen, door Gmelin en den Italiaanschen Hackert. Veiling 1847, Prenten Omslag 7, nr 3.

La Fage

- Het werk van R. la Fage, in burgm. band, dito (= atlas?) formaat (30-4-1798 [L.5741]; Gebonden prentwerken No.57). Veiling 1847, Boeken No.42.

Lairesse

- Het werk van Gerard de Lairesse, twee deelen, in fransche banden, fraai exemplaar (31-3-1788 [L.4292]; Geb. prentwerken No.6) Veiling 1847, Boeken No.44.
- Het werk van G. DE LAIRESSE, verkleind door J.H. KRAUSZEN. Veiling 1847, Boeken No. 55 (1).

Lanfranco

- Afbeelding van eenige schilderwerken van Giovanni Lanfranco (20-1-1777 [L.2625]; Geb. en losse prentenwerken No.11).

Luijken, J.

- J. Luijken, afbeeldingen des Oude en Nieuwe Testaments, in eng. band (31-10-1791 [L.4799]; Geb. prentwerken No.14)

Van der Meulen

- Veertig Tuyngezichten en Batialjes, door van der Meulen (14-2-1785 [L.3827]; Kunstboek F, No.9). Mogelijk in: Veiling 1847, Boeken No. 38.
- Het groote Prentwerk, door F. v.d. Meulen, bestaande in 25 stuks Afbeeldingen van Belegeringen Veldslagen, &c in een fr. band (6-3-1787 [L.4151]; Geb. werken in folio No.4). Mogelijk in: Veiling 1847, Boeken No. 38.

Orley

- Waarin zijn het Bybeltje en de losse Pastor Fido, door Orley (12-12-1768 [L.1722]; Kunstboek No.44: No.3264)

Perelle

- Zestien landschappen, door Perelle (14-2-1785 [L.3827]; Kunstboek F, No.10)

Pompadeur

- Suite d'Estampes, Gravees par Mad. Pompadeur, en 70 figures (3-12-1792 [L.4966]; geb. Prentwerken No.7)

Raphael

- De gevallen van Psiché (van Raphaël?), in Burgem: band. (14-11-1791 [L.4805]; Geb. Werken No.35)
- Bijbelsche Historiën van het Vaticaan, door RAFAEL. Veiling 1847, Boeken No.14 (1).

Rembrandt

- De historie van Joseph, naar Rembrandt (16-5-1808 [L.7401]; Geb. werken No.34)
- Verscheide gedagten in het koper, gebragt naar de Origineele Teekening en schetsen van Rembrandt, door M. Pool, twaalf stuks compleet. (31-3-1788 [L.4292]; Kunstboek No.1, No.104)
- Zeven andere dito (prenten naar tekeningen), door A. Bartsch, te Weenen, naar dito (=Rembrandt). (31-3-1788 [L.4292]; Kunstboek No.1, No.105)

Ridinger

- J.E. Ridinger, Betrachtung der wilde Thieren, met bygevoegde Vaersen van B.H. Brockes. Dit werk bestaat in 40 kapitaale en fraaye platen; waar agter nog 40 stuks verscheiden Jachten, te zamen 80 stuks, in een band. (9-12-1776 [L.2615]; Geb. Werken No.71)
- J.E. Ridinger, Verscheiden werken, bestaande in 8 Bijbel-Historiën, de Schepping vertoonende; verders eenige Jachten en Batailles te zamen 26 stuks, in een band (9-12-1776 [L.2615]; Geb. Werken No.72)
- J.E. Ridinger. Abbildung der Jachtbare Thieren, met derselber angefügten Färthen und Spuhren &c. Dit werk bestaat in 11 zeer fraaye platen, Augsburg 1740 (9-12-1776 [L.2615]; Geb. Werken No.74)

Rubens

- De plafonds of gallerystukken uit de kerk der Eerw. P.P. Jesuiten te Antwerpen, geschilderd door P.P. Rubens; naer deszelfs echte schilderyen geteekent door Jacob de Wit, en in 't koper geracht door Jan Punt, Amsterdam 1751. Veiling 1847, Boeken No.40.
- Een koop (prenten), door Bolswert, naar Rubens. Veiling 1847, Prenten Omslag 7, nr 1.

Ruijsdael

- Zes stuks Amstel gezigtjes, door Bloteling [= naar J. van Ruijsdael]. Veiling 1847, Prenten Omslag 4, nr 1.

Tempesta

- Iocones Biblicae, par A. Tempesta (14-2-1785 [L.3827]; Geb. prentwerken No.15). Veiling 1847, Boeken No.14 (2).
- De fabelen, van Tempeest, 40 stuks, compleet (23-11-1767 [L.1647]; Geb. Werken No.31).

Van Thulden

- Het leeven eener Heiligen, met fig. door van Tulden, hoorn. band. (10-11-1777 [L.2738]; Geb. prentwerken No.17)
- Les Traveaux d'Ulise, naar LE SIEUR, door Van TULDEN, h.b. Veiling 1847, Boeken No.53.

Veen, Otto van

- De zinnebeelden van Otto Venius, vol fraaije platen, benevens het Portret en de Lat. Fransche en Hollandsche vaersen (6-3-1787 [L.4151]; Geb. werken in folio No.51)
- [Otto van Veen] Vita D. Thomae Aquinatis, in hoorn band (31-10-1791 [L.4799]; Geb. prentwerken No.54). Veiling 1847, boeken nr.16 (1).
- [Otto van Veen], *La doctrine des moeurs*, Paris 1646. Veiling 1847, Boeken No. 16 (2).

Verdier

- Historische Prentverbeeldingen van Samson, door F. Verdier, h. eng. band (16-5-1808 [L.7401]; Geb. werken No.30). Veiling 1847, Boeken No.15.

Waterloo

- Een Verzameling van Landschappen van A. Waterloo (31-10-1791 [L.4799]; Geb. prentwerken No.48). Veiling 1847, Prenten Omslag 8, nr.1.

Weirotter

- Het eigen geëtste Werk van F.G. WEIROTTER, liggende in twee omslagen. Veiling 1847, Boeken No.36.

Wouwerman

- Acht-en-twintig stuks, naar de schilderij van Wouwerman, door Moreau en anderen. Veiling 1847, Prenten Omslag 4, nr 2.

Verzamelwerken:

- Impostures Innocentes, ou Recueil d'Estampes d'apres divers Peintres illustres, tels que Rembrandt, Poussin, Maratti, Raphaël, Guide &c. par B. Picardt. Amst.1734. Burgem.Band. (12-2-1770 [L.1800]; Geb. Prentwerken No.130)
- Een werk met verscheide afbeeldingen door M. Bullet, J. le Pautre en andere burgem. band. (10-11-1777 [L.2738]; Geb. prentwerken No.34)
- Een verzameling van Bybelsche, Geestelijke en andere historien ongemeen graau met goude en couleuren behandeld. Ao 1580 b.h. groot folio (3-12-1792 [L.4966]; Geb. prentwerken No.2)
- Eene koop met Plafondstukken, divers. Veiling 1847, Prenten Omslag 1. nr 9.
- Historiëele Prenten, door J. de Freij en andere. Veiling 1847, Prenten Omslag 1, nr 11.
- Eene koop met diverse Prenten, naar Ostade, Teniers en anderen. Veiling 1847, Prenten Omslag 4, nr 3.
- Een dito (koop prenten), door Van der Meulen, Hugtenburg enz. Veiling 1847, Prenten Omslag 7, nr 2.
- Vijf-en-twintig stuks uit het kabinet van De Choiseul. Veiling 1847, Prenten Omslag 8, nr 2.

Varia

- A. Bonn, Redevoeringen, Amst. 1790, 2 stukjes met platen (3-12-1792 [L.4966]; Boeken in quarto No.1112)
- W. Geest, Kabinet der Staaten. Amst.1703 (14-3-1791 [L.4688]; Boeken in octavo No.994 (2))
- F. Heerman, Gulde Anontatien (Amortatien?) (14-3-1791 [L.4688]; Boeken in octavo No.1182)
- [J. van der Heijden], Beschrijving der Slang-Brand-Spuyten door J. v.d. Heiden, groot pap. schildpadde band (10-11-1777 [L.2738]; Geb. prentwerken No.5)
- J. van der Heide, beschryving der nieuw uitgevonden Slang-Brand-Spuiten, en haare wyze van brandblossen, Amst. 1690, met fraaye platen, beste drukken, h. band (1-12-1778 [L.2950]; Boeken in folio No.17)
- L. Meijers, Woordenschat, 3 deelen, Amsterd. 1745 (14-3-1791 [L.4688]; Boeken in octavo No.1183)
- Mercier, de Wildeman, met pl. groot pap. bis ordin. pap. (3-12-1792 [L.4966]; Romans in octavo No.997)
- Nieuwentyd, Regt gebruik der Waereldbeschouwingen 1759, met pl. halve eng. band (3-12-1792 [L.4966]; Mengelwerken in quarto No.338)
- Odesca il Museo, h.b. Veiling 1847, Boeken No.52.
- Alle de werken van Ovidius, door Valentijn en L. Smids 1700, 3 deelen / met platen gr.pap. verguld fr. band. (15-6-1790 [L.4613]; Overgeslagen boeken in quarto No.353)
- Leven van J. Wild, Sentimenteele brieven en Nuttige gesprekken (3-12-1792 [L.4966]; Romans in octavo No.998)

Bijlage VII Leerlingen van Jurriaan Andriessen

Deze bijlage betreft een alfabetische lijst van leerlingen met verantwoording van de bron waaraan dit gegeven is ontleend. Het beroep, lidmaatschap van de Stadstekenacademie, Felix Meritis of een ander belangrijk genootschap wordt vermeld. Er wordt voornamelijk verwezen naar de lexica van Scheen (1969-1970), de tot nu toe verschenen delen van Saur en Van Eijnden en Van der Willigen. Het laatstgenoemde werk is hier opgenomen omdat deze niet voorkomt in Scheens literatuurverwijzingen. De overige literatuurvermeldingen pretenderen niet volledig te zijn. De gegevens over leerlingen die niet in de lexica voorkomen zijn aangevuld met enkele biografische gegevens, gebaseerd op literatuur- en archiefonderzoek.

Wanneer een bron met een * gemerkt is, dan geeft dat aan dat alleen uit deze bron bekend is dat de bewuste persoon leerling van Andriessen is geweest.

Andriessen, Anthony (1746-1813)

Broer van Jurriaan Andriessen.

Beroep: behangselschilder, tekenaar en tekenleraar.

Lid SA: 1766-1799 (1772, 1^e prijs)

Leerlingen: J.J. Becker Br., Gerrit Hulseboom, W.J. van Troostwijk, J. de Vos Wlmsz.

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1820, dl.III, p.14 (noot 2); Knoef 1939; Scheen 1969-1970, dl.I, p.20-21; Saur 1992-, dl.3, p.674.

Andriessen, Christiaan (1775-1846)

Zoon van Jurriaan Andriessen

Beroep: schilder, tekenaar en lithograaf

Lid SA: 1790- (1801, 1^e prijs)

Lid FM: 1793-

Bron: GAA, Arch 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.III, pp.185-186 en dl.IV, pp.213-214; Van Eeghen 1964/1-11; Scheen 1969-1970, dl.I, p.21; Van Eeghen 1983/1; Saur 1992-, dl.3, pp.674-675; Schapelhouman 1995; Hoogenboom 1997; Hoogenboom 2000.

Baarslag, Willem (1792-1865)

Echtgenoot van Jurriaan Andriessens kleindochter Cornelia Aletta van Hulst (zie aldaar)

Beroep: arts

Bijz: lid van de Maatschappij onder de zinspreuk V.W. (Duparc 1937)

Bron: Handschrift 1818*.

Bertichen, Pieter Godfried (1796-na 1823)

Beroep: tekenaar

Lid SA: 1812-

Lid FM: 1816-1820

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.III, p.379 en dl.IV, p.296; Knoef 1942; Scheen 1969-1970, dl.I, p.86; Saur 1992, dl.10, pp.88-89.

Beynink, Teunis Christoffel (1771-1832)

Beroep: eerst comptoirbediende later conciërge van de Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam
Schilder en tekenaar van stillevens en portretten, tevens toneelspeler en zanger.

Lid SA: 1787-1788

Bijz: Lid van de Maatschappij onder de zinspreuk V.W. (Duparc 1937)

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Scheen 1969-1970, dl.I, p.91; Saur 1992-, dl.10, p.351.

Breijtspraak, Elisabeth Sara Jacoba (1797-?)

Biografische gegevens: Geboren te Amsterdam als dochter van de kastenmaker Carel Breijtspraak en Hendrina Elisabeth Scheffer.

Bron: Handschrift 1818* (als "juffr. B. Breijtspraak").

Breijtspraak, Carel

Senior (1769-1810) of zoon (1796-1821)

Beroep: Carel sr, kastenmaker

Carel sr. huwde in 1795 met Hendrina Scheffer, Carel jr. was gehuwd met Johanna Henriëtta Beth.

Bijz: Carel sr. leverde meubilair voor Lodewijk Napoleon op het Paleis op de Dam (Lunsingh Scheurleer 1955, pp.30-31).

Bron: Handschrift 1818*

Brusse, juffrouw

Bron: Handschrift 1818*

Bulthuis, Jan (1750-1801)

Beroep: kunstschilder, behangselschilder, tekenaar.

Lid SA: 1774-1798 (1785, 1^e prijs)

Gilde: 30-11-1793

Andere leermeesters: H. Numan, J. Wieringa

Bijz: Afkomstig uit Groningen (aldaar leerling van J. Wieringa)

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.II, p.425, dl.IV, p.188; Scheen 1969-1970, dl.I, pp.185-186; Saur 1992-, dl.15, p.128.

Camper, Adrianus Gillis (1759-1820)
Beroep: geleerde en staatsman
Zoon van de geneesheer en hoogleraar Petrus Camper
Bron: Handschrift 1818*
Lit: NNBW, dl.I, klm. 549-552; Scheen 1969-1970, dl.I, p.202.

Clerc, Jacques Etienne le (1749-1831)
Beroep: kantoorbediende
Lid SA: 1770-1791
Biografische gegevens: Zoon van Etienne le Clerc en Anna Pineau. Hij huwde in 1783 te Amsterdam met Helena Susanna de Bruijn.
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*

Coclers, Bernard (1770-na 1822)
Beroep: Kunsthandelaar, schilder en graveur.
Lid SA: 1790-?
Lid FM: 1799
Andere leermeesters: Louis Bernard (J.B.B.) Coclers (zijn vader) en J.G. Wille.
Bijz: Bij inschrijving SA gaf hij op geboren te zijn te Cranenburg. Op een gegeven moment heeft hij zijn lidmaatschap opgezegd vanwege het vertrek naar Rome.
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*; Handschrift 1818*.
Lit: Scheen 1969-1970, dl.I, p.216; Saur 1992-, dl.20, p.86.

Courier, Christoffel (1771-1813)
Beroep: schilder
Lid SA: 1789-1810 (1802, 1^e prijs)
Lid FM: 1801
Andere leermeester: P.Louw (zie: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A)
Biografische gegevens: Zoon van tingieter Christoffel Courier en Aletta Immink. Hij huwde 1813 Helena Wilhelmina Eweegen. Bij overlijden wordt hij vermeld als schilder.
Bijz: zijn moeder was een dochter van de chirurgijn Willem Immink die met Pieter Noordziek enige tijd medeëigenaar was van Nieuwsteeg 2 te Leiden (zie bijlage II.58). De moeder van Aletta, Belia Hoefman hertrouwde met Jacobus Verstegen en werd daarmee een schoonzuster van Pieter Noordziek.
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*; Handschrift 1818*.

Croese, Anthonie Jan (1791-1831)
Zoon van Floris Croese
Beroep: kommies vendumeester op Java.
Lid SA: 1812-1814
Biografische gegevens: bij overlijden in Amsterdam wordt hij vermeld als weduwnaar van Maria Louise Hansen.
Bron: Handschrift 1818*

Croese, Floris (1763-na 1808)
Beroep: tekenaar, tekenmeester, etsen en tijdelijk ook kunst koper.
Lid SA: 1781-1784; opnieuw in 1804
Lid FM: 1785-1791
Gilde: 16-04-1790
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.
Lit: Knoef 1933; Scheen 1969-1970, dl.I, p.232; Saur 1992-, dl.22, p.385.

Crox, A (1758-?)
Beroep: onbekend
Lid SA: 1774-1777
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*

Deune, Petronella Deune (1799-na 1823)
Biografische gegevens: Dochter van koopman Daniël Deune jr. en Anthonia Muleros. Zij huwde in 1823 te Amsterdam met de assuradeur Jacob Hendrik Eikhof.
Bron: Handschrift 1818* (als een van de "gezusters Deune")

Deune, Johanna Cornelia Adriana (1801-na 1864)
Biografische gegevens: Dochter van koopman Daniël Deune jr. en Anthonia Muleros, geboren te Nigtevegt. Huwde 1826 met Mr. Willem Jan Cornelisz van Hasselt (1795-1864), vrederechter te Amsterdam, gemeenteraadslid aldaar, later lid van de Tweede Kamer (zie NNBW, dl.II, klm 1715).
Bron: Handschrift 1818* (als een van de "gezusters Deune")

Dokkum, Cornelis van (1769-1833)
Beroep: schilder en glazenmaker
Lid SA: 1783-?
Lid FM: 1792-1798
Gilde: 08-04-1789 als schilder; 23-01-1790 als glazenmaker
Biografische gegevens: zoon van Menzo van Dokkum, boekhouder, en Johanna Welman. Huwde in 1792 te Amsterdam met Elisabeth van Dokkum, overleden 1794, hertrouwde daarna met Elisabeth ten Zweege(n).
Bijz: in RPK twee getekende Hollandse geïdealiseerde landschappen. Inv.nrs FM 28 en 29.
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*; Handschrift 1818*.

Dubois, Chrétien (1765-1837)
Beroep: tekenmeester (schilderde en etste voornamelijk landschappen)
Lid SA: 1783-1837 (1794, 1e prijs; sinds 1815 een der mededirecteuren)
Lid FM: 1790-
Andere leermeester: J. Morinkelle
Leerlingen: o.m. J.E. Duyvené

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl. III, pp.339-340, dl.IV, p.58; Scheen 1969-1970, dl.I, p.120; Saur 1992-, dl.30, p.47.

Dupré, Daniël (1751-1817)

Beroep: kunstschilder

Lid SA: 1767-1817 (1777, 1° prijs)

Lid FM: 1781-

Gilde: 12-03-1774

Andere leermeester: J. van Dreght

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & van der Willigen 1816-1840, dl.II, p.393-397, dl.IV, 187; Scheen 1969-1970, dl.I, p.289; Saur 1992-, dl.31, p.75.

Elink Sterk jr., Augustus (1796-na 1839)

Beroep: tekenaar

Willem van Senus (1773-1804) heeft naar een tekening van hem gegraveerd (documentatie RKD)

Lid SA: 1812-1814

Lid FM: 1811

Biografische gegevens: geboren te Amsterdam als zoon van de uit Beverwijk afkomstige Augustus Elink Sterk sr. en Catharina Stuijver. Verhuisde vòòr 1839 naar Den Haag, aldaar werd toen zijn gelijknamige zoon geboren die in het NNBW (II) vermeld wordt als ambtenaar op het Ministerie van Financiën.

Bijz: samen met Jurriaan Andriessen Chrz. een van de oprichters van het Genootschap tot Beoefening van Deugd en Kunde (Van den Hoek Ostende 1967, p.33).

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*; Handschrift 1818*.

Ende, Jan van den (1754-na 1795)

Beroep: Commissaris van Amsterdam 1791, regent van het Leprozenhuis 1779-1790.

Lid SA: honorair

Biografische gegevens: 20 februari 1754 te Amsterdam gedoopt als zoon van Gerard Abraham van den Ende en Wilhelmina van Dijk.

Bron: Handschrift 1818*.

Lit: Elias 1903-1905, dl.II, p.1036; Thieme/Becker 1907-1950, dl.X, p.p.512; Saur 1992-, dl.33, p.524

Evering, Johannes (1754-na 1778)

Beroep: onbekend

Lid SA: 1773-1778

Biografische gegevens: in 1754 te Amsterdam gedoopt als zoon van Johannes Evering en Wilhelmina van Oorschot. Hij huwde te Amsterdam in 1777 met Maria van Waningen

Bron: GAA, Ach. 265, inv.nr 43A*.

Fock, Hermanus (1766-1822)

Beroep: schilder en later tekenmeester bij het Atheneum te Franeker

Lid FM: 1790-

Bijz: een van de oprichters van het Amsterdamse tekengenootschap "Kunst zij ons Doel".

Bron: Handschrift 1818*.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.II, pp.127-128, dl.IV, p.13; Scheen 1969-1970, dl.I, p.342; Saur 1992-, dl.41, p.424.

Gildhuijs, A. (1776-?)

Beroep: onbekend

Lid SA: 1790-1796

Lid FM: 1802-

Andere leermeester: Adriaan de Lelie (zie bron)

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Glinstra, Arend Johan (1751-1814)

Beroep: grietman van Haskerland en later lid van de Algemene Raad van het departement Friesland.

Bijz: was ook opdrachtgever van Andriessen (zie bijlage II.26).

Bron: Handschrift 1818*.

Grandjean, Jean (1752-1781)

Beroep: kunstschilder

Lid SA: 1771-1781 (1776 1° prijs)

Lid FM: 1777-1781

Andere leermeester: J. Versteegen

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden en Van der Willigen 1816-1840, dl.II, pp.376-388; Niemeijer 1974; Scheen 1969-1970, dl.I, p.395.

Haagen, J. (1774-?)

Beroep: onbekend

Lid SA: 1790-1796

Bijz: Misschien dezelfde als Jacob Jan Haagen die sinds 1793 lid was van het departement tekenkunde van FM

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*; Handschrift 1818* (als "J. Hagen").

Haages, Hermina Catharina (1800-1881)

Biografische gegevens: sinds 1835 gehuwd met Jacobus Johannes France, muzikleraar en portretschilder.

Andere leermeester: Louis Moritz

Bijz: op de tentoonstelling van 1818 was een arcadisch landschap naar Jurriaan Andriessen van haar te zien (nr 315).

Bron: Handschrift 1818* (als "juffrouw C. Haages").

Lit: Scheen 1969-1970, dl.I, p.416.

Hibma, Jacob Pieter (1784-1808)

Beroep: onbekend

Lid FM: 1802 (1806-1808 secretaris van het departement Tekenkunde)

Biografische gegevens: te Amsterdam geboren als zoon van lakenverkoper Meyndert Hibma en Catharina Costerus.

Bron: Handschrift 1818*.

Hoffmann, F.A. (1773-na 1810)

Lid SA: 1809-1810

Biografische gegevens: volgens ledenboek SA geboren te Stuttgart.

Bijz: mogelijk dezelfde als "herr Hoffmann" die als personage wordt uitgebeeld in het dagboek van Christiaan (zie: Van Eeghen 1983/1, pp. 144 en 149).

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Hoogh, Jan de (1773-1811)

Beroep: schilder en glazenmaker

Lid SA: 1789-?

Gilde: 30-06-1792 als schilder; 22-12-1792 als glazenmaker

Andere leermeester: Jan Ekels (zie bron)

Biografische gegevens: in 1773 te Amsterdam Rooms Katholiek gedoopt als zoon van timmerman Hendrik de Hoogh en Francina Dekker. Huwde 1792 te Amsterdam met Hendrina van Beusekom. Overleed op 31 augustus 1811 in een militair hospitaal te Arras als huzar van het 11de regiment.

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Hulst, Cornelia Aletta van (1797-1870)

Dochter van Dorothea Andriessen en Coenraad van Hulst. In 1818 gehuwd met Willem Baarslag (zie aldaar)

Bron: Handschrift 1818.

Lit: Coppenaar 1826, p.106; Scheen 1969-1970, dl.I, p.528.

Karnspek, Olof Christof (1764-na 1786)

Beroep: onbekend

Lid SA: 1785-1786

Andere leermeesters: Van Meegen (S. van Meegen?), R. Vinkeles, Ten Hoeve

Biografische gegevens: volgens genoemde bron geboren te Kaap de Goede Hoop

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr.43A*.

Krayestein, Abraham (1793-1855)

Beroep: kunstschilder

Lid SA: 1810-1813

Leerling: B.C. Koekoek

Biografische gegevens: verhuisde in 1817 met zijn vader naar Middelburg. Runderde sinds 1838 het Nieuwe Logement van Rosendaal dat een ontmoetingsplaats werd van kunstenaars.

Bijz: lid van de Maatschappij onder de zinspreuk V.W. (Duparc 1937).

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr.43A; Handschrift 1818.

Lit: Nagtglas 1890-1893, dl.I, pp.566-567;

Scheen 1969-1970, dl.I, p.647; Bierens de Haan 1994, pp.217-218.

Kreets(ch)mer, Johan George (1767-1802)

Beroep: schilder en glazenmaker

Lid SA: 1783-1796

Gilde: 20-03-1790 als schilder; 26-03-1790 als glazenmaker

Andere leermeester: Pieter Louw (zie bron)

Biografische gegevens: in 1790 te Amsterdam Luthers gedoopt als zoon van George Gotthold Kreetschmer en Maria Louisa Schrayern. Huwde aldaar in 1796 met Giertje Walman.

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr.43A*.

Lit: Thieme/Becker 1907-1950, dl.XXI, p.481 (als Kreetsmer)

Krijgeer, Andries (1757-1812)

Beroep: schilder

Lid SA: 1774-1782

Gilde: 07-05-1785 als schilder; 28-02-1789 als glazenmaker

Biografische gegevens: doopsgezind, geboren te Amsterdam als zoon van Andries Krijgeer en Cornelia Nachgenius. Huwde aldaar 1785 met Lourentia Schoppenhouwer. Vader van Andries Cornelis Krijgeer (1787-1835 huis- en kunstschilder en etser; zie Scheen 1969-1970, dl.I, p.65).

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Kuyper, Jacques (1761-1808)

Beroep: kunstschilder, stukadoor

Lid SA: 1775-1808; (1783, 1^e prijs, vanaf 1801 een der mededirecteuren)

Lid FM: 1782-1808

Andere leermeester: J.M. Cok, Gerrachi, I. Schmidt

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.II, pp.446, dl.IV, p.189; Knoef 1943, pp.63-78; Scheen 1969-1970, dl.I, p.664; Bionda 1990; Van der Kooij 1996.

Michaëlis, Gerrit Jan (1775-1857)

Beroep: kunstschilder, kastelein Teylers Stichting 1819-1854.

Lid SA: 1791-1795

Lid FM: 1792

Andere leermeesters: H.C. Michaëlis (beeld-houwer) en G.N. Ritter

Bijz: lid van Democriet te Haarlem (Sliggers 1995, p.146 e.a.p.)

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen, dl.III, p.192 en dl.IV, p.214; Scheen 1969-1970, dl.II, p.53.

Muyskens, Christiaan (?-1783)

Beroep: onbekend

Lid SA: 1769-1783

Biografische gegevens: volgens genoemde bron geboren te Loenen en in 1783 overleden.

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Normant, Jan Willem le (1755-1802)

Beroep: architect, koopman

Lid SA: 1769-1795 (won in 1774 de prijs voor de boetseersels)

Lid FM: 1785-1800

Andere leermeester: Anthony Ziesenis

Bijz: zijn inzending voor een ontwerp voor het gebouw van Felix Meritis in 1786 kreeg hij de tweede prijs. Heeft onder meer gewerkt aan de Feestdecoraties van 1795.

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Lit: Meischke 1959, p.255 en Meischke e.a. 1995, p.111.

Overbeek, J.C. (1748-na 1774)

Lid SA: 1770-1774

Andere leermeester: Jacobus Buijs (zie bron)

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Pairebrune, J (?-na 1777)

Beroep: onbekend

Lid SA: 1771-1777

Biografische gegevens: volgens de genoemde bron was hij geboren te Bordeaux.

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Petit, Maria Elisabeth (1807-na 1831)

Biografische gegevens: te Amsterdam geboren als dochter van Daniël Theodorus Petit en Johanna Margaretha Schultz. Huwde aldaar in 1831 met Christiaan Oldenburg.

Bijz: zij was een broer van Daniël Petit (1797-1883) die als amateurschilder van stillevens werken leverde voor de tentoonstelling van 1832 (Scheen 1969-1970, dl.II, p.168).

Bron: Handschrift 1818* (als "juffrouw M. Petit").

Prins, Benedictus Moses (1789-1859)

Beroep: koopman

Bron: Handschrift 1818*

Lit: Scheen 1969-1970, dl.II, p.197.

Reurhoff, Jan (1758-1813)

Beroep: kantoorbediende

Lid SA: 1775-1776

Biografische gegevens: te Amsterdam geboren als zoon van Harmanus Reurhoff en Anna Engel Onduij(t)s. Huwde aldaar in 1787 met Maria Schuurman.

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Ruytenschildt, Abraham Johannes (1778-1841)

Beroep: kunstschilder

Lid SA: 1793-1812 (1810, 1^e prijs)

Lid FM: 1793-

Andere leermeester: Pieter Barbiers Pzn.

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.III, pp.222-223, dl.IV, p.224-225; Scheen 1969-1970, dl.II, pp.273-274; Fleurbaay 1987; Bakker e.a. 1989, nr. 426.

Rijnhart, Pieter (1722-na 1778)

Beroep: onbekend

Lid SA: 1770-1778

Biografische gegevens: volgens genoemde bron geboren te Amsterdam

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Schoemaker Doyer, Jacobus (1792-1867)

Beroep: kunstschilder, na 1828 leraar aan de Academie van Amsterdam

Lid SA: 1814-1815, wederom in 1818

Andere leermeesters: A.D. Prudhomme en M.I. van Bree

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.III, pp.302-303; Scheen 1969-1970, dl.I, p.278.

Schrijver, Barent (1776-?)

Beroep: onbekend

Lid SA: 1793-1795

Lid FM: 1794-1796

Biografische gegevens: geboren te Amsterdam als zoon van Hendrik Schrijver en Sophia Drekhagen

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.

Schrijver, Hendrik

Beroep: onbekend

Mogelijk de vader van de voorgaande die huwde in 1768 te Amsterdam met Sophia Drekhagen, of diens gelijknamige zoon Hendrik, geboren 1771. De laatstgenoemde werd in 1795 als suikerraffinadeur poorter van Amsterdam en huwde aldaar in 1801 met Adriana Langevelt.

Bron: Handschrift 1818* (als "H. Schrijver").

Serrurier, Louis Jan Jacob (1789-1852)
Beroep: koopman en loodwitfabrikant
Bijz: amateurschilder van figuurstukken en stillevens. Lid van de Koninklijke Academie van Amsterdam.
Bron: Handschrift 1818* (als "Serrurier").
Lit: Scheen 1969-1970, dl.II, p.338.

Tork, H. (?-?)
Lid SA: 1786
Biografische gegevens: geboren te Amsterdam 6 november [jaar niet vermeld]
Bron: Handschrift 1818*

Troostwijk, Wouter Johannes van (1782-1810)
Beroep: kunstschilder
Lid SA: 1803-1810 (1806, 1^e prijs)
Lid FM: 1805-1810
Andere leermeester: Anthony Andriessen.
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.
Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.II, pp.481-491; Knoef 1943, pp.111-134; Scheen 1969-1970, dl.II, 458; Koolhaas-Grosfeld & Van Uitert 1998.

Vaarzon Morel, Izaak (1803-1876)
Beroep: kunstschilder en vanaf 1830 stadstekenmeester te Gorinchem
Lid SA: 1819-
Lid FM: 1820-
Andere leermeesters: C. Buijs en J.W. Pieneman
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.
Lit: Scheen 1969-1970, dl.II, p.75

Versteegh, Dirk (1751-1822)
Beroep: assuradeur (kunstverzamelaar, tekenaar, mecenas)
Lid SA: 1771-1822 (1782, 1^e prijs; vanaf 1801 een der mededirecteuren)
Lid FM: 1782-1822
Bijz: goede vriend van Andriessen. Zijn vader Gerrit Versteegh was opdrachtgever van Andriessen (zie bijlage II.70)
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.
Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.III, pp.469-470 en dl.IV, pp.15-16; Scheen 1969-1970, dl.II, 505.

Versteegen, Jacobus (1735-1795)
Beroep: kunstschilder
Lid SA: 1773-1789
Gilde: 12-02-1763
Andere leermeesters: C. Pronk en S. van Meegren
Leerlingen: J. Grandjean en E.M.F. Yvoy
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.
Lit: Scheen 1969-1970, dl.II, p.505

Voogd, Hendrik (1768-1839)
Beroep: kunstschilder
Lid SA: 1780-1788 (1787 1^e prijs)
Lid FM: 1785
Andere leermeester: B. Bescheij
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.
Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.III, pp.341-345, dl.IV, p. 81; Bredius 1936; De Bruijn Kops 1970; Scheen 1969-1970, dl.II, p.532.

Vos sr., Jacob de (1735-1833)
Beroep: assurantiebezorger (kunstverzamelaar en mecenas)
Lid SA: 1797 (honorair lid)
Bijz: Broer van Willem de Vos. Beviend met Andriessen. Legateert hem in zijn testament van 29 april 1805 een bedrag van f 275,-. Bezat een zelfportret van Andriessen (afb.46)
Bron: Handschrift 1818*.
Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.III, pp.468-469, dl.IV, p.43; De Bruijn Kops 1978; Van Eeghen 1980.

Vos, Willem de (1739-1823)
Beroep: predikant
Lid FM: 1804
Bijz: Broer van Jacob de Vos sr. en vader van Jacob de Vos Willemsz die les heeft gehad van Anthony Andriessen (zie Handschrift 1818)
Bron: Handschrift 1818*.
Lit: Van Eeghen 1980.

Vrijmoet, Jacobus (1756-?)
Beroep: onbekend
Lid SA: 1777-1783
Andere leermeester: W. Hendriks
Biografische gegevens: volgens genoemde bron geboren te Amsterdam maart 1756. Verder nauwelijks iets over hem bekend. Misschien dezelfde als Joannes die op 13 juli 1756 als zoon van H. Vrijmoet en J. Vos gedoopt werd in de Mozes en Aaron-kerk. Schilderde in 1787 een groepsportret van de familie Van Breugel (Staring 1956, nr LI.)
Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A*.
Lit: Scheen 1969-1970, dl.II, p.550.

Wagner (?-?)
Bijz: Mogelijk dezelfde als de "Monsieur Wagner" die voorkomt op een paar van de dagboektekeningen van Christiaan (Van Eeghen 1983/1, pp.132 en 239). Voorts wordt een Carel Frederic Wagner in 1809 vermeld als titulair lid van het departement tekenkunde van FM.
Bron: Handschrift 1818*.

Wicky, Louis Zamore van (1778-1805)

Beroep: Commensaal uit West-Indië

Lid SA: 1802-1805

Lid FM: 1802-1805

Bijz: bevriend met de Andriessens. Hij overleed bij hen in huis.

Bron: Handschrift 1818*.

Lit: Van Eeghen 1983/1, pp.74 en 262.

Wieringa, Franciscus Gerardus (1759-1817)

Beroep: kunstschilder

Lid SA: 1784-1790

Andere leermeester: zijn vader Jan Wieringa.

Bijz: afkomstig uit Groningen waar hij in 1790 naar terugkeerde. Behangsels van hem zijn te vinden in een pand in de Marktstraat (Jonker e.a. 1997) en de collectie van het Groninger Museum, afkomstig uit een pand aan de Vismarkt (Verslag 1897, p.9). Zijn collectie schilderijen en tekeningen werd op 22 juni 1818 e.v.d. te Groningen geveild (Lugt-nr 9412).

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840, dl.III, pp.331-333; Scheen 1969-1970, dl.II, p.596.

Zeeman, Joseph (1776-1845)

Beroep: onbekend

Leerling: Douwe de Hoop (1800-1830)

Bron: Handschrift 1818*.

Lit: Scheen 1969-1970, dl.II, p.644.

Ziesenis, Johannes (Jan Christiaan) (1770-1799)

Beroep: beeldhouwer

Lid SA: 1785-1799 (1789, 1^e prijs)

Andere leermeesters: Anthony Ziesenis en Adriaan de Lelie.

Bron: GAA, Arch. 265, inv.nr 43A; Handschrift 1818.

Lit: Scheen 1969-1970, dl.II, p.64

Gebruikte afkortingen:

AA	= Bibliotheek Arti & Amicitiae
AHM	= Amsterdams Historisch Museum
Ams.C.	= Amsterdamsche Courant
ARA	= Algemeen Rijksarchief, tegenwoordig Nationaal Archief.
AVK	= Archiefdienst voor Kennemerland (sinds 1-2-2005 behorend tot het Noord-Hollands Archief)
BMAA	= Bureau Monumenten & Archeologie, Amsterdam
DTB-registers	= Doop-, Trouw- en Begraafregisters
FM	= Felix Meritis
GA	= Gemeentearchief
GAA	= Gemeentearchief Amsterdam
GAAr	= Gemeentearchief Arnhem
GAH	= Gemeentearchief Haarlem (opgegaan in Archiefdienst voor Kennemerland, sinds 1-2-2005 behorend tot het Noord-Hollands Archief)
GAL	= Gemeentearchief Leiden, tegenwoordig genaamd Regionaal Archief Leiden
GAR	= Gemeentearchief Rotterdam
GAU	= Gemeentearchief Utrecht, opgegaan in Het Utrechts Archief
HdG	= Hofstede de Groot
ICN	= Instituut Collectie Nederland
KOG	= Koninklijk Oudheidkundig Genootschap
Kw.	= Kwijtscheldingsakte
NA	= Notarieel Archief
NNA	= Nieuw Notarieel Archief
NP	= Nederlands Patriciaat
RA	= Rechtelijke Archieven
R.A.	= Rijksarchief
RAU	= Rijksarchief Utrecht, opgegaan in Het Utrechts Archief
RANH	= Rijksarchief van Noord-Holland (sinds 1-2-2005 genaamd Noord-Hollands Archief)
RDMZ	= Rijksdienst voor Monumentenzorg te Zeist
RKD	= Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie
RKDimages	= Beeldbank van het RKD, on-line raadpleegbaar op www.rkd.nl
RMA	= Rijksmuseum Amsterdam
RPK	= Rijksprentenkabinet Amsterdam
SA	= Stadstekenacademie van Amsterdam
SRAL	= Stichting Restauratie Atelier Limburg
SvL	= Aantekeningen uit de Amsterdamsche Courant door mevrouw Schipper van Lottum.
TA	= Topografische Atlas
VvE	= Verzameling Van Eeghen, Gemeentearchief Amsterdam

Geraadpleegde archieven:

Amsterdam, Gemeentearchief:

- DTB-registers

- Arch. 7, Familiearchief De Groot Jamin

- Arch. 27, Archief van het Collegium Medicum
  - inv.nr 6; Notulen 1796-1798

- Arch. 59, Archief Felix Meritis
  - inv.nrs 80-87; Algemene ledenlijsten. Gedrukt 1777-1835.
  - inv.nr 97; Register van nieuwe leden met vermelding van het departement en hun geschenk 1777-1785 (met lijst van kandidaat-leden 1774-1787)
  - inv.nr 175; Notulen van de Huishoudelijke Vergaderingen van het departement koophandel, 1777-1792
  - inv.nr 209; Notulen van de Huishoudelijke Vergaderingen van het departement letterkunde, 1779-23 oktober 1793 (met ledenlijst)
  - inv.nr 234; Notulen van de Huishoudelijke Vergaderingen van het departement natuurkunde, 1777-26 oktober 1787
  - inv.nr 235; Notulen van de Huishoudelijke Vergaderingen van het departement natuurkunde, 26 oktober 1787-16 september 1796
  - inv.nr 298; Ledenlijsten van het departement tekenkunde, 1777-1824

- Arch. 75, Archief van de Kunst en wetenschap bevorderende maatschappij V.W. onder de zinspreuk Vooruitgang door Wetenschap
  - inv.nr 18: Notulen 20 mei 1817-19 mei 1818

- Arch. 213, Archief van de Evangelisch Lutherse Gemeente
  - inv.nr 785, Stukken ingekomen bij en minuten en afschriften van stukken uitgaande van ouderlingen, 1703-1800
  - inv.nr 878, Kasboek 1757-1783
  - inv.nr 879, Kasboek 1783-1799
  - inv.nr 885, Bijlagen bij het kasboek, 1796-1801

- Arch. 265, Archief van het Bestuur de stadstekenacademie
  - inv.nrs 1-3: Notulen der vergaderingen van directeuren; verslagen der prijsuitdelingen; aantekeningen der gebeurtenissen; requesten enz. 1765-1818
    - inv.nr 1; 28-9-1765 t/m 28-10-1795
    - inv.nr 2; 26-6-1805 t/m 28-4-1813
    - inv.nr 3; 5-5-1813 t/m 29-8-1818
  - inv.nr 42; Naamlijst der honoraire leden 1765-1817
  - inv.nr 43a; Naamlijst der tekenleden 1743-1819
  - inv.nr 65; Cont. Boek van de penningmeester, 1797-1801 (met naamlijst der honoraire en werkende leden)

- Arch. 267, Archief van de Stadsschouwburg
  - inv.nr 2; Notulen 10-8-1773 t/m 25-11-1785

- Arch. 302, Archief van de familie Schumacher-Creyghton
  - inv.nr 11; Inventaris van de boedel van Sara Petronella Creyghton, weduwe Frans Jacob Schumacher, dd. 20-5-1828

- Arch. 342, Archief van het Gasthuis
  - inv.nr 1019; Notulen-Boek wegens het Gast- en Pesthuis, 1634-1795
  - inv.nr 1223; Losse stukken betreffende timmeragiën en reparatiën, gedaan aan het Gasthuis en Pesthuis (etc.) Hoofdzakelijk 18de eeuw
  - inv.nr 1224; Reparatieboekjes betreffende de Gasthuizen en toebehoorende huizen, 1778-1832
  - inv.nr 1225; Reparatieboekjes betreffende de Gasthuizen en toebehoorende huizen, 1778-1832

- Arch. 347, Archief van het Nieuwe Werkhuis
  - inv.nr 38; Beschrijving der schilderstukken op de regentenkamers in het Werkhuis. 19de eeuw
  - inv.nr 237; Registers van ontvangsten en uitgaven, 1768-1783
  - inv.nr 238; Registers van ontvangsten en uitgaven, 1783-1795

- Arch. 366; Archief van de Gilden en het brouwerscollege
  - Goud- en zilversmedengilde:
    - inv.nr 327; Notulen, 1785-1795 en 1805-1817
  - Schilders- of Sint Lucasgilde:
    - inv.nr 1405; *Meesterboek*, 1750-1789
    - inv.nr 1406; *Meesterboek*, 1789-1811
    - inv.nr 1407; Alfabetisch register van de *Meesterboeken*, etc. 1796-1806
    - inv.nr 1412; Ontvangsten en uitgaven, 1749-1780
    - inv.nr 1414; Ontvangsten en uitgaven, 1782-1848
  - Timmerlieden- of Sint Jozefsgilde:
    - inv.nr 1488; *Renunseerboek*. Verklaringen van leden bij uittreden, dat ze afstand doen van hun aanspraken op de bos, 1757-1822

- Arch. 458, Archief van de Commissies voor het stadsschoon en aanverwante commissies
  - Schoonheidscommissie No. 70, dossier 127 (inzake Nieuwe Keizersgracht 88), 1918

- Arch. 684, Archief van de Sociëteit de Grootte Club "Doctrina & Amicitia"
  - inv.nr 5; Notulen van de bestuursvergaderingen 29-9-1785 t/m 15-2-1800
  - inv.nr 100; Kasboek 1789-1815/1816
  - inv.nr 101; Kasboek 1789-1824/1825
  - inv.nr 217; Naamregister van de leden van de Vaderlandsche Sociëteit die overgegaan zijn naar Doctrina 1783-1809
  - inv.nr 218; Leden, kandidaten, bestuurders etcetera. 1788-1805

- Arch. 1032, Archief van architect F.A. Warners (niet geïnventariseerd)
  - dozen 012-015 (stukken, voornamelijk tekeningen, betreffende de verbouwing van Keizersgracht 105)

- Arch. 1120, Archief van de Doopsgezinde Gemeente
  - inv.nr 2128; Grootboek der ontvangen huren, met vermelding van de huurders, 1801-1814

- Arch. 5011, Collectie Grondpapieren
  - inv.nr 137; Grondpapieren Wijk 51, verp.nr 2 (= Keizersgracht 39; 1629-1747)
  - inv.nr 212; Grondpapieren Keizersgracht 389 (1684-1902)
  - inv.nr 887; Grondpapieren Singel G 369 (1783-1872)

- Arch. 5012, Archief van de Secretarie, afdeling Militaire Zaken
  - Wijkboeken betreffende de inkwartiering:
    - inv.nr 1; 1814 (Wijk 1-6, 11-12, 14, 16-20, 24, 28, 39-40, 43-45, 47-48, 50-52, 59)
    - inv.nr 2; 1816 (Wijk 1-30)
    - inv.nr 3; 1818 (Wijk 1-14, 17-60)
    - inv.nr 5; 1825 (Wijk 14-16 en stallen wijk 1-60)
    - inv.nr 6; 1829 (Wijk 1-13, 15-18, 20-29, 32-41, 43-54, 56-57, 59)
    - inv.nr 7; 1833 (Wijk 8, 14, 31-40, 42, 51-60)
    - inv.nr 8; 1841 (Wijk 1-60)

- Arch. 5039, Archief van de Thesaurieren Ordinaris
  - inv.nr 173; Stukken betreffende de onkosten gemaakt bij officiële bezoeken en feestvieringen 1678-1788 (f. diversen 1781-1813)
  - Memoriaal*. Dagboek van de inkomsten en uitgaven van de stad, 1661-1810
    - inv.nr 629; 1795
    - inv.nr 636; 1802
    - inv.nr 640; 1806
    - inv.nr 641; februari 1807-20 januari 1808

- Arch. 5040, Archief van het Stadsfabriekambt en Stadswerken en -gebouwen
  - inv.nr 27; Rapporten van J.E. de Witte aan de thesaurieren ordinaris, 1772-1777
  - inv.nr 30; Register houdende afschriften van rapporten, keuren, contracten en reglementen betreffende stadswerken, 1772-1777
  - inv.nr 91; Maandrapporten van A. van der Hart aan thesaurieren-ordinaris, 1792-1795
  - inv.nr 105; Register houdende afschriften van rapporten van A. van der Hart aan thesaurieren-ordinaris, 1799-1803
  - inv.nr 107; Register houdende afschriften van rapporten van A. van der Hart aan thesaurieren-ordinaris, 1805-1808
  - inv.nr 108; Rapporten en afschriften van rapporten van A. van der Hart aan thesaurieren, 1808-1809

- Arch. 5044, Archief van de Thesaurieren Extraordinaris
  - inv.nr 228; Taxatiën der nieuwe gebouwen, 1720-1762
  - Register van documenten betreffende de verpondingen:
    - inv.nr 229; 1760-1784
    - inv.nr 230; 1785-1800
    - inv.nr 231; 1800-1810
  - Notulen concernerende de taxatie der 1ste verpondingen over de nieuwe en gerepareerde gebouwen:
    - inv.nr 232; 1764-1776
    - inv.nr 233; 1776-1782
    - inv.nr 234; Losse stukken betreffende de taxatie van gebouwen, 1710-1803
    - inv.nrs 297-401; Verpondings-quohieren van den 8ste (later 12de) penning, 1734-1805
    - inv.nrs 406-424; Quohier, bevattende de namen der huiseigenaars met hunne aanslag ca. 1790

- Arch. 5045, Archief van de Honderdste en Twee honderdste Penningkamer of Commissarissen tot de ontvangst van de honderdste en andere penningen
  - Huurderskohieren 1806. Geraadpleegde inv.nrs: 277, 293, 295, 299, 305, 311 en 317

- Arch. 5046, Archief van de Secretaris; Stukken betreffende de ontvangst van de twintigste penning op de collaterale successie
  - Registers van de aangiften 22-10-1658 t/m 31-12-1810:
    - inv.nr 43 (1775-1776)
    - inv.nr 46 (1781)
    - inv.nr 52 (1788)
    - inv.nr 53 (1789)
    - inv.nr 56 (1792)
    - inv.nr 58 (1794)
    - inv.nr 66 (1802)
    - inv.nr 70 (1806)

- Arch. 5049, Archief van Burgemeesters; Stukken betreffende de ontvangst van het herengeld, koffie- en theegeld, pleziergeld en de impost op consumptietabak, 1800

- Arch. 5053, Archief van het Nieuw Stedelijk Bestuur
  - Wijkboeken inzake vrijstelling van inkwartiering, 1810-1813
    - inv.nr 893; Wijken 6-11, 13, 21, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 38 en 39 (1810)
    - inv.nr 894; Wijken 41, 43-36, 49-51, 53-54, 56 en 60 (1810)
    - inv.nr 897; Wijken 40-41, 46-47, 50, 52-53 en 55 (1811)
    - inv.nr 900; Wijken 31, 33-35, 37-40 en 46-48 (1812)
    - inv.nr 901; Wijken 50, 52 en 55-60 (1812)

- Arch. 5061, Archieven van Schout en Schepenen, van Schepenen en van de subalterne rechtbanken
  - inv.nr 640A; Register van criminele vonnissen, 1795-1811
  - inv.nr 657; Notulen van het Comité van Justitie, 1799-1800
  - inv.nr 700; Requesten aan den gerechte, 1754
  - inv.nr 1002; Schepenen minuut register, 1773-1774
  - inv.nr 1093; Schepenen minuut register, 1794-1795
  - inv.nr 1140; Schepenen minuut register, 1804-1807

- inv.nr 1148; Schepenen minuut register, 1807-1808
  - inv.nr 1223; Registers van sequesters met annotaties omtrent de boedel, 1794
  - inv.nr 1919; Ordinarisrol, 1798-1800
  - inv.nr 2179; Register van kwijtscheldingen van bij executie verkochte huizen, etc., 1767-1794
  - inv.nr 2180; Register van kwijtscheldingen van bij executie verkochte huizen, etc., 1797-1805
- Arch. 5062, Archief van Schepenen; Kwijtscheldingsregisters
  - Arch. 5072, Archief van de Commissarissen van de Desolate Boedelkamer
    - inv.nr 901
    - inv.nr 1051
  - Arch. 5221, Archief van de Dienst Bouw- en Woningtoezicht; bouwtekeningen
    - Dossier 2624; Bouwtekeningen Nieuwe Doelenstraat 22 (1898)
    - Dossier 6674; Bouwtekeningen Prinsengracht 494 (1902)
  - Arch. 5394, Collectie eigendomsbewijzen
    - inv.nr 417^p (grondpapieren inzake de panden Nieuwe Achtergracht 158-166)
  - Arch. 5775, Archief van de Notarissen ter standplaats Amsterdam.

Arnhem, Gemeentearchief

- DTB-registers

's-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief (tegenwoordig genaamd Nationaal Archief)

- Arch. 2.04.01; Archief Ministerie van Binnenlandse Zaken, na 1813
  - Inv.nr 4028 (stukken in betrekking tot de Koninklijke Academie van Wetenschappen, voorheen nr 2692)
- Arch. 2.21.006.51; Archief Goldberg.
- Arch. 3.01.29; Archief van de Financiën van Holland, inv.nrs 498-501 (Kohier 1730-1733, Amsterdam)
- Arch. Financiën Holland, Kohier Amsterdam (1730-1733)
  - Inv.nrs 498 t/m 501.
- Arch. Kroondomeinen Lodewijk Napoleon, inv.nr 58.

's-Gravenhage, Museum Meermannno-Westreenianum

- Bibliotheek: Brieven van J. Andriessen aan J. Meerman, S 87:2 (1-3)

's-Gravenhage, Nationaal Archief; zie bij 's-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief

's-Gravenhage, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie

- Archief Staring
- Collectie Adriaan van der Willigen
- Archief Bredius

Haarlem, Archief Teylers Stichting

- Inv.nr 1543; [I. Schmidt], 'Beantwoording op de Prys-vraag Ingevolge het Programma van het Tweede Teylers Genootschap van Teyler voor het jaar 1812 Opgegeven onder de Mengelingen van het Staatkundig Dagblad van het Departement der Zuiderzee No 24. Vrijdag den 2e January 1812' (Manuscript ondertekend 17 maart 1813). Zie ook bibliografie: Schmidt 1813.

Haarlem, Gemeentearchief (tegenwoordig onderdeel van het Noord-Hollands Archief)

- Rechtelijke Archieven (RA), inv.nr 77, Veilcondities (1740)-1750-1811.

Haarlem, Streekarchief voor Kennemerland; zie bij Haarlem, Gemeentearchief, sinds 1-2-2005 opgegaan in het Noord-Hollands Archief

Haarlem, Rijksarchief (tegenwoordig onderdeel van het Noord-Hollands Archief)

- Arch. 175; Archief van het Koninklijke Nederlandse Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten in Amsterdam; inv.nr 142, Notulen der IVe klasse, nr II (1816-1826).
- Arch. 466; Hypotheekkantoren 1811-1838
- Hyp. 4; Hypotheekkantoren Amsterdam, na 1838

Leeuwarden, Gemeentearchief (tegenwoordig genaamd Historisch Centrum Leeuwarden)

- DTB-registers
- Groot Consentboek 1800.
- Klein Consentboek 1800.

Leeuwarden, Historisch Centrum Leeuwarden; zie bij Leeuwarden, Gemeentearchief

Leeuwarden, Rijksarchief Friesland

- Arch. 332-7; Familiearchief Calkoen-Vegelin van Claerbergen.

Leiden, Regionaal Archief

- DTB-registers
- Bonboeken
- Waarboeken
- Notariële archieven
- Familiearchief Van Eys

Rotterdam, Gemeentearchief

- Archief "Hierdoor tot Hooger"
  - inv.nr 2; Rekening van Ontvang & Uijtgaaf van het Genootschap onder de Zinspreuk "Hierdoor tot Hooger", 30-10-1781 t/m 12-04-1796
  - inv.nr 3; Idem; 202-04-1796 t/m 20-09-1834
  - Inv.nr XX C 29; Resolutieboek van het genootschap "Hierdoor tot Hooger" (getypte versie).

Utrecht, Gemeentearchief (opgegaan in Het Utrechts Archief)

- Archief U256
- Archief U272

Utrecht, Rijksarchief Utrecht (opgegaan in Het Utrechts Archief)

- Arch. 11-2; Familiearchief Persijn
  - inv.nr 79; Kasboek Hester Isabel Elias
- Arch. R49, inv.nrs 2163-2164: Gerecht de Vuursche. Vrijwillige rechtspraak; Protocollen van akten, voornamelijk van overdracht, indemniteit en taxatie, tevens register bestuurlijke zaken (2163 = 1750-nov.1780; 2164 = dec. 1790-1811)

Bibliografie

- Van der Aa 1839-1851.** A.J. van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, 14 dln, Gorinchem 1839-1851
- Van der Aa 1852-1878.** A.J. van der Aa, Biografisch woordenboek der Nederlanden, 23 dln, Haarlem 1852-1878.
- Van Agt 1953.** J.J.F.W. van Agt, De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Waterland en omgeving, 's-Gravenhage 1953
- Album Promotorum Franeker 1972.** Th.J. Meijer (red.), Album Promotorium Academiae Franekerensis (1591-1811), Franeker 1972
- Album Promotorum Utrecht 1936.** Album Promotorium Academiae Rheno-Trajectinae, Utrecht 1936
- Album Studiosorum Franeker 1968.** S.J. Fockema Andreae en Th.J. Meijer (red.), Album Studiosorum Academiae Franekerensis (1585-1811, 1816-1844), Franeker 1968
- Album Studiosorum Leiden 1875.** Album Studiosorum Lugduno Batavae MDLXXV-MDCCCLXXV, Den Haag 1875
- Album Studiosorum Utrecht 1886.** Album Studiosorum Academiae Rheno-Trajectinae MDCXXXVI-MDCCCLXXXVI, Utrecht 1886
- Aldrian 1952.** T. Aldrian, Bemalte Wandbespannungen des XVIII. Jahrhunderts, Graz 1952
- Alings 1960.** A.W. Alings, "De Russisch-Griekse Kerk te Amsterdam", in: Ons Amsterdam 12 (1960), pp.58-60
- Antiquità 1754-1791.** Le Antiquità di Ercolano esposte, 8 dln, Napoli 1754-1791
- Antoniadis 1956.** S. Antoniadis, "Het dagboek van een te Amsterdam gevestigde Griekse koopman", in: Tijdschrift voor Geschiedenis 1956, pp.57-66
- Asendorf 2005.** A. Asendorf (red.), Huis Schuylenburch: regenten als architectonische smaakmakers / Huis Schuylenburch: Residenz des Deutschen Botschafters in Den Haag, Köln 2005
- Van Autenboer 1949.** E. van Autenboer, "Nota's over de Mechelse Waterverfschilders", in: Mechelse bijdragen 1949, pp.33-44
- Avis 1943.** J.G. Avis, "Rienk Keijert, portret- en decoratieschilder, tevens kamerbewaarder der Staten v. Friesland", in: De Vrije Fries XXXVII (1943), pp.84-104
- Baarsen 2001.** R. Baarsen, "Rococo in Nederland", in: Cat.tent. Amsterdam 2001, pp.13-23
- Baarsen e.a. 2006.** R. Baarsen, R.-J. te Rijdt en F. Scholten, Nederlandse kunst in het Rijksmuseum 1700-1800, Amsterdam/Zwolle 2006
- Babelon 1999.** J.-P. Babelon, Chantilly, Chantilly 1999
- Baerd van Sminia 1837.** H. Baerd van Sminia, Naamlijst van Grietmannen van de vroegste tijd tot het jaar 1795 met eenige geschiedkundige aantekeningen, Leeuwarden 1837
- Bakker 1900.** J.A. Bakker, De oorsprong der Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam, aangetoond in de geschiedenis van het Teekengenootschap "Hierdoor tot Hooger", Rotterdam 1900 (exemplaar aanwezig in Gemeentearchief van Rotterdam, inv.nr XIV B9)
- Bakker 1974.** B. Bakker, Amsterdam in de 18de eeuw, Delft 1974
- Bakker 1991.** S. Bakker, Het Huis Barnaart te Haarlem 1803-1808, Haarlem 1991
- Bakker 1995.** B. Bakker, "Wandelingen met Gerrit Lamberts in en om Amsterdam", in: Bewaard voor Nederland. De verzamelingen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in het Rijksmuseum (Leids Kunsthistorisch Jaarboek 10), Baarn 1995, pp.257-263
- Bakker e.a. 1989.** B. Bakker, E. Fleurbaay en A.W. Gerlagh, De verzameling Van Eeghen. Amsterdamse tekeningen 1600-1950, Zwolle/Amsterdam 1989² (1988¹)
- Bakker & Scheepers 1990.** S. Bakker en B. Scheepers, "Twee deurstukjes in Herengracht 475. Een ontdekking tijdens de Open Monumentendag", in: Binnenstad 24 (1990), nr 121, pp.36-37
- De Balbian Verster 1932.** J.F.L. de Balbian Verster, Burgemeesters van Amsterdam in de 17^e en 18^e eeuw, Zutphen 1932
- De Balbian Verster 1933.** J.F.L. de Balbian Verster, "Het huis Heerengracht 580 bij de Utrechtsestraat", in: Maandblad Amstelodamum 20 (1933), pp.53-60
- De Balbian Verster 1943.** J.F.L. de Balbian Verster, "De Bocht van de Heerengracht", in: Jaarboek Amstelodamum 27 (1930), pp.179-260
- Balk e.a. 1981.** J. Balk e.a. Mens en Monument. 25 jaar Stadsherstel Amsterdam, Amsterdam 1981
- Bandes 1981.** S.J. Bandes, "Gaspard Dughet's frescoes in Palazzo Colonna, Rome", in: The Burlington Magazine CXXIII (febr. 1981), pp. 77-88
- Bardet 1975.** J.D.M. Bardet, Kastelenboek Provincie Utrecht, Bussum 1975
- Beck 1981.** H.U. Beck, "Anmerkungen zu den Zeichnungen von Valerius Röver und Goll van Franckenstein", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 32 (1981), pp.111-125

- Beck 1984.** H.U. Beck, "Goll van Franckenstein als Käufer von Zeichnungen auf der Auktion von Abraham von Broyel in Amsterdam (1759)", in: Oud Holland 98 (1984), pp.111-116
- Beckford 1992.** W. Beckford, Menuetten met de Markies. Portugees dagboek 1787 (vertaald en ingeleid door Gerlof Janzen), Amsterdam/Antwerpen 1992
- Bénézit 1976.** E. Bénézit, Dictionaire critique et documentaire des Peintres, Sculpteurs et Graveurs, z.p. 1976, dl I.
- Benisovich 1946** M.N. Benisovich, "Notes sur Jan Stolker (1724-1785)", in: Oud Holland 61 (1946), pp.185-195
- Berckenhagen 1964.** E. Berckenhagen, Die Malerei in Berlin vom 13. bis zum ausgehenden 18. Jahrhunderts, Berlin 1964
- Van Beresteyn 1908.** E.A. van Beresteyn, "Het Huis te Meteren en zijn bezitters (1267-1907)", in: Gelre. Bijdragen en Mededeelingen XI (1908), pp.335-372
- Van den Berg 1920.** L. van den Berg, "Lijst der voornaamste handelshuizen te Amsterdam en Rotterdam in het jaar 1800", in: Economisch-Historisch Jaarboek 6 (1920), pp.265-271
- Van den Berg 1954.** C.A. van den Berg, "Zinzendorf en de Hernhutters te Amsterdam", in: Jaarboek Amstelodamum 46 (1954), pp.77-104
- Bergsma e.a. 1987.** W. Bergsma e.a. (red.), For uwz lân, wyv en bern. De patriottentijd in Friesland, Leeuwarden 1987
- Bergvelt & Kistemaker 1992.** E. Bergvelt en R. Kistemaker, De wereld binnen handbereik. Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen, 1585-1735, Zwolle/Amsterdam 1992
- Beschryving 1795.** [N.N.], Beschryving van het plechtige volksfeest, gehouden te Amsterdam op den 19 juniij 1795. Bij gelegenheid van het installeeren der door de volksstem verkozene representanten dier stad en de alliantie gesloten tusschen de Fransche en Bataafsche Republieken, Amsterdam 1795
- De Beyer 2002.** M. de Beyer, "De Vier Jaargetijden in de Noord-Nederlandse decoratieve schilderkunst 1660-1750", in: Y. Bruijnen en P. Huys Janssen (red.), cat.tent. De Vier Jaargetijden in de kunst van de Nederlanden 1500-1750, 's-Hertogenbosch (Noordbrabants Museum)/Leuven (Stedelijk Museum Vander Kelen-Mertens) 2002, pp.93-100
- De Bie & Loosjes 1903-1949.** J.P. de Bie en J. Loosjes (red.), Biografisch woordenboek van protestantsche godgeleerden in Nederland, 6 dln, 's-Gravenhage 1903-1949
- Biesboer 1985.** P.Biesboer, Decoraties muzieksalon Paviljoen Welgelegen (uitgave van het Provinciaal bestuur van Holland), Haarlem 1985
- Bierens de Haan 1994.** J.C. Bierens de Haan, Rosendael, Groen Hemeltjen op Aerd. Kasteel, tuinen en bewoners sedert 1579, Zutphen 1994
- Bierens de Haan 1996.** J.C. Bierens de Haan, Huis Verwolde, z.p. 1996³ (1983¹)
- Bierens de Haan & Jas 2000.** J.C. Bierens de Haan en J. Jas, Geldersche Kasteelen, tot defensie en eene plaisante wooninge. Architectuur, interieur, tuinen, Zwolle 2000
- Bijleveld 1939.** W.J.J.C. Bijleveld, "De schilder Hieronymus Lapis (1723-1798)", in: Mededelingen van het Historisch Instituut te Rome, 2^e reeks, dl IX (1939), pp.83-86
- Bijleveld 1951.** W.J.J.C. Bijleveld, "Ter Weegen", in: Maandblad Nederlandsche Leeuw 68 (1951), klm 46-52
- Bijtelaar 1958.** B.M. Bijtelaar, "Het Huis Herengracht 543", in: Jaarboek Amstelodamum, 50 (1958), pp.98-126
- Bijtelaar 1988.** B.M. Bijtelaar, "Het Huis Herengracht 520", in: Jaarboek Amstelodamum, 80 (1988), pp.77-104
- Bille 1961.** C. Bille, De Tempel der Kunst of het Kabinet van den Heer Braamcamp, 2 dln, Amsterdam 1961
- Bionda 1986.** R.W.A. Bionda, "De Amsterdamse verzamelaar J.A. Brentano (1753-1812) en de inrichting van zijn 'zaal' voor Italiaanse kunst", in: Bulletin van het Rijksmuseum 34 (1986), pp.135-176
- Bionda 1990.** R.W.A. Bionda, "Een onbekend portret van de Amsterdamse kunstenaar Jacques Kuyper (1761-1808)", in: Jaarboek Amstelodamum 82 (1990), pp.119-137
- Björnsthål 1778-1784.** J.J. Björnsthål, Reise door Europa en het Oosten. Uit het Hoogduitsch, met aantekeningen van Meynard Tideman, 6 dln, Utrecht 1778-1784
- Blankert 1965.** A. Blankert, cat.tent. Nederlandse 17e-eeuwse Italianiserende landschapschilders, Utrecht (Centraal Museum) 1965
- Blankert 1982.** A. Blankert, Ferdinand Bol (1616-1680), Rembrandt's Pupil, Doornspijk 1982
- Blankert 1992.** A. Blankert, "Ferdinand Bol in een Utrechts burgerpaleis", in: Kunstschrift 1992, nr 6, pp.22-27
- Den Blauwen 1991.** A.L. den Blauwen, "De porseleinschilder Pleun Piera (1734-1799)", in: Bulletin van het Rijksmuseum 39 (1991), pp.445-452
- Bock 1989.** M.J. Bock, "Het portret van Jan Practiseer door Jan Maurits Quinckhardt", in: Maandblad Oud Utrecht 62 (1989), pp.69-79
- Boeles 1934.** P.C.J.A. Boeles, Gids Museum Stania State te Oenkerk, Leeuwarden 1934
- Boeles 1939.** P.C.J.A. Boeles, "De bouwgeschiedenis van het Eysingahuis", in: De Vrije Fries XXXV (1939), pp.1-60

- De Boer 1950/1.** M.G. de Boer, "Hoe in het huis van Pieter Six een fortuin verloren gaat", in: Jaarboek Amstelodamum 44 (1950), pp.61-71
- De Boer 1950/2.** M.G. de Boer, "In het huis 'Naast de twee Moriaantjes'", in: Jaarboek Amstelodamum 44 (1950), pp.73-96
- Börsch-Supan 1967.** E. Börsch-Supan, Garten-, Landschafts- und Paradiesmotive im Innenraum, Berlin 1967
- Boisclair 1986.** M.-N. Boisclair, Gaspard Dughet (1615-1675). Sa vie et son oeuvre, Paris 1986
- Bol 1989.** L.J. Bol, "Abraham Busschop een voorloper van Aart Schouman", in: Tableau 12 (nov.1989), nr 2, pp.74-77
- Bol 1990.** L.J. Bol, "Abraham Busschop een voorloper van Aart Schouman II", in: Tableau 12 (febr.1990), nr 4, pp.87-89
- Bol 1991.** L.J. Bol, Aart Schouman, Ingenious Painter en Draughtsman, Doornspijk 1991
- Bollebakker 2004.** H. Bollebakker, "Aart Schoumans *Trouwe herder* in het Zeepaert", in: Heemschut juni 2004, pp.24-26
- Bolten 1985.** J. Bolten (red.), Oude Tekeningen van het Prentenkabinet der Rijksuniversiteit te Leiden, 's-Gravenhage/Amsterdam 1985
- Bomme 1780.** L. Bomme, Redenvoering ter inwijding van het teeken-collegie te Middelburg [...], Middelburg 1780
- Boon 1949.** A.G. Boon, De familie Boon, Amsterdam 1949 (typescript, aanwezig in de bibliotheek van het GAA)
- Boonstra & Van den Hout 2000.** J. Boonstra en G. van den Hout (red.), In de wolken. Jacob de Wit als plafondschilder, Amsterdam 2000
- De Booy 1978.** E.P. de Booy, "De maaltijden van jonheer Pijnappel", in: Jaarboek Amstelodamum 70 (1978), pp.312-343
- Van der Borch van Verwolde 1975.** A.Ph.R.C. van der Borch van Verwolde, "Het Huis Verwolde en zijn bewoners", in: De Woonstede 26 (1975), pp.28-43
- Bos e.a. 1989.** J. Bos, F.J. Hulst en P. Brood (red.), Huizen van Stand. Geschiedenis van de Drentse havezaten en andere herenhuizen en hun bewoners, Meppel 1989
- Boschma 1978.** C. Boschma, Willem Bartel van der Kooij (1768-1836) en het tekenonderwijs in Friesland, Leeuwarden 1978
- Bosma 1985/1.** H. Bosma, Behangselchilderkunst in Noord-Nederland, Amsterdam 1985
- Bosma 1985/2.** H. Bosma, "Het verderf van onze kunst in de 18de eeuw, het zogenaamde behangselchilderen..." over Nederlandse behangselchilderkunst, de fabriek voor geschilderd behangsel te Hoorn en enkele kamerdecoraties die daar werden vervaardigd", in: Leids Kunsthistorisch Jaarboek 4 (1985), pp.357-377
- Bosma 1989.** H. Bosma, "Gestoffeerde natuur. Behangselchilderingen, 1765-1800", in: Cat.tent. Haarlem 1989, pp.107-109
- Bosshard 1982.** E.D. Bosshard, "Tüchleinmalerei - ein billige Ersatztechnik?", in: Zeitschrift für Kunstgeschichte 45 (1982), pp. 31-42
- Bottenheim 1943.** S. Bottenheim, "Het Huis Heerengracht 507", in: Maandblad Amstelodamum 30 (1943), pp.59-60
- Den Braber & Kooij 2005.** E. den Braber en S. Kooij, Een aanzienlijk kapitaal nuttig besteed. 100 jaar Fundatie Van den Santheuvel, Sobbe, [Amsterdam] 2005
- Bredius 1915-1922.** A. Bredius, Kunstler-Inventare, 7 dln, Den Haag 1915-1922
- Bredius 1936.** A. Bredius, "De schilder Hendrik Voogd en zijn maecenas", in: Mededelingen van het Nederlandsch Historisch Instituut te Rome, 2de reeks, dl.6, 1936, pp.11-18
- Breedveldt Boer 1991.** I.M. Breedveldt Boer, Plafonds in Nederland 1300-1800, Den Haag/Zeist 1991.
- Breen 1914.** J.C. Breen, "De Regeering van Amsterdam gedurende den Franschen Tijd", in: Maandblad Amstelodamum 12 (1914), pp.1-130
- Breen 1915.** J.C. Breen, "Geschiedenis van het huis Keizersgracht 194", in: Jaarboek Amstelodamum 13 (1915), pp.81-84
- Brekelmans 1976.** F.A. Brekelmans, "Van Stadhuis naar Heerenhuis", in: De Oranjeboom XXIX (1976), pp.147-184
- Breman 1998.** P. Breman, "Dirk Kuipers (1733-1796), onverbeterlijk kunstenaar", in: Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman 21 (1998), pp.65-86
- Brenninkmeyer 1981.** B. Brenninkmeyer-de Rooij, "To behold is to be Aware, History Painting in Public Buildings and Residences of the Stadtholders", in: cat.tent. Gods, Saints and Heroes, Dutch Painting in de Age of Rembrandt, Amsterdam (Rijksmuseum) 1891, pp.65-75
- Brenninkmeyer 1982.** B. Brenninkmeyer-de Rooij, "Notities betreffende de decoratie van de Oranjezaal in Huis ten Bosch", in: Oud Holland 96 (1982), pp.133-184

- Brière-Misme 1948.** Cl. Brière-Misme, "A Dutch intimist Pieter Janssens Elinga (IV)", in: Gazette des Beaux Arts 90/33 (1948.I), pp.347-366
- De Broglie 1950.** R. de Broglie, "Le hameau et la laiterie de Chantilly", in: Gazette des Beaux-Arts XXXVII (1950), pp.309-324
- Brokken & Frijhoff 1992.** H.M. Brokken en W.Th.M. Frijhoff (red.), Idealen op leven en dood. Gedenkboek van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen 1767-1992, Den Haag 1992
- Broos 1984.** B.Broos, "Notitie der Teekeningen van Sybrand Feitama: de boekhouding van drie generaties verzamelaars van oude Nederlandse tekenkunst", in: Oud Holland 98 (1984), pp.13-36
- Brouhiet 1938.** G. Brouhiet, Meindert Hobbema (1638-1709), Paris 1938
- Brouwer & Van der Heiden 2000.** H. Brouwer en P. van der Heiden, "De bouwgeschiedenis van het Van de Perrehuis", in: J.Dekker e.a. (red.), Een bijzonder huis op een bijzondere plek. Het van de Perrehuis in Middelburg en zijn omgeving, Middelburg 2000, pp.159-183
- Brown 1980.** Chr. Brown, Carel Fabritius 1622-1654, Oxford 1981
- Brown & Elliott 1987.** J. Brown and J.H. Elliott, "The Marquis of Castel Rodrigo and the landscape paintings in the Buen Retiro", in: The Burlington Magazine CXXIX (febr. 1987), pp.104-107
- Brusati 1995.** C. Brusati, Artifice and illusion. The art and writing of Samuel van Hoogstraten, Chicago 1995
- De Bruyn 1999.** Chr. de Bruyn, "Kamers in 't rond. Behangsschilderingen in Dordrecht", in: Dordrechts Museum Bulletin 24 (1999), pp.51-58
- De Bruyn Kops 1965.** C.J. de Bruyn Kops, "De Amsterdamse verzamelaar Jan Gildemeester Jansz.", in: Bulletin van het Rijksmuseum, 13 (1965), pp.79-114
- De Bruyn Kops 1970.** C.J. de Bruyn Kops, "Hendrik Voogd, Nederlands landschapschilder te Rome (1768-1839)", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 21 (1970), pp.321-369
- De Bruyn Kops 1978.** C.J. de Bruyn Kops, "Wybrand Hendriks en Felix Meritis", in: Maandblad Amstelodamum 70 (1978), pp.294-311
- De Bruyn Kops 1981.** C.J. de Bruyn Kops, "De gedaanteverandering van het geschilderde plafond door Jacob de Wit in de voorzaal van het K.O.G. Rijksmuseum, Amsterdam", in: Jaarverslag van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap 1976-1981, pp.53-59
- Buma & Sickinghe 1964.** B.J. Buma en D.W. Sickinghe, "Johan Frederick Boode et ses descendants", in: Maandblad Nederlandsche Leeuw LXXXI (1964), klm 156-211
- Burckhardt 1902.** D. Burckhardt, "Die baslerischen Kunstsammler des 18. Jahrhunderts", in: Basler Kunstverein, Jahresbericht 1901, Basel 1902
- Burke 1976.** J.D. Burke, Jan Both: Paintings, Drawings and Prints, New York/London 1976
- Van Burkom e.a. 2001.** F. van Burkom e.a. (red.), Leven in Toen. Vier eeuwen Nederlands interieur in beeld, Zwolle/Amsterdam 2001
- Buvelot 1995.** Q. Buvelot, "Ontwerpen voor geschilderde decoratieprogramma's", in: J.E. Huisken, K. Ottenheym en G. Schwartz (red.), Jacob van Campen. Het klassieke ideaal in de Gouden Eeuw, Amsterdam 1995, pp.121-153
- Buijnsters-Smets 1979-1980.** L. Buijnsters-Smets, "Hollandse Buitenplaatsen anno 1797. Een album van vierentwintig gekleurde 'Printtekeningen' door H. Numan", in: Antiek 1979-1980, nr 4, pp.245-259
- Buijnsters-Smets 1985.** L. Buijnsters-Smets, "Simon Fokke (1712-1784) als boekillustrator", in: Leids Kunsthistorisch Jaarboek 5 (1985), pp.127-146
- Buijsen 1993.** E. Buijsen, cat.tent. Tussen fantasie en werkelijkheid. 17de-eeuwse Hollands landschap-schilderkunst, Leiden (Stedelijk Museum de Lakenhal), Baarn 1993
- Buijsen e.a. 1998.** E. Buijsen, M.C. Dickman-Wijnand en Ch. Dumas (red.), Haagse Schilders in de Gouden Eeuw. Het Hoogsteder Lexicon van alle schilders werkzaam in Den Haag 1600-1700, Den Haag/Zwolle 1998
- Capitelli 2005.** G. Capitelli, "The landscapes for the Buen Retiro Palace", in: Cat.tent. Madrid 2005, pp.241-261
- Carasso 1989.** D. Carasso, "Idem ardor agit. De schilder Joannes van Dreght en zijn leerling Willem Bilderdijk", in: E.K. Grootes en J. den Haan, Geschiedenis godsdienst en letterkunde. Opstellen aangeboden aan Dr. S.B.J. Zilverberg ter gelegenheid van zijn afscheid van de Universiteit van Amsterdam, Roden 1989, pp.208-220
- Carasso 1990.** D. Carasso, "Willem Bilderdijk over de schilderkunst", in: De achttiende eeuw 22 (1990), nr 1, pp. 55-76
- Cardoso Pinto 1940.** A. Cardoso Pinto, "Dois tetos estucados do Palacio das Janelas Verdes e as obras realizadas pelo inquilino Gildemeester", in: Boletim dos Museus Nacionais de Arte Antiga 1940, Vol.I, No.3, pp. 107-114
- Catalogus Amsterdam 1999.** I. Oud & L. van Oosterzee, Nederlandse Tekenaars geboren tussen 1660 en 1745. Oude tekeningen in het bezit van het Amsterdams Historisch Museum waaronder de collectie Fodor, dl 5, Amsterdam/Zwolle 1999
- Catalogus Amsterdam 2004.** E. Hartkamp-Jonxis & H. Smit, European Tapestries in the Rijksmuseum, Amsterdam/Zwolle 2004

Catalogus Cheltenham 1935. A.E. Popham, Catalogue of Drawings in de the Collection formed by sir Thomas Phillipps, Bart., F.R.S., now in the possession of his Grandson T. Fitzroy Phillipps Fenwick of Thirlestaine House, Cheltenham, s.l. 1935

Catalogus Dordrecht 1985. G.J. Schweitzer, Catalogus Schilderijen Dordrechts Museum II, 1700-1850, Dordrecht 1985

Catalogus Douai 1967. M. Guillot, "Catalogue pour le musée de Douai. Ses peintures des écoles du Nord", in: Connaissance des Arts, juin 1967, pp.100-109

Catalogus Edinburgh 1997. The National Gallery of Scotland. Concise Catalogue of Paintings, Edinburgh 1997

Catalogus Frankfurt 1995. J. Sander & B. Brinkmann, Niederländische Gemälde vor 1800 im Städel, Frankfurt am Main 1995

Catalogus Haarlem 1929. Catalogus Schilderijen en Teekeningen in het Frans Halsmuseum der Gemeente Haarlem, Haarlem 1929

Catalogus Haarlem 2004. L.A. Schwartz, The dutch drawings in the Teyler Museum. Artist born between 1740 en 1800, Haarlem/Ghent/Doornspijk 2004

Catalogus Leiden 1920. J.J. de Gelder, Honderd teekeningen van oude meesters in het Prentenkabinet van de Rijks-Universiteit te Leiden, Leiden 1920

Catalogus Leiden 1983. Catalogus van Schilderijen en Tekeningen, Leiden (Stedelijk Museum de Lakenhal) 1983.

Catalogus Londen 1960. N. Maclaren, National Gallery Catalogues. The Dutch School, London 1960.

Catalogus Mainz 1997. Chr. Stukenbrock, Niederländische Gemälde des 16. und 17. Jahrhunderts, Mainz (Landesmuseum) 1997

Catalogus Mauritshuis 2004. Royal picture gallery Mauritshuis. A summary catalogue, Den Haag/Zwolle 2004.

Catalogus München 1983. Bayerische Staatsgemälde Sammlungen. Alte Pinokothek München. Erläuterungen zu den ausgestellten werken, München 1983

Catalogus Oberlin 1967. Catalogue of European and American Paintings en Sculpture in the Allen Memorial Art Museum, Oberlin College, Oberlin 1967

Catalogus Parijs 1979. A. Brejon de Lavarnée, J. Foucart & N. Reynaud, Catalogue sommaire illustré des peintures du Musée du Louvre, dl I (Ecoles Flamandes et Hollandaise), Paris 1979

Catalogus RBK 1992. Rijksdienst Beeldende Kunst. The Netherlands Office for Fine Arts The Hague. Old Master Paintings. Illustrated Summary Catalogue, Zwolle/Den Haag 1992

Catalogus Rijksmuseum 1976. P.J.J. van Thiel e.a., Alle schilderijen van het Rijksmuseum, Amsterdam/Haarlem 1976

Catalogus Rijksmuseum 1992. P.J.J. van Thiel e.a. All the paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam. First supplement 1976-91, Amsterdam 1992

Catalogus Sarasota 1980. F.W. Robinson en W.H. Wilson, Catalogue of Flemish and Dutch Paintings. The John and Mable Ringling Museum of Art, Sarasota 1980

Catalogus Sint Petersburg 1871. Ermitage Impérial. Catalogue de la galerie des tableaux, vol. III, Saint-Pétersbourg 1871

Catalogus Utrecht 1999. L.M. Helmus, De verzamelingen van het Centraal Museum Utrecht, 5 Schilderkunst tot 1850, Utrecht 1999

Catalogus Utrecht 2002. J. Dijkstra, P.P.W.M. Dirkse en A.E.A.M. Smits, De schilderijen van het Museum Catharijneconvent, Utrecht/Zwolle 2002

Catalogus Warszawa 1990. Malarstwo Europejskie od XV do XX wieku. Kolekcja imienia Jana Pawla II fundacji Janiny i Zbigniewa Karola Porczynskich, Warszawa 1990

Cat.tent. Amsterdam 1808. Lijst der schilderstukken van nog levende inlandsche meesters welken tot de algemeene tentoonstelling en prys-uitdeeling door zijne majesteit den koning bepaald op den 15 september 1808 zijn toegestaan, s.l. [1818]

Cat.tent. Amsterdam 1810. Lijst der kunstwerken van nog in leven zijnde Hollandsche meesters welke tot de Algemeene tentoonstelling van 1810 zijn toegelaten, s.l. [1810]

Cat.tent. Amsterdam 1813. Lijst van kunstwerken van nog in leven zijnde Hollandsche meesters welke tot de Algemeene tentoonstelling van 1813 zijn toegelaten, s.l. [1813]

Cat.tent. Amsterdam 1818. Lijst van kunstwerken van nog in leven zijnde Hollandsche meesters welke tot de Algemeene tentoonstelling van 1818 zijn toegelaten, s.l. [1818]

Cat.tent. Amsterdam 1876. Cat.tent. Historische tentoonstelling van Amsterdam, Amsterdam (Oude Mannenhuis) 1876

Cat.tent. Amsterdam 1931. Cat.tent. Het Hollandsche Interieur in de XVIIIe eeuw, Amsterdam (Rijksmuseum) 1931

Cat.tent. Amsterdam 1955. Cat.tent. De Verzameling van Mr. A. Staring. Nederlandse tekeningen van 1700 tot 1850, Amsterdam (Rijksprentenkabinet) 1955

Cat.tent. Amsterdam 1963. Cat.tent. Hollandse kunstenaars in hun ontboezemingen. Drie perioden uit honderdvijftig jaar: 1813, 1888, 1963, Amsterdam (Rijksmuseum) 1963

Cat.tent. Amsterdam 1975. L.C.J. Frerichs en P. Schatborn, cat.tent. De Verzameling H. van Leeuwen, Amsterdam (Rijksprentenkabinet) 1975

Cat.tent. Amsterdam 1986. Cat.tent. Jacob de Wit. De Amsteltitaan/Jacob de Wit. The Titian of the Amstel, Amsterdam (Paleis op de Dam) 1986

Cat.tent. Amsterdam 1995. Cat.tent. Portretten op papier. Tekeningen, prenten en foto's in de verzameling van het Rijksprentenkabinet in het Rijksmuseum, Amsterdam (Rijksprentenkabinet) 1995

Cat.tent. Amsterdam 1996. Cat.tent. Rembrandt. De meester & zijn werkplaats. Schilderijen, Amsterdam (Rijksmuseum) 1996

Cat.tent. Amsterdam 1997. Cat.tent. Langs Velden en Wegen. De verbeelding van het landschap in de 18de en 19de eeuw, Amsterdam (Rijksmuseum) 1997

Cat.tent. Amsterdam 2000. Cat.tent. De Glorie van de Gouden Eeuw. Nederlandse kunst uit de 17de eeuw. Schilderijen, beeldhouwkunst en kunstnijverheid, Amsterdam (Rijksmuseum) 2000

Cat.tent. Amsterdam 2001. Cat.tent. Rococo in Nederland, Amsterdam (Rijksmuseum) 2001

Cat.tent. Amsterdam 2002. N. Middelkoop (red.), cat.tent. Kopstukken 1600-1800. Amsterdammers geportretteerd, Amsterdam (Historisch Museum) 2002

Cat.tent. Amsterdam 2004. E. Bergvelt e.a. (red.), cat.tent. De Hollandse meesters van een Amsterdamse bankier. De verzameling van Adriaan van der Hoop (1778-1854), Amsterdam (Amsterdams Historisch Museum/-Rijksmuseum) 2004

Cat.tent. Arnhem 1958. Cat.tent. Collectie H. van Leeuwen te Amsterdam. Tekeningen van 17e en 19e eeuw, Arnhem (Gemeentemuseum) 1958

Cat.tent. Bonn 1968. Cat.tent. Niederländische Zeichnungen des 17. bis 19. Jahrhunderts aus der Sammlung Hans van Leeuwen, Bonn (Rheinisches Landesmuseum) 1968

Cat.tent. Delft 1994. Cat.tent. Leonart Bramer (1596-1674). Ingenious Painter and Draughtsman in Rome and Delft, Delft (Stedelijk Museum het Prinsenhof) 1994

Cat.tent. Dordrecht/Enschede 2000. Ch. Dumas (red.), cat.tent. In helder licht. Abraham en Jacob van Strij. Hollandse meesters van landschap en interieur omstreeks 1800, Dordrecht (Dordrechts Museum)/Enschede (Rijksmuseum Twente) 2000

Cat.tent. 's-Gravenhage 1942. Cat.tent. Nederlandsche aquarellen 1780-1830, 's-Gravenhage (Gemeentemuseum) 1942

Cat.tent. 's-Gravenhage 1992. P. Huys Janssen & W. Sumowski, cat.tent. The Hoogsteder Exhibition of Rembrandt's Academy, 's-Gravenhage (Kunsthandel Hoogsteder & Hoogsteder) 1992

Cat.tent. 's-Gravenhage 2004. F.J. Duparc, cat.tent. Carel Fabritius (1622-1654), 's-Gravenhage (Mauritshuis)/Schwerin (Staatliches Museum) 2004

Cat.tent. 's-Gravenhage/Washington 1995-1996. Cat.tent. Johannes Vermeer, 's-Gravenhage (Mauritshuis)/Washington (National Gallery of Art) 1995-1996

Cat.tent. Haarlem 1972. I.Q. van Regteren Altena, J.H. van Borssum Buisman en C.J. de Bruyn Kops, cat.tent. Wybrand Hendriks 1744-1831. Keuze uit zijn schilderijen en tekeningen, Haarlem (Teylers Museum) 1972

Cat.tent. Haarlem 1989. Cat.tent. Edele Eenvoud. Neo-classicisme in Nederland 1765-1800, Haarlem (Frans Hals- en Teylers Museum) 1989

Cat.tent. Haarlem 1995. Cat.tent. Een kunstkast gaat open. Tekeningen uit de verzameling Teding van Berkhout, Haarlem (Teylers Museum) 1995

Cat.tent. Haarlem 1997. L. Kooijmans e.a. (red.), cat.tent. Pronk met pen en penseel. Cornelis Pronk tekent Noord-Holland, Haarlem (Frans Halsmuseum, Vleeshal) 1997

Cat.tent. Haarlem/Rome 1984. Cat.tent. Reizen naar Rome. Italië als leerschool voor Nederlandse kunstenaars omstreeks 1800 / Paesaggisti ed altri artisti olandese a Roma intorno al 1800, Haarlem (Teylers Museum)/Rome (Istituto Olandese) 1984

Cat.tent. 's-Hertogenbosch 1998. P. Huys Janssen en D. Basart (red.), cat.tent. Wonen in Arcadië. Het interieur van Nederlandse kastelen en buitenplaatsen, 's-Hertogenbosch (Noordbrabants Museum) 1998

Cat.tent. 's-Hertogenbosch 1999. P. Huys Jansse e.a., cat.tent. Meesters van het Zuiden. Barokschilders rondom Rubens, 's-Hertogenbosch (Noordbrabants Museum) 1999

Cat.tent. 's-Hertogenbosch etc. 1984. Cat.tent. Herinneringen aan Italië. Kunst en toerisme in de 18de eeuw, 's-Hertogenbosch (Noordbrabants Museum)/Heino (Kasteel het Nijenhuis)/Haarlem (Frans Halsmuseum) 1984.

Cat.tent. Laren 1963. Cat.tent. Nederlandse Tekeningen, Collectie Hans van Leeuwen, Laren (Singer Museum) 1963.

Cat.tent. Leiden 1950. Cat.tent. Tentoonstelling Kunstbezit van Oud-Alumni der Leidse Universiteit, Leiden (Stedelijk Museum de Lakenhal) 1950

Cat.tent. Londen 1981. Cat.tent. Art as Decoration, Londen (Heim Gallery's) 1981

Cat.tent. Madrid 2005. Cat.tent. Paintings for the Planet King. Philips IV and the Buen Retiro Palace, Madrid (Museo del Nacional del Prado) 2005

Cat.tent. Mineapolis etc. 1971-1972. E.R. Mandle, cat.tent. Dutch Masterpieces from the Eighteenth Century, Mineapolis (Institute of Arts)/ Toledo (Museum of Art)/ Philadelphia (Museum of Art) 1971-1972

Cat.tent. Nijmegen 1965. Cat.tent. Tekeningen uit de collectie Hans van Leeuwen, Nijmegen (Waag Museum) 1965.

Cat.tent. Nijmegen 1985. Cat.tent. Wanden en plafonds. Tekeningen in de Verzameling Lodewijk Houthakker, Nijmegen (Museum Commanderie van St. Jan) 1985

Cat.tent. Philadelphia etc. 1976-1977. Cat.tent. The Dutch Republic in the days of John Adams, Philadelphia (Independence National Historical Park)/ New York (The New-York Historical Society)/ Raleigh (North Carolina Museum of Art)/ Chicago (The Art Institute of Chicago) 1976-1977

Cat.tent. Rotterdam 1991. J. Giltaij en G. Jansen, cat.tent. Perspectieven. Saenredam en de architectuurschilders van de 17e eeuw, Rotterdam (Museum Boymans van Beuningen) 1991

Cat.tent. Rotterdam 1999. A. Blanker e.a., cat.tent. Hollands Classicisme in de zeventiende-eeuwse schilderkunst, Rotterdam (Museum Boijmans Van Beuningen) 1999

Cat.tent. Willemstad etc. 1972. Cat.tent. Jacob Ernst Marcus. St. Eustatius 1774-1826 Amsterdam. Graveur en tekenaar, Willemstad (Curaçaus Museum)/ Aruba (Cultureel Centrum)/Amsterdam (Rijksmuseum) 1972

Cat.tent. Zaltbommel 1978. Cat.tent. Honderd Tekeningen van Oude Meesters Zaltbommel (Kunsthandel Beets & Fontein en Laurentius) 1976

Cat.tent. Zeist 1960. Cat.tent. Twee Eeuwen Tekenkunst, Zeist (Slot Zeist, Kunststichting Zeist) 1960

Citroen 1975. K.A. Citroen, Amsterdamse Zilvermeden en hun werken, Amsterdam 1975

Cleverens 1994. R. Cleverens, Paleis Lange Voorhout, Amsterdam 1994

Van Coppenaal 1827. D[irk] v[an] C[oppenaal], "Jurriaan Andriessen", Jaar- en Zakboekje der Kunst en Wetenschap bevorderende Maatschappij onder de zinspreuk V.W., 1826-1827, pp.101-111

Cornforth 2004. J. Cornforth, Early Georgian Interiors, New Haven/London 2004

Cox-Andreau 1976. M.S.J. Cox-Andreau, De dichter Pieter Vlaming, [diss. Utrecht] Bussum 1976

Croft-Murray 1970. E. Croft-Murray, Decorative Painting in England 1537-1837, 2 dln, London 1970

Davies 1992. A.I. Davies, Jan van Kessel (1641-1680), Doornspijk 1992

Dekkers 1984. D. Dekkers, "De bedevaart der jonge kunstenaars. Achtergronden van de kunstreis der Noord-nederlandse schilders naar Rome omstreeks 1800", in: Cat.tent. Haarlem/Rome 1984, pp. 25-43

Delmarcel 1999. G. Delmarcel, Het Vlaamse wandtapijt van de 15de- en 16de eeuw, Tiel 1999

Denslagen 2001. W. Denslagen, De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst: Gouda, Zwolle/Zeist 2001

Diederiks 1982. H. Diederiks, Een stad in verval. Amsterdam omstreeks 1800, [diss.] Amsterdam 1982

Dirven & De Leeuw 2003. R. Dirven & P. de Leeuw, Schatten van Breda's Museum, Breda 2003

Van Dissel 1980. A.J. van Dissel, "Marten Joseph Geeraerts (1707-1791). Naar aanleiding van twee Leidse opdrachten", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 31 (1980), pp.387-400

Van Dissel 1985. A.J. van Dissel, "'Natuurlijk en fiksich gepenseeld'; het werk van de Middelburgse decoratieve schilder Jacobus Vonk", in: Leids Kunsthistorisch Jaarboek 4 (1985), pp.297-313

Dolfin e.a. 1998. M.J. Dolfin, E.M. Kylstra en J. Penders, Utrecht. De Huizen binnen de Singels, 2 dln (in één band), 's-Gravenhage/Utrecht 1998 (1989¹)

Dominicus-van Soest 1997. M. Dominicus-van Soest, "Arcadië in Amsterdam", in: Kunstschrift 1997, nr 6, pp.20-23

Don 1985. P. Don, Kunstreisboek voor Nederland, Zeeland, Zeist 1985

Donia e.a. 1999. H. Donia, Haringvliet 98, Rotterdam 1999

Van Dorp & Van de Voort 1974. J. van Dorp en J.P. van de Voort, "Het Visserij Museum te Vlaardingen", in: Holland 6 (1974), pp.269-287

Drijfhout 1953. A.H. Drijfhout, "De Saint-Amant, een familie van Staatse officieren", in: Maandblad Nederlandsche Leeuw LXX (1953), klm 34-49 en 67-82

Dröge 1994. J.F. Dröge, Bouwhistorisch Onderzoek Oude Singel 84 en 86 Leiden (Leiden, december 1994)

Drossaers & Lunsingh Scheurleer 1974-1976. S.W.A. Drossaers en Th.H. Lunsingh Scheurleer, Inventarissen van de inboedels van de verblijven der Oranjes en daarmee gelijk te stellen stukken 1567-1795, 3 dln, Den Haag 1974-1976

- Dudok van Heel 1970.** S.A.C. Dudok van Heel, "Bij het toneel in de 18e eeuw. De tonelisten families Van der Sluys en Duym", in: Jaarboek Amstelodamum 62 (1970), pp.111-130
- Dudok van Heel 1972/1.** S.A.C. Dudok van Heel, "Wybrand Hendriks en de behangselmakers Remmers", in: Maandblad Amstelodamum 59 (1972), pp.102-109
- Dudok van Heel 1972/2.** S.A.C. Dudok van Heel, "Jacob Cats e.a. als behangselchilders in de fabriek van Jan Hendrik Troost van Groenendoelen", in: Maandblad Amstelodamum 59 (1972), pp.151-163
- Dudok van Heel 1974/1.** S.A.C. Dudok van Heel, "Een mooie zomerdag op Keizersgracht 389", in: Maandblad Amstelodamum 61 (1974), pp.41-44
- Dudok van Heel 1974/2.** S.A.C. Dudok van Heel, Amsterdamse kamerbehangselfabrieken uit de achttiende eeuw (Amsterdam 1974, typescript, aanwezig in de bibliotheek het GAA)
- Dudok van Heel 1975/1.** S.A.C. Dudok van Heel, "Waar woonde en werkte Pieter Lastman (1583-1633)?", in: Maandblad Amstelodamum 62 (1975), pp.31-36
- Dudok van Heel 1975/2.** S.A.C. Dudok van Heel, "De restauratie van de hof van De Pinto", in: Maandblad Amstelodamum 62 (1975), pp.148-151
- Dudok van Heel 1977.** S.A.C. Dudok van Heel, "Ruim honderd advertenties van kunstverkopingen uit de Amsterdamsche Courant 1712-125", in: Jaarboek Amstelodamum 69 (1977), pp.107-122
- Dudok van Heel 1988.** S.A.C. Dudok van Heel, "De stedeling naar buiten", in: Keizersgracht 695/697. Serie Monumentenmonografieën (uitgave van Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel) 1988, nr 5, pp.2-13
- Dudok van Heel 1997.** S.A.C. Dudok van Heel, "Het raadsel van de kamerbehangsels op 'Groeneveld'", in: Maandblad Amstelodamum 84 (1997), pp.65-74
- Van Duinen 1955.** G. van Duinen, Het huis Manpad en zijn bewoners, Heemstede 1955
- Duisenberg 1998.** A. Duisenberg, J. Otten Husly (1738-1796). Avant-garde architect tijdens de Verlichting, Rotterdam 1998
- Dumas 1988.** Ch. Dumas, "Beschrijving Schilderstukken" in: C.J.J. Stal e.a., Prinsessegracht 29. Een monumentaal interieur (VOM-reeks 1988-5), 's-Gravenhage 1988, pp.22-76
- Dumas 1996.** Ch. Dumas, "De schilderijen" in: Ch. Dumas en K. af Sillén (red.), Lange Voorhout 28. De residentie van de Zweeds ambassadeur/Sveriges ambassadörs residens (VOM-reeks 1996-1), 's-Gravenhage 1996, pp.81-109
- Dumas 1997.** Ch. Dumas, "Dirk Dalens III en zijn bronnen", in: Kunstschrift 1997, nr 6, pp.32-37
- Dumas 2000/1.** Ch. Dumas, "De decoratieve schilderkunst van Abraham en Jacob van Strij", in: Cat.tent. Dordrecht/Enschede 2000, pp.45-99
- Dumas 2000/2.** Ch. Dumas, "De ateliernalatenschap van Abraham van Strij", in: Cat.tent. Dordrecht/Enschede 2000, pp.194-202
- Dumas 2000/3.** Ch. Dumas, "Terug van weg geweest. De reconstructie van een kamer met beschilderingen door Abraham en Jacob van Strij uit het huis Bleyenbergh", in: Dordrechts Museum Bulletin 25 (2000), nr 1, pp.3-7
- Dumas 2004.** Ch. Dumas, "Beeldhouwwerk en schilderijen" in: N. Cramer e.a. Het Kabinet der Koningin. Geschiedenis van het instituut en het huis aan de Korte Vijverberg, 's-Gravenhage 2004² (1ste druk 1991), pp.146-190
- Von der Dunk 1995.** Th.H. von der Dunk, "Het gebouw van de Vaderlandsche Sociëteit in de Kalverstraat", in: Maandblad Amstelodamum 82 (1995), pp.65-75
- Duparc 1937.** S. Duparc, "V.W.", in: Jaarboek Amstelodamum 34 (1937), pp.141-209
- Duverger 1964.** J. Duverger, "Grootheid en verval van de Zuidnederlandse kunst", in: J. Duverger e.a. (red.), Kunstgeschiedenis der Nederlanden, Zeist/Antwerpen 1964⁴, dl V, pp.745-767
- Duverger 1984-.** E. Duverger, Antwerpse kunstinventarissen uit de 17de eeuw (12 dln verschenen), Brussel 1984-2002
- Van Eeghen 1941.** Chr.P. van Eeghen, "Jacob Cats en de Husly's als decorateurs van het huis Herengracht 310", in: Jaarboek Amstelodamum 38 (1941), pp.133-155
- Van Eeghen 1942.** Chr.P. van Eeghen, "Het huis Heerengracht 476", in: Jaarboek Amstelodamum 39 (1942), pp.35-89
- Van Eeghen 1946.** Chr.P. van Eeghen, "Dirk Valkenburg - boekhouder - schrijver - kunstschilder voor Jonas Witsen", in: Oud Holland 61 (1946), pp.58-69
- Van Eeghen 1951.** I.H. van Eeghen, "Het Huis met de Hoofden", in: Maandblad Amstelodamum 38 (1951), pp.137-141 en 155-158
- Van Eeghen 1953.** I.H. van Eeghen, "De Amsterdamse waaierindustrie in de 18de eeuw", in: Jaarboek Amstelodamum 45 (1953), pp.152-182
- Van Eeghen 1957.** I.H. van Eeghen, "De papieren uit de zolderbalken van Dr. Theodorus Tronchin en Jacob van Ghesel", in: Jaarboek Amstelodamum 49 (1957), pp.96-109

- Van Eeghen 1958.** I.H. van Eeghen, "De brouwerij de Hooiberg", in: Jaarboek Amstelodamum 50 (1958), pp.46-97
- Van Eeghen 1960.** I.H. van Eeghen, "Het Genootschap tot Leerzaam Vermaak", in: Maandblad Amstelodamum 47 (1960), pp.8-16
- Van Eeghen 1963.** I.H. van Eeghen, "De Watergraafsmeer op een waaier van 200 jaar geleden", in: Maandblad Amstelodamum, 50 (1963), pp.207-212
- Van Eeghen 1964/1.** I.H. van Eeghen, "Keizersgracht 672, 'een extra fraay huis'", in: Jaarboek Amstelodamum 56 (1964), pp.100-130
- Van Eeghen 1964/2.** I.H. van Eeghen, "Eerherstel voor Christiaan Andriessen", in: Maandblad Amstelodamum 51 (1964), pp.10-18
- Van Eeghen 1964/3.** I.H. van Eeghen, "Christiaan Andriessen en de vrouwen", in: Maandblad Amstelodamum 51 (1964), pp.28-35
- Van Eeghen 1964/4.** I.H. van Eeghen, "Christiaan Andriessen en de kunst", in: Maandblad Amstelodamum 51 (1964), pp.59-64
- Van Eeghen 1964/5.** I.H. van Eeghen, "Christiaan Andriessen als vertolker van de atmosfeer", in: Maandblad Amstelodamum 51 (1964), pp.88-91
- Van Eeghen 1964/6.** I.H. van Eeghen, "Christiaan Andriessen als 'young man about town'", in: Maandblad Amstelodamum 51 (1964), pp.111-116
- Van Eeghen 1964/7.** I.H. van Eeghen, "Christiaan Andriessen en de gediensstigen", in: Maandblad Amstelodamum 51 (1964), pp.138-142
- Van Eeghen 1964/8.** I.H. van Eeghen, "Christiaan Andriessen op reis", in: Maandblad Amstelodamum 51 (1964), pp.155-158
- Van Eeghen 1964/9.** I.H. van Eeghen, "Christiaan Andriessens geheimen", in: Maandblad Amstelodamum 51 (1964), pp.178-183
- Van Eeghen 1964/10.** I.H. van Eeghen, "Christiaan Andriessen en het straatleven", in: Maandblad Amstelodamum 51 (1964), pp.206-211
- Van Eeghen 1964/11.** I.H. van Eeghen, "Christiaan Andriessen en Gerrit ten Hoopen", in: Maandblad Amstelodamum, 51 (1964), pp. 217-221
- Van Eeghen 1967/1.** I.H. van Eeghen, "Jacob Willem van der Biesen en Abraham Jacob Saportas", in: Maandblad Amstelodamum 54 (1967), pp.25-29
- Van Eeghen 1967/2.** I.H. van Eeghen, "Restauratie van Rokin 81 en 83", in: Maandblad Amstelodamum 54 (1967), pp.236-237
- Van Eeghen 1968.** I.H. van Eeghen, "Het Zonshofje", in: Maandblad Amstelodamum 55 (1968), p.121-130
- Van Eeghen 1969.** I.H. van Eeghen, Meniste Vrijage. Jacob van Geuns (16769-1832) Gronings Dokter, Amsterdams 'Kassier', Haarlem 1969
- Van Eeghen 1971.** I.H. van Eeghen, "De verzameling Doekscheer", in: Bulletin van het Rijksmuseum 19 1971, pp.173-182
- Van Eeghen 1972/1.** I.H. van Eeghen, "De restauratie van Herengracht 475", in: Maandblad Amstelodamum 59 (1972), pp.25-32
- Van Eeghen 1972/2.** I.H. van Eeghen, "Herengracht 475, Het huis van juffrouw de Neufville", in: Maandblad Amstelodamum 59 (1972), pp.73-77
- Van Eeghen 1972/3.** I.H. van Eeghen, "De schilderijenzaal van Bank Mees & Hope N.V.", in: Maandblad Amstelodamum 59 (1972), pp.148-151
- Van Eeghen 1973.** I.H. van Eeghen, "De nakomelingen van Jan van der Heyden", in: Maandblad Amstelodamum, 60 (1973), pp.128-134
- Van Eeghen 1975/1.** I.H. van Eeghen, "Abraham en Antoni Rutgers: de kunstzin van grootvader en kleinzoon", in: Jaarboek Amstelodamum 67 (1975), pp.174-188
- Van Eeghen 1975/2.** I.H. van Eeghen, "De restauratie van Keizersgracht 62 en 64", in: Maandblad Amstelodamum 62 (1975), pp.25-30
- Van Eeghen 1978/1.** I.H. van Eeghen, De Amsterdamse Boekhandel, dl V, Amsterdam 1978
- Van Eeghen 1978/2.** I.H. van Eeghen, "Wie van de drie: John Archer, Jacob Larwood of Michiel Baelde?", in: Maandblad Amstelodamum 65 (1978), pp.37-42
- Van Eeghen 1980.** I.H. van Eeghen, "De familie De Vos: kerk, kunst en zaken", in: Doopsgezinde bijdragen, Nieuwe Reeks 6 (1980), pp.124-136
- Van Eeghen 1983/1.** I.H. van Eeghen, "In mijn journaal gezet". Amsterdam 1805-1808. Het getekende dagboek van Christiaan Andriessen, Alphen aan den Rijn 1983
- Van Eeghen 1983/2.** I.H. van Eeghen, "De notaris Jacob Olzati op Prinsengracht 590", in: Maandblad Amstelodamum 70 (1983), pp.123-127

- Van Eeghen 1983/3.** I.H. van Eeghen, "Waaiers: dertig jaar archief onderzoek en verzamelen", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 31 (1983), pp.364-374
- Van Eeghen 1984.** I.H. van Eeghen, "De restauratie van stallen Prinsengracht 195-199", in: Maandblad Amstelodamum 71 (1984), pp.60-65
- Van Eeghen & Van der Kellen 1905.** P. van Eeghen & J.Ph. van der Kellen, Het werk van Jan en Caspar Luyken, 2 dln, Amsterdam 1905
- Van Eeghen & Zantkuijl 1983.** I.H. van Eeghen en H.J. Zantkuijl, "Amstel 95 en Christiaan Andriessen", in: Jaarverslag van de Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel n.v., 1983, pp.34-41
- Eekhoff 1846.** W. Eekhoff, Geschiedkundige beschrijving van Leeuwarden, dl II, Leeuwarden 1846
- Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840.** R. van Eijnden en A. van der Willigen, Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst, sedert de helft der XVIII eeuw, 4 dln, Haarlem 1816-1840.
- Eikemeier 1978.** P. Eikemeier, "Der Jagdzyklus des Jan Weenix aus Schloß Bensberg", in: Weltkunst XLVIII (1978), pp.296-298
- Elen 1995.** A.J. Elen, "'Ongemeen uitvoerig op perkament met sapverven behandeld'. De gekleurde tekeningen van Willem van Mieris uit de collectie Jonas Witsen", in: Delineavit et Sculpsit Nr 15 (Mei 1995), pp.1-22
- Elias 1903-1905.** J.E. Elias, De Vroedschap van Amsterdam, 2 dln, Amsterdam 1903-1905
- Elias 1942.** J.E. Elias, Genealogie van het geslacht Elias, Faas Elias en Witsen Elias, Assen 1942.
- Elias 1947.** J.E. Elias, "Een raadselachtige Voorvader, Jean Maurice d'Amblé (1746-1821), III. De kinderen d'Amblé", in: Maandblad Nederlandsche Leeuw LXIV (1947), klm 130-136
- Elias 1961.** [J.E. Elias,] "De Amsterdamse Ter Meulens, Jeugdherinneringen door dr. Johan E. Elias", Jaarboek Amstelodamum, 53 (1961), pp.45-65
- Elias & Schölvinc 1991.** A.M. Elias en C.M. Schölvinc, Volksrepresentanten en Wetgevers. De politieke elite in de Bataafs-Franse tijd 1796-1810, Amsterdam 1991
- Erkelens 1976.** J. Erkelens, "De gebroeders Abraham en Jacob van Strij; een biografie van twee Dordtse schilders", in: Oud Holland 90 (1976), pp.186-199
- Erkelens 1988.** J. Erkelens, "Dordtse schilders, 4: Cornelis Kuipers (1739-1802)", in: Kwartaal & Tekenen 14 (1988), nr 2, pp.1-4
- Erkelens 1992.** J. Erkelens, "Dordtse schilders, 10: Joris Ponse (1723-1783)", in: Kwartaal & Tekenen 18 (1992), nr 3, pp.6-7
- Erkelens 1993.** J. Erkelens, "Cornelis Kuipers 1739-1702", in: J. Erkelens, S. Segal, N. van der Schaaf en F. Buunk, Levend Stilleven. Stilleven met bloemen en vruchten van Cornelis Kuipers, Dordrecht 1739-1802, Ede 1993, pp.6-15
- A. Eyffinger 1988.** A. Eyffinger, Het Vredespaleis, Den Haag 1988
- Eijken 1995.** E.D. Eijken, Repertorium op de Overstichtse en Overijsselse leenprotocollen 1379-1805, dl.8, (Uitgaven van het Rijksarchief in Overijssel, nummer 56) Zwolle 1995
- Van Eijnden & Van der Willigen 1816-1840.** R. van Eijnden en A. van der Willigen, Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst, sedert de helft der XVIII eeuw, 4 dln, Haarlem 1816-1840
- Falk 1992.** T. Falk, "An unkown collection of drawings in the eighteenth century", in: Dian Dethloff (red.), Drawing: Master and Methods, Raphael to Redon, papers presented to the Ian Woodner Master Drawings Symposion at the Royal Academy of Arts, London 1992, pp.177-196
- Feestviering 1798.** Feestviering ter vijftigste verjaardag van het genootschap onder de zinspreuk Concordia et Libertate, Amsterdam 1798
- Van der Feltz 1982.** A.C.A.W. van der Feltz, Charles Howard Hodges 1764-1837, Assen 1982
- Ferro 1998.** M.I. Ferro, Queluz. The Palace and Gardens, Queluz/Londen 1998² (1997¹)
- Fleurbaay 1987.** E. Fleurbaay, "Een schetsboekje van een leerling-behangselschilder", in: Ons Amsterdam 39 (1987), pp.244-249
- Fock 1991.** C.W. Fock, "Het interieur", in: N. Cramer e.a., Het Kabinet der Koningin. Geschiedenis van het instituut het huis aan de Korte Vijverberg (VOM-reeks 1991-4), 's-Gravenhage 1991, pp.121-145
- Fock 1997.** C.W. Fock, "'Kleet den wandt van 't graft palleis in tapijt: ontzie geen kosten'. Tapijten in het burgerinterieur ten tijde van de Republiek", in: Textielhistorische Bijdragen 37 (1997), pp.41-76
- Fock 1999.** C.W. Fock, "De rol van wetenschap en onderwijs. Historische interieurs in Nederland", in: Bulletin van de Nederlandse Oudheidkundige Bond 98 (1999), pp.16-22
- Fock 2001.** C.W. Fock (red.), Het Nederlandse interieur in beeld 1600-1900, Zwolle 2001
- Fock 2003.** C.W. Fock, "Achttiende-eeuwse interieurelementen in Vlasmarkt 51 te Middelburg, naar aanleiding van een onbekend schoorsteenstuk toegeschreven aan Abraham Meertens", in: Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser 2003, pp.46-49
- Fock 2004.** C.W. Fock, "Abraham Meertens: een eigenzinnig ontwerper", in: K. Heyning en G. van Herwijnen (red.), 'Om prijs en plaats'. De Middelburgse Teeken Akademie 1778-2003, Middelburg 2004, pp.27-34

- Fragment van een autobiografie 1908.** [N.N.], "Fragment van een autobiografie en Johann Heinrich Wüest", in: *Oud Holland* 26 (1908), pp.245-249
- Fraipont-de Franquen 2001.** J. de Fraipont-de Franquen, "La décoration murale, l'ameublement, de jardin de l'hôtel de Groesbeeck-de Croix au XVIIIe siècle", in: J. Toussaint (red.), *Hôtels de maître à Namur du style Louis XIV au premier Empire* (Monographies du Musée des Arts anciens du Namurois, nr 19), Namen 2001, pp.173-207
- Fredericq-Lilar 1992.** M. Fredericq-Lilar, *Gent in de achttiende eeuw: de schilders van Reijschoot*, Ruislede 1992
- Freling 1996.** W.V.J. Freling, *Stucwerk in het Nederlandse woonhuis uit de 17e en 18e eeuw*, Leeuwarden/Mechelen 1996
- Friedrichs & Geldhof 1999.** A. Friedrichs en E. Geldhof, *De restauratie van de ontvangstkamer in de pastorie te Kockengen* (Maastricht, ongepubliceerd werkstuk SRAL 1999)
- Fritz 1998.** M. Fritz, "Herengracht 524 Amsterdam. De voortzetting van een reeks verbouwingen.", in: *Monumenten* 19, nr 1/2 (jan./febr. 1998), pp.27-29
- Fuhring 1989.** P. Fuhring, *Design into Art. Drawings for Architecture and Ornaments. The Lodewijk Houthakker collection*, 2 dln, London 1989
- Fuhring 1996.** P. Fuhring, "De ornamentprent", in: *Kunstschrift* 1996, nr 5, pp.32-37
- Gaasbeek e.a. 1994.** F. Gaasbeek, J.'t Hof en M. Koenders, *Baarn: Geschiedenis en architectuur* (Monumenten-inventarisatie project, dl 13), Zeist 1994
- Van Gelder 1916.** H.E. van Gelder, "Enkele gegevens omtrent den kunstschilder Dirk van der Aa", in: *Jaarboek die Haghe* 1916, pp.185-188
- Van Gelder 1978.** J.G. van Gelder, "Pastor Fido-voorstellingen in de Nederlandse kunst van de zeventiende eeuw", in: *Oud Holland* 92 (1978), pp.227-259
- Van Gelder 2000.** R. van Gelder, "Tekenen in de Trekschuit", in: *Kunstschrift* 2000, nr 2, pp.32-33
- Geldhof 2000.** E. Geldhof, "Samenhang in het interieur: de restauratie van de ontvangstkamer van de pastorie te Kockengen", in: *Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 99 (2000), pp.172-178
- Gerlagh & Koolhaas 1995.** B. Gerlagh en E. Koolhaas-Grosfeld, *Egbert van Drielst 1745-1818*, Zwolle 1995
- Gerlagh & Heijbroek 1995.** B. Gerlagh en J.F. Heijbroek, "De Atlas Amsterdam", in: *Bewaard voor Nederland. De verzamelingen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in het Rijksmuseum* (Leids Kunsthistorisch Jaarboek 10) Baarn 1995, p.199-220
- Gierveld 1977.** A.J. Gierveld, *Het Nederlandse Huisorgel in de 17de en 18de eeuw*, Utrecht 1977
- Gids 1912.** *Gids door het Museum van Oudheden voor de provincie en stad Groningen*, Groningen 1912
- Gids Sophia-Augusta Stichting 1906.** *Gids voor de bezoekers van de Sophia Augusta-Stichting in het Stedelijk Museum*, Haarlem 1906
- Van der Goes 1987.** B.M. van de Goes, "Enkele aspecten van de 18de-eeuwse decoratieve schilderkunst in Leidse huizen", in: Lunsingh Scheurleer, Fock & Van Dissel 1986-1992, dl II, pp.44-72
- Van Gool 1750-1751.** J. van Gool, *De nieuwe Schouburg der Nederlantse Kunstschilders en Schilderessen*, 2 dln, Amsterdam 1750-1751
- Graft-Giepmans 2006.** S. Graft-Giepmans, *Hollandse Meesters. Catalogus van de schilderijen van Hollandse meesters zeventiende en achttiende eeuw, Museum Mayer van den Bergh / Collectie Smidt van Gelder, Antwerpen*, Antwerpen 2006
- Grijzenhout 1984.** F. Grijzenhout, "De Nationale Konst-Gallerij in 's-Gravenhage", in: *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 35 (1984), pp.1-76
- Grijzenhout 1989.** F. Grijzenhout, *Feesten voor het Vaderland, Patriotse en Bataafse feesten 1780-1806*, [diss.] Amsterdam 1989
- Grijzenhout 1994.** F. Grijzenhout, "'Na 't leven geteekent in de diergaarde van Zijne Hoogheit'. Kunstenaars rond de menagerie van prins Willem V", in: B.C. Sliggers en A.A. Wertheim (red.), *Een vorstelijke dierentuin. De menagerie van Willem V/Le zoo du prince. La ménagerie du stadhouder Guillaume V*, Haarlem/Parijs 1994, pp.61-86
- Grijzenhout e.a. 1987.** F. Grijzenhout, W.W. Mijnhardt en N.C.F. van Sas (red.), *Voor Vaderland en Vrijheid. De revolutie van de patriotten*, Amsterdam 1987
- Van Groningen 1992.** C.L. van Groningen, *De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst: De Al-blasserwaard*, Zwolle/Zeist 1992
- Van Groningen 1999.** C.L. van Groningen, *De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst: De Utrechtse Heuvelrug. De Stichtse Lustwarande. Buitens in het groen*, Zwolle/Zeist 1999
- Van Groningen 2000.** C.L. van Groningen, "Sparrendaal. Een lusthof op de Utrechtse Heuvelrug", in: *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser* 2000, pp.34-57
- Gudlaugsson 1960.** S.J. Gudlaugsson, *Katalog der Gemälde Gerard ter Borchs sowie biografisches Material II*, 's-Gravenhage 1960
- Guillermo 1989.** J. Guillermo, *Landhuizen en kastelen in Nederland*, Bussum 1994

- Haak 1966.** B. Haak, "Het portret van een Amsterdamse verzamelaars-familie uit de 18de eeuw", in: Antiek 1 (1966), pp.19-26
- Haak 1972.** B. Haak, Regenten en regentessen, overlieden en chirurgijns. Amsterdamse groepsportretten van 1600-1835, [Amsterdam] 1972
- De Haan 2005/1.** J. de Haan, 'Hier ziet men uit Paleizen'. Het Groninger interieur in de zeventiende en achttiende eeuw, Assen 2005
- De Haan 2005/2.** J. de Haan, "De verdwenen behangsels van Pieter Jochums Lofvers (1710-1788) in een huis aan Noorderhaven in Groningen", in: Nieuwsbrief Stichting Historische Behangsels en wanddecoraties in Nederland nr 26 (dec. 2005), pp.9-10
- De Haan Hetteema & Van Halmael 1846.** M. de Haan Hetteema en A. van Halmael. Stamboek van den Frieschen en lateren adel, 3 dln, Leeuwarden 1846
- Haga 1980.** M.D. Haga, "De Kunstkasten", in: Laurentius e.a. 1980, pp.29-45
- Hagen 1989.** A. Hagen, "Onderdak gezocht voor zaaldecoraties. De laatste Troost van Herengracht 214", in: Ons Amsterdam 41 (1989), pp.274-277
- Hager 1954.** L. Hager, Alte Wandbespannungen und Tapeten, Darmstadt 1954
- Halberstadt 1911.** A. Halberstadt, "Geschiedenis van het huis Prins Hendrikkade 168", in: Jaarboek Amstelodamum 9 (1911), pp.137-143
- Hall 1993.** J. Hall, Hall's Iconografisch Handboek. Onderwerpen, symbolen en motieven in de beeldende kunst, Leiden 1993
- Van Hall 1963.** H. van Hall, Portretten van Nederlandse beeldende kunstenaars, repertorium, Amsterdam 1963
- Handschrift 1818.** Levensloop Jurriaan Andriessen, dd. 18 maart 1818 (RKD, Collectie Adriaan van der Willigen)
- Hanou 1988.** A.J. Hanou, Sluiers van Isis. Johannes Kinker als voorvechter van de Verlichting, in de vrijmetselarij en andere Nederlandse genootschappen, 1790-1845, (Deventer studiën 5, diss. Nijmegen), 2 dln, Deventer 1988.
- Harmanni 1990.** R. Harmanni, Overwegend achttiende-eeuwse betimmeringen in de collectie van het Amsterdams Historisch Museum, Leiden 1990 (ongepubliceerde doctoraalscriptie)
- Harmanni 1994.** R. Harmanni, "Zeeuwse vogelbehangsels in de tweede helft van de achttiende eeuw en het werk van Abraham Meertens (1747-1823)", in: Zeeland. Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 3 (juni 1994), nr 2, pp.53-62
- Harmanni 1996.** R. Harmanni, "Een bijzonder behangsel in Weener (Duitsland) van de Hoornse behangselfabriek", in: Nieuwsbrief van de Stichting Historische Behangsels nr 10 (oktober 1996), pp.6-7
- Harmanni 1997.** R. Harmanni, "Jurriaan Andriessen, behangselschilder", in: Kunstschrift 1997, nr 6, pp.38-43
- Harmanni 2001.** R. Harmanni, "De opdrachtgever als ingang voor onderzoek naar decoratieve interieurschilderingen. Bronnenmateriaal voor het onderzoek naar geschilderde behangsels in de Noordelijke Nederlanden", in: F. Daelemans & G. Wisse (red.), Voor de geschiedenis van het papierbehang. Bronnen en methoden. Handelingen van het colloquium te Brussel gehouden op 22 november 1996 (Pour l'histoire du papier peint. Sources et méthodes. Actes du colloque tenu à Bruxelles le 22 novembre 1996). Archief en bibliotheekwezen in België (Archives et bibliothèques de Belgique) 2001, extranummer 50, pp.51-74
- Harmanni 2003.** R. Harmanni, "Inventarisatie decoratieve interieurschilderingen in Nederland", in: RKD Bulletin 2003, nr 2, pp. 1-15
- Harmanni 2004.** R. Harmanni, "Schilderingen in interieurs (ca. 1600-1940)", in: Monumenten. Het tijdschrift voor cultureel erfgoed, jrg. 25, nr 7/8 (juli/augustus 2004), pp. 6-9
- Harwood 1988.** L.B. Harwood, Adam Pynacker (c.1620-1673), Doornspijk 1988
- Haslinghuis 1917.** E.J. Haslinghuis, "Een fraai interieur te Arnhem", in: Bulletin van de Oudheidkundige Bond 10 (2de serie, 1917), pp.30-34
- Hazelzet 1998.** K. Hazelzet, "Op zoek naar de verloren landschappen", in: Jubileumboek ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Sint Bonifatiuscollege, [Utrecht] 1998, pp.8-13
- Heerkens Thijssen 1948.** H.F. Heerkens Thijssen, "Over een Weduwnaar en een Weduwe", in: Nederlands Archief voor Genealogie en Heraldiek 6 (1949), pp. 7-9
- De Heiden 1982.** H.G.M. de Heiden, "De wandtapijten van het Nijmeegse Stadhuis en hun lotgevallen in de laatste honderd jaar", in: Het Stadhuis van Nijmegen. Catalogi van het kunstbezit van de Gemeente Nijmegen, nr 4, Nijmegen 1982, pp.130-146
- Hellinga 1927.** G. Hellinga 1927, "Schets van de opkomst, bloei en opheffing van het Amsterdamsche gasthuisbestuur", in: Jaarboek Amstelodamum 24 (1927), pp.107-132
- Den Herder 1943.** T. den Herder, "Iets over David Leeuw van Lennep (1683-1745) en diens neef", in: Maandblad Amstelodamum 30 (1943), pp.8-9
- Heijbroek 1995.** J.F. Heijbroek, "Bij de voorplaat. Het Bibliopolium aan de Kalverstraat", in: De Boekenwereld 11 (1994-1995), pp.153-160

- Van der Hoek Ostende 1967.** J.H. van den Hoek Ostende, "Het Amsterdamsche Genootschap tot Beoeffening van Deugd en Kunde", in: Maandblad Amstelodamum 54 (1967), pp.33-38
- Hoet & Terwesten 1752-1770.** G. Hoet en A. Terwesten, Catalogus of naamlyst van schilderyen (met derselver pryzen). Zeedert een langen reeks van Jaaren zoo in Holland, op andere Plaatsen in het openbaar verkogt, 3 dln, 's-Gravenhage 1752-1770
- Hofstede de Groot 1907-1928.** C. Hofstede de Groot, Beschreibendes und kritisches Verzeichnis der Werke der hervoragendsten holländischen Maler des XVII. Jahrhunderts, 9 dln, Esslingen/Paris 1907-1928
- Hoogenboom 1993.** A. Hoogenboom, 'De stand des kunstenaars'. De positie van kunstschilders in Nederland in de eerste helft van de 19de eeuw, Leiden 1993
- Hoogenboom 1997.** A. Hoogenboom, "Het getekende dagboek van Christiaan Andriessen en de fotografie", in: Maandblad Amstelodamum 84 (1997), pp.5-14
- Hoogenboom 2000.** A. Hoogenboom, "Zaken van voorbijgaande aard. Over het getekende dagboek van Christiaan Andriessen", in: Kunstschrift 2000, nr 2, pp.24-31
- Hoogewerff 1952.** G.J. Hoogewerff, De Bentveughels, Den Haag 1952
- Hoogstraten 1678.** S. van Hoogstraten, Inleyding tot de Hooge Schoole der Schilderkunst, Rotterdam [1678]
- Van Hoorn 1991.** W.J. van Hoorn, Een hofstede genaamd Randenbroek. Van leengoed tot stadspark, Amersfoort 1991
- Houbraken 1753.** A. Houbraken, De Grootte Schouburgh der Nederlantsche Konstschilders en Schilderessen, 3 dln, 's-Gravenhage 1753² (Amsterdam 1719-1721¹; er is gebruik gemaakt van de fotografische herdruk uit 1976)
- Van Houten 1962.** E. van Houten, Geschiedbouwkundige beschrijvingen behorende bij het Grachtenboek van Caspar Philipsz. Jacobszoon, Amsterdam 1962
- Hovy 1966.** J. Hovy, Het voorstel van 1751 tot instelling van een beperkt vrijhandelsstelsel in de Republiek (propositie tot een gelimiteerd porto-franco), [diss. Utrecht] Groningen 1966
- Huber 1988.** F.G.A. Huber, "Schatzenburg en Vredenhof te Dronrijp", in: De Vrije Fries LXVIII (1988), pp.63-84
- Van Huffel 1921.** N.G. van Huffel, Cornelis Ploos van Amstel Jacob Corneliszoon en zijne medewerkers en tijdgenoten, Utrecht 1921
- Huisken 1989.** J.E. Huisken, 's Konings Paleis op de Dam : het Koninklijk Paleis op de Dam historisch gezien, Zutphen 1989
- Hulkenberg 1972/1.** A.M. Hulkenberg, † Seer heerlijk Sassenheim & Voorhout, Alphen aan den Rijn 1972
- Hulkenberg 1972/2.** A.M. Hulkenberg, † Vermaaklijk Hillegom, Alphen aan den Rijn 1972
- Huys Janssen 1994.** P. Huys Janssen, "Leonard Bramer, his Biography as told by Documents", in: Cat.tent. Delft 1994, pp.13-34
- Iersel 1999.** F. van Iersel, "De Dalenskamer in kasteel De Strijdhof te Udenhout. De wandschilderingen van Dirk Dalens III, het pronkstuk van het kasteel", in: De Kleine Meijerij. Vlogschrift van de Heemkundekring 50 (1999), nr 2, pp.54-63
- Immerzeel 1842-1843.** J. Immerzeel, De Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters [...], 3 dln, Amsterdam 1842-1843
- Ingersoll-Smousse 1926.** F. Ingersoll-Smousse, Joseph Vernet, Peintre de Marine. Étude critique et catalogue raisonné, 2 dln, Paris 1926
- Ireland 1790.** S. Ireland, A picturesque tour through Holland, Brabant, and part of Flanders, made in the Autumn of 1789, 2 vol., London 1790
- Jaarboeken 1806-1807.** Jaarboeken der Wetenschappen en Kunsten in het koninkrijk Holland [1806-1807], Amsterdam/Den Haag 1809-1810
- Jackson-Stops 1996.** [J. Jackson-Stops], Petworth House, West Sussex, [The National Trust] 1996 (1ste druk 1978)
- Jacobsen Jensen 1914.** J.N. Jacobsen Jensen, "Met een Duitsch staatsambtenaar in 1780 op reis door ons land", in: Het Huis Oud en Nieuw 12 (1914), pp. 349-356 en 361-379
- Jacobsen Jensen 1919-1936.** J.N. Jacobsen Jensen, Reizigers te Amsterdam. Beschrijvende lijst van reizen in Nederland door vreemdelingen voor 1850, Amsterdam 1919 (+ supplement Amsterdam 1936)
- Janse 1992.** Schilderwerk. Grondig Onderwys in de Schilder- en Verw-kunst bewerkt naar het gelijknamige leerboek uit het begin van de 19de eeuw van Lambertus Simis, meester-schilder te Amsterdam en aangevuld door H. Janse / De Quintessentiële Academie. Hout en marmerimitaties, een verhandeling over hout- en marmerimitaties door Jan Berghuis jr., decoratieschilder te 's-Gravenhage, Zeist/'s-Gravenhage 1992
- Jessen 1892.** P. Jessen, Das Ornamentwerk der Daniël Marot, Berlijn 1892
- Jilleba 1979.** F. Jilleba, Het van der Perrehuis te Middelburg, s.l. 1979
- Jochems 1888.** J.A. Jochems, Amsterdams Oude Burgervendels 1580-1795, Amsterdam 1888
- Jongbloed 1993.** K. Jongbloed, Van Wapenhandel tot wetenschapsbedrijf. De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen in het Trippenhuys te Amsterdam, Amsterdam 1993

- De Jonge 1938.** C.H. de Jonge, "De Regentenzaal in het Bartholomeus-gasthuis te Utrecht", in: Maandblad Beeldende Kunsten XV (1938), pp.299-311
- Jonker 1977.** M. Jonker, "Cornelis Apostool (1762-1844), cultureel ambtenaar", in: Bulletin van het Rijksmuseum 25 (1977), pp. 92-112
- Jonker 2003.** B. Jonker, Haalbaarheidsonderzoek restauratie Andriessenschilderingen, Museum van Loon Amsterdam (ongepubliceerd rapport, Zwolle 2003)
- Jonker e.a. 1997.** B. Jonker, J. van der Hoeve, R. van Leeuwen, "De restauratie van 18e-eeuwse behangselschilderingen in het pand Marktstraat 13", in: Hervonden Stad. Jaarboek voor archeologie, bouwhistorie en restauratie in de gemeente Groningen 1997, pp.84-94
- Jonker & Huijts 1998.** B. Jonker en C.S.T.J. Huijts, "Restauratie van Huis van Brienen te Amsterdam. Kleurherstel in een 18de-eeuwse zaal", in: Monumenten 1998, nr 1/2, pp.30-33
- Jonker & Kersten 1989.** M. Jonker en M. Kersten, "De functie van het blad. Teken en in Nederland 1765-1800", in: Cat.tent. Haarlem 1989, pp.187-190
- Joustra 1992.** B. Joustra, "Een reconstructie van het ontstaan en de ontwikkeling van de buitenplaats Huis te Manpad bij Heemstede", Leiden 1992 (ongepubliceerde doctoraalscriptie)
- Joustra 2003.** B. Joustra, Het Huis te Manpad. Huis, park en bewoners door de eeuwen heen, Alphen aan den Rijn 2003
- Kalf 1988.** E. Kalf, Waar legwerk hangt. Corpus van wandtapijten in Nederlands openbaar en particulier bezit, dl.I (Zeeland, Noord-Brabant, Limburg), Alphen aan den Rijn 1988
- Kam 1961.** J.G. Kam, Waar was dat huis in de Warmoesstraat?, Amsterdam 1961
- Kamphuis 1977.** G. Kamphuis, "Een onbekend portret van Aarnout Drost", in: Jaarboek Amstelodamum 69 (1977), pp.176-192
- Kegel-Brinkgreve 1990.** E. Kegel-Brinkgreve, The Echoing Woods. Bucolic and Pastoral from Theocritus to Wordsworth, [diss. Leiden] 1990
- Keikes 1971-1972.** W.H. Keikes, "Daniël Reynes, een achttiende eeuwse (behangsel) schilder uit Zwolle", in: Antiek 6 (1971-1972), pp.43-51
- Kernkamp 1910.** G.W. Kernkamp, "Bengt Ferner's dagboek van zijne reis door Nederland in 1759", in: Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap 31 (1910), pp. 314-509
- Kerskamp 1904.** D.W.P. Kerskamp, "Een en ander over den Haagschen Schouwburg en het Théâtre Français in de 19e eeuw", in: Jaarboek die Haghe 1904, pp.377 e.v.
- De Keyser 1930-1931.** P. de Keyser, "Vlaamsche Salon-kunst uit de XVIIIe eeuw. De schilder Jan Garemijn (1712-1799)", in: De Kunst der Nederlanden I (1930-1931), pp.11-17
- Kikkert 1983.** J.G. Kikkert, Vorstelijke verblijven. Alle Paleizen in Nederland en hun bewoners, Bussum 1983
- Klaversma & Klaversma 1999.** N. Klaversma en K. Klaversma, Jan en Caspar Luyken te boek gesteld. Catalogus van de boekencollectie in het Amsterdams Historisch Museum, Hilversum 1999
- Klomp 1960.** J.W.M. Klomp, "De kunstenaarsfamilie La Fargue", in: Jaarboek Die Haghe 1960, pp.43-66
- Knoef 1932.** J. Knoef, "P.G. Bertichen", in: Jaarverslag van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap 74 (1932), pp.42-45
- Knoef 1933.** J. Knoef, "Floris Croese", in: Oud Holland 50 (1933), pp.9-11
- Knoef 1938.** J. Knoef, "De Genootschapsportretten van Felix Meritis", in: Jaarboek Amstelodamum 35 (1938), pp.203-218
- Knoef 1939.** J. Knoef, "A. Andriessen", in: Maandblad Beeldende Kunsten XVI (1939), pp.170-175
- Knoef 1943.** J. Knoef, Tusschen Rococo en Romantiek, 's-Gravenhage 1943
- Knoef 1943-1945.** J. Knoef, "Het 'dagboek' van Jurriaan Andriessen", in: Jaarverslag van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, LXXXVI-LXXXVII (1943-'44/1944-'45), pp.53-71
- Knoef 1946.** J. Knoef, "Een Italiaan in Nederland (H. Lapis)", in: Kunsthistorische Mededeelingen van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie 1 (1946), nr 4/5, pp.58-61
- Knoef 1948.** J. Knoef, "De verzamelaars Goll van Franckenstein", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 2 (1948), pp. 268-286
- Knolle 1979.** P. Knolle, "De Amsterdamse stadstekenacademie een 18de-eeuwse 'oefenschool' voor modeltekenaars", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 10 (1979), pp.1-41
- Knolle 1983.** P. Knolle, "Het Departement der Tekenkunde van Felix Meritis", in: Documentatieblad achttiende eeuw 59-60 (1983), pp.141-195
- Kuyt e.a. 1997.** J. Kuyt, N. Middelkoop en A. van der Woud, G.B. Salm & A. Salm GBzn. Bouwmeesters van Amsterdam, Amsterdam/Rotterdam 1997
- Knolle 1984/1.** P. Knolle, "Tekenenacademies in de Noordelijke Nederlanden: de 17de en 18de eeuw", in: M. van der Kamp e.a. (red.), De Lucaskrater. Historie en analyse van en meningen over het beeldende-kunstonderwijs aan de kunstacademies in Nederland, Assen 1984, pp.19-33

- Knolle 1984/2.** P. Knolle, "De waardering voor het landschapstuk in de Nederlandse kunsttheorie van de 18de en vroeg 19de eeuw", in: *Cat.tent. Haarlem/Rome 1984*, pp.101-123
- Koldewey 1991.** E.F. Koldewey, "Wandbekleding in de 17de en 18de eeuw", in: Koldewey e.a. 1991, pp.13-37
- Koldewey 1995.** E.F. Koldewey, "De van Brienens en hun huis Herengracht 284", in: *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser 27* (1995), pp.27-51
- Koldewey 1998.** E.F. Koldewey, *Goudleer in de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën. Nationale ontwikkelingen en de Europese context*, [diss. Leiden] 1998
- Koldewey e.a. 1991.** E.F. Koldewey, M.J.F. Knuijt en E.G.M. Adriaansz, *Achter het Behang. Vierhonderd jaar wanddecoratie in het Nederlandse Binnenhuis*, Amsterdam 1991
- Koldewey & Spruit 1991.** E.F. Koldewey en R. Spruit, "De behangselfabriek van de Vaderlandse Maatschappij in Hoorn", in: Koldewey e.a. 1991, pp.39-51
- Kolman e.a. 1996.** Chr. Kolman, B. Olde Meierink, R. Stenvert en M. Tholens, *Monumenten in Nederland. Utrecht, Zeist/Zwolle* 1996
- Kok 1942.** A.A. Kok, "Het Huis Heerengracht 507", in: *Jaarboek Amstelodamum* 39 (1942), pp.89-104
- Van der Kooij 1996.** J. van der Kooij, "Jacques Kuijper (1761-1808), een bescheiden doch inspirerend kunstenaar", in: *Jaarboek Amstelodamum* 88 (1996), pp.103-121
- Koolhaas-Grosfeld 2000.** E. Koolhaas-Grosfeld, "Vader en zoons. Jacob de Vos en de getekende dagboekjes voor zijn kinderen", in *Kunstschrift* 2000, nr 2, pp.14-21
- Koolhaas-Grosfeld 2001.** *Vaders & zoons. Jacob de Vos Wzn. (1774-1844) en de getekende dagboekjes voor zijn kinderen/Father & Sons. Jacob de Vos Wzn. (1774-1844) and the journals he drew for children*, Hilversum 2001
- Koolhaas-Grosfeld & Van Uitert 1998.** E. Koolhaas-Grosfeld en E. van Uitert, *Wouter van Troostwijk 1782-1810. Schilder, tekenaar en etser* (Openbaar kunstbezitreeks van monografieën van Nederlandse en Vlaamse kunstenaars, dl.5), Den Haag 1998
- Kootstra 2000.** M.J. Kootstra, *Blijmarkt 16. Biografie van een Zwolse patriciërswooning 1670 - heden* Leiden 2000 (ongepubliceerde doctoraalscriptie)
- Kramm 1857-1861.** Chr. Kramm, *Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*, 3 dln, Amsterdam 1857-1861
- Krol 1987.** H. Krol, *Geschiedenis van het buitengoed Bosbeek in Heemstede en het adellijk geslacht Van Merlen*, Heemstede 1987
- Krol & Van Turnhout 2002.** H. Krol en T. van Turnhout, *Berkenrode. Heerlijkheid, landgoed en huis*, Heemstede 2002
- Kronenberg 1947.** H. Kronenberg, "Geslacht Scherff of Scharff", in: *Maandblad Nederlandsche Leeuw* LXIV (1947), klm 64-78
- Kruizinga 1958.** J.H. Kruizinga, "Roemrucht Rozenburg", in: *Ons Amsterdam* 10 (1958), pp.258-260
- Kruizinga 1992.** J.H. Kruizinga, *Frankendael, een hofstede in de hoofdstad*, Zaltbommel 1992
- Ter Kuile 1944.** E.H. ter Kuile, *De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst: Leiden en Westelijk Rijnland*, 's-Gravenhage 1964
- Ter Kuile 1964.** E.H. ter Kuile, *De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst: Zuid-Salland*, 's-Gravenhage 1964
- Ter Kuile 1974.** E.H. ter Kuile, *De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst: Noord en Oost-Salland*, 's-Gravenhage 1974
- Kuiper 1987.** Y. Kuiper, "Friese edelen op patriotse wegen", in: Bergsma e.a. 1987, pp.43-58
- Kuiper 1993.** Y. Kuiper, *Adel in Friesland 1780-1880*, [diss.] Groningen 1993
- Kurtz 1943.** G.H. Kurtz, "De tekenaar Jurriaan Andriessen in de omstreken van Haarlem", in: *Jaarboek Haarlem* 1943, pp.57-61
- Lairesse 1701.** Gerard de Lairesse, *Grondlegginhe der Teekenkunst*, Haarlem 1701
- Lairesse 1740.** Gerard de Lairesse, *Groot Schilderboek*, 2 dln, Haarlem 1740 (1707¹)
- Larsen 1988.** E. Larsen, *The Paintings of Anthony van Dijck*, 2 dln, Freren 1988
- Laurentius e.a. 1980.** Th. Laurentius, J.W. Niemeijer en G. Ploos van Amstel, *Cornelis Ploos van Amstel 1726-1798. Kunstverzamelaar en prentuitgever*, Assen 1980
- De Leeuw 1997.** R. de Leeuw, "De verbeelding van het landschap in de achttiende en negentiende eeuw", in: *Cat.tent. Amsterdam 1997*, pp.11-36
- Van Leeuwen 1996.** W. van Leeuwen, "Een huis voor Mammon. Amsterdamse bankgebouwen 1860-1890; een typologische verkenning", in: *De Sluisteen* 1996, pp.21-57
- Leiß 1961.** J. Leiß, *Bildtapeten aus alter und neuer Zeit*, Hamburg 1961
- Leiß 1970.** J. Leiß, "Wachstuch- und Pekingtapeten", in: Heinrich Olligs, *Tapeten. Ihre Geschichte bis zum Gegenwart*, Braunschweig 1970, dl I, pp.115-144

- Leiß 1974.** J. Leiß, "Bildtapeten" in: Heinrich Olligs, Tapeten, Ihre Geschichte bis zum Gegenwart, Braunschweig 1974, dl III, pp.187-205
- Van Lennep 1861.** J. van Lennep, Het leven van Mr. Cornelis van Lennep en David Jacob van Lennep, 4 dln, Amsterdam 1861-1862
- Van Lennep & Ter Gouw 1868.** J. van Lennep en J. ter Gouw, Uithangteekens, verband met geschiedenis en volksleven beschouwd, 2 dln, Amsterdam 1868
- Lesger 1997.** C. Lesger, "Migranten in Amsterdam in de achttiende eeuw. Residentiële spreiding en positie in de samenleving", in: Jaarboek Amstelodamum 89 (1997), pp.43-68
- Liedtke 1977.** W.A. Liedtke, "The Three 'Parables' by Barent Fabritius with a chronological list of his paintings dating from 1660 onward", in: The Burlington Magazine CXIX (1977), pp.316-327
- Liedtke 1991.** W.A. Liedtke, "De hofstijl: architectuurschilderkunst in 's-Gravenhage en Londen", in: cat.tent. Perspectiven: Saenredam en de architectuurschilders van de 17de eeuw, Rotterdam (Museum Boymans van Beuningen) 1991, pp.31-42
- Een liefhebber 1813.** [N.N.], "Beschouwing van de tentoonstelling der kunstwerken van nog in leven zijnde Hollandsche Meesters, in september en oktober 1813 te Amsterdam (Medegedeeld door een Liefhebber.)", in: Algemeene Vaderlandsche Letteroefening (of Tijdschrift van Kunsten en Wetenschappen van het departement der Zuiderzee) 1813, II, pp.674-684 en 726-738
- Te Lintum 1900.** C. te Lintum, "De textielindustrie in Oud-Rotterdam", in: Rotterdams Jaarboekje 7 (1900), pp.1-57
- Van Litsenburg 1998.** J.H. van Litsenburg, "De restauratie van een beschilderd plafond op Brussels stucwerk", in: Maandblad Amstelodamum 85 (1998), pp.41-46
- Van Loenen 1916.** J.B. van Loenen, Beschrijving en kleine Kroniek van de Gemeente Hillegom, Hillegom 1916
- Van Loon & Van Eeghen 1984.** M.N. van Loon en I.H. van Eeghen, Het Huis met de paarse ruiten en de Familie van Loon te Amsterdam, Alphen aan den Rijn 1984
- Loonstra 1985.** M. Loonstra, Het Koninklijk Paleis Huis ten Bosch historisch gezien/The Royal Palace Huis te Bosch in a historical view, Zutphen 1985
- Loo Van der Loos 1912.** J.C. van der Loos, "Uit de kerkgeschiedenis van Ouderkerk aan den Amstel 1818-1821", in: C.J. Gonnet e.a. (red.) Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem, dl.34, Leiden 1912, pp.209-230.
- Loos 1997.** W. Loos, "Binnen vier muren genieten van het buiten-zijn. Landschappelijke behangselfabrikeringen uit de achttiende eeuw", in: Cat.tent. Amsterdam 1997, pp.37-46
- De Loos-Haaxman 1961.** I. de Loos-Haaxman, "De Behangselfabriek der Vaderlandsche Maatschappij te Hoorn" in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 12 (1961), pp.149-192
- Loosjes 1925.** J. Loosjes, Naamlijst van predikanten, hoogleeraren en proponenten der Luthersche Kerk in Nederland, 's-Gravenhage 1925
- Lottman 1977.** E.B.M. Lottman, "De bijdrage van de Amsterdamse weeshuizen aan de bouwkundige opleiding in de achttiende eeuw", in: Jaarboek Amstelodamum 69 (1977), pp.140-155
- Lottman 1978.** E.B.M. Lottman, "Jan Smit; een grote 18de eeuwse Amsterdamse timmerbaas" in: Bulletin van de K.N.O.B. 77 (1978), pp.121-152
- Lottman 1984.** E.B.M. Lottman, Materiaal tot de geschiedenis van het ontstaan van tekenonderwijs en -scholen en hun aandeel in de bouwkundige vorming. In het bijzonder met betrekking tot de Nederlanden in de tweede helft van de achttiende en de eerste helft van de negentiende eeuw, Wassenaar/Zeist 1984-1985
- Lourens 1960.** H. Lourens, "Buitenplaats Rijgersdaal aan de Amstelveensche Weg", in: Maandblad Amstelodamum 47 (1960), pp.147-149
- Lugt 1938.** F. Lugt, Répertoire des catalogues de ventes publiques intéressant de l'art ou la curiosité [...], 1e période, 1600-1825, La Haye 1938
- Lugt 1953.** F. Lugt, Répertoire des catalogues de ventes publiques intéressant de l'art ou la curiosité [...], 2e période, 1826-1860, La Haye 1953
- Lunsingh Scheurleer 1953.** Th.H. Lunsingh Scheurleer, "Een Amsterdamse zaal met wandschilderingen van Juriaan Andriessen", in: Bulletin van het Rijksmuseum 2 (1953), pp.18-24
- Lunsingh Scheurleer 1954/1.** Th.H.Lunsingh Scheurleer, "Een deur van een kunstkast beschilderd door Jacob de Wit", in: Bulletin van het Rijksmuseum 3 (1954), pp.19-21
- Lunsingh Scheurleer 1954/2.** Th.H. Lunsingh Scheurleer, Th.H., "Juriaan Andriessen", in: Bulletin van het Rijksmuseum 3 (1954), p.47
- Lunsingh Scheurleer 1955.** Th. H. Lunsingh Scheurleer, "De inrichting van het Koninklijk Paleis te Amsterdam onder Lodewijk Napoleon, II", in: Publicaties van het genootschap Napoleontische Studiën 1955, pp.25-37
- Lunsingh Scheurleer 1961.** Th. H. Lunsingh Scheurleer, Van haardvuur tot beeldscherm. Vijf eeuwen interieur- en meubelkunst in Nederland, Leiden 1961

- Lunsingh Scheurleer 1967.** Th.H. Lunsingh Scheurleer, "Het Huis Herengracht 475 en zijn bewoners", in: Jaarboek Amstelodamum 59 (1967), pp.78-105
- Lunsingh Scheurleer 1967.** Th.H. Lunsingh Scheurleer, "Jacob de Wit beschildert kunstkasten", in: Liber Amicorum I.G. van Gelder, Den Haag 1973, pp.226-233
- Lunsingh Scheurleer 1979.** Th.H. Lunsingh Scheurleer, "The Mauritshuis as Domus Cosmographica I", in: E. van den Boogaart (red.), Johan van Maurits van Nassau-Siegen 1604-1679. A Humanist Prince in Europe and Brasil, Den Haag 1979, pp.142-189
- Lunsingh Scheurleer, Fock & Van Dissel 1986-1992.** Th.H. Lunsingh Scheurleer, C.W. Fock en A.J. van Dissel, Het Rapenburg, geschiedenis van een Leidse gracht, 6 dln, Leiden 1986-1992
- Van Luttermvelt 1947.** R. van Luttermvelt, "Een Geschilderd kamerbehangsel uit 1784 met historische achtergrond", in: Historia 12 (1947), pp.99-102
- Luykx 1965.** P.J.E. Luykx, "Het voormalige huis Herengracht 382 en zijn bouwmeester Jacob Otten Husly", in: Ons Amsterdam 17 (1965), pp.2-9
- Van Mander 1604.** K. van Mander, Het Schilder-Boeck, Haarlem 1604 (geraadpleegd: facsimile editie Utrecht 1969)
- Maris van Sandelingenambacht 1955.** J.C. Maris van Sandelingenambacht, "De ware Jacob in de familie van Braam", in: Maandblad Nederlandse Leeuw LXXII (1955), klm 146-152
- Marres-Schretlen 1995.** H. Marres-Schretlen, "Handschriften", in: Bewaard voor Nederland. De verzamelingen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in het Rijksmuseum (Leids Kunsthistorisch Jaarboek, 10) Baarn 1995, pp.153-162
- Mars 1985.** G. Mars, Het huis van Televizier. Keizersgracht 107 "waer de walvis in den gevel staat" 1630-1985, Amsterdam 1985
- Te Marvelde e.a. 1999.** M. te Marvelde, N. van der Woude en A. Smith, "Kamer met uitzicht. De restauratie van vijf behangsel-schilderijen van Pieter Barbiers (1749-1842)", in: Kijken. Kwartaalblad van het Frans Halsmuseum/De Hallen 85 (oktober-december 1999), pp.3-18
- Mees 1947.** M.C. Mees, "Brieven van een bezorgde moeder", in: Jaarboek Amstelodamum 41 (1947), pp. 110-121
- Mees 1976.** W.C. Mees, "Het Koopmanshuis Haringvliet 98", in: Het Haringvliet, Schiedam 1976 (overdruk uit het Rotterdams Jaarboek 1941), pp.19-54
- MeesPierson 1991.** De historische collectie van MeesPierson op de Herengracht te Amsterdam, Haarlem 1991
- Mehrtens 1987.** U. Mehtens, "Johan Frederik Willem baron van Spaen en de aanleg van Biljoen en Beekhuizen 'ET IN ARCADIA EGO' I", in: Nederlandse Tuinen in de achttiende eeuw (Bijzondere uitgave van het Documentatieblad Werkgroep achttiende eeuw), Amsterdam/Maarssen 1987, pp.55-76
- Meijer 1906.** D.C. Meijer Jr, "Het huis Marseille, Keizersgracht 401", in: Jaarboek Amstelodamum 4 (1906), pp. 210-212
- Meischke 1957.** R. Meischke, "De suikerbakkerij de 'Ladder Jacob's", in: Jaarboek Amstelodamum 49 (1957), pp.81-95
- Meischke 1980/1.** R. Meischke, "De grote trap van het huis Honselaarsdijk, 1633-1638", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 31 (1980), pp.86-103
- Meischke 1980/2.** R. Meischke, Amsterdam, het R.C. Maagdenhuis, het huizenbezit van deze instelling en het St. Elisabeth gesticht, 's-Gravenhage 1980
- Meischke 1982.** R. Meischke, "De modernisering van de twee grote zalen van het Huis Honselaarsdijk in 1637 door Jacob van Campen", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 33 (1982), pp.191-206
- Meischke e.a. 1993.** R. Meischke, H.J. Zantkuijl, W. Raue en P.T.E.E. Rosenberg, Huizen in Nederland. Friesland en Noord-Holland. Architectuurhistorische verkenningen aan de hand van het bezit van de Vereniging Hendrick de Keyser, Zwolle/Amsterdam 1993
- Meischke e.a. 1995.** R. Meischke, H.J. Zantkuijl, W. Raue en P.T.E.E. Rosenberg, Huizen in Nederland. Amsterdam. Architectuurhistorische verkenningen aan de hand van het bezit van de Vereniging Hendrick de Keyser, Zwolle/Amsterdam 1995
- Meischke e.a. 1997.** R. Meischke, H.J. Zantkuijl en P.T.E.E. Rosenberg, Huizen in Nederland. Zeeland en Zuid-Holland. Architectuurhistorische verkenningen aan de hand van het bezit van de Vereniging Hendrick de Keyser, Zwolle/Amsterdam 1997
- Mens 1984.** P. Mens, "Schilderkunst en toerisme. Genres en hun voorgeschiedenis", in: Cat.tent. 's-Hertogenbosch etc. 1984, pp.85-97
- Mertens 1994.** W. Mertens, 18de-eeuwse wandbekledingen in Westvlaamse collecties, goudleder en salonschilderijen, Leuven 1994 (ongepubliceerde licentiaatsscriptie)
- Meusel 1779.** J.G. Meusel, Miscellaneen artistischen Inhalts, 2. Heft, Erfurt 1779.
- De Meûter & Vanmelden 1999.** I. De Meûter & M. Vanmelden, Oudenaardse wandtapijten van 16de tot 18de eeuw, Tiel 1999

- De Meyere 1976.** J.A.L. de Meyere, "Nieuwe gegevens over Gerard van Honthorst's beschilderd plafond uit 1622", in: Jaarboek Oud-Utrecht 1976, pp.7-29
- Moes 1991.** D.H. Moes, Architectuur als sieraad van de natuur. De architectuurtekeningen uit het archief van I.D. Zoicher jr. (1791-1870) en L.P. Zoicher (1820-1915), s.l. 1991
- Montijn 1992.** I. Montijn, "Geschilderde kamerbehangsels uit Dordrecht, Abraham en Jacob van Strij", in: Kunstschrift 1992, nr 3, pp.50-51
- Van de Molen 1988.** S.J. van de Molen, De Stinsen van Franeker. Monument van de Maand, jrg 2, dl 1 (1988)
- Morpurgo 1970.** E. Morpurgo, Nederlandse klokken- en horlogemakers, vanaf 1300, Amsterdam 1970
- De Moulin e.a. 1981.** D. de Moulin, I.H. van Eeghen, R. Meischke, Vier eeuwen Amsterdams Binnengasthuis, drie bijdragen over de geschiedenis van een gasthuis, Wormer 1981
- Muller 1863-1882.** F. Muller, De Nederlandsche geschiedenis in platen; beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten, zinneprenten en historische kaarten, 4 dln, Amsterdam 1863-1882
- Munnig Schmidt & Lisman 1982.** E. Munnig Schmidt en A.J.A.M. Lisman, Plaatsen aan de Vecht en de Angstel, Alphen aan den Rijn 1982
- De Muralt 1881.** J.L.B. de Muralt, De nalatenschap van Johan van Halmael en de afstamming van zijne bloedverwanten, Utrecht 1881
- Murray 1824.** [Sir John Murray], Tours in Holland in the year MDCCCXIX, Londen [1824]
- NNBW Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek**, 10 dln, Leiden 1911-1937
- NP Nederlands Patriciaat**
- Nagtglas 1880.** F. Nagtglas, "Wat een Zeeuw anderhalve eeuw gelegen in Amsterdam zag", in: Navorscher 30 (1880), pp.433-439
- Nagtglas 1890-1893.** F. Nagtglas, Levensberichten van Zeeuwen, 2 dln, Middelburg 1890-1893
- Nederlands Adelsboek**
- Niemeijer 1958.** J.W. Niemeijer, "Twee beeltenissen van J. de Wit", in: Oud Holland 73 (1958), pp.247-248
- Niemeijer 1962.** J.W. Niemeijer, "Portretten van Ploos van Amstel", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 13 (1962), pp.181-215
- Niemeijer 1964.** J.W. Niemeijer, "Troost's pastelportret van een schildersgezin", in: Bulletin van het Rijksmuseum 12 (1964), pp.24-27
- Niemeijer 1969.** J.W. Niemeijer, "De ateliernalatenschap van het Rotterdamse schildersgeslacht Van Nijmegen", in: Bulletin van het Rijksmuseum 17 (1969), pp.56-110
- Niemeijer 1971.** J.W. Niemeijer, "Some Aspects of Dutch Eighteenth-Century Art", in: Cat.tent. Mineapolis etc. 1971-1972, pp.13-20
- Niemeijer 1972/1.** J.W. Niemeijer, "Dutch Painting in the Eighteenth Century", in: Apollo XCVI (1972), pp.386-395
- Niemeijer 1972/2.** J.W. Niemeijer, "A Dutch Organ Clock at Port Sunlight", in: Apollo XCVI (1972), pp.438-440
- Niemeijer 1973.** J.W. Niemeijer, Cornelis Troost 1696-1750, [diss. Groningen] Assen 1973
- Niemeijer 1974.** J.W. Niemeijer, "Academies and other figure studies from Jean Grandjean's Roman period", in: Master Drawings 12 (1974), pp.351-358
- Niemeijer 1981.** J.W. Niemeijer, "De kunstverzameling van John Hope", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 32 (1981), pp.127-232
- Niemeijer 1987.** J.W. Niemeijer, "Het voortleven der Zon-sireen", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek, 38 (1987), pp.256-264
- Niemeijer 1990.** J.W. Niemeijer, cat.tent. Hollandse aquarellen uit de 18de eeuw, Amsterdam/Zwolle 1990
- Niemeijer 1991.** J.W. Niemeijer, "Een Amsterdamse zaal van Jacques de Roore", in: Bulletin van het Rijksmuseum 39 (1991), pp.440-444
- Van Nierop 1925.** L. van Nierop, "De honderd hoogst aangeslagenen te Amsterdam 1813", in: Economisch-Historisch Jaarboek 11 (1925), pp.3-78
- Van Nierop 1931.** L. van Nierop, "Gegevens over de nijverheid van Amsterdam, bijeengelezen uit de advertenties in de Amsterdamsche Courant 1776-1794, II 1726-1794", in: Jaarboek Amstelodamum 28 (1931), pp.95-181
- Van Nierop 1933.** L. van Nierop "Gegevens over de nijverheid van Amsterdam, bijeengelezen uit de advertenties in de Amsterdamsche Courant 1795-1811, en in de advertentien, aankondigingen en verschillende berigten van Amsterdam 1812-1813", in: Jaarboek Amstelodamum 30 (1933), pp.251-310
- Van Nierop 1938.** L. van Nierop, "Het Dagboek van Bicker Raye 1732-1772", in: Jaarboek Amstelodamum 35 (1938), pp.131-180
- Nieuwenhuis 1995.** T. Nieuwenhuis, Vroedmeesters, vroedvrouwen en verloskunde in Amsterdam 1746-1805, Amsterdam 1995
- Nomsz 1796.** J. Nomsz, Vaderlandsche chocolaad, Amsterdam 1796
- Nouvel 1981.** O. Nouvel, Wall-papers of France 1800-1850, Londen 1981

- Obreen 1877-1900.** F.D.O. Obreen, Archief voor Nederlandsche Kunstgeschiedenis [...], 7 dln, Rotterdam 1877-1900
- Oerlemans 1995.** H. Oerlemans, Keizersgracht 584. Bewoner & Bouwgeschiedenis, Leiden 1995 (ongepubliceerde doctoraalscriptie)
- Offerhaus 1979.** J. Offerhaus, "Van Isaac en Apollo. De prijswinnende tekeningen van de Amsterdamse stadstekenacademie", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 10 (1979), pp.43-78
- Olde Meierink e.a. 1995.** B. Olde Meierink e.a. (red.) Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht, Utrecht 1995.
- Oldewelt 1942.** W.F.H. Oldewelt, Amsterdamsche Archiefvondsten, Amsterdam 1942
- Oldewelt 1945.** W.F.H. Oldewelt, Kohier van de personeele quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742, 2 dln, Amsterdam 1945
- Otten & Reitsma 1995.** J. Otten & H. Reitsma, "De omwenteling te Amsterdam en de leesgezelschappen 't schootsveld", in: Maandblad Amstelodamum 82 (1995), pp.10-20
- Otten Husly 1766.** [Jacob Otten Husly] Aanspraak aan de leden der Teken-Academie, by gelegenheid van de eerste uitdeeling der pryzen, aan de vernuftige en bekwame jongelingen, Amsterdam 1766
- Ottenheym e.a. 1988.** K. Ottenheym e.a. (red.) Daniël Marot. Vormgever van een deftig bestaan, Zutphen 1988.
- Ottenheym 1989.** K.A. Ottenheym, Philip Vingboons (1607-1678). Architect, Zutphen 1989
- Ottenheym 1990.** K.A. Ottenheym, Herengracht 386. The History of an Amsterdam Merchant's Mansion, Abcoude 1990
- Otter 1986.** J. Otter, "Dankzij restauratie Kasteel Groeneveld nu een aardig beeld van behangselkunst achttiende eeuw", in: Heemschut 1986, nr 3/4, pp.50-53
- Ozinga 1938.** M.D. Ozinga, Daniël Marot. De schepper van den Hollandschen Lodewijk XIV-stijl, Amsterdam 1938
- Ozinga 1942.** M.D. Ozinga, "De architecten van Lodewijk Napoleon als koning van Holland", in: Oudheidkundig jaarboek 4de serie, jrg 11 (1942), pp.63-87
- Ozinga 1968.** M.D. Ozinga, "Flandria Nutrix. Een Alkmaarse patricische woning gezien tegen de decoratieve aspecten van de Hollandse bouwkunst uit de eerste helft der achttiende eeuw", in: Miscellanea Jozef Duvenger, Gent 1968, dl II, pp.666-695
- Paget 1963.** H. Paget, "A House on the Keizersgracht", in: Apollo LXXVII (1963), pp.460-466
- Pauly 1972.** K. Ziegler & W. Sontheimer (red.), Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft [...], 4. Bnd, München 1972
- De Pauw-van Veen 1969.** L. de Pauw-van Veen, De begrippen 'schilder', 'schilderij' en 'schilderen' in de zeventiende eeuw, Brussel 1969
- Pelinck 1955.** E. Pelinck, "Een verdwenen gevel aan het Steenschuur. Het huis van Mr. Theodoor Snakenburg en zijn bouwmeester Jacob van Werven", in: Leids Jaarboekje 1955, pp.147-152
- Pepper 1984.** D.St. Pepper, Guido Reni. A complete catalogue of his works with an introductory text, Oxford 1984
- Philips 1765.** Caspar Philips Jacobsz., Uitvoerig onderwijs in de Perspectiva of Doorzichtkunde, Amsterdam 1765
- Philips 1788.** Caspar Philips Jacobsz., Handleiding om in de kunst-taferelen den afstand van het oog des Zienders tot dezelve, de perspectivische dieptens, der waterpas liggende en opstaande vlakten, de lengte derzelve sluytliniën horizontshoogte enz. in voorgestelde, of ook te zullen vervaardigt wordende werkstukken [...], Amsterdam 1788
- Pieske 1981.** C. Pieske, "Lübecker Tapetengemälde nach Zuccarelli", in: Nordelbingen 50 (1981), pp.107-120
- Pijzel-Dommisse 1987.** J. Pijzel-Dommisse, Het poppenhuis van Petronella de la Court, Utrecht 1987
- Pijzel-Dommisse 1988.** J. Pijzel-Dommisse, Het poppenhuis van het Haags Gemeentemuseum, Den Haag 1988
- Pijzel-Dommisse 1994.** J. Pijzel-Dommisse, De 17de-eeuwse poppenhuizen in het Rijksmuseum, Wormer 1994
- Pijzel-Dommisse 1997.** J. Pijzel-Dommisse, "Binnen buiten: beklede kamers in de 17de eeuw", in: Kunstschrift 1997, nr 6, pp.24-27
- Pijzel-Dommisse 2000.** J. Pijzel-Dommisse, Het Hollandse pronkpoppenhuis. Interieur en huishouden in de 17de en 18de eeuw, Amsterdam/Zwolle 2000
- De plafondschildering 1932.** "De plafondschildering van Jacob de Wit uit het huis 'Marseille', Keizersgracht 410", in: Maandblad Amstelodamum 19 (1932), pp.79-80
- Plantenga 1938.** J.H. Plantenga, De Academie van 's-Gravenhage en haar plaats in de kunst van ons land, Gedenkboek [...] 1682-1937, Den Haag 1938
- Van der Ploeg & Vermeeren 1997.** P. van der Ploeg en C. Vermeeren, "Uijt de penningen vande zeeprijsen. De stadhoudelijke schilderijen verzameling", in: Cat.tent. Vorstelijk Verzameld. De kunstcollectie van Frederik Hendrik en Amalia, Den Haag (Mauritshuis) 1997/1998, pp.34-60
- Plomp 1980.** N. Plomp, "De Amsterdamse familie Ebeling", in: Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie 34 (1980), pp.177-202

- Plomp & Ten Brink Goldsmith 1994.** M. Plomp en J. ten Brink Goldsmith, "Leonard Bramer the Painter", in: *Cat.tent. Delft 1994*, pp.47-72
- Ploos van Amstel 1980.** G. Ploos van Amstel, Portret van een koopman en uitvinder Cornelis Ploos van Amstel, Assen 1980
- Van der Pluym 1954.** W. van der Pluym, Vijf eeuwen binnenhuis en meubels in Nederland 1450-1950, Amsterdam 1954
- Polak & Peeters 1997.** J.J.H. Polak en J. Peeters, Is getekend, J. Goll van Franckenstein, tekeningen van een 18de-eeuwse heer, Velzen-Zuid (Museum Beeckestein) 1997
- Poot 1743-1750.** H.K. Poot, Het groot natuur- en zedekundig wereldtoneel of woorden van [...] zinnebeelden of beeldspraak, 3 dln, Delft 1743-1750
- Pougetoux 2003.** A. Pougetoux, La collections de peintures de l'Impératrice Joséphine, Parijs 2003
- Priem 1997.** R. Priem, "The 'most excellent collectie' of Lucretia Johanna van Winter: the years 1809-1822, with a catalogue of the works purchased", in: *Simiolus* 25 (1997), nr 2/3, pp.103-235
- Prins 2001.** Y. Prins, "Jan Buiteveld. Een onbekende schilder uit Sneek", in: *Kwartaalblad Genealogie* 7 (2001), pp.44-45
- Prins-Schimmel 1978.** M.A. Prins-Schimmel, "Het Slot Zeist", in: *De Woonstede* 40 (1978), pp. 50-73
- Quarles van Ufford 1972.** C.C.P. Quarles van Ufford, Catalogus van overwegend Amsterdamse architectuur- en decoratieontwerpen uit de achttiende eeuw, [diss.] Utrecht 1972
- Van der Ree-Scholten 1995.** G.F. van der Ree-Scholten (red.), Deugd boven geweld. Een geschiedenis van Haarlem, 1245-1995, Hilversum 1995
- Van Riemsdijk 1900.** B.W.F. van Riemsdijk, "De Collectie-Six", in: *Eigen Haard* 1900, pp.440-442.
- Te Rijdt 1989.** R.J.A. te Rijdt, "Figuurstudies door Hendrik Pothoven", in: *Leids Kunsthistorisch Jaarboek* 8 (1989), pp.345-367
- Te Rijdt 1994/1.** R.J.A. te Rijdt, "De collectie tekeningen van mr. Adolph Staring in het Prentenkabinet der Rijksuniversiteit te Leiden", in: Het Leidse Prentenkabinet. De geschiedenis van der verzamelingen (Leids Kunsthistorisch Jaarboek 9), Leiden 1994, pp.157-23
- Te Rijdt 1994/2.** R.J.A. te Rijdt, Nederlandse figuurstudies 1700-1850, Amsterdam (Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum) 1994 (vouwblad nr 25)
- Te Rijdt 1995.** R.J.A. te Rijdt, "Een ontwerp voor een zaalstuk door Jacob de Wit", in: Bewaard voor Nederland. De verzamelingen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in het Rijksmuseum (Leids Kunsthistorisch Jaarboek 10) Baarn 1995, pp.241-247
- Te Rijdt 1997.** R.J.A. te Rijdt, "Miscellanea 3, Jacob de Wit (1695-1754)", in: *Delineavit et Sculpsit* 17 (maart 1997), pp.60-62
- Van Rijn & Van Ommeren 1895-1933.** G. van Rijn en C. van Ommeren, Atlas van Stolk. Katalogus der Historie-, Spot- en Zinneprenten betreffende de geschiedenis van Nederland, 10 dln, Amsterdam 1895-1933
- Ringeling 1968.** J.H.A. Ringeling, "De bewogen geschiedenis van de familie Elix", in: *Jaarboek Amstelodamum* 60 (1968), pp.119-146
- Ripa 1664.** C. Ripa, Iconologia of uytbeeldingen des Verstands, Amsterdam 1644 (geraadpleegde editie: fotomechanische herdruk Soest 1976)
- Roethlisberger 1985.** M. Roethlisberger, "Räume mit durchgehenden Landschaftsdarstellungen", in: *Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte* 42 (1985), pp.243-250
- Roethlisberger & Bok 1993.** M. Roethlisberger en M.J. Bok, Abraham Bloemaert and his sons. Paintings and prints, 2 dln, Doornspijk 1993
- De Roever 1888.** N. de Roever, "Aert Schouman volgens zijne aanteeckenboekjes", in: *Oud Holland* 1888, pp.34-44
- De Roever 1890.** N. de Roever, Uit onze oude Amstelstad, Amsterdam 1890
- Roscam Abbing 1993.** M. Roscam Abbing, De schilder en schrijver Samuel van Hoogstraten 1627-1678. Eigentijdse bronnen & oeuvre van gesigeneerde schilderijen, Leiden 1993
- Rogge 1992.** C. Rogge, "De inwendige afwerking van Lagedijk 80", in: *Anno 1961. Zaans cultuur-historisch tijdschrift* 1992, nr 2, pp.23-33
- Rogge 1999.** C. Rogge, "Het huis te Nijenburg in Heiloo en de grisailles uit 1730 van Jan Hoogzaad", in: *Monumenten* 20 (1999), nr 3, pp.7-10
- Rosenberg 2004.** P.T.E.E. Rosenberg, "Nijenburg te Heiloo. De 18de-eeuwse bouwcampagnes van de familie Van Egmond van de Nijenburg", in: *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser* 2004, pp.41-57
- Roy 1992.** A. Roy, Gérard de Lairesse (1640-1711), Parijs 1992
- Royaards 1952.** C.W. Royaards, "Geschiedenis van het huis Heerengracht 476", in: *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser* 1952, pp.11-13

- Ruurs 1983.** R. Ruurs, "even if it is not architecture": perspective drawings by Simon de Vlieger and Willem van de Velde the Younger", in: *Simiolus* 13 (1983), nr 3/4, pp.189-200
- Saisselin 1963.** R.G. Saisselin, *Style, Truth and the Portrait*, cat.tent. Cleveland (The Cleveland Museum of Art) [1963]
- Saaltink 1983.** H.W. Saaltink, "Drie stukken geschilderd behang, ca. 1820", in: *Vereniging Rembrandt, Nationaal Fonds Kunstbehoud. Verslag over 1983*, pp.76-78
- Sander 1783.** H. Sander, *Beschreibung seiner Reisen durch Frankreich, die Niederlande, Holland, Deutschland und Italiën[...]*, Leipzig 1783.
- Saur 1992-.** *Saur Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, München/Leipzig 1992-, dl 1-
- Schaick 1956.** V.F.H.E. van Schaick, "De Russische-Griekse Kerk van de Heilige Catharina te Amsterdam ± 1763-1866)", in: *Jaarboek Amstelodamum* 48 (1956), pp.236-247
- Schapelhouman 1995.** M. Schapelhouman, "Nog even op bezoek bij Christiaan Andriessen", in: *Voor Nederland bewaard. De verzameling van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap* (Leids Kunsthistorisch Jaarboek 10), Baarn 1995, pp. 333-341
- Scheen 1946.** P.A. Scheen, *Honderd jaren Nederlandse schilder- en teekenkunst. De Romantiek met voor- en natijd (1750-1850)*, Den Haag 1946
- Scheen 1969-1970.** P.A. Scheen, *Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950*, 2 dln, 's-Gravenhage 1969-1970
- Scheen 1981.** P.A. Scheen, *Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1880*, 's-Gravenhage 1981 (herzien door P. Scheen)
- Scheffer 1877.** J.H. Scheffer, *Genealogie van het Geslacht van Barneveldt (Nederlands Familie-Archief)*, Rotterdam 1877
- Schellart & De Vries 1965.** A.I.J.M. Schellart en Th. de Vries, *Woonsteden der Oranjes*, Zaltbommel 1965
- Schenk & Spaan 1967.** M.G. Schenk en J.B.Th. Spaan, *Drakensteyn en zijn bewoners*, Baarn 1967
- Van Schilfgaarde 1921.** A.P. van Schilfgaarde, "Putman", in: *Maandblad Nederlandsche Leeuw* XXXIX (1921), klm 239-241
- Van Schilfgaarde 1922.** A.P. van Schilfgaarde, "Het Betuwsche geslacht Versteegh", in: *Maandblad Nederlandsche Leeuw* XL (1922), klm 223-230
- Schmidt 1813** Zie: Haarlem, Archief Teylers Stichting
- Schmidt 1999.** F.H. Schmidt, *Pieter de Swart. Architect van de achttiende eeuw* (Cultuurhistorische Studies), Zwolle/Zeist 1999
- Schmidt 2003.** F.H. Schmidt, "Armoede en verlichting. Het nieuwe werkhuis in Amsterdam en Abraham van der Hart", in: *De achttiende eeuw* 35 (2003), pp.89-122
- Scholten 1904.** H.J. Scholten, *Musée Teyler à Haarlem. Catalogue raisonné des dessins des écoles française et hollandaise*, Haarlem 1904
- Schoon 1990.** P. Schoon, "Een notitieboekje van Philip Tiedeman (1657-1705). Leven en werk van een 17de-eeuwse Amsterdamse kunstenaar", in: *Oud Holland* 104 (1990), pp.31-44
- Schoon 2005.** P. Schoon, "Een unieke aanwinst. Vijf behangsels van de gebroeders Van Strij", in: *Dordrechts Museum Bulletin* 30 (2005), nr 2, pp.3-5
- Schoonekamp 1995.** W. Schoonekamp, "De Stijlkamers van het Stedelijk Museum", in: *Binnenstad* 29 (1995), nr 155, p.94
- Schoots-Timmerman & Zenhorst 1996.** A.H.M. Schoots-Timmerman en L. Zenhorst, "Een teken aan de wand. Schouwen en behangsels in Haarlemse regentenkamers 1648-1795", in: *Jaarboek Haarlem* 1996, pp.9-30.
- Schüttenhelm-Okma 1998.** A.M. Schüttenhelm-Okma, "Zoo vaardig mogelijk", in: G. Hartendorf e.a. *Duin en Kruidberg. Honderd jaar buitenplaats en Het duingebied van de familie Cremer*, Haarlem 1998, pp.79-94
- Schulte 1994.** A.G. Schulte, "De kamerhangsels met de geschiedenis van Alexander de Grote in het voormalig Burgerweeshuis te Arnhem", in: *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser* 1994, pp.43-59
- Schutte 1976.** O. Schutte, *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers, residerende in het buitenland 1584-1810*, 's-Gravenhage 1976
- Schutte 1983.** O. Schutte, *Repertorium der Buitenlandse vertegenwoordigers residerende in Nederland*, 's-Gravenhage 1983
- Schutte 1985.** O. Schutte, "Het Doopsgezinde geslacht Oosterbaan uit Harlingen en zijn nakomelingen", in: *Maandblad Nederlandsche Leeuw* CII (1985), klm 215-366
- Schweizerisches Geschlechterbuch 1936.** *Schweizerisches Geschlechterbuch / Almanac Généalogique Suisse*, dl VI, Basel 1936
- Von Sierstorpf 1804.** C.H. von Sierstorpf, *Bermerkungen auf einer Reise durch die Niederlande nach Paris im ersten Jahre der grossen Republik*, 2 Thle, Hamburg 1804

- Simis 1829-1835.** Lambertus Simis, Grondig Onderwijs in de schilder en verwkunst, dl I, Amsterdam 1829 (1801¹) en dl II, Amsterdam 1835 (1807¹)
- Sips 1956.** [A.J.D. Sips], Ons huis in de residentie. Een beschouwing bij het in gebruik nemen van de geheel gerestaureerde en in oorspronkelijke stijl gebrachte behuizing voor ons bijkantoor voor 's-Gravenhage en omstreken aan de Lange Vijverberg 12 te 's-Gravenhage, Rotterdam [1956]
- Sliggers 1984.** B.C. Sliggers, "Opex Fluxae Ars Perpetua. De familie Elout en het geschilderd behang van Oude Groenmarkt 2 te Haarlem", in: Jaarboek Haarlem 1984, pp.97-124
- Sliggers 1985.** B.C. Sliggers, "Een inventarisatie van geschilderd behang te Haarlem; in het bijzonder dat van Jan Augustini (1729-1773)" in: Liber amicorum Jhr. Mr. C.C. van Valkenburg, 's-Gravenhage 1985, pp.323-341
- Sliggers 1995.** B.C. Sliggers (red.) De verborgen wereld van Democriet. Een kolderiek en dichtlievend genootschap te Haarlem 1789-1869, Haarlem 1995
- Slothouwer 1945.** D.F. Slothouwer, De paleizen van Frederik Hendrik, Leiden [1945]
- Sluijter 1975.** E.J. Sluijter, "Hendrik Willem Schweickhardt (1746-1797); een Haagse schilder in de tweede helft van de achttiende eeuw", in: Oud Holland 89 (1975), pp.142-208
- Sluijter 1980.** E.J. Sluijter, "Een zaalbeschildering van Gerard Hoet in 'De Slangenbrug': de liefdesgeschiedenis van Aeneas en Dido", in: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 31 (1980), pp. 299-315
- Sluijter-Seijffert 1976.** N. Sluijter-Seijffert, "De Amsterdamse Schouwburg van 1774", in: Oud Holland 90 (1976), pp.21-60
- Sluyterman 1918.** K. Sluyterman, Huisraad en binnenhuis in Nederland in vroegere eeuwen, Amsterdam 1918¹ (en 1947)
- Smit 2005.** H. Smit, "Zeventiende-eeuwse wandtapijten uit een schildersatelier rond 1900", in: Kunstlicht 26 (2005), nr 3/4, p.22-27
- Snelders 1983.** H.A.M. Snelders, "De beginjaren van Felix Meritis, 1777-1795", in: De achttiende eeuw 59-60 (1983), pp.101-139
- Snoep 1969.** D.P. Snoep, "Honselaersdijk, restauraties op papier", in: Oud Holland 84 (1969), pp.270-294
- Snoep 1970.** D.P. Snoep, "Gerard de Lairesse als plafond- en kamerschilder", in: Bulletin van het Rijksmuseum 1970, pp.157-218
- Snoep 1983.** D.P. Snoep, "het Trippenhuys, zijn decoraties en inrichting", in: R. Meischke en H.E. Reeser (red.), Het Trippenhuys te Amsterdam, Amsterdam/Oxford/New York 1983, pp.187-211
- Soechting 1985.** W. Soechting, "De wandschilderingen Dirk Dalens III in Leiden", in: Holland 17 (1985), pp.258-268
- Van Someren Brand 1901.** J.E. van Someren Brand, "De Sophia-Augusta Stichting in het Stadsmuseum van Amsterdam", in: Elseviers geïllustreerd maandschrift XXI (1901), pp.184-190, 251-262, 308-318
- Van Son 1953-1955.** H.J.A. van Son, Geschiedenis en Genealogie van het geslacht van Son, eertijds geheten van Boecheven, dln VIII-X, Dordrecht 1953-1955
- Spanninga 1987.** H. Spanninga, "Beginsel en belang bij C.L. van Beyma", in: Bergsma e.a. 1987, pp.17-42
- Spear 1982.** R.E. Spear, Domenichino, 2 dln, New Haven/Londen 1982
- Spies e.a. 1991-1992.** P. Spies, K. Kleijn, J. Smit en E. Kurpershoek, Het Grachtenboek, 2 dln, Den Haag/Amsterdam 1991-1992
- Stapper 1988.** C.J. Stapper, Jurriaan Andriessen (1742-Amsterdam-1819). De geschilderde behangsels voor de familie van Ghesel Amsterdam 1988 (ongepubliceerde doctoraalscriptie VUA)
- Staring 1948.** A. Staring, "Een Schots verzamelaar en de Nederlandse kunst", in: Kunsthistorische Verkenningen, Den Haag 1948, pp.164-178 (eerder verschenen in Oud Holland 42 (1925), pp.97-108)
- Staring 1950.** A. Staring, "Isaac de Moucheron als ontwerper van Gevels en Tuinen", in: Oud Holland 65 (1950), pp.85-104
- Staring 1956.** A. Staring, De Hollanders thuis. Gezelschapstukken uit drie eeuwen, Den Haag 1956
- Staring 1958.** A. Staring, Jacob de Wit 1695-1754, Amsterdam 1958
- Staring 1959.** A. Staring, "Een vergissing van Jacob de Wit", in: Oud Holland 74 (1959), pp.56-58
- Staring 1964.** A. Staring, "De beeldende kunsten der Republiek in de achttiende eeuw", in: J. Duverger e.a. (red.), Kunstgeschiedenis der Nederlanden, Zeist/Antwerpen 1964⁴, dl VIII, pp.1491-1546
- Staring 1965.** A. Staring, "Een raadselachtige Kamerbeschildering", in: Bulletin van het Rijksmuseum 1965, pp.3-13
- Staring & Van Gelder 1933.** A. Staring en H.E. van Gelder, "Een geschilderd kamerbehangsel van A. van Strij", in: Mededeelingen van de Dienst voor Kunsten en Wetenschappen der Gemeente 's-Gravenhage, dl III, afl.VI (november 1933), pp.79-86
- Stechow 1968.** W. Stechow, Dutch landscape painting of the seventeenth century, London 1968
- Stengel 1958.** W. Stengel, Alte Wohnkultur in Berlin und der Mark. Spiegel der Quellen des 16.-19. Jahrhunderts, Berlin 1958

- Stenvert e.a. 2000.** R. Stenvert, Chr. Kolman, S. Broekhoven en S. van Ginkel, Monumenten in Nederland, Friesland, Zeist/Zwolle 2000
- Stenvert e.a. 2003.** R. Stenvert, S. van Ginkel-Meester, E. Stades-Vischer en Chr. Kolman, Monumenten in Nederland, Zeeland, Zeist/Zwolle 2003
- Stevens 1982.** H. Stevens, De Lage Vuursche, Baarn 1982
- Stokroos 1991.** M. Stokroos (red.), De vierde uitleg. Oude en jonge architectuur ten oosten van de Amstel, Amsterdam 1991 (uitgave ter gelegenheid van Open Monumentendag)
- De Stoop 1986.** A. de Stoop, Demeures Portugaises, Histoire et décor, Porto 1986
- Stuart 1809.** M. Stuart, Lofrede, uitgesproken 4-11-1808 voor leden van de Maatschappij Felix Meritis (tezamen gepubliceerd met andere lijkzangen en redevoeringen), Amsterdam [1809], pp.5-36
- Stumpel 1997.** J. Stumpel, "Geestig Bladerwerk", in: Kunstschrift 1997, nr.6, pp.10-19
- Sumowski 1983-1994.** W. Sumowski, Gemälde der Rembrandt-Schüler, 6 dln, Landau 1983-1994
- Sutton 1980.** P.C. Sutton, Pieter de Hoogh. Complete Edition, Oxford 1980
- Swart 1822.** N. Swart, "Redevoering, over het schoone als den band en overgang tusschen het zinnelyke en zedelyke: uitgesproken ter gelegenheid van de plegtige prijsuitdeeling der maatschappij der teekenkunde: 'Kunst Zij Ons Doel'", in: Magazijn voor wetenschappen en kunsten en letteren I (1822), pp.289-312
- Van Swigchem 1962.** C.A. van Swigchem, "Nederlandse bouwmeesters uit vroeger eeuwen. B.W.H. Ziezenis, Architect 1762-1820", in: Bouw 17 (1962), pp.866-871
- Van Swigchem 1963.** C.A. van Swigchem, "Verlichte schilderstukken", in: Neerlands Volksleven 13 (1963), pp.300-305
- Van Swigchem 1963/1.** C.A. van Swigchem, "Mogelijkheden tot vorming voor de classicistisch georiënteerde bouwkunstenaar te Amsterdam in de tweede helft van de 18de eeuw", in: Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, 6de serie, jrg 16 (1963), pp.59-70
- Van Swigchem 1963/2.** C.A. van Swigchem, "Het eerste nationale gedenkteken uit de geschiedenis van de het Koninkrijk", in: Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, 6de serie, jrg 16 (1963), pp.233-354
- Van Swigchem 1965.** C.A. van Swigchem, Abraham van der Hart (1747-1820). Architect/stadsbouwmeester van Amsterdam, Amsterdam 1965
- Van Swigchem 2002.** C.A. van Swigchem, "Kennismaking met het Barnaart huis te Haarlem", in: Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser 2002, pp.38-71
- Van Tatenhove 1989/1.** J. van Tatenhove, "Miscellanea 3. Antonie Elliger 1701-1783", in: Delineavit & Sculptis, nr 1 (1989), pp.28-29
- Van Tatenhove 1989/2.** J. van Tatenhove, "Notities over tekeningen van Philip Tideman (2)", in: Delineavit & Sculptis, nr 2 (1989), pp. 27-31
- Van Tatenhove 1991.** J. van Tatenhove, "Miscellanea 2. Marten Joseph Geeraerts (1707-1791)", in: Delineavit & Sculptis, nr 6 (1991), pp.32-33
- Van Tatenhove 1993.** J. van Tatenhove, "Niet Theodoor van Thulden maar Rienk Keyert", in: Delineavit et Sculptis, nr 9 (1993), pp.17-21
- Tenniswood 1992.** A. Tenniswood, Belton House, Lincolnshire, Londen (National Trust) 1992
- Thieme/Becker 1907-1950.** U.Thieme en F.Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, 27 dln, Leipzig 1907-1950
- Van Thiel 1995.** P.J.J. van Thiel, "De schilderijen van het KOG", in: Voor Nederland bewaard. De verzamelingen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in het Rijksmuseum (Leids Kunsthistorisch Jaarboek 10) 1995, pp.33-64
- Van Thienen 1969.** Fr.W.S. van Thienen, "De drie schikgodinnen. Jacob de Wit (1696-1754) en Izaak de Moucheron (1667-1744)", in: Openbaar Kunstbezit 13 (1979), nr 4, pp.9-9b
- Thornton 1985.** P. Thornton, Authentic Decor. The domestic interior 1620-1920, London 1985
- Timmers 1942.** J.J.M. Timmers, Gerard de Laïresse, Amsterdam 1942
- Tromp 1987.** H.M.J. Tromp, 'Het hujs te Soestdijck'. Het Koninklijk Paleis historisch gezien, Zutphen 1987
- Tulleners 1982.** H. Tulleners, "Rustig wonen in een tuinhuis in een oase van groen. Keizersgracht 160", in: Ons Amsterdam 34 (1982), pp.27-28
- Tulleners 1988.** H. Tulleners, Een pracht van een gracht. 23 monumenten aan de Amsterdamse Keizersgracht, Amsterdam 1988 (uitgave ter gelegenheid van Open Monumentendag)
- Tulleners 1989.** H. Tulleners, De Gouden Bocht. 21 monumenten aan de Amsterdamse Herengracht, Amsterdam 1989 (uitgave ter gelegenheid van Open Monumentendag)
- Tulleners 1990/1.** H. Tulleners, Het Singel in Amsterdam. 23 monumenten aan een voormalige verdedigingsgracht, Amsterdam 1990 (uitgave ter gelegenheid van Open Monumentendag)

- Tulleners 1990/2.** H. Tulleners, "Beschilderde behangsels in Singel 116", in: Ons Amsterdam 42 (1990), pp.250-251
- Tulleners 1999.** H. Tulleners, "Ontdekking aan Amstel", in: Heemschut juni 1999, p.30
- Uitenhage de Mist-Verspyck 1964.** I.A. Uitenhage de Mist-Verspyck, "'Gezicht in Brazilië' door Frans Post. Een onderzoek naar de oorspronkelijke bestemming van het schilderij", in: Bulletin van het Rijksmuseum 12 (1964), pp.51-56
- Unger 1932.** W.S. Unger, "De Bouwgeschiedenis van het Stadhuis te Middelburg", in: Oudheidkundig Jaarboek, 4de serie, nr 1 (1932), pp.1-40
- Unger 1941.** W.S. Unger, De monumenten van Middelburg, Maastricht 1941
- Upmark 1900.** G. Upmark, "Ein Besuch in Holland 1687 aus den Reiseschilderungen des schwedischen Architekten Nicodemes Tessin d.J.", in: Oud Holland 18 (1900), pp.117-128, 144-152 en 199-210
- Van der Valk Bouman 1985.** L.M. van der Valk Bouman, ‘t Konings Loo, Van Prinselijk Ontwerp tot Koninklijk Paleis, 's-Gravenhage 1985
- Veder 1906.** W.R. Veder, "Register van namen van kerkmeesters der gereformeerde nederduitsche, engelse en Walen kerken, benevens die van de regenten en regentessen der godshuizen en stedelijke gestichten, met de jaren hunner ambtsvervulling sedert 1682", in: Jaarboek Amstelodamum 4 (1906), pp.79-134
- Veiling Amsterdam 1847/1.** Veiling A.B. Roothaan, B. de Harde Swart, A.G. Calmer e.a., Amsterdam (Jmo. de Vries, Brondgeest en C.F. Roos) 16-18 november 1847 (Geraadpleegd exemplaar; RKD)
- Veiling Amsterdam 1847/2.** Veiling A.B. Roothaan, B. de Harde Swart, A.G. Calmer e.a., Amsterdam (Jmo. de Vries, Brondgeest en C.F. Roos) 19 november 1847 (Geraadpleegd exemplaar; RKD)
- Veiling Amsterdam 1903.** Amsterdam in het begin der 19de eeuw in ruim 700 teekeningen door de schildersfamilie Andriessen [...], Amsterdam (R.W.P. de Vries), 16/17 februari 1903
- Veiling Amsterdam 1992.** The Hans van Leeuwen Collection, Amsterdam (Christie's) 24 november 1992, dl II
- Verbeek 2000.** H. Verbeek, Travels through Town and Country. Dutch and Flemish Landscape Drawings 1550-1830, Haarlem/Curaçao 2000
- Verhoofstad 1963.** P.M. Verhoofstad, De residenties van de bisschoppen van Haarlem in de loop der tijden, Hilversum 1963
- Verslag 1897.** Verslag Museum van Oudheden te Groningen [Groningen 1897]
- Verzameling Dreesmann 1949.** Verzameling W.J.R. Dreesmann, dl II, Amsterdam 1949
- Veth 1934.** C. Veth, "Een geschilderd kamerbehangsel", in: Maandblad voor Beeldende Kunsten 11 (1934), pp.81-88
- Veth 1949.** C. Veth, "Jurriaan Andriessen en zijn dagboek", in: Maandblad voor Beeldende Kunsten 25 (1949), pp.206-208
- Vier Eeuwen Herengracht 1976.** I.H. van Eeghen, G. Roosegaarde Bisschop en H.F. Wijnman, Vier eeuwen Herengracht, geveltekeningen van alle huizen aan de gracht, twee historische overzichten en de beschrijving van elk pand met zijn eigenaars en bewoners, Amsterdam 1976
- Van der Vijver 1844.** C. van der Vijver, Geschiedkundige Beschrijving van Amsterdam, dl I, Amsterdam 1844
- Visser 1986.** I. Visser, Het Slot te Zeist, Amsterdam/Dieren 1986
- Vlaardingerbroek 1998.** H. Vlaardingerbroek, "De restauratie van de Gobelinzaal in de Ridderhofstad Gunterstein te Breukelen", in: Bulletin van de KNOB 1998, nr 6, pp.240-244
- Vlaming 1730.** P. Vlaming, Arcadia van Sannazarius: benevens eene korte geschiedenis van den huize van Arragon, en het leven des dichters, Amsterdam 1730
- Vliedhart 1999.** A.W. Vliedhart, Het Loo, een paleis als Museum. Journaal van een restauratie, [Apeldoorn] 1999
- Vlioger 1995.** E. Vlioger, "Melchior d'Hondecoeter (1636-1695) 'der beste mahler umb vögeln zu mahlen'", in: Kunstschrift 1995, nr 4, pp.16-23
- Voorloopige Lijst 1908.** Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, dl I, (De provincie Utrecht), Utrecht 1908
- Voorloopige Lijst 1915.** Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, dl III (De provincie Zuid-Holland), Utrecht 1915
- Voorloopige Lijst 1921.** Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, dl V¹ (De provincie Noord-Holland, uitgezonderd Amsterdam), Utrecht 1921
- Voorloopige Lijst 1922.** Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, dl VI (De provincie Zeeland), Utrecht 1922
- Voorloopige Lijst 1928.** Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, dl V² (De Gemeente Amsterdam), 's-Gravenhage 1928
- Voorloopige Lijst 1930.** Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, dl IX (De provincie Friesland), 's-Gravenhage 1930

- Van de Voort 1982.** J. van de Voort, Leengoed en Kasteel "de Strijdhoeft" te Udenhout 1380-1982, Udenhout 1982
- De Vos 1796.** W. de Vos, Leven en Character van Allard Hulshoff, Amsterdam 1796
- De Vriend 1950.** J.J. de Vriend, De Bouwkunst van Ons Land, dl III (Het Interieur), Amsterdam 1950
- De Vries 1998.** L. de Vries, Gerard de Lairese. An Artist between Stage and Studio, Amsterdam 1998
- Van Vrijberge de Coningh 1977.** E. van Vrijberge de Coningh, Vijf Lutherse Huizen en hun bouwkundige aspecten, [Amsterdam] 1977
- Vuilleumier 1985.** R. Vuilleumier, "Zur Technologie gemalter Leinwandbespannungen des 18. Jahrhunderts", in: Maltechnik-Restaur 91 (1985), nr 1, pp.35-45
- Vuilleumier-Kirschbaum 1987.** R. Vuilleumier-Kirschbaum, Zürcher Festräume des Rokoko. Gemalte Leinwandbespannungen in Landschaftszimmern, Zürich 1987
- Vuilleumier-Kirschbaum 1990.** R. Vuilleumier-Kirschbaum, "Zur Rezeption der niederländischen Landschaftsmalerei in Zürich von Felix Meyer bis Caspar Huber", in: Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte 47 (1990), Heft 2, pp.135-141
- In de Vuursche 1981.** "In de Vuursche stond de tijd bijna stil", in: Baerne 1981, nr 2, pp. 15-17
- Van der Waals 1988.** J. van der Waals, De prentschat van Michiel van Hinloopen. Een reconstructie van de eerste openbare papierkunstverzameling in Nederland, 's-Gravenhage/Amsterdam 1988
- Van der Waals 1997.** J. van der Waals, Prenten in de Gouden Eeuw, van kunst tot kastpapier, ca.tent. Rotterdam (Museum Boijmans van Beuningen) 2006
- Wagenaar 1760-1802.** J. Wagenaar, Amsterdam in zyne opkomst, aanwas, geschiedenissen, voorregten, koophandel, gebouwen, kerkenstaat, schoulen, schutterye, gilden en regeeringe, 4 dln, Amsterdam/Harlingen 1765-1802
- Wagenaar 1791.** J. Wagenaar, Vaderlandsche Historie..., dl XX, Amsterdam 1791
- Wagenaar Hummelinck 1996.** M.G. Wagenaar Hummelinck, "De raadsels van Groeneveld", in: Heemschut 73 (1996), nr 1, pp.26-30
- Walraven-Schipper 1996.** M. Walraven-Schipper, De landschappen van Dirk Dalens III (1688-1753) in de achttiende-eeuwse decoratieve schilderkunst, Leiden 1996 (ongepubliceerde doctoraalscriptie)
- Wansink 1990.** C.J.A. Wansink, "De decoratieve schilderkunst van Mattheus Terwesten, een Haagse meester uit de achttiende eeuw", in: Oud Holland 104 (1990), pp.270-291
- Wansink 1995.** C.J.A. Wansink, "Augustin und Matthäus Terwesten -ein Kapitel aus des Geschichte der Beziehungen zwischen Brandenburg-Preußen und den Niederlanden", in: Cat.tent. Götter und Helden für Berlin. Gemälde und Zeichnungen von Augustin und Matthäus Terwesten (1649-1711) - (1670-1757). Zwei niederländische Künstler am Hofe Friedrichs I. und Sophie Charlottes, Berlin (Schloß Charlottenburg) 1995, pp.35-61
- Wansink 1996.** C.J.A. Wansink, "Een 'kamer in het rond' van Jacques de Roore (1686-1747)", in: Oud Holland 110 (1996), pp.85-93
- Wassenbergh 1935.** A. Wassenbergh, "De decoratieschilders der achttiende eeuw en het stadhuis te Leeuwarden", in: Gedenkboek Leeuwarden 1435-1935, Leeuwarden 1935, pp.139-178
- Wedde 1996.** N. Wedde, Isaac de Moucheron (1667-1744), [diss. Genève] Frankfurt a. M. 1996
- Werkgroep Van Tatenhove 1997.** Werkgroep J. van Tatenhove, "Lairaessiana (II)", in: Delineavit et Sculpsit 17 (1997), pp.28-47
- West-Braams 1980.** A. West-Braams, Een schilderij centraal. Gezicht op de Gaardburg van P.J. van Liender, [Utrecht] 1980
- Van der Wijck 1982.** H.W.M. van der Wijck, De Nederlandse Buitenplaats, Alphen aan den Rijn 1982
- Van den Wijngaart 1994.** M. van den Wijngaart, "Melchior d'Hondecoeter (1636?-1695) I", in: Antiek 28 (1994), nr 4, pp. 4-11
- Wijnman 1940.** H.F. Wijnman, "Het geslacht Voltelen", in: Maandblad Nederlandsche Leeuw LXIII (1940), klm 79-119, 159-176, 214-227, 296-307, 379-392 en 421-428
- Wijnman 1971.** H.F. Wijnman, Historische Gids van Amsterdam, Amsterdam 1971
- Wijsenbeek-Olthuis 1998.** Th. Wijsenbeek-Olthuis (red.), Het Lange Voorhout. Monumenten, Mensen en Macht, Zwolle/Den Haag 1998
- Wolfthal 1989.** D. Wolfthal, The beginnings of Netherlandish canvas painting: 1400-1530, Cambridge 1989
- Wurzbach 1906-1911.** A. von Wurzbach, Niederländisches Künstlerlexikon auf Grund Archivalischer Forschungen bearbeitet, 3 dln, Wenen/Leipzig 1906-1911
- Van Ysselsteyn 1936.** G.T. van Ysselsteyn, Geschiedenis der Tapijtweverijen in de Noordelijke Nederlanden, 2 dln, Leiden 1936
- Zantkuijl 1993.** H.J. Zantkuijl, Bouwen in Amsterdam, Amsterdam 1993² (1973-1992 uitgegeven in zestig losse afleveringen)

- Zaal 2001.** W. Zaal, Het huis aan de Bocht. Herengracht 476, [Amsterdam] 2001
- Zappey 1983.** W.M. Zappey, "Jurriaan Andriessen wacht op antwoord", in: Jaarboek Amstelodamum 75 (1983), pp.139-149
- Zijlstra 1989.** B. Zijlstra, "Schatzenburg te Dronrijp", in: De Woonstede 81 (1989), pp.39-48
- Van Zoest & Van Eck 1988.** R. van Zoest en X. van Eck, Huis Schuylenburch, 's-Gravenhage 1988
- Zoetmulder 1989.** M.N.E. Zoetmulder, "Het Paviljoen Welgelegen als woonhuis; het interieur in de periode 1789-1820", in: Beelaerts van Blokland e.a., Paviljoen Welgelegen 1789-1989. Van buitenplaats van de bankier Hope tot zetel van de provincie Noord-Holland, Haarlem 1989, pp.65-86
- Van Zuiden 1916.** D.S. van Zuiden, "P.C. la Fargue en Gerard Hoet", in: Oud Holland 34 (1916), pp.114-126
- Van Zuiden 1928.** D.S. van Zuiden, "Bernardus van Weemen, Fabrikant van geschilderde kamerbehangsels", in: Oud Holland 45 (1928), p.282
- Van Zuiden 1941.** D.S. van Zuiden, "Advertentie-sprokkelingen", in: Oud Holland 58 (1941), p.94
- Zwollo 1973.** A. Zwollo, Hollandse en Vlaamse veduteschilders te Rome (1675-1725), Assen 1973

Summary

Jurriaan Andriessen (1742-1819), painter of mural canvases

From the reconstructed oeuvre of Jurriaan Andriessen it became evident that mural canvases with mainly landscapes and smaller decorative paintings form the major part of his work. The quantity of his easel pictures is insignificant. This is the reason that Andriessen is hardly known by the general public. One does not meet his paintings in permanent exhibitions of museums: the small number of his decorative paintings which have been preserved *in situ* are kept behind the closed doors of private houses. One could say that Andriessen's actual oeuvre consists for the major part of drawings. Of the nearly five hundred sheets (for the larger part in their entirety kept in the Municipal Archives of Amsterdam and in the print room of the Rijksmuseum) two thirds concern designs. The other drawings consist for the major part of topographical views and sketches after artworks by other artists, mainly old masters. Since these drawings and sketches have been regularly used as models and inspiration for his decorative paintings, one can say that Andriessen's oeuvre of drawings was directly as well as indirectly at the service of his main work: decorative painting.

Andriessen started his education at the age of twelve in the studio of the history and decorative painter Antoni Elliger (1701-1781) and later for a year with the portraitist Jan Maurits Quinkhard (1668-1772). Since both of his teachers did not prove to be practitioners of landscape painting Andriessen must have learned this genre in one of the workshops where he was active afterwards until 1767 when he became a registered master in the St. Luke's Guild of Amsterdam. The first prize awarded by the Amsterdam Drawing Academy the year before, helped establish his reputation.

From the great number of auction catalogues annotated by himself one can conclude that his role in the art market was far more significant than has been supposed until now. Only a few of the drawings, prints, books and paintings he bought, could be found in his estate which was auctioned in 1847 after the death of his son Christiaan Andriessen. His considerable library and the books that according to his acquisitions must have gone through his hands, testify an interest in art theory, architecture, perspective, anatomy and classical antiquity. This confirms his great theoretical knowledge in which he had quite a reputation at the time.

From different sources 66 of his pupils are now known by name, of which 27 were active as professionals. Considering their ages, twenty of them could have been trained and active in Andriessen's studio. But he only paid the St. Luke's Guild to employ two apprentices. The pupils must have stayed at least three years in his workshop. Besides them, Andriessen got help from his younger brother Anthony and later his son Christiaan. Dilettantes took instruction for the most part after 1800, when the production of mural canvases declined considerably due to the changing taste and the consequences of a stroke which Andriessen suffered in 1799. During the reign of King Louis Napoleon (1806-1810) he could support himself by painting festive decorations, besides giving lessons in drawing and painting. But later, due to his bad health, his diverse activities brought little relief.

As well as in size as in process the studio of Andriessen cannot be compared with the so called factories for wall coverings, where besides mural canvases – painted after designs or models from other artists – often all sorts of stencilled or printed products were manufactured, nor with the workshops of decorators which could also deliver mural canvases. Among his artistic equivalents in his own time Andriessen was almost the only one who was specialised in decorative paintings of high quality.

When Andriessen started his career, in the Republic there had been - in the art of mural canvases - a long tradition of depicting the Italianate landscape, which had its origins in the late 1660's. By the 1760's there was an expanding production of mural canvases which resulted in a larger variety of types of landscape. The Italianizing landscape which had degenerated towards the middle of the eighteenth century underwent a revival around 1770, due to a renewed interest in antiquity. But the classical arcadian landscape which developed as a consequence was only depicted by a small group of artists and was only practised by Andriessen at the end of the eighteenth century. Although he was a specialist in this genre, his landscapes with figures in "modern" costume are in the majority in his oeuvre.

The growing interest in nature and a re-evaluation of seventeenth century landscape painting by the 1760's resulted also in views inspired by the Dutch landscape. This was a completely new genre in the art of mural canvases. One started to observe the real landscape, which resulted by the 1780's in views inspired by the Dutch dunes and by the hilly countryside of Gelderland and also the flat polder landscape. The development in Andriessen's wall decorations with native landscapes is in line with the general trend. One sees in his landscapes also a slight tendency to depict in one ensemble the local countryside in combination with an idealised Italianate landscape. But he was not as extreme as some of his contemporaries who were not afraid to combine marines with views of woodlands, or landscapes with the four seasons or the times of the day. The prescribed rules of Lairesse, of unity in action, time and location, which had been abandoned increasingly by the 1770's, were adhered to by Andriessen.

Around 1780 Andriessen seems to be the first together with Joannes van Drecht to introduce in Holland imitations of cameos as an alternative for the grisaille. Traditional allegories such as the four seasons, elements or continents, Andriessen seems to have abandoned for mantelpieces and overdoors. He opted for subjects which referred in general to the occupation of the commissioner, such as trade or seafaring, or to their interest in politics. References to the commissioner are never found in the landscapes Andriessen painted on mural canvases. A preference for an Arcadian landscape with figures in classical costumes or for views on the native countryside with figures in "modern" costume, often consisting of farmers and other country folk, does not seem to have any connection with social class nor with any political interests. Only classical arcadian landscapes seem to be slightly more preferred by the patricians among Andriessen's commissioners.

At this moment 76 commissioners of Andriessen are known of which two are institutions and one a church. Of the 73 individuals, who appeared for the most part on the superscriptions on the designs, 70 persons have been identified and 65 houses have been located. Considering the incomplete sets of designs and the not located designs, known only through the art market, the total number of commissioners of Andriessen could be estimated to be at least a hundred, which means that for the thirty years he was active he must have had at least three commissions a year. Although patricians, noblemen and people from the business establishment belonged to his commissioners, the major part was formed by people who had climbed the social ladder in one or two generations by trade or otherwise. Commissions came not only from relatives of patrons but also through Andriessen's own network in the social and cultural circles of Amsterdam.

Of the 65 located houses there are 53 who had at least one room with mural canvases. They were for the major part installed in townhouses, only five can be found in country houses. The majority of the commissions are located in Amsterdam, mainly in the fashionable area of the canals. The mural canvases were not only applied in the main reception rooms but nearly as much in rooms on the street side near the entrance. These rooms were not only in use as a reception room but more often as antechamber or office, and sometimes as a dining room. Some wall designs of the 1780's show a lot of attention for the

decoration of the wainscot which could be the result of an interest in designing the whole interior. Since there is no evidence that Andriessen was active as interior designer it must have been a temporary interest which was undoubtedly the result of his interest in architecture.

Painting mural canvases with landscapes requires a thorough knowledge of the art of perspective, more so than easel pictures with landscapes. In his landscapes Andriessen made less use of a diagonal than central perspective. The vanishing point was placed in the centre of the landscape or a little to one side. Studying some *in situ* rooms by Andriessen as well as by others, proves that, apart from keeping the same horizon at eye level in all the landscapes, it is for the spatial functioning also very important to create a proper balance between the measurements of the room and the size of the painted landscapes, as well as the proportion of the depicted items. Besides these basic principles one can add an extra dimension to the spatial experience by manipulating the perspective. He gives the viewer the impression that he is standing on a higher point than the figures in the landscape paintings. Thus one can depict far more between the horizon and the lower edge than could be seen in reality. Construction lines in some of Andriessen's designs prove that he had a great interest in this aspect of perspective. Apart from all these characteristics some of Andriessen's *in situ* ensembles, and one of Jacob Maurer (1737-1780) show that with the help of repoussoirs and the use of light, effects are created which focus the landscape from a diagonal position; meanwhile the perspective is quite correct when standing in front it. This effect was not only created when the entrance was placed in the corner of the room, but was also meant to invite the spectator to move through the room to benefit from the spatial experience. It is also by his creative manipulation of space that one can conclude that Jurriaan Andriessen was the last great artist in a long tradition of mural landscape painting in our country.

Curriculum vitae

Richard Harmanni werd op 6 mei 1962 te Assen geboren. Hij behaalde in 1983 het eindexamen atheneum aan de Christelijke Scholengemeenschap te Assen. In hetzelfde jaar startte hij zijn studie kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen die vanaf 1987 werd voortgezet aan de Universiteit Leiden, waar hij op 16 februari 1990 het doctoraal examen in de kunstgeschiedenis en archeologie heeft afgelegd.

Vanaf 1 mei 1993 tot 1 mei 1997 heeft hij als Assistent in Opleiding verbonden aan de Faculteit der Letteren van de Universiteit Leiden het onderzoek voor dit proefschrift verricht. Na een pilot van december 1998 tot juni 1999 ten behoeve van het project *Inventarisatie decoratieve interieurschilderingen in Nederland (1600-1940)* is hij vanaf 1 september 2001 als coördinator van dit project aangesteld bij het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te 's-Gravenhage, mede in opdracht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te Zeist (sinds 1 november 2006 overgegaan in de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten).